

Sorváth Dezső

Aranyhajcsár

Horváth Dezső

Aranyhajcsár

TARTALOM

Móricka törvénye
Beszegődtem
A Töpörtyű
Pártügyeim
Szörös bunkó
És jött a víz
Vipera
A domaszéki pap
Dr. Trombitás
Dinnye
A bábelényi torony
Levelény
Finom Pista
Sóbánya
A koszalini Ceaușescu
Júdástáj
Ágyaspálinka
Tabus tubus
A tizedik ember
Kopáncsi trónfosztás
A számítógép

*„... egész életemen át oly dallamokat énekeltem,
melyeket húsz évvel később minden suszter-gyerek
füttyöl, de melyeket akkor érteni senki nem akart.”*

(Eötvös József levele fiához)

Móricka törvénye

Pályám emlékezete?

Fogságom naplója?

Ádáz indulatok nélkül, csöndes nyugalommal kezdem visszakerődzését huszonöt évemnek. Nem azért, mintha a huszonötös szám kábulatba és ámulatba ejtene, inkább csak azért, mert közeleg a hatvan. Mire ideér, szeretném kitenni az írás végére a pontot. (Szoktam is mondani mindenkinek, a legfontosabb tétele minden írásnak, hogy kezdjük nagybetűvel, és tegyünk félre egy pontot, legyen mit a végére hagynunk. Ha ez a két föltétel nincs meg, nincsen írás. Már félre is tettem.)

Szó, ami szó, a huszonötös szám se közömbös. Azért nem, mert amikor beléptem a céghez, találkoztam valakivel, aki már akkor tizennyolcadik évét nyüstölte ott. Uramisten, ennyi ideig ki lehet ezt bírni? A fene se gondolta, hogy megérem a huszonötöt is. Amikor tíz évvel ezelőtt az élettől búcsúzkodtam, főleg nem.

De mit akarok egyáltalán?

Még újságíró se voltam, sőt álmomban se gondoltam, hogy ide jutok valaha is, elmentem Bélával a dorozsmai cigánytelepre. Akkortájt kezdett hozzám szokni a fényképezőgép, vittem azt is, és kattogott is annyit, mint egy csöndesre fogott géppuska. Béla későbbi írások kérdéseit hordta magával, jól megfértünk már akkor is egymás mellett. Ő azonban belelkesedett, és elkottyantotta fontos helyen, hogy jó lenne alaposabban belekóstolni a cigányvilágba, és ki is adni, ami lemegy a torkunkon. Két lábbal nyomták vissza bele a szándékot:

– Hogy aztán a pofánkba vágjátok, mi?

Akkoriban a legtöbb rázós dolgot így fogadták.

Se ő, se én nem voltunk ilyen harcias lelkülettel fölszerelve, csak azt hittük, ha kimondunk valamit, jót teszünk vele.

Most is fenyeget a veszély, mondja majd valaki:

– A pofánkba akarod vágni?

Most se akarom. Ezt se akarom. Csak kimondani szeretném, volt huszonöt dolgozós évem ezen a pályán. És talán jön hozzá még másfél, bár a Teremtő akaratába nem illik beleavatkozni senkinek. Lehetne több is.

A pofánkba vágni? Van egy közmondása Szegednek, hihetetlen bátorságra szokták emlegetni: szemébe mondom, mint dorozsmai ember – a gyíknak!

Minden gyíkok, reszkessetek!

Eszembe jut gyerekkorom legbugyutább vicce. Lehet, hogy akkor is szakállas volt már, amikor hallottam, azóta egyfolytában kopott, senki nem nevet már rajta, de változatlanul szívesen idézem föl. Átmegy Móricka az utca másik felére, és megkérdezi: tessék mondani, melyik a túlsó oldal? Az, mutat vissza az atyafi. Nem lehet, az előbb ott kérdeztem meg, és azt mondták, ez.

Ha már nem lehet nevetni rajta, legalább gyöngé filozófiája maradjon meg. Minden attól függ, honnan nézzük!

Ez pedig arról jut eszembe, hogy a minap hallottam valamit, ami szigorúan rám vonatkozott. A mi házunkban a belső hangvezetés a legtökéletesebb, ha valaki kimond valamit, öt perc múlva biztosan eljut oda, ahová nem kellett volna. Ahogy az újság is eljut oda mindig. Egyik kollégám mondta el a másik kollégámnak, hogyan is történt, amikor fölmentem a Délmagyar-tól a Hírlaphoz. És hogyan jöttem vissza? A pusztán tény igaz volt, valóban fölmentem, és jó idő múlva tértem csak vissza, egészen más állapotokat találva idelent, de az összes körítés másként esett. Aki elmondta neki, már megrágta az akkori eseményeket, és a maga szempontjai szerint értelmezte. Aki a legvégén nekem mondta el, még ráfejtelt egy nagy adagot. Nézeteltérésünk támadt éppen a visszatérés miatt az első elmondóval, úgy forgatta tehát a szót, hogy övé legyen az erkölcsi győzelem. Aki hallgatta, mindent elhisz, ami hihetően hangzik. Magam viszont éppen a saját tisztességemre vagyok kényes, ha egyáltalán kényes lehetek még akármire, sok-sok kudarc után. Természetes tehát, hogy az ő rajzolata még vázlatként se jöhet szóba előttem.

Gondolom, az én olvasatomban a másik oldal ugyanúgy csak hibát talál.

Móriczka törvénye szerint a túlsó oldalról nézve az én oldalam látszik túlsónak.

Van egyáltalán innenső oldal?

Vannak, mert lennie kell, de az egyesegyedül csak nekem innenső. A világ összes többi emberének túlsó.

Aki el tudja mondani a személyes névmásokat sorban, azonnal rajtakap. Jól tudja, a világ legtöbb baja ugyan onnan ered, hogy én vagyok benne az első, de utcabéli tekintet dolgában mi is ugyanott vagyunk. Köszönöm a jó szándékot, de ne akarjon velem most senki egy gyékényen ámulni. Nem lehet tudni, hová vezetnék akárkit, hagyjanak meg innenső oldali magányomban egyedül.

Hogyan is szól a meglehetősen rokokós versezet? Gimnazista korom óta őrzöm, a hely szellemeként. Nem nagy bölcsesség, Móriczáéknál elmegy azért:

*Élte édességét kétszeresen issza,
Ki gyönyörködve néz az elmúltra vissza.*

Gyönyörködni akarok még egyszer, régimódi stílus nélkül, leginkább ez csirizezi alattam a széket.

Beszegődtem

Erősen bajban vagyok. A magam sorsát írom, de sok más sors keresztezi az enyémet. Nevek nélkül nem élhetek, ha viszont nevet írok, mindenki belém köthet, és mondhatja, leginkább az ő képébe akartam vágni bármit is. Megismétlem, nem akarok, de váltogatok tehát: van, aki saját nevén jön elő, van, akit most tartok pótkeresztvíz alá. A keresztvizet is lehet keresztelni, meg is teszem szabad akaratom szerint. Eddig nem volt ilyen természetű sajtópöröm, nem akarok most se megágyazni egynek se.

Listára írom tehát, melyik névnek mi az igazija, hogy legalább én ne keverjem össze. Katonai szóval: rejtjelezek. Sifírozok.

De az igazság azért igazság maradjon. Most az egyszer az én igazságom. Az innenső igazság.

Azt mondta Laci egyik januári napon, hogy magához szólított az Úr, elvtársi képben. Arra kér, menjek át hozzá. (Szegény Lacit éppen a napokban szólította magához véglegesen az Úr. Elmentem a temetésére, a Farkasrétibe.)

– Nem is ismerem. Ő se ismer engem. Nem megyek.

– Csak addig nem ismeritek egymást, amíg kezét nem fogtok. Beszélni akar veled.

– Miről?

– El akar csalni.

– Hová?

– Újságírónak.

– Engem? Te meghibbantál?

– Lehet, mert én ajánlottalak neki.

– Soha nem akartam újságíró lenni.

– Mással is megesett már.

– De én most se akarok!

– Ki lehet azt is bírni. Legalább beszéljete egymással.

Átmentem. Avval a konok keménységgel, hogy ennél fölöslegesebb utam még nem volt, és talán nem is lesz.

Soha nem voltam még ennek a háznak a földszintjénél följebb. Ott lent is kínos dolgok történtek velem. A tévének nyomtam a gombot, jött a távirat: *Keeszitsen 30 meeteres riportot a szegedi sajtoohaaz klubjaanak avataasaarool.* Magamban feleltem rá, katonásan: *eertettem!* Elmentem, fölvettem, amit jónak tartottam, és elkezdtem összepakolni. Mindenes voltam, szerkesztő, rendező, operatőr, fővilágosító, alvilágosító, szövegíró, postázó egyszemélyben, könnyen boldogultam tehát. Odajött hozzám a kiadó igazgatója, megköszönni sürgéseimet, és hívott a belső terembe, ahol terített asztal várta az újságírókat. Azokat az asztalokat szerettem legmesszebbre elkerülni mindig. Addig-addig huzakodtunk, végül beadtam a derekamat. A szükséges előkelőséggel tuszkol előre az igazgató, látom is bent a hosszú asztalt, és sok újságíró is látok, sőt azt is, hogyan kezd süllyedni szégyenében kísérlöm. Mert a hosszú asztalon akkor már egyetlen falat nem volt.

A macska nyalogatja úgy a száját egerészés után, ahogy a körbeállók törülgették.

Ez azonban a földszinten történt. Följebb talán nincsen terített asztal.

Mindenki jól megnézett, amíg a főnöki szobába beértem. Viszonosság is volt a dologban, én is jól megnéztem mindenkit. Mert az biztos, hogy még egyszer ide nem jövök, legalább lássam, mi az, amit most készülök nem elfogadni. A másik oldal viszont úgy nézett, hogy én vagyok az új madár, aki az utcáról jön. Móricka szerint a túlsó oldalról.

Vannak kínos találkozások, és vannak olyanok is, amikor fél perc múlva úgy érzi a magamfajta, ezer éve ismerjük egymást. A mostani ilyen volt.

– Hallom, nem akarsz újságíró lenni?

– Soha nem akartam.

– De azt mondják, jól írsz.

– Köszönöm, mert nekem még ezt se mondta senki, de a kettő nem föltétlenül függ össze. Láttam én már nagyhírű újságírót, akinek nem lehetett elolvasni egyetlen írását se.

– Mióta forgatod a tollat?

– Palavessző kora óta. Amióta olvasni tudok, azóta írogatni is próbálok.

– Ilyen ember kell nekünk! Falusi gyerek vagy?

– Nem látszana rajtam?

– Mert a mezőgazdasági rovatba tennénk. Most lesz nyolcoldalas az újság, négy új munkatársat vehetünk föl.

– Itt van a baj mindjárt. Falusinak falusi vagyok, de a nulláslistet a műtrágyától nem biztos, hogy meg tudom különböztetni, és a disznók nászáról se szeretnék ódákat írni, tehát a mezőgazdasági rovat biztosan nem nekem való. Földünk se volt soha.

– Te készültél, vagy most találod ki? Nem is az lenne a dolgod, a mezőgazdaságra van embe-rünk, az Imre.

– Akkor miért mondtad?

– Ami a körtöltésen kívül van, az nálunk mezőgazdaság. A falusi emberekről kellene írnod.

– Most én kérdezhetem: te készültél, vagy most találod ki? Mert jó nagy kukacot akasztottál a horogra.

– Kapd be nyugodtan. Jól jársz te is, és jól járunk mi is.

– Gyanús szokott az lenni, ha mindenki jól jár. Itt van például a nagy bökkenő: nekem nincsen piros könyvem.

– Nem baj, komám, itt kétféle ember van. Az egyiknek már van, a másiknak meg lesz.

– Én harmadikról is tudok: akinek nem is volt, és nem is lesz. Elhánytam már csikófogaimat, benőtt a fejem lágya, nekem nem lesz, az az egy biztos.

– Hány éves vagy te?

– Mint Krisztus a keresztfán. Harminchárom.

– Hűha! Jól föladtad a leckét. Adjunk egymásnak két hét gondolkodási időt.

– Neked adom én az ítéletnapig tartó összeset. Mondtam már, hogy nem akarok újságíró lenni.

– Akkor legalább mondd meg, miért?

- Nagy harag lesz belőle.
- Nem törődj vele.
- Soha nem tartottam becsületes embernek az újságírókat.
- És ezt a szemembe mondod?
- Csak azért, mert kérdezted. Azt hittem, az igazságra vagy kíváncsi. Nálunk az ügyvédre mondták otthon, hogy pénzért hazudik, én kiterjesztettem az újságírókra is.
- Kit ismersz közülünk egyáltalán?
- Betű után szinte mindenkit. Szemtől-szembe keveset.
- Na, várjunk mégis két hétig. Majd jelentkezem.

Eddig jutottunk, amikor beesett közénk a kisebbik főnök. Hangos harsánysággal lelkendezett, hogy ő is meg akarja nézni magának az új fiút, de föltehetően lehűthette őt is az elkapott szó a piros könyvről, mert hamar alább is hagyta. Árulkodhatott a nagyobbik főnök arca is.

Pedig vele találkoztam már. Akkor volt kifutó az egyetemről, amikor én éppen beléptem.

Hatalmas szerencsém, hogy senkinek nem szóltam otthon.

Az órára néztem, amikor kiléptem a kapun. Négy óra. Megállt az órák? Amióta megvan, még soha nem állt meg, most meg úgy odacövekelt a mutató a négyesre, mintha soha nem tanították volna vele, hogy már őt is elmúlt.

Amikor beléptem, mindjárt meg is állt.

A sors intésének vettem. Ide nekem nem szabad többet bejönnöm.

Nem két hét múlva, de másnap délben szólt már a telefon, és azt mondta, azonnal menjek.

- Két hétről volt szó!
- Te mondtad, vissza is vonhatod.
- Állj meg, Vendel! Tiszta beszéd nélkül élni se lehet. Nem én mondtam, hanem te. Én csak rábiccentettem, de az a biccentés pontosan két hétre szól!
- Ennyire konok gyerek vagy?
- Soha meg ne tanuld: még ennél is konokabb.
- Sok bajod lehet a világgal.
- Van, bőven, Istennek hála.

Nem mondhatom tehát, hogy fenenagy vonzódást éreztem az újságíróskodás iránt, de az apparátusi taszítást régtől fogva viseltem régi helyemen. Úgy is mondhatnám, nem hívásra, hanem lökésre lett belőlem újságíró. Menekültként vagyok a pályán. Az előző kilenc év alatt sok minden összegyűlt, nem akarom mindet elősorolni. (Van, aki hittel vallja, kár volt menekülnöm, mert alapvető újságírói követelményeknek sem tudok megfelelni. Nagyhirű ember, elhiszem, amit mond. Az igaz, az utókor káderesének tartom, aki mindenben a megfogható dátumokat keresi, én pedig, fájdalom, még az anyakönyvvezetőkkel se szeretnék társ-szerzőségbe keveredni. Így aztán kölcsönösen sajnáljuk egymást.)

Meglepett, hogy itt húsz hasáb a havi norma. Mert akkor még volt. Csak? Majdnem ötven flekk, de nekem naponta kellett akár többet is írnom. Ráadásul a főnököm stílusában, az osztályvezető-helyettes stílusában, az osztályvezetőében és az elnökhelyettesében. Egyet se a

magaméban. Fölfelé szóló előterjesztéseket szívesen vállalt a főnök, és a legkisebb megingás nélkül mindig átesttálta rám. Vertem a gépet szinte reggeltől estig, vagy diktáltam, amikor már gépirónk is lett.

Egyik nap hozott egy hónaljra való aktát, és megkért, csináljam meg. Megígérte az elnök-helyettesnek, hogy másnap kilencre helyébe viszi.

Félretoltam mindent az asztalomra, ami önmagában nehéz föladat volt, mert a szénásszekér jólfésült apró boglya ahhoz képest, és nekihasaltam. Ebéd után magam maradtam, mert ő magával hozta előző munkahelyének szabadabb levegőjét, és ebéd után mindig elment kvaterkázni. „Lefelé” nem nagyon érdeklődött, most éppen a megyei elnökhelyetessel ment el.

Nem is jó az, ha nem hagyják az embert nyugodtan dolgozni.

Csörgött azonban három tájban a telefon, anyósom mondta, elvitte a feleségemet a mentő. Második gyermekünket vártuk, belémvágott az ijedség, ugrottam is mindjárt, és rohantam a kórházba.

– Mi a baj, édesem?

– Rosszalkodik a lányod.

– Nem a fiam?

– A lányod. Meglátod, ez is lány lesz.

Nincsen már nagy baj, ha ezen évődhetünk. Mire beértem hozzá, már megnyugtatták valamivel a csöppséget, de maradtam azért, amíg nem éreztem, jobban teszem, ha magukra hagyom őket. Nehéz helyzetekben a férjnek a feleség mellett van a helye, de tudnia kell, hogy meddig.

Első gyermekünket nagyanyja vette pártfogásba, visszamentem tehát az irodába, mert a lecke ott várt az asztalon.

Dehogy várt! Csak az üres sziget volt ott, ami a szénakazal széttűrásával keletkezett. Álltam, mint borjú az újkapu előtt, és bámultam. Betörték volna? Kinek kellene félig se kész otromba iromány, amikor mást is elvihetne? Körbebócorogtam a három irodát, semmi nyomát nem láttam. Kulcsa van még a takarítónőnek, de az biztosan nem vitte el. A félállású titkárnőnek is van, de ő meg tudta, hogy az a munka rám vár, tehát ő se tehette. Nekem is van, de én nem lopakodtam vissza másodpéldányomban, hogy ellopjam, amit az elsőben elkezdtem. Természetesen van a főnöknek is.

Kikétszerkettőztem, csak ő lehetett. Azt gondolhatta, minek jöjjön ő be holnap, amikor ma is elviheti a kész anyagot. Ha kilencre kell vinnie, akkor nem érdemes már nyolckor bejönnie érte. Amikor vége lett a kvaterkázásnak, akkor jött be, látta, hogy félben maradt, és én nem vagyok sehol. El tudtam képzelni, hogyan ütögethette az apró guta, meg azt is, hogyan ütöget engem holnap, ha megszólal.

A feleségem és várva várt második gyermekünk körüli aggodalmak kergetőztek álmomban a másnapi lebarátással, de hősiesen beléptem azért a szokásos időben. Nem akarom utólag se dicsérni a fogadtatást, de a kanász a kandisznóját nem vágja oldalba a botjával akkora indulattal, amekkorára rákezdett. Szegény helyen a közönséges sárbataposás ahhoz mennybe-menetel. A jeges eső is megváltásshámba menne ahhoz képest.

Álltam csak, és megszólalni se tudtam. Könnyen mondtam volna, hogy mi történt, ha legalább szünetet tartott volna. Amikor láttam, hogy teljesen reménytelen a helyzetem, föltámadt bennem a mindig taposott féreg öntudata, bevágtam magam mögött az ajtót, és elmentem haza.

Tudtam, hogy rosszul cselekszem, de három napig csak akkor mentem be, ha biztosra vehettem, elment már.

Becsületére legyen mondva, tovább egy fél szó se esett róla. Lehet, hogy ő is bánta már? Sajnálatomra legyen viszont mondva, később se lett alkalmam a tisztázásra. Ha netán most olvasná, ő lenne talán legjobban meglepődve, hogy az első lökést tőle kaptam, de az elhatározás belém fészkelte magát: az első kínálkozó alkalommal el kell mennem innen.

A második löket kicsit még váratott magára.

Kaptunk egy új munkatársat. Tél volt, bűrkabátban jött, nagy széllel. Talán van még ember, aki tapasztalatból tudja, más a bőrkabát, és más a bűrkabát. Ő tehát bűrkabátos volt. A KISZ-ből mentették ide barátai, mert kiderült, hogy a tagdíjbélyegek elszámolása körül hézagok támadtak. Örült neki a főnök, mert státust is adtak vele, és fölöttébb megörültem én is. Erősen gyarapodó hivattalá kezdtünk válni, asztalok, székek, szekrények szinte naponta érkeztek, és azt először cipelnünk, aztán mindet szabályosan leltároznom kellett. A statisztika rémunalmával legföljebb a leltározás versenyezhet, azonnal áttestáltam tehát rá az összes leltárkönyvet: „Mit én nem egészen dicstelenül kezdék, Folytasd te, barátom, teljes dicsőséggel!”

Méltó volt a bűrkabáthoz. Neve elé csupa szeretetből tette valaki a Setét tagot, és ez erősebb lett, mint az igazi. Körülbelül két évig volt nálunk, de utána ereszkedtek barátai a kútba, és kihúzták. A magasságos megyéhez tették, amit mi közönségesen csak mennyei hivatalnak nevezünk. Voltak, persze, akik minket is mennyei hivatalnak mondtak. Akik kezdetektől csak hivatalt láttak bennünk.

Mielőtt elhagyott volna minket, visszamondta a verset: folytasd te, barátom! És visszaadta a leltárkönyveket.

Két hónapom ráment, mire minden görbületét úgy-ahogy egyenesre vasaltam, de így is megmaradt vastag fél marék cédula, amit bizonylatnak ismer a könyvelés, és egy is sok belőle ahhoz, hogy fejvesztés legyen a vége. Sehol nem találtam, amiről szólt. Húsz fillér hiányért akárkit fenékbe rúgtak akkoriban. Följelenteni reménytelen eset, mert följebb lépett. Akármikor visszarúghatott volna. Elővettem összes optimista pesszimizmusomat, összegumiztam a sok cédulát, betettem egy nagy borítékba, és ráírtam: Setét számlák. Ha jönne a revizor, átadnám neki. Vagy megtalálná a helyét, vagy nem, de ez már az ő dolga lenne, nem az enyém.

Mindez azonban még csak körítés. Elfogadtam a sors csapásának. Még meg se melegegett azonban alatta odafönt a szék, már írt egy levelet. Az volt benne, hogy beiskoláznak.

Ehhez azonban megint tudni kell sok mindent. Amikor megkaptam az egyetemen a fegyelmit ötvenhét tavaszán, két dolgot erősen megfogadtam. Soha semmilyen iskolába be nem tudnak ugrasztani többet további tanulás céljából, ez volt az első, a második meg az, hogy főnök se lesz belőlem soha se. Se kicsi, se nagy.

Fogtam magam, és azonnal leírtam: köszönöm az invitálást, de nem megyek. Ismerem a képesítési rendelet legújabb változatát, tudom, hogy öt év mentesítene csak az újabb kötelezettségek alól, nekem viszont még két teljes hónap hiányzik az ötből, de azt is írja a rendelet, hogy a megyei tanács végrehajtó bizottsága dönt. Döntött is, legalább fél hónapja már, de én nem szerepeltem a listán. Hagyjanak engem békén!

Teljes nap kell hozzá, hogy a Deák Ferenc utcából átvigye a posta a levelet a Rákóczi térre, másnap reggel telefonált csak Setét elvtárs, hogy menjek, de azonnal. Ha nem is volt annyira goromba az osztályvezető-helyettes, mint főnököm a kandisznó oldalbavágásával, de indulata füstölgött azért. Keményen tudomásomra hozta, hogy lázadozásnak itten sincsen helye, menni muszáj.

– Én lennék a leggügyébb?

– Ezt senki nem mondta!

– A tanító a legmagasabb végzettség az egész apparátusban, és néhányan a gyorstalpalóként ráfejelt tanárság. Ha mindenki egyetemen vizsgázik annyit, amennyit én vizsgáztam, és legalább úgy, akkor lehet róla szó.

– Már megint okoskodtok? Hát vedd tudomásul, ennek vége! Nem elég, hogy a pártba se akar egyikőtök se belépni, tanulni se akartok? Mondom, ennek vége! Végeztem!

– Azért én még mondanék valamit. Te meg azt vedd tudomásul, mindent megtehetsz velem, mert fölöttem vagy, de a kínálkozó első alkalommal elhagyom a bárkátokat.

– Még fenyegetni mersz?

– Soha nem fenyegetnék, ahogy a kicsi kukac se fenyegetheti az elefántot, csak mondtam.

Megint egy nap kellett, hogy megérkezzen Setét elvtárs újabb levele. „Fellebbezését elutasítom, egyben bejelentem jelentkezését”.

Csak setét fejben állhat össze ez a kettő. Ha föllebbeztem, akkor nem jelentkezhettem.

Nincsen apelláta, eljártam egy-két konzultációra, aztán még egy szakdolgozatot írtam, és levizsgáztam. Egyetemi diplomám mellé szereztem még egyet. Ha visszamennék tanárnak, vagy akármilyen közalkalmazottnak, biztosan az „F” kategóriában a legmagasabb fizetést kapnám. Nyugdíj előtt nem is jönne rosszul. Nálunk újságírásért soha nem fizetnek ennyit, csak szerkesztő kaphat jóval többet, és aki hirdetéseket kubikol össze.

A mostani sokadrangú béremhez képest különösen nem. Reszelt az ördög, vizsga utáni másnap fölmentem az iktatóba. Buktató iktató lett most belőle, Setét elvtárs buktatója. Előkerestük az ügy legelső iratát, és le kellett ülnöm, amikor olvastam. Novák Józsi bácsi írta a maga tündéri jóságával, hogy mivel az első kurzusra csak töredék idő jut, arra kéri a megyei vezetést, olyanokat iskolázzanak be, akiknek föltehetően nem okoz gondot a fölkészülés.

Dicsőséges mennybemenetelem lett volna, ha csak fél szót is belevettek volna ebből a nekem szóló levélbe, vagy legalább megsúgták volna, de a mennyei hivatal nem mennybemenesztésre van kitalálva, nekem szóló parancsá tudott csak átalakulni. Szaladj, János, rohanj, János!

Az indulat azonban tovább fortyogott bennem. Ahol annyi tisztességem se lehet, hogy legalább megkérdezzék, hová tűntem el, amikor a kórházba el kellett mennem, és ahol azt se mondják ki, hogy tartanak valaminek, ott nekem nem lehet tovább keresni valóm.

De ügyetlen voltam, soha nem tudtam állást keresni magamnak. És ennek is oka van.

Utolsó hónapokban jártunk már az egyetemen, és egyre biztosabbnak látszott, hogy igazság szerint messzire nem helyezhetnek, mert csak egy kislány van a világon, és ő gimnazista még, itt, Szegeden. Azt is tudhattuk, középiskolába mi nem is vágyakozhatunk, mert az ötvenhatos évfolyamok annak is örülhetnek, ha az általánosban megkapaszkodhatnak, a közeli falvak mindegyik iskolájába írtam tehát egy levelet: lenne-e számomra hely?

Legalább negyven levélre talán két választ kaptam. Az egyik meg is indokolta, miért nem alkalmazhat. Mert az egyetemet végzett tanerő még tornaórákra se osztható be! Márpedig neki olyan kellene, aki mindenre jó. Ha kell, éneket tanít, ha kell, testnevelést, vagy rajzot, tanult szakja mellett.

Rezső bátyám, tanítói eszeddel is igazad volt! Aki egyetemet végzett, az nem való általánosba. Neked köszönhetem, hogy erősen megfogadtam azt is, soha többet állást nem keresek. És bocsásd meg haló poraidban is, hogy akkor se említettem, amikor már nagyon ismertük egymást.

Nem vitt rá most se a lélek, hogy bárhová is beajánljam magamat. Pedig abból a székből akkoriban már igazgatónak mentek el, akik csak tanítók voltak.

Megváltást hozott tehát Laci, amikor hívott. Két hét kellett, hogy belássam. Később ugyan, de amikor azt firtatták a klinikán, mikor kezdődhetett az agyam baja, ezt a lépésemet már a végzet intésének tekintettem.

Még annyit az egészhez: abból a háromból, akiket Józsi bácsi intő szavai szerint mégiscsak azért iskoláztak be elsőnek, mert nem okozott nekik különösebb gondot se a fölkészülés, se a vizsgázás, egyikünk se maradt a pályán.

Nesze neked, Setét elvtárs!

De ő ott maradt nyugdíjáig.

Nem dicsekedni akarok, de egyszer, jóval később elért az a nagy megtiszteltetés is, hogy csoportvezetőnek hívtak a megyéhez. Megköszöntem, de nem vállaltam.

– Pedig itt is írhatnál – mondta az egyik csábító.

– Tudom. Azelőtt is írhattam. Mások helyett.

Akkor rákérdeztem, mi lesz Setét elvtárssal. Október közepén történt:

– Év végéig el kell hagynia a megyei osztályt.

Erősen gyanakodtam. Ahol ő egyszer megkapaszkodik, onnan kirobbantani se lehet. Mondtam azt is, ha képzettsége szerinti helyre, mondjuk iskolába helyeznék, meg kellene neki mutatni: ez a tábla, ez meg a napló.

Nem hiszem, hogy lett volna igazgató, aki nevelőként alkalmazta volna. Ezért lett nyugdíjig megyei irányító.

Vak vezet világtalant. A mi megyénkben a sötétség és a setétség is örök.

A Töpörtyű

Csöndes diplomáciai tárgyalások így is folytak a két hét alatt is. Kétezer-nyolcszáz forint volt már akkor a fizetésem, a kezdő ezernégyszáznak tizenkét év után éppen a duplája – hatalmas előrelépés! –, de ez is sok volt a kezdő újságírónak. Belső feszültségeket okoz, mondta a főszerkesztő, nyilván megbeszélve az alszerkesztővel is, én viszont megintcsak azt mondtam, nem én akarok ide jönni. Lássák be, nem csúszhatok vissza tizenkét évenként a létra aljára, hogy újra fölfelé kapaszkodhassak, fokról-fokra. Tudom ugyan, hogy parkoló pályára helyezhetnek, és kiváratják velem ugyanazt az időt, de saját nyakamra mégse köthetem föl a selyemzsinórt. Megegyeztek valahogy, az új helyemen is kaptam a kettőnyolcat.

Mondom, nem a vonzás volt nagyobb, hanem a lökés.

Csörgőórára ébredtem minden reggel, amióta az egyetemet befejeztem, és óraütésre kezdtem mindig a munkát, itt meg azt mondták, két hétig ne csináljak semmit, csak figyeljek. Kulcsukon belesni is unalmas lett volna annyi ideig, mert csöppet se csalódtam: semmi érdekeset nem találtam a figyelésben. Forgatnom kellett volna szorgalmasan az újságot, és megtanulnom belőle, mi a különbség a mínuszos hír, meg a riport között, de ebből csak annyi maradt meg bennem örök időkre, ha egy mínuszos hírt nem közöl a szerkesztő, riportot muszáj abból írni. Igazi riport akkor nem is volt, talán egy se, a mínuszos hír pedig ki volt szabva fejadagként. Tudósításokkal volt tele a lap, és iszonyatosan nagy protokollokkal. Azt az egyet azonban már ekkor megtanulhattam, az újságírás csúcsa, ha valaki a hetvenkéttagú elnökséget úgy szedi be a protokollba, hogy senki nem körözi le illetéktelenül a másikat. Kollégám dicsekedett vele, amikor megdicsérték sövényházi tudósításáért. Az örgróf kastélyából akkoriban lett bolondokháza, és az ünnepségen volt ilyen népes elnökség. A tévé színeiben magam is ott voltam, elismerem, valóban nagy lecke volt csak róluk ennyit írnia.

A magasságos szocializmust akármikor eladhatta az újságíró, de a protokoll szent volt. Meg is fogadtam, az én írásaimban nem lesz protokoll. Lett, persze, mert törvény volt, hogy legyen, de én vezettem be hihetetlen forradalmi tettként, hogy a tudósítás legvégén említettem meg a hosszú asztal mellől azt a néhányat, akit ki nem kerülhettem.

Láttam szenzációs dolgokat is, nem tagadhatom. Már az iskolapadban lopva olvashattunk csak könyveket, és ez a lopvaolvasás később is elkísért, itt meg azt láthattam, hogy valaki bejön délelőtt, előveszi a könyvet, fölüti, és olvas, ameddig bírja. Még csak el se dugja! Keringtem körülötte, mint a fészkére visszaérkező gólyamadár, mire rájöttem: pardon, könyvből is lehet újságot írni.

Arra is rájöttem, hogy a másik fő forrás a szivornya. Igazándiból egy meghajlított cső az, és például a rizsföldeken az egyik csatornából át lehet vele kormányozni a vizet a másikba. Az újságíró legtöbbször megkereste azt a valakit, aki a legpontosabban el tudta mondani, mi történt valójában, és egyszerűen leszívta fejéből a tudnivalókat. Ha a torony gombját lötték volna el, azt is csak a rendőrség szava szerint írnák le.

Azt is megfogadtam, ha lehet, nem szivornyázom. Ha tehetem, megnézem, vagy akár meg is tapintom, amiről szólni akarok.

Nem hagyott azonban lebzselni a dolgos igyekezet. Harmadnapon már rászántam magamat, írok egy riportot. Zákányszéken volt egy tanya, abba jártak össze a környék emberei, és oda hívtak egyszer képzőművészeti estét tartani. Az én bolond ötletem volt a képzőművészet: gondoltam, ki kéne próbálni. Egyik vásárhelyi festő képeit fényképezte diára Makón valaki, elkértem tőle, és elkezdtem vetíteni a tanyán. Előtte megegyeztünk, mindenki mindent mond-

hat minden képről, de olyannak is lennie kell, aki védi. Legtöbbször egyedül voltam kénytelen védeni, negyvenen meg támadták. És a végén? A végén azt kérték, hozzam el minél hamarabb azt a festőt, mert látni szeretnék.

Mert az becsületes ember!

Ezt írtam meg. Odatettem a rovatvezető asztalára, és vártam. Meglestem, hányszor teszi arrébb, anélkül, hogy belenézne legalább. Teljes hét telt el, mire szólított: nézzük át együtt. Azonnal átláttam, nem vagyok én itt annyira fontos ember, ha az első írásom is ott hetel az asztalon. Fogta a tollát, és mintha szakmáiban dolgozna, húzogatta kifelé a sorokat.

Az én soraimat!

Egykedvűen, és unalommal. Amikor oda ért, hogy mindez a tanyai ereszet alatt történt, és ki akarta húzni az ereszetet is, irtózatosságot követtem el: még a kezére is ráütöttem, és elvettem előle a kéziratot.

– Vedd tudomásul, hogy ereszet szó nincsen a magyarban. Eresz van, de ereszet nincsen.

– Van! Te itt születted, és nem tudod? Jártál már az ifjúsági rendelő előtt?

– Jártam.

– Ha legközelebb arra mész, vigyél magaddal egy fémfűrész, és vágd le a Móra-arckép alá írt szöveget.

– Mi van alatta?

– Nem láttad? Hiszek az életben, az *ereszet alatt élők* dolgos emberségében.

– De te nem erről a tábláról írsz!

– Nem, de az ereszet létezik. És az a tanya ereszetes tanya.

– Tudod mit? Ne akard te, hogy ez a riport megjelenjen. Vedd úgy, hogy az első próbálkozásod nem sikerült.

Nála is elsütöttem, méltó haraggal, hogy benőtt már a fejem lágya, elhánytam csikófogaimat, és ne akarjon engem fogalmazni tanítani. Tanultam és tanítottam én eleget, talán nem is eredménytelenül. Ő meg azt mondta, jó lenne, ha szerényebb lennék, és tudnék sorrendet tartani. Előbb mínuszos híreket írok, és ha az már jól megy, akkor jöhetnek a címes hírek, a képaláírások, a tudósítások, és így tovább. A riportra két év múlva is ráérek, mert a riport az újságírás koronája.

Erősen szégyellem, hogy ezt is elmondom most, mert nála rendesebb fölöttest nehéz lett volna találnom ebben a szerkesztőségben. Az igaz, mások inkább lustaságnak vélték, hogy elolvasás nélkül szignálta a kéziratokat, én bölcsességnak gondoltam, és ahol tudtam, védtem.

Nem sokra ment velem.

Azóta is becsülöm, mert ő volt az első olyan ember, aki tisztelni tudta a kéziratot. Még tíz év múlva is össze kellett hajtanom valakivel, hogy meggyőzzem: a szerkesztőnek sok a dolga, de a legfontosabb: tisztelje a kéziratot.

A lényeg azonban, hogy hetek múltán megjelenhetett az első mínuszos hírem. Manninger György tartott előadást valahol a mezőgazdasági könyvhónap keretében, azt harangoztam be benne.

Nagy havak estek abban a februárban, a tévé színeiben alkut kötöttem a Tömörkény Gimnázium szobrász tanárával. Két hatalmas hősobrot raktak és faragtak a Tisza partjára: a Szfinx volt az egyik, és a Fáraó a másik. Ha már úgyis ott vagyok, megkértem kedves fotós asszonyunkat, kattintsa le őket ő is. Akkor még aláírás nélkül nem jelenhetett meg fénykép, legalább öt sort írnom kellett alá. Ez az öt sor volt a második „művem”.

Járási oldal is készült akkoriban, és azt Imre állította össze. Kérdezte:

– Nincsen húsz sorod? Vagy huszonöt?

– Még nincsen, de ha kell, mindjárt lesz.

Odaültem a gép elé, és elkezdtem írni a Töporlyút. A disznójószágnak arról a tulajdonságáról, hogy szörös, és ezt töporlyú korában is megörzi. Nagy fogás volt, a gépből egyenesen betördelte, sőt megint kérdezte:

– Még egyet nem tudnál?

– Még egy töporlyút?

– Akármít.

Megint a gép, és megint lepötyögtettem, hogy Tápé monográfiát készít. Azóta már annyira divat lett, szériában készülnek a monográfiák, de ez másnak ígérkezett. Elérhető körből a legjobb emberek csinálták. Barátaim szerkesztették.

Amíg meg nem szűnt, menedékem volt a járasi oldal. Amit csütörtökön beleszerkesztettek, vasárnap meg is jelent.

Kezdő újságírók nagy vigasza: mindjárt az elején odafigyeltek az emberek. Állítólag vice-szerkesztőnk fia is megkérdezte apját: csak nem az új ember bújik meg a H.D. mögött? Ennél nagyobb elismerésre a huszonvalahány év alatt se futotta, sőt ezt se ismételte meg. Ennek a néminemű ellenbarátságnak a magja vetődhetett el mindjárt, amikor legelőször találkoztunk. A töporlyú azonban akármilyen szépen cseng az én otthonról hozott fülemben, a szegediek nyelvében töporlőnek hangzik. A finomabb lelkek tepertőnek mondják, akár a Dömötört is Demeternek.

Nagy tanulság, mindjárt az elején. El is határoztam, legalább kétoldali biztosítékot keresek. Megrendeltem az újságot Édesanyámnak, hogy a sor legaljáról szóljon, ha elolvashatatlan kezd lenni az írásom, és ugyanezt kértem a torony gombjától, az egyetemi emberektől. Szegény Sándor bácsi fakadt gyönyörűségre, amikor az Ecetes iszkabáról írtam kicsit később: hogyan tanultál meg ilyen szépen szólni? A Varga Feri vert ennyire szép gyökeret a szegedi földön, pedig ő is dunántúli, akárcsak te vagy. (A domaszéki plébános volt a Varga Feri, Isten nyugosztalja szegényt.) Lusta voltam, nem tanultam meg elfelejteni, amit hazulról hoztam, Sándor bátyám!

Bent, a Sajtóházban elrettentő primitívségként emlegették néhányan, nagyon hangosan, az Ecetes iszkabát. Legalább egy tanulságot ebből is le lehetett vonni: el kell döntenem, az olvasónak íródik az újság, vagy a szerkesztőknek?

Döntöttem.

Harmadik választás is lett volna: a nagyháznak. Elátkozott lehetőségként se gondoltam rá komolyan soha.

Néminemű tanyai tapasztalatom is volt már akkor, majdnem tíz évig jártam fényképezni a tanyákat. Ragadt rám néhány történetke, mint pulira a bolha. Azt tervezgettem, majd ha nyugdíjba megyek, összegyűjtöm mindet. Most, hirtelen, mintha eljött volna a nyugdíjnak álmodott idő: nyakig merülhettem a tanyába. Először azt hittem, ahogy Tömörkényék szinte kikísérték az embereket a homokra, én bekísérem őket a faluba. Hamar észrevettem azonban, az iskolák „bekörzetesítése”, az építési tilalmak a lehető legkegyetlenebb módokat szülik, ezért inkább a tanyák megmaradása mellé cövekeltem.

Néhány hosszúnak tűnő hét után sikerült alkura jutnom egy tanyai sorozat ügyében. **Földúton** lett a címe, azzal a nagyon egyszerű fölkiáltással, hogy emberekhez visz a földút is. Távolsági körből kezdtem kapni az elismerő üzeneteket. Földesútként emlegették.

Hetenként egy írás, évtizedekkel a nyugdíj előtt, még azért a nagy pofonért is kárpótolni látszott, amit a hivatalos irodalom sokszor adogatott: a teljes mellőzésért. A belső hangvezetés azonban dolgozni kezdett a második folytatás után mindjárt: fölvesznek valakit az utcáról, és mindjárt sorozatot indíthat? Szégyene is az újságnak, mert messzire kerül a hivatalos tanyapolitikát! Amit eddig cölöpverőként érzett kötelességének, azt most minden átmenet nélkül félreteszi, és melljük áll? Magához intett bizalmasan a folyosó sarkába az a kollégám is, aki az egyetemről mindjárt a laphoz került, és rettentő szépen becsomagolva fölhívta a figyelmemet rá, hogy mindenkinek tudnia kell, melyik lapnál dolgozik. Igazodnia illik a lap arculatához, ha jól emlékszem, ezt a kifejezést használta. Azt találtam rá mondani, nem kurva az ember, hogy mindig a legmelegebb ágyba fekdjön. Ahány laphoz írnék, eszerint annyiféleképpen kéne fognom a ceruzát? Az már a hetykeség teteje volt, érzem azóta is, hogy ezt is hozzá tettem: jó lenne megvárnom inkább, amíg a lap arculata igazodik hozzám.

Jövőbe látó nagy legyintés volt rá a felelet.

Célja lett az életemnek, elballagtam a Földúton legalább tizenhat folytatásáig, igen jó lelki egyensúllyal. Ami moslékot a fejembe tömött a szerkesztőségi bolondéria, fél óra alatt kifűjták a tanyai szelek. Gyógykirándulásnak is vehettem tanyai utazásaimat. Visszafelé nézve természetes már, de akkor nagy földbeverés volt: hiába kerestem a folytatást az egyik esedékes napon, nem találtam. Akkor már két-hárommal előre dolgoztam, hirtelen megképzett előttem: ilyen egyszerűen meg lehet ölni? Mentem az olvasószerkesztőhöz, akit akkor már Aszaló előnévvel tiszteltem magamban, és megkérdeztem, mi történt.

– Tűzzed, kérlek szépen, a kalapod mellé, bokrétának!

– Egy épületben járunk, naponta legföljebb csak huszonötször találkozunk, nem érdemelnék annyit, hogy legalább előre szóltok?

– Nem szanatórium ez, édes komám, hanem szerkesztőség! Nem beteg lelkek gyógyítására való.

– Mert ha az lenne, a te lelkedet kellene leghamarabb megoperálni – vágta a szemébe.

Akkor már tudtam róla, hajszálla olyan, mint az előző pénzügyesünk. Akárhányszor mentem hozzá, mindig talált valami kivetni valót elszámolásaimban. Cselhez folyamodtam: úgy állítottam be hozzá egyszer, hogy jól tudom, nálad okosabb ember ebben a házban nincsen, légy szíves, segíts! Annyira ki volt éhezve az emberi szóra, harminc év múlva is hálával emlegette. Ha hetenként egyszer mondtam volna Aszalónak, hogy nála okosabb és szebb szerkesztő nem létezik, és ha csak hetenként egyszer támasztottam volna alá kijelentésemet egy-egy kupica közös konyakkal, az örök életre fizettem volna elő.

Csöppet nem akarom dicsérni haló porában se a pénzügyest, de a nagy Aszaló mellett akár professzor is lehetett volna, nem vitt rá tehát a lélek, hogy őt is dicsérjem. Elmentem inkább a viceszerkesztőhöz, amikor egyhetes távollét után hazatért. Látszott rajta, kormánypuccsot hajtottak végre távollétében, de ha bevallotta volna, csökkenhetett volna a szememben, tehát megvédte inkább Aszalót: minden sorozat véget ér egyszer! De ha akarom, természetesen csak a cím kerül le a tetejéről, ő kész közölni ezután is, minden megkülönböztetés nélkül. Ami már készen van, azt mindenképpen.

Mit tehet a szegény ember? Abba is belenyugszik, amibe soha nem szabadna belenyugodnia. Amit addig egy cím összetartott, az ezután nem tartozik össze.

Amikor jóval később könyvet írhattam a tanyákról, néhány írást átemeltem bele.

Pártügyeim

Elő kell vennem igen hamar a piroskönyv ügyét. Amit mondtam, megmondtam, evidencia, tehát nem voltam és nem is leszek tagja a pártnak. Ennek ellenére fölvettek, mégpedig munkatársnak. Kezdők sorsa a gyakornokság, ezt a fázist én átugorhattam. Sokszor éreztem ugyan, hogy senki nem tekint teljes jogú újságírónak, és mindig erre az evidenciára vezettem vissza.

Az első hetekben történt, ebédeltünk éppen. Egy asztalnál ültem a Hírlap újságírójával. Sokra becsültem, még mérgesi tanárságom idején ismerkedtünk össze. Az akkori öttömösi igazgató szórt valami gusztustalan mocskot a mi tantestületünkre, és föltehetően ő jelentette fölfelé is az ügyet, mert ügy lett belőle. A megyei pártbizottságig gyűrűzött a hullám, mert a megyei lap munkatársát küldték ki igazlátónak. Amikor viszont Vásárhelyen könyvtároskodtam már, naponta találkoztunk a nagy vonaton.

Tehát együtt ültünk az asztalnál, amikor belépett a vásárhelyi könyvtár sofőrje, Béla. Valakinek a lemondott jegyét vette meg, de tétovázott, nem tudta, hová ülhet le. Meglátott, odajött hozzánk. Zolit is ismerte, minden a legjobban indult. A találkozás képes elfeledtetni azt is, hogy olyan az ebéd, amilyen. Leves közben kérdezett valamit az újságcsinálásról, amire nem tudtam felelni. Nevetve háritottam: a lehető legjobb helyen kérdezi, mert itt van Zoltán, ha valaki tudhatja, ő tudja. Közelebb van a tűzhöz. Pulykavörösen fölugrott erre ő, és édesanyját emlegetve elrohant, meg se várta a második fogást. Csak néztünk. Hősiesen kitartottunk azonban, nem ugráltunk utána.

Ebéd után kint vár az előszobában a főszerkesztő, és mondja, tájékozva rohant be hozzá. Azt követelte, azonnal utalja ki nekem a lehető legsúlyosabb pártfegyelmit.

– Zolikám, ugranék a te szavadra, de baj van.

– Ezt meg kell torolni, kérlek!

– Nem adhatunk neki, mert nem párttag.

Bőszült bikaként csörtetett el. Senki nem kapott szívbajt tőle, állítólag máskor is történtek hasonló rohamok vele.

Majdnem megelőztem tehát koromat: párttag se voltam, de pártfegyelmit kellett volna kapnom.

Mégiscsak jobb kívül, mint belül. Akkor is, ha máig nem tudom, mi lehetett a bűnöm.

Hamarosan párttitkár-változás történt, és az új titkár se tudta, hogy mi a belépéskor meggyeztünk már. Elküldte a nagyon aranyos kis Bodókát, gügyűnek.

Két ifjú pár összeboronálásának asszonya a gügyű a szegedi nyelvben, de ez a neve a kemenében alágújtó szalmacsutaknak is. Ha a közös nevezőt keresném, föltehetően a követ, a közvetítő jönne ki eredményként. Jött tehát kicsi Bodóka, a gépíró, csöndben, szinte lepkesúlyú észrevétlenséggel, ahogy szokott, párttitkári követként, és megkérdezte, tudok-e szakítani számára pár percet, vagy később jöjjön vissza? Egy kedves asszonyt megvárakoztatni hatalmas ökörség lenne, a tőlem telhető udvariassággal széket is húztam alá. Rövidre fogta a szót, elmondta, engedélyt kapott a fejlesztésre a pártszervezet a pártbizottságtól, és ők arra gondoltak, hogy szívesen látnának maguk között.

A legbátrabbak máshol olyasmit szoktak felelni, hogy éretlennek érzik még magukat ekkora megtiszteltetésre. Számíthattak is rá, hogy valóban éretlennek tekintették őket, és az első adandó alkalommal megszabadultak tőle. Én mást mondtam.

– Bodókám, csillagom! Nagy köszönettel tartozom érte, mert ha rám gondoltatok, az már önmagában is elismerést jelez, de van egy nagy bökkenő: a beszélgetési alkunál szóltam már róla, nem akarok párttag lenni.

– Neeeeem?!

– Nem.

Szegény asszony, mint akit leforráztak. Nem próbálkozott újabb fifikával, fogta magát, és elment.

(Megáll az ész! Szegény Bodóka évekkor ezelőtt meghalt, és mostanában nem jutott eszembe. Ahogy leírtam a nevét, kis szünetet tartottam, és levittem a szemetet az utcára. Hatalmas kocsiból kicsike lányka szállt ki, és rámköszönt. Csókolommal! Annyira azért nem kicsike, anyányi már, tehát tudnom kellene, kicsoda.

– Nem ismer meg, ugye?

– Várj csak! A gögös Hajnalka vagy?

– Az hát!

Óvodás kora óta ismertem. Amikor már betűzni tudta a könyveket, akkor olvasta valahol: „Szép, ám gögös Hajnalka...” Azt hitte, a szép párja a gögös, és büszkén vette magára. Sok év múlva is így emlegettem, ha összefutottunk. Akkor is, amikor már tiltakozott, mert csípte a bőrét.

Mi lehet ez? Földöntúli telepátia? Ideküldte volna egyszem lányát, hogy véletlenül találkozzunk? Követet küldött a követ? Vigyáznom kell minden szavamra, csak az igazat írhatom, már odaátrol is figyelnek. Nem mondtam meg Hajnalkának, most pötyögtettem le édesanyja nevét.)

A dologhoz illően végig komoly voltam. Ezt azért kell főlemlegetnem, mert nem sokkal utána taggyűlést tartottak, ahol az új titkár kemény hivatali büntetést kért ellenem, mert én sorra kiröhögöm azokat, akiket ők párttagnak akarnak beszervezni.

Lényeges szempont: ő hivatali fegyelmet indítványozott.

Megérezte-e a főszerkesztő, hogy rossz szelek kezdenek támadni, vagy eszébe jutott nem is olyan régi beszélgetésünk, nem tudhatom, de állítólag azt mondta rá: ezt az embert ne bántsátok!

Többet tehát nem hívtak, és nem is vádoltak nyíltan senki nyilvános kiröhögésével. Az igaz, mindenki jött hozzám később is, akiket gúgyú által hívtak, és mindenki megkérdezte, hogyan maradtam én ki a lakodalomból. Mindenkinek elmondtam, belépésem előtt tisztáztuk már ezt is. Azt is elmondtam mindenkinek, ha lépni akar valamennyit is előre rangban vagy beosztásban, első lépés a belépés.

– És te?

– Én nem akarok előre lépni. Éppen az előléptetések elől szöktem meg.

Volt, aki azt mondta rá, nagy marha vagyok, volt, aki csak gondolta.

*

Föltehetően a följobb lévők közül se tudta mindenki, hogy én kívülről ugatok befelé. Azt se, hogy megfogadtam Kardos Pali előtt is, nem akarok nekimenni senkinek, nem akarom lerántani senkiről a leplet, kioktatni se akarok senkit. Szívesebben időztem mindig a természetes jó körül.

Gyermekeink iskolába jártak már, és legtöbbször én kísértem el őket, elsők között szoktam érkezni tehát reggelenként a házba. Legföljobb a főnök előzött meg, bár neki már régtől fogva nem volt iskolai érdekeltsége. Azzal fogad egyszer reggel, hogy idetelefonált az új járási titkár, és megkérte, küldjön vele valakit, mert be akarja járni a „birodalmát”.

– Jó ez nekünk?

– Hülye voltam, tudom, de megígértem neki. Menj el, azt mondta, van hely az ő kocsijában is. Majd írsz róla egy kis kommunikét.

– Elcsapatták a hasát a Hírlaposok Makón. Ott szokhatott rá, hogy fingani is akkor tud csak, ha újságíró orra van alatta.

– Eredj, mert indulnának.

Odamentem, indultak is már. Megkérdeztem:

– Kellek én ide?

– Föltétlenül! Tudod, engem ma sok mindenről tájékoztatnak, azt gondoltam, te is hasznodra fordíthatod, ha jól figyelsz.

– Köszönöm a jóságodat, de meg szoktam találni a magam témáit, és nem is helyeztek senki gyámsága alá mostanáig.

– Akkor másként mondom: nekem ez a kíséret jár!

Más nem jutott eszembe, rávágtam:

– Jár, ugye? Mert járási első titkár vagy. El tudod-e képzelni úgy az országos első titkár egy napját, hogy ne lenne sehol? Vagy hogy nála ne lenne senki? Ha ő beéri havonkénti húszsoros kommunikével, akkor nem is olyan biztos, hogy neked jár a naponkénti díszkíséret.

Beültünk a kocsiba, és úgy mentünk Sándorfalvára, hogy fél szó nem sok, annyit se szóltunk egymáshoz. Nagyon nem is hiányzott, volt lelkendező kísérő is velünk. Valóban láttam olyat, mindjárt az elején, amelyet elképzelni se tudtam addig. A kisipari szövetkezet elnöke pajta nagyságú teremben ült, úgy fordítva az asztalát, hogy balra is, jobbra is lásson. Ez ismerős volt, minden főnök kényszerűen ügyelt a panorámára. Mögötte azonban, egészen a plafonig, oklevelek tömege a falon. Nem tehetek róla, a világ minden kincséért se akarnám bántani a görög-keleti egyházat, de az ő templomuk pompás ikonosztáza jutott eszembe mindjárt. Ami azonban természetes a templomban, meglehetősen furcsa a káteesz-irodán.

Mondjam, ne mondjam? Akkora bombasztikus közhelyeket is régen hallottam egyrakáson, amekkorákat itt eregettek egymásnak. Ja, és el ne felejtsem: reggelivel vártak bennünket.

Kistelekre mentünk innen, ott tízóraitunk, Mérgeken ebédeltünk, és Szőregen fejeztük be a napot. Voltak értelmesnek ható beszélgetések is, nem tagadhatom, de megírni való újdonsággal alig szolgáltak. Legtöbbször kerestem odakint valakit magamnak, és biztosra vettem, többet tudtam meg, mint ők odabent.

Szőregen is előálltak az uzsonnával, a konyakkal, a kávéval, hogy kellő nyomatéka legyen a szónak. A végén titokzatos útra indultunk, amit elvtársi segítségnek neveztek akkoriban. A vasút mellett, egyik régi vámházban dolgozott egyszem egyedül az öreg suszter, mint szövet-

kezeti alkalmazott. Hogy az állami és a szövetkezeti bürokrácia se szenvedjen hátrányt, a kicsike előszobában ült a munkaátvevő és kiadó egy személyben. Azonnal komisszárnak néztem. Dolga csak akkor volt, ha jött valaki. Két ember bérét kereste meg tehát a suszter, és a szövetkezet hasznát ráadásnak, de csak azért, mert ha mindet egyedül ő kapta volna meg, akkor nagyon jól járt volna. Mi különböztette volna meg akkor a kapitalista susztertől?

Vonulunk tehát befelé, hosszú, tömött sorban, mert kíséretünk a vége felé már vetekedhetett volna akármelyik üstökös farkával. Kellő üdvözlések után az első titkár lerúgta cipőjét, méltóságos lábát fölrakta a suszterszékre, az egyszem öreg pedig elővette centijét, hogy körbemérje. Ez már sok volt. Odanyújtottam a kezemet:

– Isten áldjon, Jóskám!

– Várj egy kicsit, mindjárt megyünk!

– Köszönöm szépen, nekem eddig is elég. Itt a busz, hamar beérek.

Nézett a sok ember, nagyon nézett. Biztosan azt gondolták, a sajtónak sietnie kell, hogy másnap megjelenhessen a fontos tudósítás.

Várt a főszerkesztő bent.

– Na?

– Ha Istent ismersz, a mai napról egy бүдös szó nem jelenik meg a holnapi lapban.

– Mit láttál?

Elmondtam.

– Az édesanyja бүдös valagát! Még le se robbantották dinamittal a térdiről a tehénszart, már rázza a rongyot? De jó, hogy téged küldtelek el vele!

*

Volt ezzel az emberrel nemsokára másik ügyem is. Tartottam ugyan magamat ahhoz, hogy nem a mezőgazdaságról kell írnom, habár a gazdasági rovathoz tartoztam, de néha-néha bebotlottam azért szövetkezetekbe is. Ott is emberek éltek. Kübekházán sár az egész világ, ragadós sár, de mintha kezdene rájuk mosolyogni az ég. Talán amióta nyakukra hozták a téeszt, azóta kínlódtak, de akkor bizakodtak. Hátha kimásznak a sárból, segítek nekik. Írtam egy háromrészes riportot addigi kudarcaikról, és akkori nekibuzdulásukról. Jól megaszalták ezt is, mint mindent, amit én csináltam, de mégiscsak elkezdett megjelenni egyszer.

Akkor is a főnök ment be elsőnek, de én voltam a második, amikor az első rész kijött. Mire beértem, ő már le volt tolv a sárga földig: mit akar megint a Délmagyar, amikor a párt éppen most készíti elő a szőregi, a kübekházi, az újszentiváni és a tiszaszigeti egyesülést? Ha mi azt írjuk, hogy ki tud mászni a bajból saját erejével is, holtbiztos, hogy nem egyesülnek.

Mintha valaha is az újságon múlt volna, ki egyesül, kivel.

Mondja tehát, menjek át a Nagyházba, mert „el akarnak igazítani”.

– Nem jó vége lesz ennek.

– Menj át azért, mert várnak.

Átmentem. A lépcsőn találkoztam az első- és a másodtitkárral, sietősen mentek volna lefelé. Azt mondta vágtában az első titkár a másodtitkárnak, forduljon vissza velem, igazítson el, és siessen utána. Rövidre fogta a szót:

- Arra kérünk benneteket, hogy ne folytassátok a sorozatot.
- János, azt nem lehet!
- Miért ne lehetne?!
- Azért, mert az van a végén, hogy folytatjuk. Ha nem folytatjuk, a bolond is tudja, valaki betette a lábát.
- Értsd meg, Horváth elvtárs, a járási pártbizottság határozott véleménye, hogy nem szabad folytatni.
- Ilyen hamar összeült a pártbizottság? Éppen most, amikor jót mondok?
- Most készítjük elő az egyesülést.
- Ki lesz az elnök?

Megmondta.

- Én viszont senki feneke alatt nem törülgetem fényesre az elnöki széket.
- Az a javaslatunk, álljon le a sorozat!

Ezen aztán elhuzakodtunk fél óránál is tovább, bár minden másodpercben éreztem, mekkora kegyet gyakorol velem, hogy el akar igazítani, amikor pedig neki az első titkár elvtárs után kellene azonnal loholnia. Az, hogy egyáltalán nem tudták, mivel folytatódik a sorozat, nem zavarta őket. Ki lett mondva, hogy ők egyesíteni akarnak, álljon félre, aki mást akar!

- Azt üzenjük a főszerkesztő elvtársnak, állítsa le a sorozatot.
- Átadom, de hozzá is teszem: ne állítsuk le!

Visszamentem, orrbaverve. Türelmetlenül várt a főnök most is, a folyosón tipródott.

- Na?
- Én itt tovább nem maradok. Ha már a jót se szabad megírni, akkor nekem itt nincsen keresnivalóm.
- Mondd már, mire mentetek?!
- Az égvilágon semmire. Ők hajtogatták a magukét, én meg a magamét.
- Jól van, nagyon jól! Hány folytatás van még hátra?
- Kettő.
- Nem tudnál a kettőből egyet csinálni?
- Soha nem gondoltam rá.

Figyelj jól! Nekem a járási első titkár nem parancsol, amit ő kigondol, azt nekem nem kötelességem végrehajtani. De ha holnap megjelenik a második, akkor ő lekocog a megyei első titkárhoz, és elintézi, hogy mégis álljunk le. A másodiknál abbahagyni még nagyobb blama, mint az elsőben. Ha viszont összevonjuk a kettőt, mehet panaszra, ahová akar, már megjelent. Ha esze van, nem is megy, mert belátja, elkésett. Legfőljebb engemet megy eláztatni, de ahhoz én már hozzászóltam.

Visszavettem a kéziratot, a kettőből csináltam egyet, másnap megjelent. Minden telefoncsörrenésre úgy vártunk, na, most zúgatja ide sárkány elvtárs a buzogányát, huszonnégy kilométerről, és fű nem marad utána, de nem zúgott.

Akárhányszor találkoztunk azóta, erről fél szó erejéig se beszéltünk többet.

A négy téeszt azonban így is egyesítették...

*

Természetesen egy pillanatig se gondolom, hogy benne bármi részem lett volna, de egyszerűen csak azt hallom, a másodtitkárt kivitték az egyik faluba, és téeszelnököket csináltak belőle. Lerongyolódott szövetkezet volt az is, nem lehet mondani, hogy ki akarták vele tüntetni egymást. Bátorításként azonban tizenkétfélmilliót odatettek a markába, hogy ne üres kézzel menjen.

Akkor még hatalmas pénz volt a tizenkét millió!

Eltelt néhány hónap, elküldte a járási népi-ellenőrzési bizottság a rendszeres jelentését, és abban megakadt a szemem az egyik tételen. Arról a szövetkezetről szólt. Legalább huszonegy pontos bejelentés érkezett, természetesen „alaposan” kivizsgálták mindet, és valamennyit megalapozatlannak találtak. A befuccsolt dinnyétől kezdve minden előjött benne, sokra nem mentem volna, ha netán egyet is kétségbe vontam volna. Talán a tizenkilencedik pontként az állt a bejelentésben, hogy kifogásolták a névtelen bejelentők, miért jár naponta be Szegedre a szövetkezet gépkocsiján az elnök. Legalább hatvan kilométer oda, hatvan vissza. Természetesen ez a bejelentés is alaptalannak bizonyult, mert azt mondták a népiellenőrök, közgyűlési engedélye van rá az elnöknek.

Azt én nem tudtam, hogy kinek az engedélyével lehet hivatalos gépkocsit magáncélra használni, de akkor érkezett el hozzánk a hivatalos takarékoság első hulláma. Elkezdtem számolni én is, a magam esze szerint. Ha tizenkétfélmilliót vitt magával állami támogatásként, akkor abban legalább egy forint és húsz fillér az enyém is. Megmakacsoltam magam: tőlem senki nem kérte, és nem is adom oda!

Fortyogtam magamban egy darabig: ha lehet, kiveszem alóla a gépkocsit.

Hülye hetyke emberek gondolnak csak ilyeneket. Kis pont vagyok én hozzá.

Lenin szobrának a hóna alatt futottam össze vele pár nap múlva. Természetesen nyoma sem volt benne a kübekházi violenciáknak, szinte kényelmetlenül nyájas volt velem. Nincs mese, ha nem nagy pénz is az egy forint, nem adom. Mondom tehát:

– Hallottam az autóról.

– Honnan, kérlek?

– A népiellenőrzésiektől. Milyen engedélyed van neked?

– Parancsolj, kérlek! – És húzta is elő belső zsebéből a vezetőség engedélyét.

Álljunk csak meg! A nép nevében ellenőrzők közgyűlési engedélyt emlegettek, ez viszont csak vezetőségi hozzájárulás. A kettő között akkora a súlykülönbség, aki összekeverte, az nyilván meg se nézte. Vagy tudatosan ferdített rajta?

– Látom, a mezőgazdasági osztály vezetője ellenjegyezte.

– Mondom, hogy tökéletesen rendben van.

– Azért én megpróbálom.

– Mit?

– Jobb, ha tőlem tudod: kihúzom alólad. A tizenkétfélmillióból egy forint az enyém, ezen az alapon gondoltam. Lehet, hogy nagy csata lesz, csak azért mondom, legyen időd fölkészülni rá.

Nyújtottam a kezem, elköszöntünk. Ahogy visszaértem a Sajtóházban, már csörgött is a telefon. A legújabb járási első titkár hívott, és arra kért, hogy ne foglalkozzam az elnök elvtárral.

– Hát így állunk? Fölmegy valaki hozzád az utcáról, és első dolgod, hogy megfogod az újságíró kezét?

– Szeretném, ha megjegyeznéd, nem akárki jött föl az utcáról, az elnök elvtárs a járási pártvégrehajtó bizottságnak a tagja.

– És ha én most elkezdeném felsorolni, hány embert emelt ki csak a legutóbbi időkből a rendőrség éppen a járásiakból, szép kis lista lenne.

Legutóbb például azt zárták börtönbe, akihez elsőnek mentünk a szandálos titkár birodalmat bejáró körútján.

– Ez csúnya volt tőled!

– De igaz. Sajnos. És az egy forint akkor is az én egy forintom.

Túl nagy ész azonban most se kellett hozzá, hogy megint belássam, nagy falat ez így nekem. Ha megírom, úgy kirúgatnak az állásomból, a lábom se éri a földet. Illetve meg se jelenne, mert Aszaló elvtárs sasnak való szeme akkor is észreveszi, ha már konyakkal van föltöltve a feje. Ahogy letettem a telefont, föl is vettem azonnal, és fölhívtam a járási mezőgazdasági osztály vezetőjét.

– Tudnának segíteni? Az a rendelet kellene, amelyik a hivatali gépkocsik magáncélra való fölhasználásáról intézkedik.

– Szívesen.

– Azonnal is indulhatok?

– Azonnal is.

Legalább öt perc múlva már ott is voltam. Sorbaállítva az osztályvezető előtt minden tanácsadó jogi ember, és leburnítva kegyetlenül. Mert kiderült, a tilalmi rendelet alól egyedül a közlekedési miniszter adhat fölmentést.

Az osztályvezető szilaj haragja látható félelemmel párosult: és éppen ezt szúrta ki magának a sajtó? Elővettem legjóságosabb ábrázatomat, és ezt mondtam neki:

– Tudok egy megoldást. Aki mellékalapál a szeg fejének, az egyenesítse ki. Írja meg neki, vegyen magának saját kocsit, és járjon be azzal!

– Értem, elvtárs!

Legfőljebb egy hónap telhetett el utána, mentem egyszer a Széchenyi téren, a posta előtti oldalon, amikor valaki aprókat dudált. Szemrevaló fehérnépekre szoktak így pötytyentgetni a sofőrök. Megint pittyeg a duda, arra fordulok, és csodát látok: az én elnököm majdnem kiesik a kocsiból, úgy integet.

Visszaintettem neki.

Saját kocsijával volt!

*

Említettem, hogy időközben másik első titkár jött, mert a régit fölvitték a pártközpontba, és egy idő után talán Győr-Sopron megyei instruktorként belőle. Szabályos avanszás ez, szó se érheti a ház elejét. Az új titkárról csupa jókat hallottam, és mivel akkor már csendes reménykedés is elindult, hogy megreformálható a párt, néha reménykedtem én is. Talán ez már az az ember.

Az egyik faluban a téeszre rászakadt az ég. Zseniális lépések sorozatával azt akarta elérni a főmezőgazdász, hogy váltsák le a szövetkezet elnökét, mert kezd terhére lenni a gazdaságnak. Azelőtt országgyűlési képviselőnek is megválasztották, de képes volt megszökni, ha permeteznie kellett a barackot. Rokonszenves paraszti vonás, meglepett engem is, ha most ellene fordulnak. Minden megbuktató közgyűlésre meghívót kaptam, és el is mentem, de azt is igen hamar észre kellettennem, gyöngé vagyok én ehhez is, hogy beleszólhassak. Keményen fogták a kezemet.

Ugyanannak a Lenin-szobornak a hóna alatt futottam össze a Népszabadság tudósítójával, hajszálra ott, ahol a másodtitkárból lett téeszelnökkel hadakoztam a kocsija miatt.

– Nem kell egy jó téma, Árpád?

– Hogyne kellene!

– Fogd, a tiéd! – és elmondtam neki, amit három közgyűlés alatt összeszedtem magamnak.

– Miért nem írod meg te?

– Hármát találhatsz. Nem engedik.

Szól is egy hét múlva, hogy szívesen visszaadja, mert nincsen benne semmi.

– Hogy-hogy nincsen! Recseg az ég!

– Sorra kérdeztem a bentieket – a megyei pártbizottság főembereit –, ők mondják, hogy föl-tupírozott sértődöttség az egész.

– Ja, ha te onnan nézed! Mit köröszöl a levegőben, mint a madár, amikor tavasszal visszajön? Szállj rá a fészerekre!

Rászállt. Nem győztem irigyelni, annyira rászállt. Lett belőle egy jó riport az Új Tükörben, húsvét előtt, Feszítsd meg! címmel, aztán egyik filmrendezőnk jelentkezett nála, hogy szeretné riportfilmben földolgozni az egészet. El is jött az egyik közgyűlésre a stáb. Úgy tervezték, színészek játsszák majd el, de hajszálra azokkal a szavakkal, amelyek a közgyűlésen elhangzanak. Fölvettek tehát mindent. Ami hangban nem volt érthető, azt süketnémák szájáról olvasták le.

Persze, naivak voltak ők is, azt hitték, az ilyesmit meg lehet csinálni.

Kitiltották őket az egész megyéből!

Annál nagyobbat csattant: megcsinálták másik megyében.

Még egy csattanás: amikor műsorra tűzték, „véletlenül” áramszünet lett a környéken.

Mondom, szorgalmasan eljárógattam a közgyűlésekre, és jegyzeteltem mindent. Reménykedtem, én is kirukkolhatok vele egyszer. Az egyik közgyűlés végén, amikor azért még mindenki a helyén volt, lekiabál hozzám az új első titkár:

– Horváth elvtárs, mielőtt írnál, szeretnék veled beszélni!

Mindenki ismert, és mindenki csodálkozott. Ennél közvetlenebb pártirányítást elképzelni is nehéz. Eszeveszetten elszabadultak akkor már az indulatok, nem volt nehéz kitalálni, mitől kellett volna tartózkodnom.

Nem is mentem oda hozzá.

Ellenben egy következő közgyűlési forduló után írtam egy terjedelmes cikket: A pokolban nincsenek angyalok.

Szombaton jelent meg, és akkor még nem volt szabad szombat. Délelőtt fölhevített az első titkár, és legalább fél óráig pörzsölődött a szigetelés a telefondrótról, úgy legorombított. Tökéletes udvariassággal persze, modorra panaszom nem lehetett. Akárhányszor mondta azonban „a mi véleményünk”-et, mindig kijavítottam: a te véleményed szerint. Szememre hánya, hogy nem mutattam meg „nekünk”, pedig külön is megkért rá.

– Mi változott volna, ha megmutatom?

– Elolvastuk volna...

– Elolvastad volna!

– Elolvastuk volna, és elmondtuk volna, miért nem javasoljuk a megjelentetését. Te megmondtad volna a főszerkesztőnek, és ezzel el is intéződött volna.

– Szép dolgokat mondasz, csak egy a baj benne. Olyan újságírókat láttam már, aki térdig lejárja a lábát egy jó témáért, de olyan bolondot még nem, aki akár egy lépést is megtenne, hogy ne jelenjen meg, amit írt.

– Akkor nincsen más lehetőségem, mint lemegyek az ideológiai titkár elvtárshoz, és megmutatom neki a cikkedet.

– Nagyon köszönöm. Mindig hálás vagyok érte, ha többen olvassák az újságunkat.

Dolgoztak még a régi görcsök, vártam, mikor szólnak, hogy csörgött a telefon. Ma se tudom, fölment-e az ideológiai titkárhoz, vagy lement, azt se, hogy közösen is elolvasták, vagy magára hagyta az olvasatban, de tudtommal senki se reklamált. Sok év telt el azóta, régen volt, de megkülönböztetett nyájassággal köszön azóta is, ha összetalálkozunk.

Közel a kertünk egymáshoz, gyakran megesik.

*

Nem is pártügyem ez már, de mivel az eset pártbizottsági ülésen kezdődött, és mivel az egyik szereplő akkor pártbizottsági titkár volt, ide sorolom. Meg is kell rövidítenem azonnal néhány centivel a korábbi természetes távolságokat, mert ezt az embert egyetemista korom óta jól ismerem, és tudásánál fogva mindig sokra tartottam. Igaz, hogy egyetemista korom óta a kölcsönösen előzékeny köszönéseken túl szót is alig váltottunk egymással, de ez csak azzal magyarázható, ha ismerősből lett a nagy ember, akkor se dörgölődtem hozzá. Nyilván neki se hiányoztam, akkor se, amikor az újságot is irányító pártbizottság titkára lett, elég lehetett neki a hivatalosan is hozzá rendelt néhány kollégám, és a mindig nyalakodók hada.

Kezdjük ott, hogy nagyfőnökünk egyik barátja a nagydoktorija védésére hívta Pistát az Akadémiára. Kérte, kísérjem el. Több oldalról se esett nehezemre. Az illetőt többször említettem már cikkeimben, intézetével pedig rendszeresen foglalkoztam. Az Akadémián eddig csak bekukkantó látogatóban voltam, most legalább alkalmam lesz jobban körül néznie. (Meg is állapítottam, mire fölértünk az emeletre: sötét egy hely!) Arra is kíváncsi voltam, mekkora „népfölkelés” vesz körül egy ilyen tudományos eseményt.

Jó nagy volt a fölajtás, az biztos. Tömve volt a terem.

Útközben mondja Pista, tegnap délután pártbizottsági ülésen volt, és föl is szólalt. Egészen magas polcra volt vendége az ülésnek, akkor is, ha neve szerint egészen apró volt, gondolta, elmondja sokadikszor is, ami mindig nyomta a szívét: rosszul fizetik az újságírókat.

Micsoda idők voltak azok, gondolom most. Városi pártbizottság foglalkozott azzal, mennyivel szúrják ki a szemünket? Mostanában a kutyát se érdekli.

Szólásra emelkedett tehát az ülés végén, és természetes hadarását erősen fékezve elmondta, mennyire megalázó, ha az első tűzvonalban mindig harcrakész újságírókat ennyire gyatrán fizetik. Azt ugyan mindjárt hozzátette, természetesen csak a kocsiban, hogy soha nem hitte, fogantja lenne, de legalább hadd hallja még egyszer a fölsőpolci apró ember is.

Még mindig voltak illúziói.

Ismerve minden rezdületét, biztosra vettem, kiborította a bilit. Abból következtettem rá, hogy azonnal szót kért mosolyogva a meg nem nevezett ismerős párttitkár, és elkente az egészet, valahogy így:

– Nem kell annyira mellre szívnunk Nagy elvtárs szavait. Igaz, hogy kevés a fizetésük, de mindegyiküknek van alkalma külön keresetre is. Az üzemi lapokban például rendszeresen publikálhatnak.

Üzemi lap ugyan bőven volt, kollégáim zöme valóban dolgozott is beléjük, néhányan kettőbe-háromba is, de szerencsétlenségem legfőbb bizonyítéka, hogy talán összesen két alkalmi kivételtől eltekintve engem nem kértek meg a közreműködésre. Nem akar ebből se szemrehányás lenni, hiszen nyíltan hangoztattam velük szembeni kétoldali ellenérzéseimet: azoknál „kormánypártibb” lapot elképzelni is nehéz, megtoldva a helybéli kisistenek állandó magasztalásával, másrészt meglehetősen színvonaltalanságuk is távol tartott tőlük. Inkább rangosabb lapokban próbálkoztam, nem is sikertelenül, de mivel azok rendre még ezeknél is kevesebbet fizettek, és mivel minden megjelenés után illet kivárnom az egészséges követési távolságot, zsebeim állapotán keveset változtattak.

Erősen szíven talált tehát az előző napi elhárító szózat.

Bajban vagyok most is, mert valóban egyik oldalról értesültem csak a történekről, márpedig tudhattam volna, minden fontos dolognak többoldalú tekintete létezik. Valahol a Hatcsöcsű csárda tájékán buggyant ki Pistából a friss emlékezés, elragódtunk rajta egészen az Akadémia kapujáig, kölcsönösen belehergelve egymást.

Kicsit se csodálkoztam rajta, hogy a hallgatóság soraiban ott láttam a szóbanforgó titkárt is. Szünet következett, igyekeztek is hozzá mindazok, akiknek fontos volt, hogy kézfogás erejéig észrevegye őket. Nem tolakodtam, kivártam. Behúzódott egy ablak mélyedésébe, szutyakolta közben a pipáját éppen, amikor végre hozzá léptem. Ceremónia nélkül köszöntünk egymásnak, de érezve a bármikor megszólalható behívó szavak szorítását, mindjárt bele is vágtam:

– Sándor, kardinális kérdésben szeretném kérni a véleményedet.

– Parancsolj!

– Ha egy textilgyári munkásnő esti műszak után még nem megy haza, hanem az utcasarkon lődörögve kiegészítő fizetségért ácsingózik, azt te beszámítanád az alaphéjébe?

Megszívta pipáját, és nevetve mondta:

– Természetesen nem.

Jó dolog a pipaszó, mire szelelőre áll, eszébe juthat más is. El is vörösödött a feje búbjától a füle hegyéig, és általam eddig nem tapasztalt indulattal vágta vissza:

– Ha ti az egészéből csak ezt a következtetést tudjátok levonni, akkor több mondanivalóm nincsen.

És nyújtotta a kezét. Még mindig a köztünk lévő többévtizedes ismeretség jogán nyújtottam én is.

– Köszönöm szépen, nekem sincsen.

Több dolgot kiértettem belőle azonban. Talán azt is, hogy a textilgyári elvtársnőt az utcai kurvával egy szintre hozni erős újságírói túlzásnak minősülhetett előtte – az utak szélét ellepő, csuklórázó örömlányok föltehetően később se közülük kerültek ki, noha szinte valamennyi munkanélkülivé vált időközben –, és biztosra vettem, nem egészen úgy történhetett minden, ahogy hallottam, bár a tartalmat tekintve kétségem továbbra se maradt.

A lényeg azonban annyi, megint én akartam lenni az Isten báránya, aki elveszi a világ bűneit. Sokkal bennfentesebb kollégáim, tudommal, soha nem tiltakoztak a pártbizottsági párbeszéd akármilyen lezárása ellen. Kellett nekem megint kihúznom a gyufát.

*

Azért hozakodtam ezekkel is csak elő, hogy láthassa, akit érdekel, mennyire hálátlan dolog kilógni a sorból. És egy nagy tanulság kedvéért. A demokrácia olyan, mint ablakban a darázs. Dönög, csak dönög, az ember meg hagyja. Szabad akarata van, hadd dönögjön. Nagyokat koppan az üvegen, azt is hagyja. Egyszer aztán elunja a fenenagy demokráciát, előkapja a légyecsapót, és odasóz neki.

Ha még mindig nem nyughat!

De ez a darázshistória is csak a bokréta kedvéért került ide. Valójában soha nem láttam hátrányát annak, hogy rendre kopogott a fejem az ablaküvegen.

Legtöbbször észre se vették.

Szörös bunkó

Kívülről nézve egészen rokonszenves a dolog: aki mellékalapál a szeg fejének – az fizessen. Aki elír valamit, lássa kárát. Ami az újságban megjelenik, ha csak ötvenezeres példánnyal számolunk is, és ha laponként csak három olvasót veszünk, akkor is százötvenezeres félreértéshez vezet. Van erre kegyetlenül hangzó műszó is, bár nem elsősorban újságírók körében honos: a dezinformáció. Félretájékoztatás.

Fokozhatjuk a dolgot tovább. Ha egészen lényeges dolgot ért – és értet – félre az újság, és ha a százötvenezeres potenciális félreértőt vesszük is, mint közvetlenül fertőzöttet, fönnáll a lehetősége, hogy fejenként legalább kettőnek tovább is adják. Maradjunk a közismert jereváni félreértésnél: ha a fosztogatják a kocsikat helyett osztogatják áll, akkor, ugye, katasztrofális a félreértés. Azóta már nálunk is fosztogatják, folytatólagosan és bünszövetkezetben, aminek viszont már maffiaszaga van.

Ezt a kemény akarattal bevezetett pénzbüntetést nálunk bunkónak nevezték. Ha nemcsak füstje volt, de lángja is, szörös bunkó volt a neve.

Mondom, kívülről nézve rokonszenves az intézkedés.

Még tovább is görgethetem a következményeket. Elírunk egyetlen évszámot, akárcsak mellé-ütés eredményeként, és tévesen jelenik meg, mert a korrektor se veszi észre. Neki csak az a fontos, hogy alany és állítmány egyezzen. Seregestül támaszkodnak a tévedésre, még lexikonokba is belekerülhet.

Tömve vannak a leggondosabb kötetek is ilyen félreütésekkel.

Életveszélyes kezd lenni az újságírás. A legérzékenyebb pontján akarta megragadni a házi rendelet az elkövetőket: levont a fizetésünkből ötven forintot. A szörös bunkóra: százat. A még szörösebbre: az egész havi jutalmat.

Rosszul mondtam, nem a fizetésünkből. A prémiumból. Abból pedig megint kétféle létezett.

A mennyiségi prémium volt az első, mert azt a bolond is teljesíteni tudta. Nem kellett hozzá más, csak fenéktelefon. Fenék és telefon. Keserves volt ugyan összekubikolni a normán fölül annyi akármit, hogy súlyra is sokat nyomjon, de meg lehetett csinálni. Olyan is volt mind, mondom én, de nincsen igazam: gyorsvágóban nem lehet bicskaheggyel hímet faragni egy hírre. Ebből él a kabaré, tollhegyre szúrja balgaságainkat.

Szörös bunkó is volt, szinte minden szerkesztőségben, amióta a világ proletárjai egyesültek a fejléc fölött, legföljebb másként nevezték.

Faramuci dolog volt persze a mennyiségi prémium, mert előre bekalitkázott pénzt fordíthattak csak rá. Ha például egyszerre tíz ember teljesítette dupláját vagy háromszorosát – mert ilyen is akadt! –, akkor ugyanolyan kicsit kaptak, mintha kevesebbet írt volna mindegyik.

A hal is akkor megy bele a varsába, ha nem veszi észre. Ha azt hiszi, nincsen ott semmi.

Minőségi prémium is létezett. Az már a szerkesztőségen múlt, a teljes összegből mennyit szán mennyiségre, és mennyit minőségre, de mindig szívesebben vették a mennyiségébéli túlteljesítéseket. Kényes dolog a minőség: ki állapítja meg, hogy ez az írás jobb, mint a másik? A mennyiség mérhető hasábbal, méterrel, kilóval, az tehát objektív mindig. A minőség? Akinek éppen gyomorcsikarása van, nehezebben olvad el a legszebb írás olvastán is.

A szerkesztők, ez a tapasztalatom, többnyire mind hascsikarásosak.

Ennél a fokozatnál tehát sokat számított, ki osztja a pénzeket. Ha a nagyfőnök mérte, akkor nekem szinte minden hónapban „leesett” ezerötszáz-kétezer forint is. Majdnem még egy fizetés! Ha azonban a vicére maradt, legföljebb kétszáz-háromszáz.

Az Úr adta, az Úr elvette, legyen áldott az Úr neve, szoktam idézni a fetregő Jób szavait, amikor valaki lázadozni kezdett.

Nyilvánvaló, az alfőnök másnak mérte vastagabban. Neki mások munkája sokkal jobban tetszett. Aki eredendően hülye, az érje be ennyivel! (El nem vitathatom tőle, ő volt az első, aki fölfedezte mérhetetlen korszerűtlenségemet. Bízom benne, most is olyan írásokat olvas, ha olvas még, amilyeneket akkor az égbe emelt.)

Pedig mennyire igyekeztem, hogy az olvasó ne tartson hülyének. Külön elméletem volt rá. Pofonegyszerű elmélet.

Ha azt mondom valakinek az utcán, hogy hülye vagy, komám, vagy legyint rá egyet, vagy bepöröl becsületsértésért. Ha az újságba írom le ugyanezt, biztosra vehetem, pör lesz belőle, bár mindenki tudja, akit egyszer szembeköptek, azt letörölni ugyan le lehet, de a leköpés ténye megmarad. Ha a sajtóbíróság elítél érte, és én megírom, hogy szánom-bánom, de nem így gondoltam, még semmi meg nem változik.

Ez eddig, azt hiszem, mindenki előtt világos.

Most jön az én fordulatom.

Ha olyan cikket írok, amelyből az olvasó olvassa ki, hogy eszem kereke sántít, akkor én hová mehetek elégtételért? Nincsen az a bíróság, amelyik tisztára mosna. És ne felejtsem el, mondtam már, félelmetes az újság, méreteinél fogva is.

Ha aláírom a nevemet, nem tehetem ki magamat, hogy akár egy ember is hülyének nevezzen. Kötelességem úgy megírnom minden cikket, hogy zajos elítéltetésben ne lehessen részem, bár tudom, minden cikkből mindenki azt olvas ki, amit akar.

El-elnézem kollégáimat. Leülnek a gép mellé – mostanában már számítógép elé –, belepötyögtetik mindazt, amit nekik valakik elmondtak – a szivornya így működik –, aláírják, és szétküldik a világba legkényesebb rossz hírüket. Azt például, hogy nem mindig sikerül magyarul írniok.

Nem veszik észre, hogy maguknak ártanak vele.

Ez a lezser könnyelműség nekem nem adatott meg.

Volt azonban még egy nagy bökkenő, hogy az eredeti vágányra visszaálljak. Akkoriban még utánam jött a fényképezőgép, ha véletlenül otthon felejtettem, akkor is. A magam írásaihoz legtöbbször én lőttem a fotókat is. Ezért is járt, ha jól emlékszem, képenként hatalmas summa, 50,- azaz ötven forint. Igaz, akkor még olcsóbb volt a film is, a papír is, a vegyszer se ütött agyon, de mindez az ötven forintokból vonódott le. Ha egy hónapban megjelent tizenöt fényképem, akkor, elvileg, hétszázötven forint ütötte a markomat.

Miért csak elvileg? Azért, mert ezt ugyanabból a keretből fizették, amelyből a másik két prémiumot. Ha tehát leborították volna írásaimat ezerötszáz forinttal – ez volt a házizsargon a minőségre adott prémiumnak –, és megjelent tizenöt képem is hozzá, akkor se kaptam többet egy fillérrel se. Mert már úgylis túl sokat kaptam. Amit ráköltöttem, kész ráfizetés.

Lehet magam alatt vágni a fát tehát fényképezőgéppel is. Jöjjön velem a fotós, és fényképezzen ő!

Csak hogy a fotós nem szeretett velem jönni. Kölcsönös volt a dolog, én se szerettem. Mert neki percre kimérték az időt, beugrott valahová, megnyomta a gombot háromszor, és ment a másik helyre. Ha én elmentem Öttömösre, ott nem ugrálhatott, meg kellett várnia, amíg kibeszélek valakiből egy testes riportot. Egy képért fél nap? Istentelenül drága.

Mit lehet itt tenni? Kérve kértem, ne abból a zsebből fizessék, hiszen egészen más munka. Azt mondták, nem lehet. Hát ha nektek a meleg málé se kell, akkor fulladjatok meg!

Megbeszéltük Jóskaival, a sofőrrel, hogy vesz magának egy fényképezőgépet a bizományiból. Odaáll mellém, majd én megmondom mindig, merre fordítsa a csövét. Azt is megmondom, mennyire állítsa be a szerkezetet, sőt azt is, mikor nyomja meg a gombot. Jó barátságban volt egyszem fotóriporterünkkel, előhívta neki a filmet, és képet is nagyított róla. Neki tehát majdnem semmibe nem került, ráadásul lényegesen többet kapott. Nem nálunk volt státusban, ez a külön kereset tehát sehová nem számított be neki.

Haragból is tehet jót az ember! Nem magának, másnak.

Tanulékony ember a Jóska, igen hamar maga is el tudott helyezkedni, és egyedül is el tudta sütni a gépét. Eleinte ugyan szívesebben fényképezte az embereket hátulról, de aztán megszokta, előlről nézve mégis másként mutatnak. A zársebesség és a blende összehangolásában, valamint a film érzékenységeiben igen sokáig ördögi fondorlatot látott, és irtózott tőle. Mire nyugdíjba ment, önálló föladatot is mert vállalni. Főleg az üzemi lapok támaszkodtak rá szívesen.

Ennek azonban még semmi köze nincsen az én egyetlen szőrös bunkómhoz.

Jókedvvel írom le, ha jót olvasott tőlem a főnök, a hóna alá kapott – melánagy ember volt, befértem alá –, és úgy megropogtatott, alig tudtam összeszedni a csontjaimat. Mindenkiel megtette ugyanezt. Nem a ropogtatás hiányzik, a figyelem inkább. Mert azóta teljesen kiment a divatból, hogy egyáltalán szót vesztgeessenek teljesítményeinkre. Zajos körülmények között vette át a főnöki méltóságot az addigi kiséfőnök, reménykedni lehet benne, utólag megfekszi a lelkét. Amennyit ő ártott a lapnak, éppen a sorsfordító időkben, föltehetően soha meg nem bocsátja az utókor. Ha törődik egyáltalán velünk az utókor. Most elég legyen annyi, hogy kemény huszonvalahány évem alatt a már említett Töpörtyű közvetett elismerésén túl fél szóval se mondta, hogy ér valamit a munkám.

Igaz, engem hülyévé nyilvánított mindjárt az elején. Ezt viszont többször is megismételte. Amikor finom akart lenni, akkor csak keményfejűnek mondott.

Aki őt követte, már nem is emlékezhetett a hóna alá gyűrés boldogságára, közvetlen elődjét tekintette példának.

Így múlik el a világ dicsősége.

De a szőrös bunkómat ne felejtsük!

Mezőhegyesre mentünk egyszer, a november hetedikét követő első munkanapon. Tájértkeztet szervezett minden lapok legfőbb hátramosztítója, a Tájhivatal – Tájékoztatási Hivatal –, oda kellett mennünk nekünk is. Akkora köd volt, a kocsis elejét alig lehetett látni, erre is emlékszem még.

Mire odaértünk, tisztult egy kicsit, már azt is észrevehettük, hogy itt megmaradt a Sztalin utca is. Nagy viharokat élt túl.

Hogy türelemmel összevárjuk a más megyékből jövőket is, először a ménest mutatták meg. Födött futtatóban keringtek a gyönyörű lovak, a nyálunk majdnem elcsordult nézésükben. De jó lenne fölülni valamelyikre!

Ott bámultam a kerítés mellett, mire hallok a főnököm hangját. Kicsit szinkronizáltam azonnal mondanivalóját, ezt adom elő most is. Közel se volt ennyire szalonképes.

– Látod azt a szép csődört?

– Látom.

– Na, az rakja beléd az összes szerszámát! Nem tudsz egy címes hírt megírni?

– És ez éppen itt jut eszedbe?

– Könyvelj el magadnak egy szőrös bunkót!

És otthagytam.

Fölért egy kupánrúgással, szédelegtem tőle egésznap.

Oda nem mehetek hozzá, hogy részletek felől is érdeklődjek. Kérjek tőle bocsánatot? Újságot még nem láttam, de egészen biztos, hogy nem követtem el benne semmit, ami fölróható lenne.

Könnyű kimondani Mezőhegyesen, hogy semmi vétket nem követtem el Szegeden, itthon azonban két bűnöm is kiderült, de akkora, külön-külön is halálos lenne mindegyik. Az, hogy az ideiglenesen hazánkban tartózkodó déli hadseregecsoporthoz két tisztje is ott ült a járási ünnepség elnökségében, de nem volt benne az újságban, már nem számított hibának. Állítólag központilag kérték, ne hergeljük ellenük a lakosságot azzal, hogy lépten-nyomon emlegetjük őket. A nagy baj az volt, hogy egy fontos elvtárs kimaradt.

A szocializmus ügyét napjában hetvenhét-szer elárulhattuk volna már – ezt is említettem –, de ha a protokollban valaki megelőzi a fölöttem lévőt, akkor már szikrázott a patkó. Most viszont még benne sincs?

– Mert nem is volt ott!

– Akkor nem reklamált volna!

– Elhiheted, Pistám, nem volt ott! Bementem a sekrestyébe, és a levezető elnök papirosából írtam ki a megkülönböztetett tisztelettel köszöntendőik neveit. Aztán odaálltam a színpadi följáró ajtajához, és mint a birkákat, egyenként megszámláltam még egyszer. Röhögtek, mert karommal érintve megállítottam mindet, és csak akkor léphettek tovább, amikor kipipáltam őket. Már fönt ültek, harmadszorra is ellenőriztem a listámat. Ez az ember nem volt ott.

– Ő meg azt állítja, ott volt.

– Várj csak! Megkértem a fotóriporterünket, csináljon egy képet az elnökségről. Ha lehet, nem közöljük, de a fene tudja addig még, merre változik a világ.

Előhoztam a képet, nagyítóval is néztük, nem volt rajta. Az a fontos elvtárs tehát, erősen föltételezhető, otthon azt mondta, ide hivatalos, de közben máshová lett.

A másik hatalmas bűn viszont benne kiabált az újságban.

November hetedike ménkű nagy ünnep ugyan, de zajos beszámoló csak a városi ünnepségről készülhetett. Olyan harsogó beöntés volt az – főnökünk kedves szava a beöntés –, száz olvasóból jó, ha egy elolvasta. Az egész beszédet is közöltük föltétlenül. Háromsoros főcím, minden, ami kellett, ott volt. A harmadik kolumna aljában szokott lenni egy kéthasábos kis cím: Járási ünnepség. Ha rám került a tudósítás sora – be szoktuk osztani Imrével, hogy ő se maradjon ki a gyönyörűségből –, hiába erőlködtem más címmel, ez megingathatatlan volt, mint a szovjet-magyar barátság.

Most csoda történt. A kéthasábos címből háromhasábos lett. A három hasábra viszont rövidnek tűnt a puszta Járási ünnepség, ezért az olvasószerkesztő meglehetősen olvashatatlan írásával beleszúrta: díszünnepség. Eljutott a cím a nyomdai címszedőhöz, aki szilajnagy eszével azonnal fölfogta, DISZ régtől fogva nincsen, szedett helyette tehát KISZ-ünnepséget.

Így is jelent meg.

Reggel nyolckor telefonált a járási első titkár: hogyan jön ebbe bele a KISZ? Semmi köze nem volt hozzá.

Azonnyomban szólt Pista az Ilusnak: rajzolj be a Dezsőnek egy szőrös bunkót. Ezt jelentette be a mének futtatása legszebb pillanataiban.

Bementem most hozzá:

– Gyere, mossuk le egy konyakkal.

– Te hívsz meg? Ilyen még nem volt!

És jött. A büfében sokan enyhítették már aznapi fáradalmaikat, mind kifejezte harcos meglepetését. Meg is kérdezte Pista:

– Tényleg, mi esett beléd?

Megvártam, amíg fölhajtja, csak utána mondtam:

– Ha egyszer belátnád, hogy ennél nagyobb marhaságot nem tettél még, és még mindig ott állna félúton a torkodon, előbb-utóbb torokrákban halnál meg. Jobb, ha leöblítjük. Nyugodjon békében.

*

A konyakról jut eszembe, de ehhez a dologhoz már semmi köze nincsen. Sanyi, az egyik fotósunk telefonon keresi a Hazafias Népfront városi elnökét. Mondom neki, fizetek egy konyakot, ha Hazafias Péternek szólítja. Akkor átok ült akkor a telefonon, jó, ha fél óra alatt sikerült eltalálnunk vele valakit. Sátoros ünnepek táján még kínosabb volt, a szerkesztőség minden tagja a hozzá tartozó „egységek” ünnepségei iránt érdeklődött. Azt firtattuk, ki kapott pletcsnit. Ebből aztán másnap többkolumnás összeállítás lett. Jó, ha valaki egésznapos telefonnyúzással három céggel beszélni tudott.

Most éppen sátoros ünnep előtt voltunk.

Fordított közben Sándor az ajánlatomon:

– Én állom a konyakot, ha te szólítod Hazafias Péternek!

Bejön végre a vonala, és már kéri is Pétert, illendően nevén nevezve, és elvtárssal kiegészítve. Bevégezve mondókáját, átadta a kagylót. Mondom is bele:

– Te vagy, Hazafias Péter?

– Én hát!

– Csak azért kértelek, mert Sanyi azt mondta, nem merem a szemedbe mondani. Legalább a füledbe mondtam.

Harsogott a kagyló, akkorát nevetett. Elkészöntem tőle, és megfogtam Sándor karját:

– Gyerünk!

– Te, konyakot?

– Nem megegyeztünk?

– De én azt hittem, úgyse iszod meg.

– Csak azért, most az egyszer, hogy kevesebb maradjon neked!

A harmadik konyakom azon a bizonyos fölköszöntésen esett. Annak a következményeit nem szabad elfelejtenünk, juttassák majd eszembe a Viperánál.

És jött a víz

Itt folyik el a Tisza az ablakunk alatt, látva láttuk, hogyan dagad a vize. Amikor már a matróz is beintett az ablakon – későbbi kollégám szavajárását vettem most kölcsön –, tartani lehetett tőle, hamarosan baj lesz. Lett is akkora, amekkorát én a Tiszán még nem láttam.

Írta is az újság mindennap, amit a vízügyi igazgatóságon mondtak. Ott pedig dolgozott a jól kalibrált gondolat, csak annyit mondtak, amit mindenki tudott. Ha többet is mondtak volna, lefaragta az újságírói óvatosság. Előálltam egyszer: szégyen az, hogy itt folyik el az orrunk előtt, és semmi használhatót nem írunk. Hadd menjek ki a partra, hadd hozzak legalább egy kisebb méretű riportot.

Rámondta a fej: hát eredj!

Attól kezdve mindennap kint jártam. Hol az egyik parton, hol a másikon. Fölhúztam a gumicsizmámat, amit még a két évvel korábbi olajtűz televíziós riportjainak honoráriumából vettem, és caplattam a sárban.

Jólesett kinn lennem. Amíg mindenféle rémhírek leghamarabb a szerkesztőségben tettek próbát, hogy most itt szakadt át a gát, most meg ott, én láthattam a rendkívüli igyekezetet, és nem féltem. Ha csak a lábát tette volna egymás mellé az a sok ember, aki akkor vigyázott az országra, akkor se tudott volna bejönni a víz, így összegeztem tapasztalataimat.

Amikor egyszer este hazaértem, hallom, a torony alatt esküvőjét tartja egy ifjú pár.

Ennél optimistább ellenpont nem létezik! Aki esküszik, az nem akar menekülni. Oda kellett volna inkább mennem.

Másik napon délben hazaértem már, mert Aszaló elvtárs a lapzártát mindig igyekezett előbbre hozni. Mint azokban a napokban mindig, hatalmas a csődület akkor is a Sajtóház előtt. A Várkertet lezárták már, állítólag azért, mert a fölázott földben akármikor kidőlhetnek a fák. Tovább nem mehetett, aki vizet akart látni.

Két mérnök ebben a tódulatban méricskélte teodolittal a járdát. Csak tán nem lopják az utcát is, gondoltam kajánul magamban, mert akkor már híre jött, hogy statáriális bíróságot állítottak föl mindenféle vízkörüli esetekre vonatkoztatva. És az egyik mérnök úgy üvölti le az embereket, ahogy engem üvöltött le az előző főnököm azon a bizonyos napon.

– Álljon a fal mellé, mert úgy valagba rúgom, hogy elszáll!

Ezt éppen egy totyogó anyókéának mondta.

És éppen a mi ablakunk alatt.

Értetni érttettem, a teodolittal hangyabolyban nem lehet dolgozni, az utca pedig a hangyaboly-nál is zsúfoltabb volt. Azt is érttettem, hogy az előttünk lévő talaj egy agyagsejt, amely akármikor megcsúszhat, és az egész utca belemehet a Tiszába, tehát mérni kellett a változásokat. Azt is megérttettem, aki vészhelyzetben is dolgozna, és nem hagyják, az ideges lesz. Azt azonban akkor se érttettem, hogyan engedheti el ennyire magát valaki! Ha ez a tenger nép ezt az idegességet viszi magával, fél óra múlva fölborul a város!

Leültem a gép mellé, és glosszát írtam. Álljon a fal mellé! – ez volt a címe. Az első mondata meg ez: Elszoktunk már attól, hogy mindenféle karszalagos emberek falhoz állítsanak bennünket.

Másnap megjelent, de én másnap is a gátakat jártam. Délután mondják a kollégáim, kellő kárörömmel, hogy bejött az egyik mérnök a házba, és kiverte a balhét. Ki az a H.D., ezt tudakolta. Ha tudakolta, biztosan meg is tudta, gondoltam, de hát nem sokra ment vele, mert nem talált. Berontott a főszerkesztőhöz is, rettenetesen handabandázva. Ő ezt le nem nyeli, mert ő a tisztességes munkáját végzi!

Állítólag azt mondta a főszerkesztő neki, írja le, és ha neki is tetszik, akkor leközli.

– Hogyhogy ha tetszik?

– Csak azért, mert ebben az újságban csak az jelenik meg, ami nekem tetszik.

Fél óra múlva ott volt az atyafi a válasszal. Elolvasta a főnök, és azt felelte: nem tetszik. Írt egy másikat. Az se tetszett. Harmadikat, az se. Negyedikre elmentek panaszra a városi tanács elnökhelyetteséhez, a védelem vezetőjéhez. Hogy mennyi ideig rágták a fülét, nem tudhatom, de végül ráállt: átszólt, hogy menjek át hozzá ekkor meg ekkor, délután kettőkor.

– Nem jó vége lesz ennek!

– Menj át azért, megígértem.

Átmentem, de beletettem a táskámba a cég egyetlen táskamagnetofonját.

Szükség lehet még rá.

Várom kellett, mert vészhelyzetben fontosabb dolga is akadt az elnökhelyettesnek. Nem egyedül vártam, a két mérnök is ott volt. Én megismertem őket, de ők nem tudták, ki lehetek én. Sejtették legföljebb.

Legalább háromnegyed órát várahoztunk.

Amikor beértünk, azzal kezdte az elnökhelyettes, hogy bemutatott bennünket egymásnak. Mint az örült, ki letépte láncát, vágatott a Tisza a rónán át, írta Petőfi Sándor, de csak azért, mert nem látta a két mérnököt. Úgy nekem estek szóval és szitokkal, mukkanni se volt időm. Hogy én lefasisztáztam őket!

– Uraim! Vegyék elő a glosszát. Ha egy szó is van benne a fasizmusról, akkor térden állva bocsánatot kérek.

– De úgy érthető!

– Azért én nem felelhetek, ki hogyan érti.

Valóságos ricsaj keletkezett, és azzal fenyegettek, hogy pörre mennek.

– Hogy ne kelljen kétszer elmondaniok ugyanazt, szíves engedelmmükkel kiteszem az asztalra a kismagnómat.

– Szó se lehet róla!

– Nekem ez a fülem, uraim! Kenyérkereső szerszámom. A hitelesség legnagyobb biztosítéka.

– És mit akar hitelesíteni vele? Megírtuk a válaszunkat, azt közölje az újság!

– Ebben az ügyben semmit nem tehetek. Nem én szerkesztem a lapot.

– Akkor pedig nincs magnózás se!

Az elnökhelyettes is közbelépett, hadd maradjon a magnó. Attól kezdve három oktávval alább szálltak. A végén már könyörgőre fogták:

– Írja meg maga, hogy tévedett.

– Csak az igazat írhatom meg, mert nem tévedtem. Útszéli módon viselkedtek, és nekem kötelességem fölhívni az ilyesmire a figyelmet.

János, az elnökhelyettes is hajlott volna valami kibékítő szózatra, hiszen a Városnak érdeke, hogy a mérnökök is teljes odaadással dolgozzanak, de megmondtam, ilyen előzmények után egy szót se írhatok róla. Ha csak az történt volna, ami itt lezajlott, már akkor se hajlanék rá. Az emberi tisztesség minden helyzetben kötelező!

Az elnökhelyettes egyetértett velem, a két mérnök nem.

*

Első napon kaptam Vágás Pistától egy karszalagot magam is, hogy senki ne zavarhasson a munkámban, de nem vitt rá a lélek, hogy egyszer is föltegyem. Beletettem az aktatáskámba, azt meg fölakasztottam a bicikli szarvára, úgy jártam-keltem. Látták a noteszomat, meg a fényképezőgépet, mindenki kitalálta, mi végre vagyok a töltésen.

Az eset utáni másnap reggel a parkba érve első utam nekem is a víz mellé vitt. Még csak a színház előtt jártam, már üvöltött rám valaki a téglafalat borító homokzsákok mellől: menjek a fészkes fenébe!

Na, ez se volt tegnap az elnökhelyettesnél.

Intettem neki, nyugodjon meg, arra megyek éppen, majd megmondom, mit keresek itt. Vagy nem értette a jelbeszédet, vagy nem akarta megérteni, de erősödött benne a harctéri idegesség, és mindennek elmondott, amíg összetalálkoztunk. Mert én csak rendes tempóban mentem, ő viszont rohant felém. Mondtam neki:

– Nem én vagyok a víz, és nem is akarom elmosni Szegedet!

– Nem látja? Minden fára ki van akasztva egy papír, hogy dőlésveszély. Fölázott a talaj, akár-mikor kidőlhettek a fák.

– Látott már kidőlni egyet is? Nyaranként erdőben dolgoztam, és fát döntögettem. Nem úgy dől ki, mintha bomba pottyanna az égből. Előbb félredől, aztán eldől. Szél se fúj, miért dőlné most?

– Ne pofázzon, mars ki innen!

– Ejnye, uram! Kár így behergelnie magát. Ott a Tisza, arra tessék vigyázni!

– Nem értette? Mars ki!

Kinyitottam a táskámat, vad nyugalmat színlelve kivettem belőle a karszalagot. Majdnem hanyattesett tőle, de még nem engedett föl.

– A karszalag a karra való!

– Meglehet. Én táskában szeretem.

*

Voltak iszonyatosan nehéz pillanatok. A makai óriásbuzgár köré épített homokzsákvár önmagában világszenzáció volt. Furmányos ész találta ki az ellennyomómedencét. Ha a töltés külső felén körülkerítik a szivárgó vizeket, és fölhúzzák a homokzsákokat olyan magasra, hogy a külső vízszint hajszálra egyezzen meg a belsővel, akkor nem mossa alá a folyó a gátat. Hatalmas áradat ember dolgozott ott, ezerszámra forogtak a teherautók.

Háttérben a kihalt város.

Oda is elmentem.

Természeti katasztrófákban bővelkedő televíziónk naponta szállít híreket mindenféle árvizekről. Kötésig járnak az emberek a vízben, autók áznak benne, hogy alvázmosásra sokáig nem lehet gondjuk. Makón a hivatalos óvatosság győzött: ki kell telepíteni a várost. Előálltak a teherautók, fölpackoltak mindenkit, mert hátha ki talál jönni a Maros.

Ha ne adj Isten, kijött volna, ember meg sehol, ki védte volna meg a városban maradt holmit? Elindult volna úszva az ölfá, a disznóól, az árnyékszék, konyhában a kredenc, a szobában meg az ágy és a szekrény, ki fogta volna meg? Ki tudna rá jobban vigyázni, mint aki a magáét védi?

Rendnek muszáj lenni. Apparátus volt vészhelyzetre kalibrálva, most vészhelyzet volt, tehát dolgozott. Ahogy a kidőlhető fák körül is.

Ennyire egyszerű a dolog.

*

A szabadkai rádió munkatársa, Szegedi Jenő rendszeresen átjárt hozzánk. Ő is megállt a vízügyi hivatal szintjén, az ő lapjának az is haszon volt, hogy néhány nappal előre harangozhattak. Ami akkor Szegeden történt, az igen hamar várható volt a Vajdaságban is. Olvashatta lapunkat, benne az én riportjaimat, kedvet kapott hozzá maga is. Megkért egyszer, hadd jöjjön el velem.

– Ha van biciklid, akár indulhatunk is.

– Csak autóm van. Azzal nem lehetne?

– Úri mód, nem biztos, hogy autóból ugyanazt látjuk, de tegyünk próbát.

Mentünk fölfelé, a jobb parton. Tápét elhagytuk már, Szomolya táján lehettünk. Ember ember mellett, hatalmas küzdelem a vízzel. Akiket ismertem már, intéssel köszöntöttem, másoknak nem is szóltam.

Van ott egy nagy kanyar, fut utánunk egy atyafi, de legalább annyira mérges, mint a parkbéli karszalagos volt.

– Állj meg, Jenő, hátha akar valamit.

Iszonyatosan letol bennünket. Hogy merünk mi idejönni?

Mondjuk neki, ez a dolgunk. Újságírók vagyunk.

– Akkor is takarodjanak!

– Csak nem akarják fölrobbantani a töltést?

Nem akarták. Attól féltek, mi akarjuk.

Jenő kocsijának a rendszáma szabadkai volt. Villámgyorsan kikétszerkettőzte az illető, diverzáns ül benne, aki föl akarja robbantani a gátat. Ha nálunk kiszalad a víz, megmenekülhet Vajdaság.

Elő kellett vennem írásos meghatalmazásomat is, meg a karszalagomat is. Az újságíró igazolványom csak ráadás volt.

Jenő is bemutatta a magáét.

Így dolgozik az éberség? Vagy csak a belénk kövesedett hidegháború dolgozik így?

*

Következtetve tudnám visszakeresni ragasztókönyvemben, mikor is lehetett, mert valójában bele se került a helyszíni tudósítás Ferencszállásról.

Hazatérvén rendes napi utamról, hallom, itt is, ott is átszakadt a gát. Hatalmas a pánik a városban, de mint mindig, a legeslegnagyobb a Sajtóházban. Vége a világnak, fusson, ki merre lát!

– Nyugalom, emberek! Sehol nem láttam veszedelmet!

– Mert te azt hiszed, minden veszedelem nálad jelentkezik először! Összeüti a bokáját, és engedélyt kér a belépésre. Újszegedet kiürítik, Szőreget, Deszket kiürítik, Klárafalvát, Ferencszállást is kiürítik.

Mondom a szerkesztőnek, hagyjon egy kis helyet, megnézem. Azt mondja, szó se lehet róla, a lap már készen van, azon ő már nem változtat. Ha elmossa Szegedet a Tisza, elviszi a lapot is, nem ezt hiányolják benne az emberek.

Megegyeztünk mégis huszonöt sorban.

Előállt Molnár Jóska a nagy fene Volgájával, mentünk Ferencszállásra. Pánik jelei mindenhol látszottak, de ez akkoriban a legtermészetesebb viselet volt.

Odaérünk a faluban, ahol legközelebb van a Maros töltése az úthoz. Félreállunk, de azonnal belénk köt valamelyik buzgó vízügyes:

– Menjenek a fenébe!

– Elmegyünk, de nem azonnal.

Sötétedik már, zseblámpánál nézi meg iratainkat. Attól kezdve kedves hozzánk, segít megkeresni a védelem vezetőjét. Ha jól emlékszem rá, a pécsi vízügyi igazgatóság feje ő, rettenthetlen igyekezettel kormányozza a partról a vízben járó uszályokat. Köveket szállítanak, a gátat nehezítik. Ahogy lépünk, valóban rugózik a lábunk alatt a töltés. Mi minden okos ötletet kitaláltak már a vízügyesek! Lehet, hogy a Nílus áradásánál is használták már ezt a terheléses eljárást Óegyiptomban.

Kivárunk, amíg kiköt az első, a második és a harmadik, nem mi vagyunk itt a legfontosabbak. Attól kezdve készséges a vizes-mérnök, jön velünk pár lépést, megmutatja, valóban lehetne itt veszedelem, de nagyon vigyáznak, hogy befogják a száját.

Látszik rajta, nagyon fáradt már.

Az is látszik, mindenki fáradt.

De az is, nem adják föl! Ha emberen múlhat, itt a Maros be nem jöhet.

Vagy ki nem jöhet.

Megkérdeztünk még néhány embert. Leginkább azokkal futottunk össze, akiknek a kertje lábában folyt a Maros. Veszettül dolgoztak, de nem veszítették el a fejüket.

Ezt kell nekem huszonöt sorban összefoglalnom?

Nehéz lesz.

Nem is kellett. Az olvasószerkesztőnk még mindig kinn állt a kapuban a többi kétségbeesett emberrel. Egymást hergelték bele, hogy elviszi a világot a Tisza meg a Maros. És akkor ők ugyanúgy helytállnak, mint Pompeji harcosa, amikor a lávafolyó jött.

Azért állhattak az utcán, mert már a kocsmá se működött. Pohár mellett még jobban meg tudták volna védeni Pompejít.

Sajnáltam, hogy meg kellett szakítanom történelmi berittyentésüket.

– Tűzzed, kérlek szépen, a kalapod mellé, bokrétának. Már a Vízügytől megkaptuk a tájékoztatást.

– Értsd meg, én onnan jövök!

– Kit érdekel az? Menj haza, és csomagolj! Nem látod, mindjárt kint a Tisza!

Hajszál híján megütött a guta. Megint előjött a régi komplexus: már a jót se szabad megírni? Amikor feje tetején áll a város, a helyszínről hozott biztatás aranyat érne. Lehet, hogy a hiba most is bennem van, de mit keresek én akkor ennél a lapnál? Ha minden megjelenhet benne, csak a szemmel látható igazság nem. Győzött megint az egyedül üdvözítő egyvágányú instrukció. Elmondták a Vízügynél néhány jól megcsócsált mondatban, amit tudni kell, minek kellene más ételt is fölszolgálni? Azt rágni se kell, amit ők mondtak, miért akarnám én mással tömni a fejeimet? Hogy valaki félrenyeljen, és megfulladjon? Így legalább másnap láthatta ország-világ, nagy a veszedelem ugyan, de a kormány biztos kezekben van: csak az jelenik meg, aminek szabad megjelennie.

Vipera

Aki azonban elkezd kilógni valahonnan, előbb-utóbb észreveszi, máshol is rágják a húsát.

Odajött hozzánk egyszer egy aprócska termetű hölgy, újságírónak. Látásból ismertem, sok kulturális rendezvényen buzgólkodott. Ugyanaz az ellenszenv fogadta, ami engem: ő is az „utcáról” jött. Ha közös a sorsunk, és ha már úgyis én vagyok itt régebben, legalább mi tartsunk össze.

Bennem már megkövesedett a meggyőződés, hogy nem lenne szabad mindjárt az iskolapadból ráereszteni valakit az újságra. Akinek az életről szinte semmi tapasztalata nincsen, hiszen inkubátorban élt addig, annál igen veszélyes tud lenni a toll. Hamar észreveszi, hogy az ő kezében hatalom van, és csattogtatja a korbácsot, mint Atilla Isten ostorát. Neki föl se tűnik, hogy egykettőre elhitványodik. Az se, hogy a tisztességért meg kell dolgoznia mindenkinek. Úgy tesz, mint a biciklis: fölfelé mosolyog, lefelé tapos.

Igaz, minden rendszer az ilyen embereket szereti legjobban. Mert egyik se veszi figyelembe, hogy a következő rendszerben ugyanúgy megtalálja a hatalmasok nyalni való meleg alját.

Arra biztattam újsütetű kolléganőmet, amit én már régebben elkezdtem. Dolgoztam az És-nek. Az eger is azzal kezdi, hogy vészkijáratot épít ki magának. Ha megszorít bennünket saját lapunkban az erősen sötét korszellem, legyen olyan lap, ahol kiereszthetjük a fejünkéből a gőzt. Sok kellemetlenségem lett belőle, de jó húsz év alatt némi különbejáratú tekintélyt is adott. Megírhattam a rázós dolgokat is. Nem vérszopósan, de egyenesen. Másnak is ajánlgattam, próbálkoztak is sokan, de nem volt kitartásuk hozzá. A boszorkányos ízlésűnek tartott szerkesztő sorra visszaküldte írásaikat. Nem tudom se dicsérni, se kárhozhatni eljárását, sokszor tapasztaltam magam is, máshol, legtöbbször a céges borítékról olvasták le, hogy napilapnál dolgozunk. Zseniális ésszel, olvasatlanul is megfogalmazták azonnal: csak a napilap színvonaláig ér föl.

Tartok tőle, jó napilapot se olvastak.

Azt mondta, neki a Kortársnál vannak jó kapcsolatai, inkább ott próbálkozna. Tanította a szegedi egyetemen az akkori főszerkesztő. Könyvismertetőket irogatott, és azok meg is jelentek.

Talán azért, mert az ötlet tőlem származott, talán másért, rendszeresen megmutatta kéziratait, mielőtt elpostázta volna azokat. Nehéz lett volna beleszólnom, hiszen a szóban forgó könyvet ha ismertem is, nem olyan tüzetesen, de azért se, mert mindig tiszteltem a szerzői önállóságot. Egyet tehettem csak: mindig biztattam. Majd kiforogja magát. Ha valaki tudja, melyik fára kell fölmásznia, elég. Ha vannak kapaszkodó körmei, fölmászik, ha nincsenek, lenn marad.

Igaz, segíteni másként nem is tudtam volna. Minden számár maga érzi a terhét, sehol nem protezsálhattam senkit, hiszen engem se védett senki. Pedig de sokszor jól jött volna egyetlen támogató szócska is!

(Hej, de sokszor belegondoltam azóta is! Ha mindenhol kezesbáránnyként mutatkoztam volna, ha akárkit megkértem volna, engedje, hogy pártfogását kérjem, ha elmondhatta volna akár mindenki is, hogy az ő tanítványa vagyok, talán más sebességre sikerült volna kapcsolnom azonnal. Nem vitt rá a lélek. Késő bánat!)

Így ment ez egy évig, kettőig, vagy talán tovább is. Kéziratokat mutatgatott, én meg helyeselttem. Férjhez ment másodszor is, és gyereket várt. Keresem a mentséget most is, nem adnám egy vak lóért, ha megtalálnám. Hát ha ez az állapot hozta, hogy időlegesen elvesztette belső vízmértékét.

Nem tudhatom, soha nem voltam állapotos.

Amióta az eszemet tudom, mindig úgy szerveztem a dolgaimat, hogy a maradék szabadságomat szilvesztertől visszafelé számlálva vettem ki. Ünnepekkel földúsulva már majdnem olyan volt, mint a dúsított urán: jobban sugárzott. Két karácsony között bementem így is az újságokért, két bent veszteglő szobatársam is mondja, olvassam el az ő karácsonyi cikkét. Jó, majd otthon elolvasom. Most olvasd el! Rohanásban voltam, mert mikor rohanjon az ember, ha nem szabadsága idején, de belekezdtem. Szépen eregette a sorokat a tolla, noha a témája nem éppen karácsonyra való. Arról szólt, mi mindent lopnak az emberek. Karácsonykor arról, hogy ennyire lopós lett nemzetünk? Futtában írtam neki néhány sort, és odatettem a szomszéd szobában székelő asztalára. Ha a hátamat nekivettem a falnak, szinte a túloldalon lévő asztalának támaszkodtam. Ismervén a rabcifalak vastagságát, vakolattal együtt se választott el tíz centinél több egymástól bennünket. Visszamentem, kajánkodva kérdezik a fiúk: elolvastad? Beleolvastam csak, nem találtam kivetnivalót benne. De nagy marha vagy te! Nem veszed észre, hogy ellened szól?

Az ő írása, ellenem? Kifordult sarkaiból a világ!

Rajtam a nagykabát, de leültem azért. Valamelyik vendéglátós szája íze szerint csicsergi el, lopnak söröskrigliket, tányérokat, vécékagylókat; városgazdálkodási szájíz szerint pedig azt, hogy csatornafődelet is, mást is. És jön az aranymetszés, minden írás legexponáltabb helye. Ha itt nem ugrik a majom a vízbe, akkor bele se mászik. Még az ujját se nyújtja bele. Ez akkorát ugrott, csak úgy loccsant! Azt mondja tehát az aranymetszés tájkán, másik kolléganőmmel beszélgetnek mindezekről, de az szépen, lassan fölemeli fejét, és megáll tekintete a falon függő, általános iskolát hirdető ovális zománctáblán. Akkor koppan szélesebben fejében a gondolat: annyira általános lett a lopás, lám, ki se kellene mennie az utcára. Tálalva van házon belül is.

Az a fal az én falam, és rajta a tábla az én táblám. És most abban a székben ülök, ahol ő ült.

Ekkora távolság lenne a köztünk lévő rabcifalas tíz centi? Ha birizgálta az a tábla, miért nem kérdezte meg, honnan van?

Akkoriban sirattam a térképről lesöpört tanyai iskolákat. A tábla még mindegyiken rajta volt, valóban leszedhettem volna akármelyiket. Csakhogy nem szedtem le. Megkértem Gizellát, az egyik falu igazgatónőjét, adjon egyet, ha érkezése lesz. Jó két héten belül maga hozta be a Sajtházba. (Sajtház az valójában, de van annyi luk rajta, mint a sajton.)

Hová is tehetném? Fejem fölé, székem mögé.

Most már aztán fölment a vérnyomásom! Átugrottam megint az ő szobájába, asztaláról visszavettem a pátyolgató levelet, és írtam egy keményet. Megkértem, tárja elő hasonló nyilvánosság előtt összes bizonyítékát. Tudtommal egyetlen gyufaszál-értéket nem vittem el soha, sehonnan. Ha ezt nem teszi meg, érzek még annyi erőt magamban, hogy rosszindulatát megháláljam.

Számolgotok magamban: éppen most van tizennégy éve.

Még mindig bent voltam, bár sietnem kellett volna, amikor láttam, megjött. Most olvassa, gondoltam, ájtön majd, és megpróbálja kimenteni magát. Nem jött! Jellegzetes seggriszálós lépteivel elrohant a főnökhöz. Kezében lobogtatta a leveletem.

Ott vártam meg az ajtó előtt. Kijött, fejét föl vágva elrobogott mellettem. Akkor se szólt egy szót se. Bementem:

– Mivel érdemeltem ki, hogy saját lapom szaros küblikbe taposson bele karácsonyok szent napján? Olvasatlanul, tudom, nem kerülhet bele semmi. Tehát aki olvasta, az is egyetértett vele.

Pista azt mondta, nem tud róla, hogyan jutott bele, de majd megkérdezi.

– Ne hergeld föl magadat, ártatlan butaságról lehet szó. Tévedésből kerülhetett az csak bele. Egy jó csattanót keresett csak.

– Jó nagyot csattant! Benne vagy a szakmában, tudhatod, tévedésből ki lehet hagyni sok fontosat egyszerre, de tévedésből beleírni nem lehet! Minden mondatot ízlelget előtte az ember, megrágja százszor is, motyog, mintha magában beszélne, ilyen tévedés nem létezik.

– Akkor se tudok mást mondani. Majd bejön, aki a karácsonyi számot összeállította, és megkérdem.

– Gondolom, csak a kisleány lehetett.

– Hogyhogy gondolod? Csak nem azt hiszed, hogy összefogtak ellened?

– Tudod mit? Ezzel te többet ne foglalkozzál. A sértés engem ért, a többi rám tartozik. Majd meghálálom, ha erőm lesz hozzá. Boldog újévet!

Az biztos, seregestül jártak kollégáim utána táblát nézni. Kénytelen voltam ráírni: Kaptam, nem loptam!

Rajta van most is.

Azóta harmadik szobában vagyok, de mindenhová viszem magammal. Műemlék lett belőle. Legnagyobb csalódásom műemléke.

És azóta még csak nem is köszönök neki.

Klinikai napjaim alatt többször jött meglátogatni a főnök-Pista is. Azt kérdezi egyszer, mit szólnék hozzá, ha bejönné egyszer ő is. Mondtam neki, az égvilágon semmit nem szólnék.

– Tehát bejöhet?

– A klinikára mindenki bejöhet.

– Köszönöm, akkor szólok neki.

– De én semmit nem szólnék hozzá.

– Meg tudnád állni?

– Első nap után mondtad már, konok fejem van. Azon csodálkozol, hogy igazad volt?

– Most inkább csak azon, hogy fúrott fejjel is emlékszel rá.

Valakinek eszébe jutottam, amikor betöltöttem az ötvenet. A vicefőnökből már nagyfőnök lett, kapott az alkalmon. Hirtelen előteremtett egy üveg konyakot, poharakba töltötte, összekürtölt mindenkit a szobájába, és kenetes ürességgel fölköszöntött. Sorban jöttek koccintani kollégáim, ahogy szokás, és a lányok puszit is adtak. Némely fiú is ölelgetett, adni is akart, de mondtam mindnek, te se vagy Brezsnyev, én se vagyok se Kádár, se Honegér, ne nyalakodjunk.

És ott állt a sor végén ő is. A létező legszendébb mosollyal nyújtotta poharát, és becsukott szemmel hajította fejét puszira.

Tehát erre ment ki a nagy-nagy figyelmesség? Pohár mellett akarnak kibékíteni bennünket? És ez a – most se akarom még a nevét se kimondani –, azóta nem józanodott volna ki? Mert azt elhiszem, kicsit túlóntott a garatra, előbb leitta magát, aztán leírta, de amikor a főnök elé riszálta magát, színjózannak látszott. Állítólag avval állított be, hogy molesztálom.

És elfelejtette volna a leveletem, ami akkor annyira fölháborította, hogy sisteregve rohant a főnök színéig?

Ráadásul még most se mondott semmit! Csak bízott benne, a konyak és a nyájösztön rózsaszínűre fősti trágyahányó vasvilláját?

Megköszöntem a megemlékezést, fölhajtottam a poharat, és kijöttem.

Amikor azt látták, úgy „dobom be”, mintha anyatej helyett is konyakot ittam volna már, elkezdtek tapsolni. Így tudok inni? Minek titkoltam akkor? Amikor látták, hogy szélesebben távozom, tátva maradt a tisztelt gyülekezet szája.

Állítólag akkor ismételte meg másodszor az új főnök, amit belépésem után igen hamar ki-nyilatkoztatott:

– Ez az ember hülye! Ne törődjete vele.

A hiba megint bennem volt. Akinek fájni mer, ha merő nyájasságból ülepébe szúrják a vasvillát, és még fölajdulni is képes, az ebben a házban csak hülye lehet.

Mivel az ő szájából akárkire nézve naponta elhangzott, nekem naponta Weöres Sándor csúfondáros sorai jutottak eszembe:

*KARESZ HÜJE
GYÖNGYI HÜJE
csak én vagyok okos
énnekem a segembe is felyem van*

Az ő idejében bő esztendőök jártak, a *hétfelyű* sárkány minden *felye* nála lakott.

De erre se szóltam semmit.

Tartottam azonban szavamat, igyekeztem meghálálni a karácsonyi írást. Második drámám anyagául szolgált. Címe: *Vipera*. Kardos Pali és Bálint Sándor bácsi története adja két másik fölvonását. Színház kezére még nem adtam, az elsővel is csúfosan megjártam.

Külön történet, nem ide tartozik.

Viperám harapásának lesznek még életveszélyes következményei. Ne hagyják elfelejtenem.

*

Ha azonban előkeveredett második drámám, szólnom illik az elsőről is. Azt pedig csöndes fohással kell kezdenem akkor is, ha nem érti mindenki:

Hej, vinkó, pedig jó bor is lehettél volna! Kár, hogy elkezeltek.

Abban a korban ért a háború, amelyben talán legfogékonyabb a gyerek, nem tehetek róla, ha Pannonhalma példája akkor is megremegtette lelkemet, és rezgeti azóta is. Fogadta a menekülteket, vallásra és pártállásra való tekintet nélkül. Előállt tehát az a nagy dilemma, hogy a bújtatottak közül akármelyik kerül is hatalomra a világégés után, az egyház mindenképpen a rövidebbet húzza. Volt egy nagyszerű apát, aki semmi másra nem volt tekintettel, csak az isteni parancsra: segíteni mindenáron, mindenkin. Oltalomra lelt ott zsidó, kommunista, és a végén talán nyilas is, ha csak rövid időre is.

Ennél jobb konfliktushelyzetet kitalálni se lehetne, mondaná akármelyik drámaíró, de én még nem írtam drámát. Olvastam egy részletes visszaemlékezést, talán a Vigíliában, és megint fölbuzgott bennem a régi forrás. Bálint Sándor bácsival is beszélgettem róla, mondta, több kedves ismerőse is van ott még az élő papok között, megkértem tehát, protezsáljon be valahogyan.

– De nem broszúrát akarsz írni, ugye?

– Aki minden lépésemet ismeri, ilyesmire nem is gondolhat. Drámát kellene abból csinálnom. Kirándulóként jártam csak a monostorban, kellene egy adag életszag is hozzá.

Megírta a levelét Sándor bácsi, de nekem csak a választ mutatta meg. Azt írta benne kedves barátja, hogy elmondta kívánságomat a főapát úrnak, de ő azt felelte rá, most nem aktuális a dolog.

Ezerszer hangoztatott, nagyon ismerős érv volt ez előttem, de a túlsó oldalról. Ha valami kényes dolgot írt meg az újság, illetékes helyen mindig ezzel vágtak vissza: most különösen nem aktuális. Gyanítom, Sándor bácsi mégiscsak beleírta a levélbe, hogy újságíró környékezi a nyáját. Azokban az időkben, elhiszem, a belül lévők farkasnak véltek, és valóban nem tartották aktuálisnak a látogatást.

Nem tudom már, elkeseredésem volt nagyobb, vagy fölháborodásom. Kellett nekem újságírásra adnom a fejemet!

Hallottam viszont, hogy a főiskola pedagógia professzora diákként élvezte az akkori főapát megbecsülését. El is bűjtatta. Elmentem hozzá. Súlyos beteg volt akkor már, és ezt ő is tudta, reménykedtem, ha beszélgetésben visszaidézzük ifjúságát, talán egy kis életkedvet is adhatok neki. Azelőtt soha nem találkoztunk, de, gondolom, az újságból ő is ismerte a nevemet. Kedvesen fogadott, amikor azonban kimondtam, mire szeretném kérni, azonnal bezárta kagylóit:

– Magam szeretném megírni.

Nem mertem inteni se, hogy súlyosabb annál az állapota, és nagy véték lenne, ha sírba vinné, amit megélt, meghajoltam, és elköszöntem.

Második kísérletem is kudarcba fulladt.

A harmadik viszont majdnem győzelem. Találtam egy fiatal asszonyt, aki akkor született, és éppen Pannonhalmán, a barátok ágyában. Kedves volt, aranyos volt, amit tudott, mindent elmondott, de ki az, aki éppen születése körülményeire emlékszik? Édesanyja biztosan többet tudott volna mondani, de akkor már nem élt.

Egyetlen konkrétum azonban ő lett a drámában: anyja vajúdásába bele tudtam látni az új világ születésének minden szimbólumát.

Az alsóvárosi plébános, Hamvas Pista is szolgált hasznos gondolattal. A svájci Vöröskereszt akkori pannonthalmi képviselőjéről úgy tudta, hogy Dél-Afrikában él, talán éppen nagykövet. Fontos szerepet játszott a sorsdöntő napokban a Vöröskereszt, kaptam magam, írtam neki egy levelet. Tartottam ugyan tőle, hogy a magyar postánál egy lépéssel se jutok tovább, fontolgattam is, hogy megkérek valakit, aki éppen Nyugatra indul, vigye magával, és adja föl kinn, de senki barátságával nem élhettem vissza. Nem vettem volna a lelkemre, ha miattam kerül akárki is zaklatás alá. Megoldás lehetett volna, persze, ha nem levelet küldök vele, hanem megkérem, írja meg ő odakint, és adja föl, de ha a legkedvesebb baráti szó is fordítva sült el – Sándor bácsi levele állt előttem megint –, akkor talán természetes, hogy erről is lemondtam.

Elküldtem a levelem, itthonról, de felelet máig nem érkezett. Nyakamat rá, ki se mozdult az országból. Hálás lehetek a sorsnak, hogy nem vettek elő: mit akarok én az apartheid legfőbb fészkeiben a svájci nagykövettel? Annyiszor voltam már fontoskodásból idegenek szekértolója, beépített ügynöke, erre is számíthattam.

Mit tehet a szegény ember, ha minden ajtó becsukódik előtte? Szájába veszi az ujját, és abból szop ki mindent.

Kaptár lett a címe.

Odaadtam a szegedi színház egyik rendezőjének. Udvariatlan módon, elismerem, mert még föl se kerestem. Igaz, nem is igényelte a találkozást, megleégedett azzal, hogy telefonon hívtam föl. Adjam le a portán. Leadtam. Eltelt fél esztendő, a füle botját se mozdította. Erőt vett rajtam a pimaszság, fölhívtam megint. Várjak, megkeresi majd. Másik szobát kapott, biztosan elkeveredett. Vártam három hétig, egy szó nem sok, annyit se mondott.

Tehát el se olvasta!

Elküldtem kínomban a veszprémi színház igazgatójának. Ha szorult helyzetbe kerül a szegény ember, eszébe jut, hogy szülőföldje is van. Hirtelenjében azt se tudtam, fiú vagyok-e vagy lány: válaszolt. Mégpedig azt, hogy bemutatják! Arra készültek éppen, hogy főnnállásuk huszadik évfordulóját húsz magyar drámával ünnepeljék. Soha jobbkor nem küldhettem volna.

Mondtam ugyan később, hogy a húsz magyar dráma akkora löket egy évben, hogy azzal már svábbogarát is lehet irtani, de azt mondta, ne károgjak, mert jó lesz, meglátom.

Tamás Pista volt az akkori dramaturg a színháznál, ő is pártfogolta az ötletet is, és engem is. Most már be merem vallani, hiszen naivságomra beszédesebb példát kitalálni se lehetne, hogy a szabóhoz is elmentem, és csináltattam egy fekete öltönyt.

Ne valljak szégyent, ha netán a színpadra is föl kell mennem a bemutatón.

Pista ugyan annyit mondott még, kicsit tart tőle, hogy a díszbemutató elvtársai fölállva éneklik majd a színpaddal a föltámadási éneket – Föltámadt Krisztus e napon, alleluja... –, de ezt is vállalni kell. Beajánlott egy ösztöndíjra, havi háromezret kaptam egy teljes évig. Hatalmas pénz volt akkor a háromezer forint! Majdnem a fizetésem. Ösztöndíj, amikor már kész a dráma? Átdolgozásra inkább, mert átdolgozásra mindig lehet ok.

Voltak, akik intettek, csak akkor vegyem biztosra a bemutatót, ha már a függöny is lement a végén, de naiv ember az ilyen beszédet meg nem hallja.

Ringatgatom, ringatgatom magamat itthon, egyszer csak vészes hírt hallok: az én igazgatómat áthelyezték a győri színházhoz. Még az évforduló előtt.

Nemsokára meg is halt az új helyén.

Mennyországból, bele a sötét kútba.

Jött az új igazgató, új liblingekkel. Ezen a pályán, ahol a világot napjában kismilliószor megváltják, nem szoktak az újak a régiek nyomába lépni. Elhívtak megint Veszprémbe, és tudomásomra hozták, hogy az előző igazgató ígéretét nem kell szó szerint értenem. Ők másként akarnak ünnepelni.

Más volt akkor már a dramaturg. Jóságos volt hozzám, zaklatott semmittevésében is hajlandó volt néhány szót rám szólni. Előtte mutatták be Pesten a Szúzai menyegzőt, és én láthattam, arról kérdezett először. Mondtam, amit mondhattam: nagyszerű a darab, és jó az előadás.

Fanyalgott. Szerinte kimondottan rossz szerző Sütő András, és rossz a darabja is. Látni ugyan nem látta, de a dramaturgnak a lelkében is szeme van, olvasás közben is kilátszottak mérhetetlen gyöngéi. Az egész magyar drámairodalom tragédiája, mondta, hogy amatőr írók írják a darabokat.

Mondtam neki, a másik parton állok. Szerintem az a szerencséje a magyar drámairodalomnak, hogy kitűnő írók írják.

Reménytelen következményekkel jár az ilyen ellentmondás, de rajtam már nem ronthatott. Sőt akkora kegyben részesülhettem, amilyenre még álmomban se számíthattam. Miután elmondta amatőrségem hibáit is, följánlotta, még az illő szerénységet is mellőzve, hogy dolgozhatnánk mi együtt.

– Ezt hogyan érted?

– Megbeszéljük előre a témákat, te megírod, ahogy tudod, én pedig befűszerezem, hogy sava-borsa jó legyen. Mint amikor a háziasszony bezöldségeli a húslevest.

Most rettentem meg igazán. Pedig nem győzte hangoztatni, micsoda nagyszerű munkák jöhetnek így létre.

– Iszonyatosan nagy baj van, Jóska komám! Nekem akkora a ceruzám, egy kézzel lehet csak fogni. Kettőnké nem fér rá.

Tizenvalahány év múltán látom néha föltűnni a képernyő szélesvásznú légypapírosán, de nem visz rá a lélek, hogy végignézzem műsorait.

Megint egy nagy alkalom, amikor megfoghattam volna az Isten lábát. Ha bezupáltam volna társszerzőjének, vagy ha csupán négere lehettem volna is, meglehet, sorra kinyíltak volna előttem a színházak kapui. Mikor veszem már észre, hogy ki nem adott művekkel, be nem mutatott darabokkal sehová se lehet jutnom?

Elküldtem az egyik példányt Pannonhalmára, a kolostori könyvtárba. Köszönő levelet kaptam postafordultával: elhelyezték gyűjteményükbe. Megint lebegni kezdtem a gyönyörűségtől: hátha belebotlik majd valaki száz év múlva, és leírja, van itt egy jó darab, amit senki nem vett eddig észre.

Ahogy számítógépem lett, elővettem megint a Kaptárt is, és beírtam a gépbe. Hadd legyen együtt a többivel. Akinek már volt dolga saját írásával tizenöt évvel később, az tudja, léptenyomon talál benne olyan mondatokat, amelyeket már másként mondana. Nem fukarkodtam a géppel, megettem vele tisztességesen.

Gyurka névnapján elővettem, és egy példányt kinyomtatattam neki. Monsignore minőségében is el tudta fogadni, legalábbis ezt mondta, csak ő meg a Tanár figuráját tartotta erőtlennek. Néhány hónap múlva meglepetéssel is szolgált. Pannonhalmán járt, és a mostani főapáttal is találkozott. Vitte neki a drámámat, kegyes szavakkal figyelmeztetve rá, hogy róluk szól.

Ezt már nem én akartam így, de nem szólhatok ellene semmit. Eredetileg nem volt aktuális, hogy egyáltalán beleöltsem a nyelvemet Pannonhalma háborús napjaiba, most meg, lám, már másodszor jut el ugyanoda?

Mit kezd majd száz év múlva a becsületes megtaláló, ha kettő lesz belőle?

Miska szokta mondogatni: nem az irodalom az abszurd, hanem az élet.

A domaszéki pap

Ne kárhoztasson szabadszájúságomért senki, de nem én találtam ki. Nem is szoktam így beszélni. Ide írom az értelmező szótárból a pontos jelentését, nem hallgatva el, hogy az argó szókincsébe utalja az is, és durvának tartja. *Nagyszerű, pompás, remek, kitűnő, klassz, stramm* – ez áll mögötte.

Mindjárt kiderül, miről van szó.

Kászonyban jártomban egyszer összetalálkoztam a högyharang húzójával. Akkor még nem kajsult el a ki mit gyűjt mozgalom ki mit loppá, hovatovább mindenki mindent loppá, ahogy kedves kolléganőm éppen az én táblám kapcsán föltételezte a világról, tehát megvoltak még a szőlőhegyek viharharangjai is.

Délben, pontosan délben mindig megszólalt a dallamszavú harang. Az öreg óra mondta meg mindig, mikor van dél, az pedig olyan pontos volt, mint a kívánat. Mindig háromnegyed kettőt mutatott, amikor a kakas hajnalban fölért. Mondták is az emberek, na, megéhezett az öreg Király is, együnk mi is.

Ha jött az üdö, mindig kiment éjjel is. Szalma volt ott, a harangláb tövében, arra feküdt le, onnan nézte, hogyan vicsorognak rá a villámok. Mert hogy őrá vicsorognak, az teljesen biztos, más nincsen itt, akit láthatnának. Kitetszik éjjel is, mit hoz a felhő. Ha csak eső van benne, minek riogatná a népeket, várt tehát. A villámoknak meg visszafelelte, ne hencegjetek, majd adjátok ti még alább is. Most fehér volt a fölleg, a szél is nyugatról dobálta, beleakaszkodott a kötélbe. Gondolta, megkompolyítja egy kicsit a fölhőket, ne ide hozzák a jeget, vigyék csak tovább. A fele menjen Röszkének, a másik fele Szatymaznak, vágja kétfelé a kicsi harang szava. Elkötötte a kötelet, megrándította hirtelen, mert itt van már a vihar, jön, mintha kergetnék. Megbicsaklik azonban rögtön a szava, a kötél meg belecsapódik a képébe. Csapott egy nagyot a villám is, a sütését is érezte.

Na, akkor az egyszer, de csak akkor, bejött a vihar, el is verte a határt tisztességesen. Gatyája csuromvíz lett, csak a párkánya maradt szárazon. Egyedül a kerítések oszlopaiban nem tett kárt, másban mindenben. Szőlő, gyümölcs, kopaszra verve. Mert mire elszaladt létráért, hogy visszakösse a kötelet, már hideg galambtojásokon állt, mezítláb. Félrekotorta a jeget, és húzta, húzta, végig, de az már csak siratása volt az egész esztendő keserves gebeszkedésének.

Ennél siralmasabb látvány talán nincsen is az élő természetben. Kegyetlen önvád költözött a lelkébe. Miért nem nézte ő meg előtte a kötelet? Ha jól odakötötte volna, ez a *röppenetös szégyön* nem esett volna meg vele.

Hiába hozott utána olyat, aminek drót van a belsejében, a szégyen már megesett vele. Egy hétig nem mert emberek elé menni. Hátha azt találja mondani valaki, kend se ér már semmit!

A tanyaudvaron beszélgettünk, kijött hozzá a felesége is. Kérdezgettem őt is, hogyan áll a tanyai harangozó az egyházzal? Egybehangzóan mondták, nagyon jól. Semmi bajuk vele. Néha-néha még a templomba is elkocognak.

– Jaj, nekünk, tetszik tudni, nagyon fásza papunk van!

Megütköztem volna a profán szón, ha nem láttam volna, olyan ájtatosan mondta, talán úrfölmutatás alatt se mondaná másként.

Feri, ha ide nézel onnan fönről, ne vedd zokon, hogy leírtam!

Története van annak is, ahogy megismertem. Tekertem a biciklit a zöldfási templom előtt. Újságíróknak való nagyon testhőálló jószág a bicikli, akármikor meg lehet állni vele. Le se szálltam róla, csak letettem a lábomat az úti homokba.

Jó nagy plakát van a templomajtóra kissegezve: Adj vért!

Akár Luther Márton téziseit látnám ötszáz évvel korábbról, bár úgy tudom, azokat nem tanyai templom kapujára szegezte ki. Ha csöpögő vérű keresztfát látnék a plakáton, Krisztus megkínzott testével, helyénvalónak találnám, de ez annyira föltűnt, meg kellett állnom.

Ki lehet itt a pap?

Nagy gond nincsen, akkor még itt volt a paplak a templommal majdnem szemközt, oda-támasztottam a biciklit a kerítéshez, és beléptem a kertkapun. Még be se csuktam magam mögött, húzzák a delet. Ha senki más nem veszi figyelembe, a pap biztosan tudja, itt az ebéd ideje. Nyilván a szakácsnő is tudja. Elmondja az Úrangyalát, vagy nem, aztán megeszi az ebédet. Asztalánál rontsak rá bugyuta kérdésemmel?

Vissza kéne fordulnom!

Fordulnék is, de észreveszem, erre hord az ablaka. Hátha kinézett rajta! Hátha azt hiszi, rossz szándékkal jöttem, és megfutamodok! Meg egyébként is: ha fejébe vesz valamit az ember, ne hagyja eltéríteni magát. Ezer teóriát találhatnék ki, de nyilván, egyik se lenne hiteles. Attól kell mindent megkérdezni, aki a legjobb feleletet adhatja. Egyébként is bűn a mi szakmánkban, ha akár a mérgét, akár a lelkesedését kialussza az ember.

Beléptem. Kijött az ajtón egy papforma legény. Legföljebb káplán lehetett. Köszöntem illendően, adjon Isten jónapot, és mondtam, a plébános úrral szeretnék két szót váltani.

– Sajnos, most nem lehet. Ebédel.

Furcsa mosoly futott át az arcán. Mondtam tehát:

– Isten bizony egyetlen falatot se kívánnék el tőle.

Kiszól a szobából egy dörögő hang:

– Gyűjjön be!

– Tessék befáradni! – mondta a káplán. Mert valóban az volt.

Odabent kente a plébános a zsíroskenyeret.

Nincsen szakácsnője.

Szegények ebédje.

– Kenjek magának is?

– Ha nem ken le egyet, bal kézzel, nekem már az is nyereség. Tudnék én illemt is, csak későn jutott eszembe. Láttam a plakátot a templomajtón.

– Naés! Jó helyen van az!

– Tudom, tudom, de szokatlan.

– Majd megszokja! Kicsoda maga?

Megmondtam a nevemet, meg azt is, hogy most éppen újságíróbőrbe bújt farkasként kerülgetem a nyáját.

– Ebbe még senki se halt bele. Ül csak le. Varga Ferenc vagyok.

Nyújtja a kezét.

– Tessék vigyázni, mert régen megfogadtam már, aki engem letegez, menthetetlenül vissza-tegezem.

– Éppen azt akarom. Szervusz!

– Nem dunántúli vagy te, plébános uram? Érezni a szavaid zamatán.

– De csak annyira, amennyire a tiedből is kiérzik. Mert jó fülem azért nekem is van.

Kölcsönösen tisztáztuk, ki hol látta meg az Isten napját. Ő Zamárdiban. Aztán előszedtük ki-mondottan dunántúli szókinszünket, meg a hanglejtésünket is, és elkezdtek otthoni tájnevekkel telehordani a paplakot, „paprikásos” zsíros kenyér mellett. Mert micsoda bolondság, ha itt a paprika hazájában a paprikás szó nem elég, még ráraaknak egy emeletet ragokból.

Lám csak, lám, ha két dunántúli összeakad, mindjárt talál kivetni valót az itteniek szójárásában.

Öt perc alatt tele lett a zsompör zamatos szavakkal.

Kiforogta a szó, minden férfivel tegeződik a faluban. Falunak mondom, pedig akkor még kicsike falu volt. A falu minden tanyájában.

– Nem tudom elképzelni. Ott ülsz a gyóntatószékben, bejön az atyafi, és elkezd mondani: ide figyelj, szentatyám, ezt meg ezt követtem el?

– Még soha nem lett belőle fönnakadás. Az Istent is tegezi, miért ne tegezhetné a szolgáját is? Nem is jönnek olyan sokszor a gyóntatószékbe.

És öntötte a tanyai történeteit. Azzal kezdte, hogy tizennyolc évvel azelőtt helyezték ide, a Viharsarokból. Embernyúzó kemény földek vannak arra, és mérhetetlen sarak, ha esik. Lóháton járta az iskolákat. Amikor először lovagolt, úgy föltörte az ülepét a nyereg, hetekig kenegette. Most már csak a lába szárát kötözgeti, mert igen sokszor fájni szokott. A lófűtés nem volt tökéletes vad telekben, onnan a reumája. Hallott valami csodaszert, ha jól emlékszem, talán ecetes torma is van benne, azzal áztatja át a fásliját. Na, amikor megtudta, hogy Makóra helyezték, eladta a lovat is, meg a csizmát is.

– Mostantól kezdve úri pap löszök.

Visszatért tehát a szegedi nyelvre.

Csak hogy a makai plébános annak örült, hogy végre van egy vidéket járó káplánja, be is osztotta mindjárt Járandóséltre, a tanyai iskolába, hittant tanítani, meg a többibe is. Amikor meg ide helyezték, ahol soha nem tud akkora eső lenni, hogy sarat is csinálna, azzal búcsúzott az elődje:

– Három évig voltam itt, meglátom, te kibírod-e addig?

Kibírta, de nem is lett püspök belőle. Akkor lépte át a tizennyolcadikat.

Mondtam neki, hogyan tisztelte meg a tanyai asszony. Ezt nem lehet körülírni, ezt ki kell mondani:

– Azt mondta, nagyon fasza papunk van.

Majdnem kiböfönt belőle a zsíros kenyér, akkorát nevetett.

– Mondanak ők különbet is.

Sokszor beugrottam hozzá később is. Hall az ember ezt is, azt is, érdemes néha helybeli véleményével összevetni. Kollégáim inkább a párttitkárokhoz jártak, vagy a tanácselnökökhöz, én őt tartottam szavahihetőbbnek.

– Még soha nem kértek föl a párttitkárságra?

– Arra még nem, de sokszor belegondoltam már, mennyire közel lehetnénk mi egymáshoz. A fene tudja miért, nyilvánosan inkább ellenségek vagyunk. Nem mi, nem az ittenivel, hanem általában. Lélekben még mindig a klerikális reakció helyi képviselőjét látják bennünk. Talán akkor is, ha én lettem a véradók szervezője is.

Kiderült, ennek más oka is lehetett. Nevelt lányaként mutatta be Marikát, akit apró korában vett magához, és ő a klinikán, a szívsebészeti osztályon volt ápolónő. Nagyon elesett embereket gyógyítanak ott úgy, hogy belenyúlnak a szívükbe. Azt hiszem, innen fűjt a szél. Ha vér kellett, innen is vettek.

Megemeltem előtte a kalapomat akkor is, ha sapka nélkül voltam.

Egyszer meg azt mondta – akkor már a Jehova tanúinak a nyomában jártam –, heteken át megszokott nála jelenni egy asszony. Azt gondolta, ha megtéríti a pásztort, vele térül a nyáj is. Kezdett neki kínos lenni a dolog. Nem azért, mintha az elhajlás jeleit vette volna észre magán – igen hamar kitapasztalta a népi bibliamagyarázat seregnyi gyöngéjét –, hanem azért, mert annyira belefeledkezett az asszony, nem vette észre, hogy öreg este van.

– Ha meglátja valaki itt, ilyen késő este, engem elkergetnek!

Nagy nehezen elment, de még sűrűbben akart jönni utána. Nem a csábítás trükkjével, mert ebben a tekintetben ők talán minden vallásnál következetesebbek és tartózkodóbbak, inkább azért, mert a kirúgott pap is nyereség az új egyháznak.

Valahogy megszabadult tőle mégis.

A tanyákról gyönyörűen tudott szólni.

Egy kis kanyart engedjenek meg most, kedves olvasóim. Említettem már, tizenöt évig nyomtam a gombot a Magyar Televízió híradójának. Amikor fejébe vette a cég, hogy önálló stábot szervez, teljes állásban áthívott volna engem is, operatőrnek. Mondtam, köszönöm, de inkább a betű mellett maradnék. Itt volt a főnökaszony, és sehogy nem értette a dolgot.

– Olyan még nem volt, hogy valaki azt mondja, nem, amikor a tévé hívja!

– Asszonyom, ezt is meg kell szoknia.

– Legalább mondja meg, miért nem?

– Mondtam. A betűt többre tartom.

– Az nekem kevés.

– Van az úgy, hogy másnak is kevés, de azért mégis betű a betű. Ha többet mondok, soha szóba nem áll velem.

– Még kíváncsibbá tesz!

– Jól van, de nem én akartam.

– Mondja már!

– Nagyon egyszerű lesz a feleletem, ne vegye zokon. A gyűjtőfogházban több becsületes ember lehet, mint a televízióban.

Elvörösödött. Fölpattant.

– Ezt hogy érti?

– Csak úgy, hogy oda tévedésből is bevisznek embereket, a tévébe azonban csak válogatva.

Többet nem kellett magyarázkodnom, sőt szólnom sem kellett többet.

Nem maradtam tehát a tévé kötelékében, de akkoriban alakultak meg a vidéki stúdiók is. Új emberekkel legtöbbször, akik azonban hamar megtudták, kapcsolatban voltam velük, noha nem hallottak rólam. Vagy ha hallottak is, nem találkoztunk. Egyik-másik meg-megkért, csináljunk közösen filmeket. Először csak forgatókönyvet kértek, aztán már a mikrofont is rámbízták.

A tanyaközpontokról forgattunk egyszer. Erdeiek förtelmes álma az volt, a tanyavilág fölszámolásához a tanyaközpontokon át visz az út. Mire beindult volna a nagy kampány, kiderült, nincsen rá elég pénz. Ahol mégis lett valami, megmaradtak mellette a tanyák is. Izgalmas téma volt, lépten-nyomon elámultak a tévések. Ilyen is van? Meg ilyen is? De ezt már a tanyai emberek mellett szolták.

Elég az hozzá, belevettük ebbe a filmbe a szóbanforgó papot is. Akkor már lehetett fontosnak tartani a tanyán élők lelki gondozását. Szerepelt benne reverendában is, meg miseruhában is. Az egyik tanya tisztaszobájában mondta a misét.

Nagyszerű betét volt a filmben. Megrázóan őszinte.

Amikor azonban műsorra tűzték, reggel kilenckor jutott el a legfőbb titkár füleibe a hír. Mit akarnak ezek a papokkal? Szerepeltetik őket? A megye pénzén? Ennyire azért még nem tartunk!

Azonnal látni akarta, ennél fogva futár ment a televízióba, onnan meg elindult a filmvetítő és a film a megyei pártbizottságra, és egy hirtelen szervezett igazlító bizottság előtt, tábori körülmények között, levetítették. Nem tudom, mennyi bűntudatot találtak benne, de nem gördítettek akadályt a bemutatása elé. Ez pedig azért nagy szó, mert tudván tudom, voltak olyan tévébeli bemutatók – egyikről szoltam is már –, amikor egyszerűen áramszünetet rendelt el a megyei hatalom abban a körzetben, ahol legjobban csípte volna a nézők lelkét. Talán mondanom sem kell, a legfontosabb a nézők megvédése volt. Azoknak a könyveknek a fölvásárlásánál is ez az egyetlen szempont volt, amelyek ugyancsak fölöslegesen birizgálták volna a tudatlan nép lelkét.

„Nézhetnétek, persze, nézhetnétek, de mit tehetünk, közbeszólt az áramszünet.”

Hogy az áramszünetnek ki szólt közben, arról nem szólt senki.

Csak hajszállal kapcsolható ide egy árva gondolat, de kár lenne elmenni szó nélkül mellette. Amikor Zsombón, a Wesselényi iskolában ketyegni kezdett a népfőiskola órája, karácsony előtti hétre meghívtuk a teológia bibliaprofesszorát. Nagyszerű előadást tartott, semmi olyanról fél szó se esett, ami akárkinek is kényelmetlen lehetett volna. Amiket a bibliakutatás elfogadott már, illetve amiken még vitatkozik, csak azok jöttek szóba. Másnap mégis előállították a falu párttitkárát, és kérdőre vonták: mit keres ott egy pap? És mi az, hogy népfőiskola?

A gondolat olyan, ha beindul, nem lehet megállítani. Nemrég, jóval a rendszerváltásnak csúfolt akármilyen után írtam valamit a népfőiskolák fontosságáról. Az is benne volt, hogy népfőiskolásítunk mostanában. Annyira divat lett, mindent kezdünk népfőiskolának nevezni. Jó két hónappal később futottam össze az egykori ideológiai titkárral. Lelkendezve gratulált a cikkhez. Azt is följánlotta, nagyszerű tanulmánygyűjteménye van népfőiskolákról, elsősorban

külföldiekről, szívesen megmutatná. Mondtam neki, időm sincsen rá, meg kedvem se, hogy bárkit másoljunk, de köszönöm, nem kérem. Meg nem állhattam azonban, megkérdeztem:

– Mi történt veled?

– Hogyhogy mi történt?

– Ennyire föllazultál? A népfőiskolák szószólója lettél?

– Mindig közel állt hozzám ez a téma. Te biztosan nem tudod, hogy én is tanyai származék vagyok.

– Valóban nem tudtam. Azt azonban tudom, rengeteg alkalommal akarta keresztbetenni a lábát a megyei pártbizottság a mi próbálkozásaink előtt.

És megemlítettem a papi professzorunkat is.

– Nem tudok róla, hogy ilyesmi történt volna.

– Nehéz lenne elképzelnünk, hogy az ottaniak találták volna ki.

– Pedig az is meglehet. Mindenesetre biztosíthatlak róla, nem az ideológia titkár akart elgáncsolni benneteket.

– Nehéz elhinnem, de ha így lett volna, utólag is köszönöm.

Ez a papunk azóta divatba jött. Hozzánk változatlanul eljön minden karácsony előtti hétfőn, de rendszeresen hívogatják mások is. Például a katonatisztek is. Először nagyon ferde szemmel néztek rá, azóta ragaszkodnak hozzá.

Szegénynek, annyi a dolga, hiába rendel neki pihenést a klinikai professzor, nincsen ideje rá. Néha megriadunk, amikor halljuk, nagyon fárad.

Talán nem szentségtörés, ha kimondom, az egyház reformszárnyához tartozna, ha lenne ilyen szárnya az egyháznak.

Varga Feri is oda számított bennem. Enyhe és profán bizonyításként mondom el, talán haló poraiban sem neheztel meg érte, Kancellárnak nevezte el a kutyáját valamikor. A püspöki hivatal nagy-nagy valakije a kancellár. Valami violencia támadt kettejük között, fogta magát, kutyáját is megtette Kancellárnak. Legalább akkor rúgja fenéken, amikor akarja.

Mit ad Isten, egyszer, talán télen, sötét este, megy hozzá a kétlábú kancellár, de tudja kötelességét a négy lábú, és veszettül fogja. Nyilván nem tudja egyik se, hogy névbitorló a másik. Kimegy a nagy ricsajra Feri, és elkezdi kiabálni:

– Idejössz, Kancellár! Hogy a fene rágja ragyásra a pofádat!

Szerencsétlen kétlábú nem tudta fölfogni, miért etetik a fenével, amikor még meg se szólalt. Bár fontos üzenettel jött, be se ment, elviharzott. Szegény Feri, hetekig mosakodhatott utána, de tudtommal mégse adott másik nevet a kutyájának.

Dr. Trombitás

Seregestül támadnak föl emlékeim. Ez a szakma kifordítja művelőit, az biztos. Más normális ember csak a szépre emlékezik, mi általában csak a rosszra. Riszáljuk is magunkat kellőképpen, az a virtusunk, hogy minket mindig üldöznek. Mindig bele akartak verni bennünket a sárga földbe, de mi mindig kipattantunk belőle, legalább egy jól eltalált odamondás erejéig. Amikor közeledett még csak az a bizonyos álcázott rendszerváltás, egyik komám az MDF-ben vélte megtalálni igazi közegét. Pillanatok alatt híre ment, ennél fogva pillanatok alatt fölvilágosították, ha újságíró akar maradni, akkor ott semmi keresni valója nincsen. Változtatott taktikáján, egy kicsit meghúzta magát. Nem sokat kellett várnia, gyorsan fordult akkoriban a kerék. Mivel baráti köréből valakik a POFOSZ-hoz csatlakoztak, oda lépett be ő is.

– Állj meg, Vendel! Téged már akkor üldöztek politikailag, amikor még meg se születnél?

Na, ilyen lehetett a mi állandó üldöztetésünk is.

Nem lenne jó azonban mesével elterelgetni a lényegről a szót, vágjunk bele. Egészen új fiú voltam még, amikor kaptam egy levelet, bizonyos Gavuthnéétől. Kellőképpen fölajzva arról panaszkodott, hogy a termelőszövetkezet asszonyaival úgy bánik az elnök, mint a kutyaival. A kurvaisten a kenetes szavai közé tartozik csupán, szájából kifelé annál vastagabbak közlekednek. Dolgoznak, mint az állat, ő meg pöffeszkedik, és mindig belegázol két lábbal a becsületükbe.

Beültem a kocsiba, megkértem Jóskát, oda vigyen, ahol most az asszonyok kapálnak. Körbevettek, és elsírták véget nem érő panaszait. Ha kemény kőből lennék kifaragva, akkor is meglágyított volna az a belső tűz, ami szavaikból elősütött, megígértem tehát, még ma beszélek az elnökkel.

– Avval ugyan ne beszéljen! Megvannak annak a fölöttese, hajszára olyanok, mint ő. Zsák a foltját megleli. Magát meg elküldi a fenébe.

– Majd meglátjuk. Láthatatlanban nem írhatok róla.

Beadtam a következő programot Jóskának, megkértem, a téeszirodára vigyen. Ő tudta, hová kell mennie. Nem sok ilyen irodában jártam addig még, de meglepett, hányan dolgoznak benne. Tenyéryni kis luk csak, és hemzseg benne a sok ember.

– Trombitás elnököt keresem.

– Ne keresse az elvtárs, mert én vagyok.

Az idősebb kiadású emberek sorából való, és erősen firtatja, ki fia-borja vagyok én. Megmondtam, és azt is, mi járatban vagyok: szeretnék vele négyszemközt beszélni.

– Az pedig, látja, nálunk nem lehetséges. De nincsen is rá semmi szükség. Minálunk demokrácia van, mi minden dolgunkat közösen szoktunk intézni. Mondja csak el, mi fáj!

Kisebbfajta közgyűlés kerekedett volna azonnal, ha belevágok, megkértem inkább, ha nincsen helyünk, ülünk be egy kicsit az autónkba. Nagy fene Volga, elférünk benne.

A kommunárdok falához nem léphettek határozottabban, mint ahogy ő jött velünk.

Elmondtam neki, mi járatban vagyok. Rákapcsolt, és úgy lehordott, ki se látszottam alóla.

– Ha már a pártsajtó is ilyen senkiházi népség mellé áll, akkor Magyarország napjai megvannak számlálva. Ezt én mondom, Trombitás Imre!

Rákapcsoltam én is, és fölvilágosítottam. Akkor még nem gondolhattam, valójában neki van igaza, mert a nyomorú pórnép csak arra való, hogy új elvtársi urait kiszolgálja. Teljes naivságomban úgy beolvastam neki, meg se tudott mukkanni. Tiszteletlenség volt tőlem, már csak korát tekintve is, de lángolt bennem a tűz, amit az előbb raktak belém odakint az asszonyok. Aztán kinyitottam az ajtót, kezet nyújtottam neki, jelezvén, hogy a „meghallgatás” befejeződött, de folytatása következik.

Jóska, aki mindezt végighallgatta, nem tudott hová lenni a csodálkozástól.

Néhány nap múlva megjelent a cikk, Asszonyok panasza volt a címe, ha jól emlékszem. Nevet nem írtam, de kitalálták nagyon sokan, kiről van szó. Az egyik telefonáló kérdezi:

– Tudod te, ki ez a Trombitás?

– Téeszelnők.

– Egy nagy lótúrót! Az csak a jelenlegi állása.

– Azelőtt meg suszter lehetett.

– Eltaláltad, mert valóban az volt, de a kérdés még mindig kérdés. Nem tudod?

– Nem.

– Veterán! Az apja is tizenkilences, meg ő is. Az új rendszer legszentebb embere. Minden járási ünnepségen ott feszeleg az elnökségben.

Bevallom, megrettentem. Ha tudtam volna előre, akkor is megírtam volna, mert mikor lenne igaza, akinek igaza van, ha nem napjainkban, de legalább lélekben fölkészültem volna a várható csapásra.

Előjött bennem megint a menekülési vágy. Van nekem tisztességes szakmám, mit keresek ezen a pályán? Kezem-lábom gúzsba kötik, moccanni se lehet. Írjam holtom napjáig a tegnapi tudósításokat, jól megtömve protokollal? Itthagynom az egészet, veszem a kalapomat, és elmegyek.

Kiabáltak bennem az ilyen hangok, hiába fogtam be a fületem, akkor is hallottam. Azt viszont csak súgta valami: megfutamodnál? Elszaladnál? Ha ez a munka harccal jár, akkor vedd föl a harcot! Gyávák mestersége a futás.

Nagyon nem akartam meghallani a súgást. Semmi keresnivalóm nincsen ezen a pályán.

Jóval később összeakadtam valahol Trombitás elvtárs párttitkárával. Tudom, hogy név szerint nem személyi titkára volt, de azt is tudtam, benne van a szivarzsebében, és onnan kukorékolja kifelé a munkásmozgalom dicsőségét. Azt mondta, ő ilyet még nem látott. Csak kell bátorság ahhoz, hogy valaki beültesse a főnökét az autóba.

– Miért kellene? Nem volt hely máshol, és csak ránk tartozott, amiről beszéltünk.

– Tudja maga, kit szoktak beültetni?

– Kit?

– Nem tudja? Hát akkor én megmondom, de jól figyeljen! Akit el akarnak vinni. Maga kitette Trombitás elvtársat annak a szégyennek, hogy eljött érte is a nagy, fekete autó, és elviszi. Az egész téesziroda népe mind a függöny mögül leste, mikor indulnak vele.

Nem tudtam szóhoz se jutni. Lehet, hogy az az autó, amivel járok, annakidején ávosok rettegett begyűjtő kocsija volt? Lehet, hogy Suszter elvtársak rohanguáltak vele, és éjnek évadján össze-szedték, akik valahol elköhintették magukat? Nagy szégyen lenne, de arról én nem tehetek. Az azonban, hogy rólam ávos-módszerek jussanak eszébe bárkinek is, nagyon megrémített.

Hetekig vártam, mikor jön a számonkérő telefon. Megint kioktathatnak, hogy Trombitás elvtárs nem akárki, hanem a járási pártbizottság tagja, hős veterán, és tiszteletet érdemel, nem bírálatot.

Nem jött a telefon.

Találkoztam később az asszonyokkal. Azt mondták, elcsöndesedett utána.

*

Sok évvel később, egyik választási évben kitalálta nagyjaink közül valaki, minden faluból és városból hírt hozunk a tanács megalakulásáról. Akkora esemény ez, meg kell adnunk a mód-ját. Ezer akadály tornyosult ugyan első pillanatban elő, de a nehézségek azért vannak, hogy leküzdjük őket. Este vannak az alakuló tanácsulések? És este van a lapzárta is? Tessék meg-szervezni, hogy telefonáljon be a tanácstitkár, vagy akárki, és mondja el, kit választottak be a végrehajtó bizottságba, és ki lett a tanácselnök, ki a titkár. Be is indult a verkli, és lám, ment simán minden. Így legalább láthatta mindenki, mennyire fontos az, hogy náluk is erősödtek a szocializmus bátyái.

Minden új kockázattal jár. Ennek is megvolt a maga veszedelme.

Kiosztották közöttünk a falukat, hogy legyen időnk megszervezni mindent. A jó újságíró nem csupán a tollat forgatja kitűnően, sőt az egyáltalán nem föltétel, sokkal fontosabb, hogy mindig tudja, hol történik valami. Ha kell, megszervezi, hogy történjen.

Az egyik falu hirtelen referense az a kolléganóm lett, aki velem együtt jött a céghez, de leg-alább tízéves múltja volt már akkor más szerkesztőségekben. Helyismerete viszont a körtölté-sen kívül semmi, azt se tudta, hol csörög a telefonja, ezzel szemben ő volt a párttitkár. Elég az hozzá, megjelenik egyik napon a lapban, hogy ebben meg ebben a faluban is megalakult a végrehajtó bizottság, amelynek elnökévé dr. X.Y-t választották meg.

Ettől röhögött a vármegye. Mert azt az X.Y-t doktornak elképzelni még abban az időben se tudta volna senki, amikor igencsak pártkönyvre adták ezt a fokozatot is.

Annak a napnak az estéjén nekem Trombitás elvtársék téeszében volt valami dolgom. Köz-gyűlés volt, vagy más, már nem emlékszem rá. Annyit tudtam, akármilyen összeroffenés van, a válogatott elvtársak a „sekrestyében” gyülekeznek. Azt kérdeztem az első kapuállótól mindjárt:

– Hol találom a sekrestyét?

Azonnal megértette. Nagyot nevetett, és arra a kicsi szobára mutatott, amelyből majdnem elvitte a fekete autónk Trombitás elvtársat. Mondtam már, kicsike terem volt, zsúfolt már, az elnökség leendő tagjaival volt megtömve. Edzésben is voltak némelyek akkor már, mert bátorításként, a pódiummagassággal esetleg föllépő tériszony leküzdésére konyak, pálinka, minden volt ott. Nehogy az áldott nép szeme láttára derüljön ki, hogy halálosan kiszáradt a torkuk.

Forró hangulat uralkodott akkor már. Hangos szóval üdvözlötték a helyi sajtó képviselőjét, lehetetlen volt nem kiérezni belőle mindazt, ami a bértollnoki minőségünk örökségeként a mai napig él az olvasóban. És dr. Miklós azonnal meg is kérdezte:

– Hogyan fordulhatott elő, hogy doktor lett a szomszéd falu elnöke?

Mondtam, nem tudom. Elhallás útján legföljebb.

– De aki ismeri, el se hallhatja!

– Mondom, nem tudom. Tekintsük balesetnek.

És ekkor megszólalt Trombitás elvtárs, vontatott hangon:

– Azt hiszem én, ki van adva az újságnak, hogy naponta hány százalék doktornak kell benne szerepelni.

Dolgozott már a pálinka, a konyak, meg a többi, zajos figyelem és kaján taps övezte tehát szavait. És minden szem tőlem várta a feleletet.

– Beletalált, Trombitás elvtárs. Szóról-szóra igaz, valóban ki van adva. Ezért lesz benne a holnapi újságban is: a közgyűlést megnyitotta dr. Trombitás Imre, a szövetkezet elnöke.

A falak majdnem szétrepedtek, akkora röhögés támadt.

Megkegyelmeztem neki, meg se említettem a nevét. Nem szeretem a protokollt. Kismillió ember soha nem kerül bele az újságba, noha megveszekedett buzgalommal rogyásig dolgozik, ráadásul emberi normák szerint él, mások meg beülnek a nagyasztal mellé teljes hitványságukkal, és azonnal róluk kukorékol még a hajnali kakas is.

Dinnye

Rosszul indult újságírói pályafutásom. Hiába tudtam, hogy bizonyos helyzetekben a kínálás a legtermészetesebb dolog, minden hivatalos trakta fölborzolta szőreimet. Ha valaki a magáéból kínál, hagyján, azt tesz vele, amit akar. Ennek is vannak bőséggel vámszedői, ez meg kettejük dolga. De aki közös fazékból etet, közös hordóból itat, attól nagyobb disznóság is kitelik. Kerültem az ilyen alkalmakat.

A sekrestyékbe bejáratos lettem, de se nem ettem, se nem ittam. Kismillió közgyűlésen vettem részt, néhol még az elnökségbe is föl akartak hívni, és mindegyik nagy terítéssel zárult. Egy kezemen meg tudnám számolni, és még maradna is ujjam, hányon maradtam ott eddigi életemben.

Az is zavart, a pórnépnek csomagolópapírossal letakart koszos asztalokra hozták az étket, szigorúan kiporciózva az italt is, a protokollnak azonban mindig külön terem járt, hófehér abroszokkal, rogyásig itallal. Közgyűlés előtt sekrestye, utána különterem, mikor tudnak ezek meg akármit is az igazságból? Vagy a hangulatból?

Ezrével sorolhatnám a példákat, nem tudtak meg semmit.

Én viszont már tudom, így volt ez jól. Mert abból baj nem lehet, amit nem is tudunk. Legföljebb boltozatostul rogyik ránk az ég, de az meg már az objektív világ kategóriájába tartozik. Utólag se akarom lesbeállítani senkinek a lelkiismeretét, nem mondom tehát, azért omlott össze a régi világ, mert kizabálták, kivedelték alóla az alapokat is, pedig ki lehetne dekázni, mi hová vezetett.

Jól emlékszem, egynémely szövetkezeti elnök úgy vezényelte le a közgyűlést, mint katonáéknál a zászlóaljparancsnok az alaki szemlét. Pattogósan, keményen!

Arra is emlékszem, komoly dologban hozzászólás csak akkor érkezett, ha előtte, bátorításként, beivott már az illető. Akkor viszont fenekestül akarta ráborítani az asztalt az elnökre és bandájára, de saját fajtája csitította legjobban. Az elnök meg úgy lepocskolta, biztosra lehetett venni, a következő ötéves tervben fél szó ellenvetés se lesz.

Pironkodva vezette ki a fölszólalót a rokonsága.

Primőröket termeltek akkor már igen sok helyen, amikor járni kezdtem a határt. Ha nem az elnöknél kezdtem a tudakozódást, erőszakkal is betereltek néha. Játszottam így is az eszemet, igyekeztem addigra a lehető legtöbbet megtudni, így a beszélgetés már abban merült ki, hogy sorra fölraktam kényesebbnél kényesebb kérdéseimet.

Szállóigém lett: ha szépet akarsz írni, kezd a fejnél, de ha az igazságot akarod megtudni, legföljebb a végén keresd meg.

Legtöbbször azzal zárult a beszélgetés, hogy meghívnának ebédre vagy vacsorára. Megköszöntem. Van ebédjegyem délre, este pedig otthon vár a család. A következő lépés: adnának salátát, retket, uborkát, később őszibarackot, ősszel szőlőt. Azt is visszautasítottam. Jóska a tanúm rá, első napokban mindjárt megegyeztünk:

– Ha mással vagy, úgy csinálsz mindent, ahogy akarsz, de ha engem viszel, légy szíves, soha ne nyisd föl a kocsi csomagtartóját.

– Olyan szívesen adják!

– Akkor se. Nem a magukét adják. És engem ne akarjanak megvenni semmiféle dugott holmival.

– Tudod te, hogy mások mennyit visznek?

– Lelkük rajta.

Na, az első napokban mindjárt beesett a bomba. Valami zavaros ügyet bogarásztam éppen, nem csodálom, hogy az éber útonállók az elnök színe elé sodortak. Nyálasságig menő nyájaság mindenfelől, konyak, kávé, esetleg pálinka, minden szóba került, de egyikből se kértem semmit. Időközben nyitatták volna föl odakint a csomagtartó födelét, de Jóska erős maradt.

Hazamentem, csörög a telefon. Nem nálam, hanem a főnöknél. Azt tudakolta az elnök, mire utazom én egyáltalán? Mert ő ugyan minden kérdésemre a legőszintébb feleletet adta, de a gyanú benne maradt. Akármivel kínált, nem fogadtam el. És a családnak szóló ajándékot is visszautasítottam.

– Ez egy ilyen ember, szokjátok meg!

– Jó, jó, csak baj ne legyen belőle.

Jött hozzám, és megkérdezte:

– Nem vagy te beteg?

– Nem tudok róla. Látsz rajtam valamit?

– Látni nem látok, csak mondják. Akármilyen szeretettel kínálnak, megátalkodsz, nem fogadsz el semmit.

– Nem nekik dolgozom, ne is etessenek.

– Nem kéne ennyire keménykedned!

– Ez keménykedés? Ha csak dolgozni akarok, és nem végigzabálni a vármegyét?

– Ne hergeld be megint magadat. Csak azt mondom, féldisznókkal szoktak hazatérni némely elvtársak, annyira szereti őket a dolgozó nép.

– Tudhatod, nincsen piros könyvem, ilyen elvtárs eleve nem lehet belőlem!

– Tudom, tudom, csak mondom, hogy panaszt hallottam rád.

– És ennél nagyobb bűn nincs is?

– Egyelőre nincsen, de nagyon vigyázz! Ott fojtanak meg, ahol tudnak.

Aztán szokása szerint mesélni kezdett. Állítólag Makón történt, hogy az első titkár beiktatása után mindjárt sorra járta az üzemeket. Először az élelmiszerfeldolgozókhöz ment, hogy meggyőzze őket, milyen jól járnak, ha mustrát visznek az ő irodájába. Ha a különböző delegációkat abból vendégelheti meg, potenciális vevőket szerezhet vele. Attól kezdve soha nem kellett reggelire költenie, és haza is jutott belőle bőven. Aztán a szandálgyárba látogatott. Nem a melósok közé ment természetesen, mert az túlságosan parasztos lett volna, hanem az elnökhöz. Azért elnök, mert szövetkezet volt az, csak szandálgyárnak emlegették. Ettek-ittak a tartós együttműködés reményében. Annyira egymásra találtak, elkezdte pedzeni az első titkár:

– Nem tudnátok nekem összeütni egy pár szandált?

– Nehezet kérsz, első titkár Elvtárs. Tudod, mi női szandálokat gyártunk.

– Ezzel akartok megetetni? Tudom én, suszter voltál te is, meg a titkárod is.

– A szandálcsinálás nem olyan, mint a biciklizés. Azt el is lehet felejteni.

– Nem úgy néztek ti ki!

– Ki lehet jönni a gyakorlatból.

– Egyszóval nem akartok! Ha nem, nem! Nekem úgy is jó!

Értettek belőle, mértéket vettek a lábáról. Egy héten belül készen lesz.

– Nem lehetne egy füst alatt két párat? Ha már egy a méret.

– Lehet, persze, lehet.

Valóban női szandál ment a szalagon, onnan tehát nem is vehettek el senkit, hogy férfit csináljon. Leült a suszterszékre az elnök, és mellé a titkár, nekiállt dikicselni a szandált. Készen lett, nem jó. Ezzel nem állíthatnak be az első titkárhoz. Nekiveselkedtek megint, az se sikerült. Zsebrevágták a mértéket, elmentek Szegedre, megrendeltek ott baráti protekcióval két pár férfi szandált. Egy feketét, meg egy barnát.

Tartva az időt, egy hét múlva telefonos bejelentkezés után kikenve, kifenve beállítottak a titkári hivatalba:

– Készen volnánk!

– Nem megmondtam? Tudjátok ti még a szakmát!

Mintha a lábára öntötték volna, olyan nyalka volt mindkettő.

– Úgy köll kivennem belőletek a jót, mi? Elfelejtettük, elfelejtettük, ezt hajtogattátok. Álmodni se lehet ennél különbet. Világkiállításra lehetne menni vele, olyan finom munka.

– Ne túlozz, Titkár elvtárs!

– Isten bizony mondom.

– Igyekszik a dolgozó, ennyi az egész.

Aztán kibökte, sajnos, most nincsen annyi pénz nála. Még szó se volt róla, mennyi lenne az ára.

– Nem baj az, Titkár elvtárs! Majd megadod.

Azóta is adja. Biztos, hogy igaz, maga az elnök mesélte el, kaptos állapotában persze. Megosztottak a titkárral. Az egyiket az ő nevére könyvelték el reklám címén, női szandálként, a másikat a sajátjára.

– Ezek mellett akarod te a tisztességes embert játszani? Kiröhögnek a szemedben!

– Nekem akkor is egy gerincem van.

– Persze, persze, csak éppen semmire nem mész vele. De mondok én különbet is!

Azt mondta el, hogy ugyanaz a titkár meglátott a szegedi kirakatban egy gyönyörű bundát. A nyála majdnem elcsordult, úgy megtetszett neki. A feleségét nem merte beleálmodni, mert az kövér és tahó, de a babáját azonnal beleképzelte.

Csak az árát sokallotta.

Addig sündörgött, addig kódorgott, amíg kitalált valamit. Hétfőn centrumhétfő lesz, ez lesz az ő napja. Fölhívta másnap magasságos hivatalából az áruház magasságos vezetőjét, és megbeszélte vele, árazzák le hétfőn.

- Engem meggyilkolnak! Az egész város azt akarja megvenni!
- Ezért kell ésszel csinálni! Én tanítsalak meg rá?
- Hogyan gondoltad, kedves Titkár elvtárs?
- A lehető legegyszerűbben. Zárás előtt öt perccel árazod le, de csak azt az egyet, megértetted? Amikor már az én kezemben lesz. A méretet majd megmondom.

Hajszálra így történt. Bement, haptákban állt az egész osztály, noha a nyelve lógott az egésznapos hajtás után, és kedveskedve végigkínálta a teljes készletet. Amikor kiválasztotta a legszebbet, a legjobbat, a legtesthőnállóbat, már írták is a számlát.

Még szerencse, hogy éppen akkor jutott eszükbe, ma ez is a centrumhétfő kínálatában szerepelt. De kár, hogy eddig nem vették észre!

Nagy szerencse, hogy éppen nála vették észre. Kifizette érte a bagó pénzt, és vitte is a galambjához.

Meleg hálát kapott érte, csak a felesége meg ne tudja.

Kár nekem másra hallgatnom, van nekem különbejáratú példám, nem is egy. A legártatlanabbat mondom el.

Bejön egyszer a szervezőnk.

Külön teremtménye az Istennek a szervező, az övénél vastagabb bőr senkinek az ábrázatán nem lehet. Sehol el nem adható újságokat kínált mindenhol, de azért voltak eladhatatlanok, mert nem kellettek senkinek. Mentek tehát szövetkezetek, állami gazdaságok, üzemek, boltok vezetőihez, illőképpen előre megszervezve érkezésüket. Formás pártjelmezt öltöttek természetesen, a munkásmozgalom léte függ azon, hogyan fogadják őket. Mindent előadtak, és a végén egy-két újságot mindig eladtak.

Gondolom, addig nem tudtak megszabadulni tőlük.

Szántam őket nagyon. Ennél kínosabb kenyeret elképzelni se tudtam.

Azt mondja az egyik, nyár derekán, pompás témát talált nekem. Csak nekem ajánlja, mert tudván tudja, akárki más ha belebarmolna, csak ökörség sülné ki belőle.

Ismertem, sejtettem, mi lesz a vége.

– Világszám dinnyést találtam neked Mérgesen. De olyant ám, te még olyant nem láttál. Mindent tud! De nagyon tud! És jól beszél! Csak úgy csurog belőle a szó. Ha alátartod a mikrofonodat, tíz perc alatt teleszalad az újság a mézédés beszédével. Azt kéri csak, előtte szóljunk ki a szövetkezet telefonján.

– Azt mondd, Mérgesen?

– Ott hát.

– Újdonság, az biztos. Amikor még ott tanítottam, szó se volt dinnyéről.

– Te ott tanítottál? Persze, persze, mondta is az elnök. Hej, de sok szépet mondott rólad. Hogy őt is tanítottad.

– És jó a dinnye?

– Első osztályú. Mint a méz, olyan.

– Tudod mit, komám? Én oda el nem megyek!

- De megígértem neki, és nagyon vár.
- Elhiszem, hogy megígérted. Azért nem megyek.
- Nem értem. Pácban hagysz? Biztosra ígértem.
- Tudom, de mindjárt megérted. Nem vagyok aprópénz, ha úgy nézek is ki, hogy velem fizess ki az összetarhált dinnyédet!

Se holt, se eleven nem volt.

- Elmész Mérgekre, jópofáskodsz mindenkivel. Ez a szakmád, a te dolgod. Telerakatod a kocsidat dinnyével, meg a fene tudja még, mivel, ez is a te dolgod. Aztán nagy kegyesen azt mondd, majd kiküldöd az újságíródat? Ez már az én dolgom. Ha én nem fogadok el sehol semmit, akkor engem te ne küldj sehová.
- Én csak nagyszerű témát akartam ajánlani neked.
- Tudom. Én meg meg akarom köszönni. Máskor ne fáradj velem. És ha meg tudod állni, ne is hivatkozz rám.
- Kitűnő a téma, elhiheted.
- Meg szoktam találni a magam témáit.

Több dinnyeügyem később se lett. Lett más, de nem érdemes pötyögtetni rá tovább a szót.

Egyet azért még elmondanék. Arról jut eszembe, hogy megígérte a szervező, majd kiküldi az újságíróját.

Említettem már, egyszemélyes bohóca voltam sokáig a televízió híradójának. Azt mondja egyszer szobabéli kollégám, megegyezett a Sényivel – főnti összefogója volt a vidéki tudósítónak –, mostantól kezdve ő lesz a témaajánlóm. Belátta a televízió, nagy munka az egy embernek, amit végzek, enyhíteni akar a szorításon, és azt szeretné, ha minél több tökök anyagot kaphatna.

- És te akarsz lenni benne a tök?

Elkezdte a munkát, valóban sokat segített. Az én röghözkötöttségem egycsapásra eltűnt a műsorokból. Nekem mindig fontos volt, hogy előre lássam, mi az, amit föl lehet ajánlani, őt az ilyen apróság nem zavarta. Hogy meg lehet egyáltalán csinálni, vagy nem lehet, az se. Seregestül ajánlott föl olyan témákat, amelyek asztal mellett elmondva jól mutattak, de aláfordatni semmit nem lehetett. Arról most ne beszéljünk, hogy végül mégiscsak ez a szemlélet uralkodott el a televízióban, hiszen a hangos kamerához elég a puszta szó is. Nekem azonban csak néma volt, abból is a legrosszabb.

Neki csak a témákat kellett ajánlania, ki se kellett jönnie egyetlen forgatásra se. Nem is vettem volna szívesen, ha kijön. Megyek be egyszer, dél tájban, mint a málhás számár. Hátamon a kamera, táskástul, kezemben a világító apparátus, és rohanok, hogy még az 1-kor induló buszra odaérjek a tekerccsel, amikor hallom, harsogja a telefonba: jó, majd kiküldöm az operatőrömet!

Elfutott a méreg.

- Kit küldesz te ki? Ki a te operatőröd?
- Bocsáss meg, csak kicsúszott a számon.
- Remélem, nem lesz rá még egyszer alkalmad, hogy kicsússzon. Mától kezdve nekem nem kell a munkád.

- De én a Sényi elvtárssal egyeztem meg!
- Akkor vele dolgozz továbbra is. Nekem nem kellesz.

Bonyolult volt a dolog, nehéz volt a leépítése. Nagyon közel férközött a szívükhöz.

Hallom egyszer, készül fölmenni Pestre. Hívták-e az egyik fővárosi laphoz, vagy ugyanúgy rávarrta magát valakire, nem tudhatom, de még egyszer ki akartam nevetetni. Fönn jártam én is, amikor hazajöttem, eléálltam a kitalált mesémmel:

- Mondtam a Sényinek, fönn lesz az állásod.
- És? Mit mondott rá?
- Azt, hogy nagyon örül neki. Szeretné, ha beugranál hozzá.
- Köszönöm a közvetítést!

Én úgy gondoltam, bemegy majd, és mondja, itt vagyok. Megkaptam az üzenetet. Miféle üzenetet? A tiédet! Én nem üzentem semmit. Máris előttem állt, leforrázott ábrázattal.

Borzalmas nagyot tévedtem. Fölment, és másnap már a képernyőről röhögött szembe a világgal.

Ő mondta be először az első áremelkedéseket, kellő ideológiai alátámasztással, szinte kéjelegve.

Szidta az egész országot, de ez nem ért el hozzá. Villámgyorsan emelkedett viszont az újságírói grádusokon.

Egyszer akartam rosszat, az is jóra fordult.

Ilyen az én formám.

A bábelényi torony

Gyertyákat gyűjtök most, halottaimnak. Tanítóimnak is mondhatnám őket, szavakban kifejezhető lelkiséget is tanultam azoktól az idősektől, akiket az első hónapokban szólni engedtem. Szegedi nyelvet tanultam tőlük elsősorban, a mindenhol otthon lévő, azóta már egyre fogyatkozó emberség mellett. Túlozni nem akarok, de legszerényebb pillanatomban is el kell ismernem, ha nem találkozom velük, a világ semmit nem tudott volna meg róluk.

Azzal hitegetem magamat, számukra én jelentettem a demokráciát. Szegény demokrácia! Kétballáros követed jutott csak ide? Akkori nagyjaink soha nem vették a fáradságot, hogy rájuk nyissák az ajtót, kisebbjeink meg hajszára őket követték.

Azt gondolták, megérik rajtuk a tanyaszag, azért.

Többségük kinn van már a temetőben, jár is nekik őszi időben a gyertya. Megsárgultak ragasztókönyvem lapjai, ezekről idézem most emlékeiket. Szivornya ez is, tudom jól, de a magamét szivornyázom át egyik mederből a másikba. Hátha tovább megmaradnak így az emlékezetben, bár nevüket nem jegyeztem föl. Nem nagyon szerették, ha „kiújságolják” őket.

*

Tesz olyan bolondot a városi ember, hogy autóval indul tanyanézőbe. Nem nagy újság, az itt való népek is autóval járnak, de ők régen kiismerték már a dűlőutak szeszélyeit. A dűlőút haragszik, ha háborgatják hó alatti álmát. A feketeföldi kormányférfi viszont nem tudja, milyen a homok bosszúja, ennél fogva bátran csavarja jobbra a kormányt, a negyedik tanyánál, ahogy a sarki ember eligazított bennünket. A negyedik tanya az valóban negyedik, de ez az egy nem számítódik bele. A mi autónk pedig olyan, ha egyszer megáll, gyűrhetjük a nadrág szárát. Toljuk előre, hátra, de csak lefelé igyekszik.

Aki jólelkű írók tollából ismeri a tanyai embert, az bizakodik: kikerülünk mi még innen. Aki csak a piacról, az elmondja esti utolsó káromkodását is, és alvásra gondol. Aki viszont mindenképpen tovább akar menni, elsősorban azért, hogy ki ne derüljön tanyajáró bolondériája, a taknyos esti szürkületben elindul segítséget keresni. Két kéve kukoricaszárral tér vissza, de arra ráfordulnak a kerekek, és a szemébe köpik. Ló kellene ide.

Ló nincsen. Elvitte a téesz. Egy maradt csak, hogy legyen hová fordulni, ha valakit baj ér. A lovasgazda látja az ablakából a vergődésünket, de nem mozdul. Nem esik mindennap ekkora látnivaló a tanyaablakból, miért ne nézné? Amikor megmondjuk neki, hogy Kálmánékhöz mennénk, azonnal befog.

(Ki a Kálmán? Tanártársam volt Mérgesen. A legkiválóbb matematikatanár. Innen indult, a szomszéd tanyából.)

Itt a ló, de nem húz. Fél a motortól. Sokan vagyunk már, mert előbújtak a környékbeli tanyákból is az emberek, ahogy megtudták, nem agitátorok vagyunk, hanem a Kálmányék ismerősei. Megemeljük a kocsit, akkor meg nem fognak a kerekek, azért nem tudunk elindulni. Állítsuk le a motort, majd húz a ló. Segítünk neki, közben emeljük a kocsit: egy, kettő, há-rom! Most!

Most szakad a kötél. Szegény ló előre esik, Hódi bácsi meg úgy illeszti össze a kötelet, mint Bence a törött bicskát: ejnye!

Zetor kellene ide.

El se kell mennünk érte, jön éppen. Halasi téglát hoz, nyolc rakodó van rajta. A traktoros azonban azt mondja, semmi pénzért neki nem áll. Hajnal óta nyitott pótkocsin ez a nyolc ember, és a hideg eső mindig szembever, ő nem mondhatja nekik, dolgozzanak még fél órát, ráadásként, mert a városi embert ide hajtotta a bolondériája!

Időközben hír érkezett, és szaladt Kálmán bácsi, megnézni, ki keveredett miattuk bajba. Amikor kivehető volt szikár, csontos alakja, egymásután ugráltak le az emberek a halasi tégláról.

– Előbb is mondhatták volna, hová mennek!

Ez volt első írásomban, amely a Földúton főlcímet viselte.

*

Régi ismerősként mentem Tombáczi Jani bácsihoz, a nagy mesélőhöz. Kollégáim ugyan csak nagy hazudósnak nevezték, és ebben hajszára egyetértettek a környékeliekkel, de gyönyörű szépen tudott mesélni. Sárkány Jánostól tanulta, aki állítólag 113 éves volt, amikor hozzájuk kezdett járni. Táltosokról, csillagokról, tengerekről, mindenről mesélt.

Akkor kezdték becsülni valamennyire, amikor a rádióban is megszólalt. Aztán bemutatta a dorozsmai televízió is, meg a szegedi is, de egyiket se látta. Nem tudta volna, hogy a kettő ugyanaz? Kábeltévé akkor még szóba se jöhetett. Elkértem a filmet a rendezőtől, Raffay Annától, levetítettük az iskolában: Tombáczi János mesél. Nagyot nevettek a sötétben: ilyen emberünk nekünk is van. Amikor aztán a Bába dülőre fordult a fölvevő szeme, meg a rogyant tanyára, megszállta az áhítat a népeket. Aki körülötte van, akkor is él, ha már meghalt? Mert az az asszony, aki mellette ült, már meghalt, itt meg úgy látszik, mintha élne.

Még egyszer megsiratták a rokonok.

Több fokozatban beszélt az életéről. Az volt a legnagyobb vágya, úgy haljon meg, mint a szomszéd. Fölbukott, mintha rálépett volna a cipőfűzőjére. Fél perc múlva talán azt se tudta, hogy valaha is a világon volt. Nagyon irtózott a forgatós ágytól. Inkább a kötél, vagy a pocok-méreg!

Kegyes volt hozzá is a sors, hirtelen halt meg.

*

Számolgom most, hány Királyról írtam én akkor. Itt is egy Király. A háború alatt igazi királyt is látott, de nem tanult tőle semmit a szakmában. A Károly király ment ki hozzájuk a romániai frontra, de nem merte elmondani neki, hogy ő is királyi család sarja lenne. Olyan puhabélű fehér kenyeret kaptak viszont két napra, amelyet ő még nem látott. Két napra szólt, de első este megették mindet. Az a biztos, ami belül van! Azelőtt? Az egér is megfialt már abban, amit kaptak.

*

A grófok iskolája címen írtam az öregcsorvai iskoláról. Csorva a legkegyetlenebb homok egyik jelzője volt régen. Nem én neveztem grófok iskolájának, ott hallottam, igaz, csúfolódásból. Nem azért, mert a gróf kultuszminiszter építtette, hanem azért, mert összesen hat gyerek járt bele, meg egy tanár. Közepes népességű családnak számított a hat gyerek a régi világban, az pedig grófoknak való luxus, hogy egy családnak külön tanítója legyen.

Nagyon kemény levelet kaptam az egyik szülőtől. A hiba bennem volt, azt írtam, az üres padok látványa olyan, mintha valakinek üresen lóg a kabátujja. Azt is írtam, jobban járnának a gyerekek, ha megszűnne az iskola. A bentiben jobban tanulhatnának. Ezt hányta a szememre a haragos szülő.

Akkor kezdtem észrevenni, hamis tanok áldozata lehetek, ha mindent elhiszek. A tanyai tanítókról úgy írtam később, mint a bibliai apostolokról, akik a tanokat vitték mindenfelé. Arra pedig nagyon vigyáztam, ne sértegessek senkit, se fizetésért, se szívességből.

*

Tanárkoromban akadtam össze a vak asszonnyal, talán Rácz Jóska nagymamájával. El is vittem hozzá két osztály gyerekeit is egyszerre, és kikérdeztük, hogyan tájékozódik a világban. Eszembe jutott, elmentem hozzá megint, amikor újságíró lettem. Három hujában operálták meg, végre kezdett látni valamit. Amikor először fölfektették az asztalra, tett-vett az orvos a szeme körül. Azt nem lehet mondani, hogy fájt volna, mert telerakták kábítószerrel, és csak hallotta: most a tűt, most az ollót. Egyszer aztán rákiabált: nyissa ki a szemét! Nyitotta volna, de nem nyílt. Azt hitte talán, hogy nem is akarja, azért kiabált? Rá két hétre megint próbálta, akkor se lett jobb. Harmadszorra is igazított rajta, akkor már betűket is mutattak neki, mint gyerekkorában, a Börcsök-iskolában. De örült, amikor megismerte őket.

– Ugye, azt hiszi, ettől kezdve jó nekem. Többet sírtam, mint azelőtt. Amikor hazaértem, odaáll eléem egy nagy legény. Nem szól egy szót se, csak nevet. Hát te ki sarja vagy, édes fiam? Kit keresel itt, minálunk? Összeszaladt előttem a világ! Ő volt az unokám. A térdig érő gyerek formája élt csak bennem, most meg nagyobb, mint én! Elsírtam magamat. Másokkal is így vagyok. Amíg meg nem kérdezem, hogy hívják, kinek a gyereke, addig egy szót se merek szólni.

*

Szoknyás emberrel is találkoztam. A skótokhoz semmi köze.

– Gyerek voltam én még, amikor először szoknyát láttam. Nagy csattogást hallottam a szomszédok házából, belestem az ablakon. Megért az egy cirkuszt is. A Piroska kezét-lábát összekötötte az ura, fölhúzta a nagygerendára, a pöndölt meg a nyakába csapta, aztán jó vastag katonaszíjjal abriktolta. Az csattogott annyira. Minden ütésnél elősorolta az ember, ezt ezért kapod, azt meg azért. Mert kíváncsi asszony volt Piroska néni, belekóstolt mindenkibe, ha tehetette.

A mese, ha elindult, folytatása is lett.

– Ahogy nődögéltem, rám is kinyílt a jóvilág. Sírt-rítt a határ, mert egyszerre hat-hét korosztályt is bekívántak katonának. Először csak mondogattam a menyecskéknek, ahogy az öregektől hallottam: Ne búsulj, Rozi, majd megjön az embered, addig meg csak elleszünk valahogy. Nem volt énbennem rossz szándék egy csöpp se, de az egyik komolyan vette a vigasztalást. Később már nem győztem számon tartani, mikor melyik van soron. Nem voltak féltékenyek, belátták, hogy nekem kötelezettségeim vannak. Én voltam a környék legkedvesebb Misikéje. Akár hiszitek, akár nem, a végén talán senki nem kívánta úgy a békekötést, mint én.

A Misike természetesen nem Mihály volt, de igazi nevére már nem emlékszem. A házat, ha megvan még, talán megtalálnám.

*

Az írástudó ma is megérne egy külön kötetet. Akkor még csak az elején jártunk mindenféle iskolába járásának.

Az autós iskola először motorbiciklire adott jogosítványt, aztán traktorvezető lett belőle, a végén pedig hivatásos gépkocsivezetővé avatta. Vizsgát tett lövészetből, mert az is jó, ha megvan, aztán gyümölcstermelő és faiskolakezelő szakmában nyilvánították szakmunkássá. A termelőségvetkezeti egészségügyi felelőse is ő lett, és az öreg harmónium megszólaltatására is

adott papirost a járási zeneoktatói munkaközösség. Igaz, az a papiros zongorára szól valójában, de hová férne be ide zongora? Az ezüstkalászos gazdatanfolyam csinált neki kedvet, hogy beiratkozzon a mezőgazdasági technikumba, és oklevelet szerzett ott is. Kevésnek tartotta, erdészeti technikumi oklevélre is pályázott.

Ráadásul még írástudó is.

Nem azért, mert ismeri az ábécét, és olvasni is tud, hanem azért, mert tudja az írást. Az Írást is tudja, de az más. A kézírást ismeri. Megmondja belőle, miféle, aki írta. Tanúsítványa van, hogy íráselemzői szaktanfolyamot végzett. Minek az ide, tanyára?

– Nekem szükségem van rá. Rajtam keresztül, persze, a tanya is hasznát veszi. Ha jön egy hivatalos írás, nem elég tudni, mi van benne, én arra is kíváncsi vagyok, aki írta. Aláírásába zárva elküldi nekem egész belső fölépítését. A választ már eszerint írhatom meg, vagy ha beszélek vele, igazodhatom hozzá.

Ha lánnyal levelezett, elküldte azért a válaszokat a húszforintos grafológushoz. Későn nősült. Beugrott egy rövid időre az egyik tanyai iskolába képesítés nélküli nevelőnek, onnan választotta feleségnek a Katit. Mindenre jó, mint a szalonnabőr, mindent csinál.

Pályázott már képviselőségre, aztán polgármester is akart lenni. Jól le is toltam. Sorban visszaszerezte a szülői birtokot, meg az apósáéból a feleségére eső részt is, egybemérette a tanya mellett, aztán kiegészítette még. Amikor utoljára hallottam róla, kétszáz holdról beszéltek már.

– És ezt ki műveli, ha te a Parlamentben feszelősz? Ráhagyod Katira, meg a gyerekekre?

Meg kéne látogatnom megint.

*

Üzenetet is vittem. Az ásványhāti öreg szüle üzent a fiának. Amikor a fronton volt, anyja még a jósnőhöz is elment, hátha tudna mondani valamit. Azt mondta, él a gyerek, nincs is már a fronton. Most még ne sírjon, majd ha hazaér, akkor is ráér. Mert sok baja lesz még vele. Rákiabált a jósnőre, csuda vígkedélyes fia van neki, róla így ne beszéljen.

– Csak vigyázzon a szavamra! Ő is meztelen jött a világra, ő se lesz különb a többinél. Ezt mondja a kártya!

Hazajött, és azt mondta mindjárt, dolgozni akar.

– Elmentem a szőlősgazdához. Megvan-e a szőlőd? Meg. Ki van újságolva? Nincsen! Eljönne a gyerek, köll-e? Jöhet. Nemsokára beszéltek a kishalászkod, a gazda felesége porcukrot szórhatott a szemébe, mert mindig együtt hencseregnek.

Aztán hozzáadta a lányát.

Attól kezdve nem jött haza, pedig idelátszik a háza. Rontás van rajta, az nem engedi.

– Azt se tudja, ránk süt-e még a nap, vagy már nem. Ezt mondja meg neki, ha találkozása lesz vele! Meg azt, hogy csókoltatjuk.

Megírtam ezt is. Csörög a telefon másnap. Iszonyatosan durva hang leteremt a sárga földig. Hogy jövök én ahhoz, hogy az ő életébe beleavatkozom? Majd ő megmutatja! Úgy bepöröl, hogy belegebedek.

Akkor még nagyon tartottam magamat ahhoz a saját törvényemhez, ha megsértek valakit, legalább utólag nézzek a szemébe. Elmentem hozzá, húsipari cég portása volt. Nagykéssel ette a szalámit, úgy fogadott. Mondtam neki, összebeszélhetne a többiekkel, mert legalább öten

háborognak, magukra értvén az egészet. Sok családot közvetlenül is érint, amiről szóltam, tehát meg kellett írnom. Azt hiszem, ő is közel állt ahhoz a gondolathoz, amihez én: megforgatja bennem a kést. És elmondta a tulajdon anyját mindenféle babonás kotyvasztónak. Pogácsába is belesütötte, kávéjába is belekeverte másik nőnek a menstruációs vérét, hogy ahhoz kösse, de nem sikerült, ezért nem mehet ő haza többet sohasé.

Azzal váltunk el, mégiscsak bepöröl. Utolsó intésem is ez volt: beszéljen a többiekkel, hátha olcsóbb lesz a pör.

Régen volt, mostanáig nem pörölt.

*

Szép párra is akadtam. Újházások voltak. A menyecske akkor múlt hetvenhat éves, az újember is betöltötte már a nyolcvanat, amikor megint anyakönyvvezető elé álltak. Megözvegyült mindegyik, külső kényszerítő ok nem volt, a maguk akaratából keltek egybe. Sajnos, a mézes-heteknek hamar végeszakadt.

Az új férj gyerekei nem tudták elviselni nagy-nagy boldogságukat, széztavarták őket, mint a kutyaikat. Minden reggel azzal kelt föl a nap, hogy a lány bement a szobájukba, körülnézett, és kiabált, hogy szedje az asszony a cókmojkját, és menjen vissza oda, ahonnan jött.

– Mit féltesz te éntőlem, édes lányom? Azt a néhány esztendő, ami még hátravan?

A házat féltette. Azt hitte, az apja ráíratja majd a fele házat. Minek kellene az már neki? Ott a sajátja, az is elég. Ruhára se kell már, azt se tudja elhordani, ami megvan. Attól se kellene tartaniok, hogy majd nekik kell eltemetniük, van örököse, aki el is tartja, el is temeti.

– Aztán bejött egyszer az uram veje. Részeg volt, mint a segg. Azt kiabálta, én ezt a vén-asszonyt nem tartom! Akkor összekötöttem a holmimat, és szépen hazajöttem.

Azóta úgy élnek, mint a fiatal házások, lakás nélkül. Ott találkoznak, ahol tudnak.

– Jön az én emberem, mint egy legény. Csütörtökön is itt volt. Egyszer hajnalban beállított már. Jöttem, anyukám, megnézni, hogy van. Rosszat álmodtam az éjjel. Azt szokta mondani, úgy szeret engem, legszívesebben mindig a zsebében hordana, hogy mindig kéznél legyek.

Akkor éppen azt tervezték, a forráskúti búcsúba együtt mennek el. A buszmegállónál várnak egymásra.

Az asszony most csináltatta meg az első ura sírját. Annak a kőkeresztjébe vésette bele: és neje. A mostani ember azt mondta rá, hogy jól van. Ő is az első felesége mellé akarna kerülni.

Tavaszi virág az akác, de ha ősszel nyílik, akkor is szép.

*

Férjét hazaváró asszonnyal is találkoztam akkor még. A frontról várta haza. A nyárfáról vettem a példázatot. Ott nőtt a sömlyék szélén. Fiatal korában körültekerte valaki dróttal. Benőtte a fa. Egy darabig könnyezett tavasztól őszig, látni lehetett, hogy fájdalma van, most már elmennek mellette az emberek. Nem látszik, hogy szenved.

Úgy örült a gyereküknek az ember, amikor még csak várták, nem bölcsőt csinált neki, hanem prádés kocsi. A grófkisasszony is elirigyelhette volna. Ki is föstötte szépen, és bicskahegygel virágokat is rajzolt rá. Azt is eltervezte, ha majd iskolába adják, mindenből kettőt vesznek neki. Amit a gyerek az iskolában tanul, azt mindennap eltanulja tőle otthon. Írástudatlan volt, írni akart megtanulni.

Arra se nagyon volt érkezése, hogy megsimogassa a kicsi parádés kocsit, meghozta neki is a hívót a postás: menjen, de azonnal. Hagyta a parancsokat, hogyan nevelje az anyja a gyereket, és úgy búcsúzkodott, mint aki érzi, nem jön vissza egyszer se többet. Tábori számon jöttek a levelei. Nem ő írta, mással íratta. Az utolsóban az volt, ahol most járnak, igen szép fenyvek vannak. Ha hazajöhet szabadságra, onnan hozza a karácsonyfát.

– A háború után kezdtek hazafelé jönni az emberek. Hideg volt, hordta a havat, de én egésznap ott álltam az istálló sarkában, lestem, jön-e ő is. Ha mozgást láttam a havon, szaladtam elébe. De rettenetesen fájt nekem akkor másnak a boldogsága! Kimentem a vonatok elé is. Minden ajtót egyszerre vigyáztam, melyikből jön elő majd az én emberem. Volt asszony, aki nagyot kiáltott: ott jön a Jóska! Én meg jöhettem haza mindig, egyedül. Utolsónak maradtam, hátha mégis előkerül, és kiálthatok én is.

Várja azóta is. Ha motoz valaki éjjel, mindig kiszól: te vagy az? Nyitom már! Azelőtt ki is szaladt, de még nem jött haza egyszer se.

Tíz éve halottá nyilvánították, hogy jobban tanulhasson a gyerek, mint hadiárva.

– Most se hiszem, hogy igaz az az írás. Ha csak lehet, én megvárom. Volt már, aki megkérdezte, elmennék-e hozzá asszonynak. Sajnáltam volna azt az embert, aki hozzá kötötte volna az életét az enyémhez. Mondtam neki, arra a kis időre nem tehetem, amíg hazajön az uram. Félek pedig az öregségtől. Mit csinálok én egyedül, ha jön majd a baj?

Régen nem siratja már az urát, nem is tudják, hogy még mindig várja. A nyárfán se látszik, mi van belül.

Rosszul mondtam az előbb, megboldogult tanárkoromban találkoztam vele először. A fia a végzős osztály legokosabb gyereke volt. Órásnak akarta adni, jártam a nyakára, engedje továbbtanulni. Nagynehezen, az utolsó pillanatban beleegyezett, külön utánjárással még fölvtették.

A gimnáziumból kibukott. Tanárságom első igazi csalódása ő lett. Amikor hallottam, rosszul áll a szénája, elmentem, beszéltem vele. Kiderült, szerelmes lett, nem ért rá tanulni. És nem volt senki, aki melléállt volna. Ha apja lett volna, talán másként alakul a sorsa. Később levelező tagozaton leérettségizett, de annál tovább nem jutott. Megnősült, de el is váltak. Az anyja keserves kitartása nem maradt meg benne.

Gondolom, azóta nagypapa már, vagy közel áll hozzá. Az anyja egy darabig hizlalta nekik is a disznót, aztán, úgy tudom, szépen, csöndben elment a levélbéli fenyvek alá, az ura után.

*

A tápai Réten hitetlen emberrel is összeakadtam.

– Az első háborúban voltam én katona. Állampénzen bejártam a világnak majdnem a felét. Kijött egyszer a frontra egy pap, misét mondani. Igen szépen beszélt, férfiember létünkre majdnem elsírtuk magunkat. Azt mondta, aki a fronton lesz halott, annak a lelke nyílegyenesen megy föl a mennyországba. Ahogy vele együtt fölnézünk az égbe, hogy lássuk, hová megyünk, ha a sors úgy hozza, látjuk, hogy jön ott egy csodabogár, és berreg. Azannyát, nézzétek, röpülő! Ott kóválygott fölöttünk, mint a nagy madár, amikor keresi a fészket. Tetszett nekünk nagyon, szépen fénylett a szárnya, de fahitú volt a pilótája, nem hagyta, hogy mink idelent imádkozzunk. A harmadik kerülettel odacsapott közénk egy kukoricabombát. Tizen-négy katona rögtön fölköltözött nyílegyenesen az égbe. Elhasaltunk, ahányan csak voltunk, csúsztuk, másztunk, hogy legalább valami bokrot találjunk földelnek, mintha a bokor védene akármitől is, és kegyetlenül szídtuk az eszét, aki a röpülőt kitalálta. Egyszer csak észreveszem

én, hogy a dombon szalad a pap. Hát ez maga se hiszi, amit az előbb prédikált? Elfut a mennyország elől? A digók utánaeresztettek négyet a hosszúcsövű hajóágyújukból, porzott körülötte a föld, de mire kitisztult, futott tovább. Azóta nem barátkozom velük.

Fogságba esett, ahol úgy osztották be a kosztot, mint a vetésforgót. Egyik nap tíz deka kenyeret kaptak, meg vizet hozzá, a másikon meg olyan tengeri halat, amit a kukacok is széjjeltúrtak már. Befogták az orrukat, amikor ették. Ehhez viszont nem járt víz. Egy hónapban egyszer mentek latrinára, annyira keveset ettek. Egyszer aztán csak hazaértek.

– Inkább ne jöttem volna. A háborúban a katonák agyonverték az apámat, anyám pedig megőrült, mire hazaértem. Bementem a házba, a falon, a kereszt alatt volt egy papiros. Előtte való napon hozták ki a tanyára, azon volt megírva az én eltűnésem. A székre fölállította anyám a szenteltgyertyát, meggyújtotta, ott a papír alatt, és szépen megőrült. Kilépek az ajtón, jön szembe velem, a kazlak közül. Nekemesik, ráncigál, belémrúg, kiabál. Hová tettétek a fiamat!? Az uram nem volt ölég, a gyerek is hibáztat a listáról? Tépte a hajamat, köpködött a szemembe. Te keserves világ! Elsírtam magamat: megjöttem, édesanyám, itt vagyok, én vagyok az! Megindult, futott a töltésnek. Kiabálta, kísértet, fogják meg, kísértet! A halálszokkal szedtük ki a vízből, el is temettük szépen. Azóta töröm, marom a világot, nem hiszek senkinek. Miért volt jó annak, aki leírta, hogy eltűntem, amikor hetvenen is vigyáztak rám?

Nem hitte el azt se, hogy a tanyája alatt olaj lehet. Tápén van, mert ott kilőtt, de itt csak lencsékben lehet. A lencsét olyan kicsinek képzelhette, mint az igazi lencse. Azt elhitte, hogy a mellette futó magasfeszültségben áram van, mert egyszer látta a légszeszgyár mellett, amikor beleeresztették.

– Hát a holdbamenést?

– Azt se hittem el, amikor a Gagarinról beszéltek, hogy fölment. A bábélényi torony is fuccsbament, most is lesz majd olyan csoda, hogy nem lehet oda fölmenni. Csak pókhálózzák vele az emberek eszét, hogyan menne oda föl ember? Tudja maga, milyen messze van az? Azt nem lehet egy nap alatt megjárni, mit eszik közben? Meg aztán van ott valami föld, amire le lehet szállni? És ha fölér, sóhajt egyet, hogy de jó lenne visszamennem az anyám szoknyájához? Mi viszi föl oda? Mondják a népek, a rakéta olyan, mint a srapelgránát volt, amelyik a levegőben is durrant, de ott fönn levegő sincsen. És ha lápra lép, amikor kiteszi a lábát, az pedig elsüllyed vele?

– Meghallgattam én Amerikát is, közvetítették, mintha azok beszélnének, akik a kompon állnak, de azt ott is bele lehet mondani, ahol az esőt mondják. Majd ha hoznak egy félmarékkal a Holdról, és az én kezembe is beletesznek annyit, hogy a tenyerem három árkat betakarja, majd akkor elhiszem. Addig, ha a püspök mondja, akkor se. De ha lehozza, elmondok egy miatyánkot.

Bábélényi torony! Ezért az egy szóért érdemes volt ide jönnöm.

*

Fordulnak a sárga lapok, A szülíke kerül elé. Addig ő volt a legidősebb, akivel beszélhettem. Azt mondta, boldog élete volt. Csak arra emlékszik, ami a családja körül történt, pedig ha előszedhetné azt is, amit az apjától meg a nagyanyjától hallott, visszakeresgélhetne benne a múlt század elejéig. (Vigyázat, akkor még a múlt század 1800-zal kezdődött! Ezt azért mondom, mert meglehet, ezt a könyvet meg csak a jövő században adják ki. Vagy akkor se?)

– Amikor születünk, három éven keresztül minden elfagyott májusban. Apám betakart egy tőkét nagykabáttal, mégis megfagyott. Nagy éhezés kezdődött akkor. Baromnyájaikat sorba vágták le az emberek, sóltan vízben megfőzték, megszáritották, azt ették. Adott gabonát az

állam, de az apám nem igényelt. Ésszel csinálta, mert aki kért, előbb-utóbb megette vele a tanyáját. Elárverezték.

Abban az időben az anyák elfogadták a gyereket. Ahány született, annyi lett. Itt sok volt. Százan is jártunk iskolába. Ennyi gyerekkel úgy bírt a tanító, hogy a kisebb gyerek mellé odaadott egy nagyobbat. Az tanítgatta. Én szépen megtanultam olvasni, otthon az apám mindig velem olvastatta föl a régiségeket. A szomszédok is hallgatták, amikor a Rinaldo Rinaldini nagyon szép történetét olvastam, az egész élete folyását, mindet.

Amikor a szomszéd gyerek hazajött szabadságra katonáéktól, hozott nekem cukrot. Ahogy letelt az ideje, elvitt a virágos bálba, a fürdőbe. Fürödni, persze, nem fürödtünk, tudtunk mi szégyent, hogyan fürödtünk volna. De nem mondta az én legényem egy szóval se, hogy engemet szeret, csak amikor eljött a farsangos idő, megkérte a kezemet. Apám-anyám nem tudott szólni egy szót se, én meg még annyit se, mint ők ketten. Napot halasztottunk, majd meg-gondoljuk, ezt mondta apám.

Amikor beiratkoztunk, rámkialt a pap: mars haza, szopni! Gyerek vagy még, mit tudsz te ahhoz? Csak összeadott azért bennünket.

Öt kislányunk született, meg két gyerekünk. A kislányaim most is megvannak – de nagyot nevet a „kislány” mellé, mert a legkisebb is hetven körül jár már.

A lányokkal bajom nem volt, a gyerekekkel meg szerencsém. Az egyik meghalt egyhetes korában, a másik meg betegen született. Ki volt repedve a haskérgem. Híre-hamva se volt itt még orvosnak, ima volt csak, meg valami tudományok. Ha bajunk volt, megmutattuk a kisholdnak, segítsen. Ezzel a gyerekkel Szegedre is bementem. Majd ha négyéves lesz, meg-operálják, ezt mondták. Hogyan várhattam volna én addig, amikor mindig sírt? A tudományos ember azt mondta, ha betegen született, akkor újra kell szülni.

Nagypénteken hajnalban egynyári meggyfanövésen buktattuk át háromszor. A földtől kezdve közepén elhasította az uram a fát, csak a teteje maradt egybe. Széthúzta a közepinél fogva, hogy olyan formája legyen, amilyen kell, aztán mintha megint születne, átdugtam rajta háromszor. Szólni nem szólhattunk, csak magunkban mondtuk: Én Istenem, téríts minden fájdalmakat, melyek csontvelőben, vérben folynak. Azon a tavaszon meggyógyult a kisgyerek, mert a fa is megforrt, ahogy összekötözték. Így gyógyítottunk mi. Tudtuk, halál ellen nincs orvosság, azt el kell viselni. Én már elég régen sorban állok, nem tudom, mikor következem.

Negyedszázada özvegy. Azóta készül az urához. Századok bölcsessége szól belőle: mindent ott keressünk, ahol elvesztettünk. Ne a másikon.

Bánatos szomorúsága is van. Megöregszenek a kislányok, lassan beállnak a sorba ők is.

Varga Feri vitt el hozzá, alig hiányzott akkor már valami a százból. Mondtam is neki, ismeri az ábécét, miért nem írja meg maga. Azt mondta, olyan terített asztal mellett ül ő, nyugodtan odaülthet maga mellé mást is. Szülikéhez nem sokkal utánam kollégám is elment, telebeszélgetett vele nem tudom hány guriga magnetofonszalagot. Az újraszülés érdekelte nagyon. Ő mondta, a fiatal meggyfa csak tavasszal volt alkalmas rá, máskor inkább a kemence szája szolgált sikerrel. Az is olyan rejtelmes, azért.

De ha nőnek mondták, hogy az ő micsodája olyan, mint a kemence szája, irtózatos nagy sértés volt. Ezt már nem Szülikétől hallotta, ő ilyesmit ki se ejtett volna a száján.

*

Legjobb lenne becsuknom ezt az elsárgult irkát, amelyben első irományaim alusznak. Ha ébresztgetem őket, akkorákat kondul a lelkem, beleszédülök. Hogyan tudtam én ennyi tisztességes embert előtalálni ebben a vad, ismeretlen tanyavilágban?

Mostani eszemmel azt mondom rá, azért lehetett, mert mindig földig ért a lábam. A pulinak a szőre is a földre ér, sokkal több bolha ugrik föl rá, mint akármelyik hosszúlábú kopaszra.

Ovidius-szal is itt találkoztam a homokon, a Nyögi soron. Találtam egy embert, aki akkora szegénységben él, akár Jézus-Krisztus is megszülethetett volna a tanyájában. Szék is egy van csak, de annak is csak a pereme. Aki arra rá tud ülni, nagy művésze a világnak.

Négy osztályt végzett, de ami betűt egymás mellé lehet tenni, azt ő mind elolvassa. Nappal dolgozik, betűre az éjszaka való. Kormos a lámpaüveg, egész éjjel műszakban volt. A felesége nagyon haragszik, ha a szemét rontja, amikor alhatna is, de ő más nyelven beszél: nem csapta meg az olvasás gyönyörűsége.

Elballagunk egyetemi éveim nagy olvasmányaiig, mindet ismeri. Hát Ovidius? Kapaszkodjanak meg! Azt is.

Nekem lecke volt, vizsgáztam is belőle, de ha karikásostorral kergetnének körbe-körbe az udvaron, akkor se jutna eszembe róla annyi, mint neki.

Lépjünk ki a képből, de gyorsan!

*

Tudom, a hiba bennem van. Ha elgondolom, mennyi napi tudósítást lehetett volna megírni az első év tíz hónapjában, beleszédülök. És hány protokollt! Azért is elszégyeltem magamat, mert nincs a világon az a főszerkesztő, sőt az összes alszerkesztő és rovatvezető se tudta volna kiadni penzumban ezeket a témákat. Azt meg már emberiség elleni büntettként is föl lehet fogni, hogy az olvasószerkesztőnket mindig kiverte a hideg veriték, ha ilyesmi a kezébe került. Szent szava a tegnap volt, és ezekben utólag se nagyon találom a tegnapot.

Bánom bűneimet.

Levelény

Anonymus, a derék jegyző beszél a honfoglalásról. Azt mondja, a Gyümölcsény erdőtől a Dóci-tóig terjedő területen szedték szerbe az ország szokástörvényeit, és azt a területet Szernek nevezték el.

Gyümölcsény erdő? Szép név, de nyoma már nincsen. Van viszont Levelény! És ott van, a szeri puszta fölött.

Csak nem elhallás vezette az ő tollát is?

Régi főnököm még tanfelügyelő korából szerette emlegetni: ha valaki iskolakezdekő beakasztja a kalapját a levelényi iskolába, délben meg benyúl érte, már megdolgozott a fizetésért. És én még nem voltam Levelényben! Micsoda bugyra lehet az a világ végének?

Egy éve számítgatom, elmegyek ide. A kerületvezető telefonban ígéri, küld ki elém hátsólovat, vagy hernyótalpas traktort, mert esős időben ki nem jutok másként, az biztos. Ha itt is járt Árpád, nem csak néhány kilométerrel arrébb – ha ott is volt egyáltalán! –, biztosan nem ősszel, és nem tavasszal történt. Vagy addig tartották meg az első országgyűlést, amíg serege kievickélt a sárból?

Többször is el kellett ide jönnöm.

Nagy sietség soha nem jó, de most jól jártam vele, ha nem igyekeztem jobban. Mire odaértem a baksi elágazáshoz, már betonút vitt be a majorba. Nem szélesebb a nadrágszíjnál, két autó elkerülni se tudja egymást, az egyiknek le kell húzódnia a kitérőben, hogy a másik mehessen. A lényeg, biciklivel is be lehet már jutni Baksra, ha esik, akkor is. Azelőtt? Megesett, hogy egy szekér kenyeret két láncotalpas cibált a sárban, és az orvost vivő lovaknak a fülük hegye is sáros lett. A kocsistól tudom, összerogyott útközben a két ló, de a szekér állva maradt, és a doktor úrnak nem esett baja.

Hogy a beteggel mi történt addig, arról nem szólt a krónika.

Hatalmas kérdést raktam a nadrágszíjra azonnal. A major fölött műtrágyát szóró repülő járt, tíz-húsz méterre fölötté tehát már itt a huszadik század, de be tud-e jönni a szalag-úton is? Vagy ezen szippantódik bele a major népe a civilizációba? Fogytán fogyatkozik, ámbár már hétfőn van jelentkező a szombaton megüresedett cselédlakásba. Csőszpusztáról jönnek ide leginkább. Nekik ez is mennyország. A lányok nem ide mennek férjhez, és a legények, ha levedlik az angyalbőrt, nem itt akarnak fészket rakni.

A gazdaság, akkor még úgy láttam, mindent megtett, hogy a maradékat és az ide költözőket a lehető legjobb körülmények fogadják. Tíz év alatt(!) már eljutott a villany is a baromistállóból az utolsó cselédlakásba is, noha 1, azaz egy villanyoszlopot is le kellett állítani ehhez. Az istállónak nyilván nem azért járt már tíz évvel azelőtt, mert annakidején átélte a petresi gátszakadást is, amikor egész Szegedet is elvitte a Tisza, hanem talán azért, mert a baromállat mégiscsak pénzt hoz, a cselédlakás meg pénzt visz. Jól meg kellett fontolni, a szocializmus dicsőségére mennyit lehet áldozni évenként.

Joó Jánosné a tanító az iskolában, hozzá mindjárt az elején be kellett mennem. Aggódott, megszűnik az iskola. Eddig a bátyjával együtt tanított, de őt már beparancsolták a falusi iskolába. A mozi hetenként játszott azelőtt, de bezárták. A televízió jobb filmeket mutatott, nem lett volna értelme fönntartani. Három éve van televízió, majdnem minden családban, nézik is, de állítólag nem nagyon hiszik el, amiket mond, még ha mutatja is. A társadalmi élet? Április

4-én és augusztus 20-án rendez ünnepséget az állami gazdaság. Vacsora van, műsort az iskola ad, és utána bál.

Meddig terjedt a gyerekek látóköre? Baksig vagy Kistelekig? Néhányan már Szegeden is voltak, de csak kórházi ügyben. Vagy a mandulájukat szedték ki, vagy beteget látogattak. Egyetlen gyerek van csak, aki már Pesten is volt. Kevés a létszám ahhoz, hogy kirándulást lehessen szervezni.

Huszonketten vannak – ez itt már kevésnek számított! –, közülük három traktoros, három autószerelő, kettő asztalos, öt fodrász, egy borbély, kettő orvos – az egyik még traktoros-orvos! –, egy katonatiszt és egy pék akarna lenni. Van, aki még nem döntötte el, hogy kocsinak jobb, vagy traktorosnak, fodrásznak vagy varrónőnek, műszerésznek vagy mérnöknek. A fodrászat azért lehet kapós, mert itt nincsen. Aki tanult kezek által akar megnyíratatni, annak egy teljes napot rá kell szánnia. A tanító néni és a tanító bácsi gyakorolja majori szinten ezt a mesterséget is.

Ha úgy vesszük, nekik is tanult kezük van.

Huszonkét család lakik itt, hatvanketten vannak összesen. Tudtommal csupán egyetlen lakásban van padolt szoba, és egyben mozaikköves a konyha. A többi földes vagy cementes. (A gazdaság vezetőit nem számítottam ide.) A közös konyhák rendszerét pár éve megszüntették már, egy maradt csak belőlük, mutatóban. Már az én korosztályomban is megfoghatatlan csoda ez az egy is. Éppen meszelik a konyha egyik felét, pontosan a mennyezet közepéig jár a meszelő. Az egyik oldalon maradnak a sánta lábú szarvasminták a falon, a másik oldalt simára kenik. Kovács István és felesége négy gyermeket nevelt itt föl, özvegy Táborosi Jánosné hetet. Akárki tér haza a tizenegyből, édes szülőjeként köszönti, csókolja mindkét anyókat. Vinnék a gyerekek őket is, de mindig az a felelet, ami máshol: itt születünk, itt vénültek meg nagyapáink is, itt kell meghalnunk nekünk is.

A Felgyői Állami Gazdaság birtokából négyezer holdnál nagyobb terület tartozik Levelényhez. Jó zsíros, fekete föld, a Pallavicini birodalom leglelke. Anyás, Percsóra, Csőszpuszta, Újmajor. Úgy hallom, Levelény a legkülönb közöttük.

Terveket rakott elém Adorjányi Kálmán kerületvezető. Ő még falut álmodott ide, azt javasolta, épüljenek családi házak. Ez az állapot nem tartható sokáig, azt látta, de azt is, hogy a gazdaságnak érdeke lenne, ha itt maradnának az emberek.

Fájdalmas kép búcsúztatott a majorból. Hatalmas szarvú járműökrök húzták a takarmányos szekeret, annak a legtetejéről köszön rám valaki. Nekem ekkorát még nem köszöntek. Ilyen alázatosat. Szoborra merevedett az ember, kalapját úgy emelte leírhatatlan magasba, mintha élete függne ettől a mozdulattól.

Lehetett gyakorlata benne, és nem félt, hogy leesik közben.

Hatalmas hibát követtem el, amint később kiderült, hogy ezt a riportot is a magam felelősségére írtam. Mert ennek az állami gazdaságnak is volt igazgatója, és minden sajtóbéli szokások első pontjában az áll, nyilatkozattételre az elsőszámú vezető jogosult. Nekem tehát hozzá kellett volna elkocognom, és nem arra fülelnem, hogyan köszönti a legalázatosabbat a béresek utóda. Tettem még rá néhány lapáttal előbb is, később is.

Jártomban-keltemben belebotlottam a feketehalmi kettőslétrákba. Száz hektár az száz hektár, a nagy darab őszibarackost körülkerítette az állami gazdaság. Joga volt hozzá, sőt, ha precízek akarunk lenni, kötelessége is: ne lopkodják idegenek a termést. A baj csak az, hogy az őszibarack – nevével ellentétben – nyáron terem, a kerítés meg télen is kerítés. Még nagyobb baj, hogy tíz tanya nem tudni hány lakója is a kerítés mögé került. Van ugyan nagykapu a

gyümölcskerten, három is. A kert széléről odáig elmenni, aztán az úton vissza, amikor egyébként itt a tanya a kerítés tövében, a másik oldalon meg ott az út, bolondnak is sok lenne. Nem is mennek, hanem dorongfából összeeszkábáltak egy-egy kettőslétrát, és azon járnak. Tíz éve már! A fiatalok is, meg a hetvenen fölüli öregek is. A létra egyik ága belül van, a másik ága kívül, ahol összeérnek, ott megy el a tuskésdrót. A fiatalnak játék, az öregnek, ráadásul csomaggal, igen kínos. Télen, ólmos eső idején, veszélyes is. Varga János, aki a kedvünkért bemutatta a kerítésen át való közlekedést, előbb átemelvén rajta a biciklijét, azt mondta, ő még eddig megúsza, de a felesége már leesett.

Mit lehetne tenni? Azt ajánlottam meglehetősen udvariassággal cikkemben, hogy a gazdaság vezetői kalapáljanak össze otthoni kertükbe hasonló tákolmányokat, és ne használják, csak nézzék tíz éven át. Ha azonban rájönnének, hogy mégse ez a megoldás, nyissanak kiskapukat a kerítésre. Hátha tudna azon is átjárni, akinek a nagykapu messze van.

Nagy hallgatás következett. Öt hónappal később, januárban, szakszervezeti segítséget kértem. Sulyok József, a MEDOSZ megyei feje el is rendelte a hivatalos vizsgálatot, és jegyzőkönyvi határidőt is szabtak az igazgatónak: tizenöt nap múlva ellenőrzik. Megyaszai Imre azt foglalta jegyzőkönyvbe február 14-én, hogy Wolford Andrásék nem létrán közlekednek, idősek ők ahhoz, inkább aluljárót építettek. Árkot ástak a kerítés alá, az oldalát rőzsével bélelték, és kiskaput is készítettek az aluljáróra. Hason csúsznak rajta ki is, be is. Tari Ferenc, Donka István és Barna István tanyájából azonban még mindig létrán járnak.

Egyik alkalommal Vincze József, a szakszervezet munkavédelmi felügyelője is elment Megyaszai Imrével. Betértek a tanyákba is. Azt hallották, egy hároméves kislány már leesett az egyik létráról. Bár fejére esett, megúsza, mert puha a homok. Csak a szülei rémültek meg, mert annyi erővel a létra lábára, vagy a kerítés vasára is eshetett volna, kilátástalan jövődől. Beszéltek Varga Jánossal is, aki elmondta, megorroltak rá, amiért az újságíró a nyakukra hozta.

Fölhívtuk Gregus Sándort, az ottani kerületvezetőt is, aki a jegyzőkönyveket aláírta. Azt mondta, semmi más nem történt az ügyben, csak annyi, hogy ő is szemrehányást kapott: hogy merte aláírni?

Rádupláztunk előző évi írásunkra, és arra kértük most már az állami gazdaság igazgatójának fölötteseit, segítsenek ők a szerencsétlen embereken. Vincze József javaslata szerint építtessen a gazdaság nekik máshová házat, vagy ha nem teheti, netán nem akarna, akkor nyitasson kiskapukat, minél hamarabb, de ne a dolgozók költségén.

Míntha nem lenne fölöttese az igazgatónak, akár süketeknek beszélénk, erre se történt változás, bár a helyszíni közvetlen retorzióknak már nem jártunk utána. Lehet, hogy nem is olvassa az újságunkat az igazgató? Gondoltam egyet, ha én ide gyöngye vagyok, keresek nagyobb ágyút. Megkértem Vass Pistát, a rádió akkori szegedi tudósítóját, mondja be ő is a rádióba. Reggeli borotválkozás közben érte a hír az igazgatót: róla beszélnek! Még aznap ment a tudósító nyakára, és pörrel fenyegette meg. Hogy jön ő ahhoz, hogy egy tisztességes igazgatót ország csúfjára emlegessen!

Mindez még nem jött volna össze a Levelény körüli mulasztással, de nemsokára összejött. Megint mentem, de akkora sár volt a páraraszos kis úton, majdnem elakadtunk. Ezért kár volt annyi betont beleölni. Bolond fejemmel hivatkoztam a minden közútra érvényes KRESZ-re is, amely előírta, aki a sarat fölhordja, az takarítsa le. Talán nem rója föl bűnömül senki, ha most már jobban megnyomtam a tollamat. Azt is elpanaszoltam, az állami gazdaság nem hajlandó kocsit adni az iskolások bejárásához, noha igen egyszerűen lebonyolítható lett volna a dolog. Azt mondta, arra való a kollégium, hogy oda menjenek. Hiába mondtam én, fészkeből kivetett

madár az a gyerek, aki pelyhes korában már kollégiumba kényszerül, és igen nehezen lesz belőle rendes ember. El is ment azon melegében az igazgató a megyei pártbizottságra, és panaszt tett: őt háborgatja a sajtó! Az újság ügyeit intéző osztályvezetővel főszerelkezve eljött a főszerkesztőnkhez, aki hivatali gyöngeségét elővéve neki is megígérte, elküld majd hozzá, hogy megbizonyodhassam róla, minden úgy igaz, ahogy ő állítja. A legfőbb érve az volt, papirosokkal tudja igazolni, hogy azt az utat rendszeresen takarítják. Amire én természetesen ezt mondtam: papíron lehet, én a valóságot láttam!

Parancs az parancs, elmentem Felgyőre. Érthetően savanyú fogadtatásban volt részem. Megint azt csináltam bolond fejemmel, amit az árvíz alkalmával a handabandázó mérnököknél: kivettem a kis magnetofont az asztalra. Most másodszor, mert egyébként soha nem használtam. Abban a szent pillanatban el is tüntette velem! Szó se lehet semmiféle hangfölvételről, nem klubban vagyunk. Majd ő lediktálja nekem, mi az igazság, azt kell közzétennem, szó szerint. Mondtam neki, ennyire íródeák azért nem vagyok. Szó szót követett, most már szemtől-szembe is összevesztünk.

Az ördög is belémszállt, sőt riszálta is magát, fogtam magam, megírtam ezt is. Ha eddig csak a gyújtózsínór sercegett, most már föl is robbant a bomba. Jöttek a telefonok, csatasorban. Azonnal megtudtam, ki a hivatali fölöttese, mert először ő telefonált. Legalább tizenötéves ismeretségünk dacára úgy lehordott, nyikkanni se nagyon tudtam. Hogy jövök én ahhoz, hogy a harmincéves pártmunkást meghurcolom?

Mit mondhattam volna neki? Mutasson egyetlen szót a cikkemben, ami pártmunkásságára vonatkozik! És ha már ennyi ideje tagja a pártnak, megtanulhatta volna az alapvető tisztességet is. Azt például, hogy amit a gróf úr se engedett volna meg magának, azt ő se teheti. Azt is mondtam neki, ismeretségi alapon, ha én lennék a főnöke, én inkább megköszönném a figyelemztetéseket, és sorra utánanéznék mindennek.

Ezt, természetesen, megint visszautasította. Tudja ő a dolgát, nem fogad el semmiféle kikötést mindenféle újságírócskától!

Finom Pista

Nehogy azt higgye akárki is, hogy engem csak a sors üldözött. Áldani is tudott. Áldás volt az is, hogy Finom Pistával összehozott.

Ki volt Finom Pista? Szakmája reklámja, temetőcsősz, Domaszéken. Börcsök Istvánnak hívták eredetileg, de nem nagyon szólították meg ezen a néven.

– Miért lett maga Finom Pista?

– Mert az vagyok. A munkatehetségem után neveztek el.

A sírokat kiásni is tudomány. Homokban is olyan egyenesnek kellett lennie a falának, mint a szobája fala otthon, vályogból. Ennél nagyobb művészet a behantolás, meg a koszorúk fölrakása. Öt van, vagy tíz, ötven vagy száz, akkor is olyan volt az, amikor az utolsót rátette, se több, se kevesebb nem kellett.

Legkényesebb mégis a virágokra volt. A felesége ültette egyszer, csak úgy puffra.

– Mit csinálsz?

– Ültetek.

– Azt látom, hogy ültetsz, de hol van a mérőlécz, meg a colostok?

– Tán csak el tudom ültetni anélkül is?

– Meg ne lássam többet! Úgy kell ott állni mindnek, ha innen nézem, akkor is sorban legyen, ha onnan, akkor is.

Az ilyenféle mérnöki ambíciók hallása után becsületes sírásótól csak egyet szabad kérdezni:

– Hol volt katona?

Utász volt. Az utászság pedig a haditudományoknak azért a koronája, mert ott nem elég, hogy elvágólag legyen minden mindennel, az ágydeszka a szalmazsák sarkával meg az ajtófélfával, és a napos kukacos tekintetével, de mindezekon fölül jónak is kellett lennie.

– Ott is kaptam én annyi dicséretet, amennyit akartam!

Az elismeréssel itt sem volt baj, pusztá neve a bizonyíték rá. Mással volt.

– Hiányok voltak a víz szempontjából. Láttam én, hogy azt a munkát, amit célul kitűztem, víz nélkül nem végezhetem, tehát fölmondtam. Kértem a községtől, nem adtak. Mondtam, fúrjunk egy csőkutatót, a többi bízák rám. Legföljebb annyiban nehezedik meg a dolguk, hogy muto-gathatják a temetőt országnak-világnak, mert ilyen szépséges szép sírkert máshol nincsen. Hogy mivel húzom a vizet, attól ne fájjon a fejük. Villany nincsen, az igaz, de majd nézek én valamilyenszerű benzinmotort hozzá, saját zsebből. Azt hiszi, adtak kutatót?

– Pista bácsi, ez olyan dolog, erre nincsen földzet.

– Nincsen? Nem baj, kérem, csak szándék legyen. Megajánlottam nekik, hogy megcsináltatom a magam költségén, papírra tegyék, maguk meg fizetik ötforintonként, tízforintonként, ahogy tudják. Ahogy az adó engedi. Nem megyek én egyszer se a nyakukra, akár belevehetjük ezt is az írásba. Ha az egyik évben nem adják, majd adják a másikban. A kút a fontos, nem a pénz! Azt mondták, ez meg már olyan nagy szó, ezt nem fogadhatják el tőlem. Ha én annyit se érek nekik, hogy legalább az engedélyt megadják, akkor üsse meg őket a part. Fölmondtam a szol-gálatot.

Rettenetes káromkodás ez az ő szájából.

– Mert hogy néz ki egy temető víz nélkül? Kókadoznak, bólogatnak a virágok jobbra-balra. Úgy összesodrónak, aki mindennap látja őket, megfájul a szíve.

Finom Pista.

Fölmondani könnyű, de az emberek akkor is halnak, ha nincsen sírásó. Megverte egyszer valaki az ablakát, és kérte, ássa meg a sírt.

– Már nem vagyok hivatalban.

Ki másra maradt volna a sírásás, megásta a pap maga. Elkezdődött a temetés, és amikor eresztették volna bele a sírba a koporsót, kiderült, elszabódott egy kicsit: nem fért bele. Buktatták volna előre, buktatták volna hátra, nincs mese, meg kell nagyobbítani. A rokonság olyan itt, mint esküvőn a násznép, senki nem ugrik se az ásóval, se a lapáttal. Egyébként is törvény, hogy aki elrontotta, az javítsa ki. Letette a pap a palástot is, a karinget is, beleugrott a sírba.

Pardon, nem kellett annak ugrania. Hiába állt minden temetéskor időtlen idők óta a sír szélén, nem vette észre, hogy pallót fektetett végig mindig Pista bácsi. Ő kihagyta a pallót. Ahogy odalépett a szélére, azonnal be is omlott. Nadrágféken érkezett meg az alvilágba. Megnagyobbította, kihúzták, fölvette a gúnyját, és folytatta a temetést.

Rendnek muszáj lenni.

Többször jártam náluk. Finom néni mindig elsírta nagy bánatát. Két fiuk született, az egyik meghalt még a háború előtt, a másik meg elment a leventékkel, és áthajózott Amerikába. Hat év óta egy szó nem sok, annyit se hallanak róla. Lépést tart azonban a világgal: itt megy el a Bajai út az ablak alatt, sokszor lehet hallani, hogy egyik autó nekimegy a másiknak. Jaj, Istene, biztosan így járt az Imre gyerek is. Neki is van autója. Fölborult egy hajó a Balatonban? Nagy hajó volt, a tó meg mégiscsak kicsi, biztosan így járt az Imre is. Neki jachtja van, az óceánon járkál vele. Azért nem ír, már régen megették a halak a szerencsétlent.

Ahogy telt az idő, mindig szaporodtak a balesetek, és Finom néni precíz ráérzéssel mindazt átvitte Amerikára is. Hallotta, ott még több baleset szokott lenni. Hiába írta leveleit, semmi válasz nem jött rájuk. Sírt, sírt, sírt. Mi lett veled, gyönyörű magzatom!

– Veronka néni, ha elfogadja, én megkeresem Imrét.

– Ki akar menni? Nagy ám az az ország, hiába kérdezi, nem tudják megmondani.

– Nem mennék, de van Magyarországon is keresőszolgálat, őket kérem meg rá.

– Az Isten is megáldaná, ha megtalálnák.

Levelet írtam a keresőszolgálatnak. Megírtam benne, öreg szülők szavát továbbítva kérem a segítségüket. Az utolsó címe ez és ez volt, és leírtam összes születési adatát. Várok, csak várok, semmi. Elmúlik egy hónap, na, majd most. Hátha betartja a hivatal a harmincnapos válaszadási kötelezettséget. Meg arra is gondoltam, az is lehet, már keresi is.

Négy hónap múlva(!) kaptam egy stencilezett írást, amelyben föl hívták a figyelmemet a tértivevényes levélre, és leírták azt is nagy jóindulattal, hogyan kell földadni a postán. Régen túl volt ezen már a Finom család, Vera néni évente küldött ilyen is. Iszonyatos haragra gerjedtem. Azonnal papirost fűztem az írógépbe, és meglehetősen egyértelműséggel megírtam: ha valakinek az erejéből csak annyira futja, hogy négy hónap után benyúl az íróasztal bal fiókjába, kiveszi onnan a sokszorosítványt, borítékba teszi és elküldi, akkor legyenek szívesek, írják meg, van-e jobb kereső hivatal kicsike országunkban.

Postafordultával jött a válasz: A keresést folyamatba tettük. Elszégyelltem magamat: megint elkapott a lendület, megint elsziettem a dolgot. Begerjedni, azt tudok! És rá két hétre megjött az Imre gyerek legújabb címe.

Mentem a domaszéki paphoz. Ahhoz, aki temetésnél is helyettesítette a konok sírásót. Megbeszéltük vele előre, hogy kerestetem a fiút, aki nyilván meglettkorú férfi már, nálam is idősebb, talán nála is. Most arra kértem, ő írjon neki. A falu plébánosának súlyosabb a szava ilyen esetekben, mint az újságíróé.

Kenetes szavakkal szólhatott Varga Feri, mert a nyáron jött az üzenet: itthon van az Imre!

– Na, Istennek hála!

– Gyere, beszélj vele! Említettem neki, te kerestetted meg.

Már ugrottam is. Látszott rajta, eredendően szerény volt, de ragadt rá egy nagy adag amerikai-ság is. Panaszkodással kezdte. Jelentkeznie kellett a postán, az idegeneket nyilvántartó ablaknál, és ott úgy beszéltek vele, ilyen hetyke szemtelenségért ő az egész Államokat elhagyta volna már.

Feri is vigasztalta, én is: nem szabad annyira mellre szívni. Nálunk még így mennek a dolgok. Az a lényeg, hogy itthon van.

Sorsának részletei is érdekelték, megegyeztünk tehát, elmondja mindet. Bejött hozzánk, a lakásunkra, amikor legközelebb megint a postán volt dolga. Némileg vigasztalódott már, másodjára nem az a nő volt az ablaknál.

Ott akartam kezdeni, hogy elment katonának, de ő korábbról indult. Onnan, hogy meghalt az öccse. Szerencsétlen édesanyja, a siratás mérhetetlen fájdalmában azt is elzengte, szemrehányásként az Istenhez, hogy vette volna el inkább a másik fiát, és hagyta volna meg ezt, a jobbat. Máskor meg így szakadt föl benne a fájdalom: Teremtő Istenöm, miért versz te engem evvel a gyermekkel, amikor a másikat elvitted. Bánatban a sértés is jobban fáj, és amit a szülő százszor is képes megbocsátani gyermekének, a fiú holtáig nem. Imre gyerek, akit odakint Jamesnak hívnak, mert az Imre meg az Irma hamar összekeveredik, elhatározta, hogy világgá megy, csak még nem tudta, hogyan. Kapóra jött a levanteség bevonultatása. Nem behívóval mentek, csak soros hívóval. Akinek mázsás sértés nyomja a lelkét, és egyébként is menne, annak ez is elég. Amikor a határig jutottak, és föloszlatták századukat, legjobb komájával tovább mentek Ausztriába. Éjjel mentek, nappal aludtak valamelyik szalmakazalban, hogy föl ne tűnjenek a tábori csendőröknek. Mit ettek? Amihez hozzájuthattak. Eke után ültette például a krumplit az egyik parasztember. Dombra föl, dombról le szántott, aztán fogta a vödröt, és belerakta a barázdába a krumplit. Amikor takarta a domb, akkor jöttek elő az erdő széléről, és kiszedték. Arrébb mentek, megsütötték.

Csodálkozhatott a szerencsétlen kapáláskor: hát innen miféle féreg ette ki a sort?

Arra mentek, amerre a gyomruk hajtotta őket. Odavetődtek az amerikaiakhoz, a kilences repülőkhöz, mosogatónak. Fejedelmi koszt volt ott a barázdás krumpli után, ruháért, cigarettáért, csokoládéért dolgoztak. Ketten is egy szót tudtak akkor még: arbeit.

Három és fél évig ott maradt.

Nincs a világon olyan hadsereg, amelyben magyar ne volna, összeakadtak ők is egy amerikai magyar katonafiával. A család elsőrangú kötelezettségének érezte, hogy segítse az idegenbe szakadt fiúkat. Aláírtak egy kötelezvényt, hogy három évig felelnek értük.

– Volt pénzetek hajóra?

– Semmi. Mosogattunk és meszeltünk, amíg át nem értünk.

Imre gyerek tehát átmosogatta magát az Újvilágba. Ki is kötöttek 1949. szeptember 2-án. Magyar nő várt rájuk valamilyen klubból. Taxiba terelte őket, vitte a vasútállomásra.

– Hová akarnak menni?

Megmondták, de semmit nem ért. Az a hely nem volt rajta a térképen.

– Mi van hozzá legközelebb?

– A boldog Isten tudja! Detroit talán? De hogy közel van-e vagy messze, azt se tudjuk.

Odaértek mégis. Bányászsztrájk volt, álltak a gyárak is, nem lehetett munkát kapni. Na, Amerika, itt pusztulunk, munka nélkül. Farmra ment, csodát látni. Géppel fejik a tehenet! Megáll az ész! Traktorral szántanak, kombájnnal aratnak. Micsoda világ! Itthon összesen két-három autót látott, ott autóval volt tele minden út. Végre dolgozhatott – az autógyárban.

– Mit értettél a kocsikhoz?

– Semmit. Mégse akartak fölvenni.

– Világos.

– Azért nem, mert nem tudtam angolul.

– Autóul talán!

– Autóul nem kellett, mert ott szalag volt. De aztán csak megpróbálkoztak velünk. Ötvenegy végéig ott is maradtunk.

– Az első kereset?

– Visszaadtam a kölcsönt annak, aki kisegített. Harmincöt dollárt. Azt mondta, megvolna nélküle, de elveszi, mert neki se adott senki, amikor kiment. Fölvidéki magyar volt, Kiac István.

Cleveland következett, telefontársaság. Onnan jött haza.

Miért nem írtál? Anyád szenvedett miattad.

– Nem tudom, ne kérdezd.

– Van családod?

– Nincs.

– Gyereked?

– Nincs.

– Azért nem tudod megbocsátani a régi sértést.

*

Nagy üzletet kötöttünk. Fényképezőgéppel, filmfölvévvél, magnetofonnal felszerelve jött haza, olyan volt, mint egy földísztített karácsonyfa. A magnetofonja nagyon megtetszett. Ha diavetítővel hozták össze, a képpel együtt váltotta a hangot is, sőt ha a huszonkilencedik képet valami okból előre hozta volna az előadó, a hozzá való szöveg is vele jött volna, és együtt ment vissza mindegyik a huszonkilencedik helyre. Filmfölvévőhöz is lehetett szinkronizálni. Mondtam neki, könnyebben menne vissza a repülő, ha eladná nekem, ő meg venne odakint egy másikat. Azt mondta, nagyon jó lenne, hűtőszekrényt akar venni a szüleinek, de nem sok

pénzt akarna beváltani. Átszámítottuk a kinti árát az akkori valutaárak szerint, kifizettem, és nagyon örültem.

Másnap már be is vetettem. Ha nem is úgy mentem, mint a földíszített karácsonyfa, megadtam azért a módját. Tanyai postással akartam folytatásos riportot csinálni, elé tettem a mikrofont, hátradőltem, és hagytam, hadd beszéljen. Időnkénti hergelőként kérdéseket tettem föl neki, nehogy leálljon a lendülete. A hatlövetű műszer rendesen jelzett, miért ne bíztam volna benne? Itthon derült ki, egy kumma szó nincsen rajta.

Fölment a lázam. Fejből kellett megírnom a riportot, pedig semmit nem jegyzeteltem. Mivel régi nóta nálam, egyszer mindenkit bolonddá lehet tenni, de igazi bolond, aki másodszor is hagyja, elhatároztam, magnóval én nem dolgozom többet. Elvittem viszont a javítóba.

– Mi a baja?

– Az, hogy megesik, nem vesz föl semmit.

Otthagytam, vissza is kaptam. Igaz, hogy ilyet még nem láttak, de náluk mindig jó volt.

Elvittem az akkor már nagyhírű szegedi számítóközpont műszerészhöz. Éjjel ért csak rá. Azt mondta, rontsam el előtte, biztosan megcsinálja, de ha mindig jó, nincs mit megcsinálnia. Hazavittem, kihagyott. Vittem vissza, itt van, most rossz. Bekapcsoltuk, jó volt.

– Zárványos lehet valamelyik forrasztás. Átforrasztom az egészet.

Kismillió kis butyók, reggel lett, mire a végére ért. Nyolcvankét tranzisztort számlált meg benne.

Egy darabig jó lett, aztán megint kezdett kihagyni. Nagyon sokára jöttem rá, mi a baja. A motorba menő egyik vezeték rágódott el. Ha érintkezett, ment, ha nem, megállt. Elkezdtem motort keresni. Akkor még sehol nem lehetett ilyet kapni. Salt Lake Cityből küldött egyik barátom, de az se lett jó.

Tavaly adtam el annyiért, amennyiért vettem. Akkor már lehetett hozzá motort venni, azóta is büszke rá Sándor, aki megvette. A mikrofont nem adtam vele, azt megtartottam emléken.

Ja, a hűtőszekrényről még néhány szót. Megvette Imre, beállította, és visszautazott. Fimon néni büszkén mutatta egyszer. Ki is nyitotta. Egyetlen darab szalonna volt csak benne.

– Az ember azt mondja, sokkal jobb, ha kicsit fagyos.

Másra, azt hiszem, nem is használták. Ha hűteni kellett valamit, inkább vödörrel leeresztették a kútba.

*

Pár év múlva megint hallom: itthon van a Finom Pista fia. Apja-anyja meghalt már.

– Mi szél hozott?

– Az örökség.

– Bolondot beszélsz, Imre. Ezért a tanyáért képes voltál hazajönni?

– Tavaly is itthon voltam, de nem boldogultunk.

– Mit kezdesz vele?

- Rokonok vannak a szomszédban, rájuk hagyom. Ők gondozták anyámat, amikor már magatehetetlen lett. Írtam egy levelet, megírtam, mi a kívánságom, de a tanács nem fogadta el. Nem hivatalos helyen tettem a nyilatkozatot, nem érvényes. Pecsét, tanúk, mit tudom én, mi kellene hozzá. Gondoltam, inkább hazajövök, elintézem.
- Hogy érzed magad?
- Nagyon jól. Nyugdíjban vagyok.
- Fiatal vagy te a nyugdíjra.
- Nálunk másként számolják. Ha az életkor meg a munkában eltöltött idő együtt kiadja a hetvenötöt, akkor el lehet menni.
- Mit csinálsz, amikor semmit se csinálsz?
- Vadászok, halászok, utazok. Nézem a térképet, ahol még nem voltam, oda elmegyek. Mindig szerettem menni. Innen is azért mentem el.
- Csak azért?
- Csak. Mi okom lett volna rá? Gyerek voltam még.
- Bánod?
- Nem. Hazajönni jó, de ott lenni is jó.
- Mit tudsz rólunk? Többször voltál már itthon.
- Amit látok. Jól élnek a szomszédok, de rengeteget is dolgoznak. Azt mondják, most megéri.
- Honnan jössz?
- A piacról.
- Mit vettél?
- Árultam.
- Imre, te visszavedlettél. Kiköpött tanyai lettél.
- A szomszédasszony, a barátom menyé ment a piacra, elkísértem. Raktam a mérlegre a paprikát, paradicsomot, és szedtem be a pénzt.
- Mennyit?
- Nem tudom. Nem számoltam. A menyecske dolga volt.
- Aztán?
- Láttam, egy forintért képesek alkudni az asszonyok.
- Ilyen a piac.
- Ilyenek a magyar asszonyok.
- Rühelled?
- Csak csodálkozom. Mennyit ér egy forint?
- Mikor beszéltél utoljára magyarul?
- Egy éve. Ott nincs senki, akivel beszélhetnék.
- Lódítasz. Magyar mindenhol van.

- Nem jövök össze velük.
- Itthon mit csinálsz?
- Segítek, ha kell. Nézem a tévét, és már odáig is eljutottam, hogy újságot is olvasok.
- Úgy mondd, mintha nehezedre esne.
- Angolul akartam olvasni a magyart is.
- Mi van az újságban?
- Jobb, mint tíz évvel ezelőtt volt. Igazabb lett. Akkor még több volt benne a maszlag. Jól mondom? Maszlag?
- Egészen jól mondd, de mi már tíz évvel ezelőtt is azt hittük, túl vagyunk rajta.
- Megmondjátok azt is, ami nem jó.
- Odakint mit hallottál rólunk?
- Semmit. Magyarország messze van. De láttam egy filmet a televízióban ötvenhatról.
- Mit láttál?
- Azt, hogy akkor üresek voltak a boltok, most viszont rakva vannak.
- Lehetett abban a tévében más is.
- Lőttek is benne, de én azt nem szeretem. Inkább elmegyek az őserdőbe, vagy megyek a hegyekbe, lóháton, vadászni, vagy a tavakhoz, halászni, de a lövöldözést nem szeretem. Azt se, ha kővel mögdobálják az embert.
- Így mondd: mögdobálják?
- Rosszul mondtam?
- Dehogy! Most már elhiszem, hogy nem beszélsz máshol magyarul, csak itthon. Különben lekopott volna. Szegedi tájszólás. Anyanyelved.
- Másképpen hogyan kell?
- Jól van így. Ne tanuld meg a másikat.
- Voltam Mexikóban, Peruban, az inkák földjén. Jártam a múzeumokat is. Olyant én még nem láttam: ülve temettek, pokrócba csavarva.
- Kinek tűnne ez föl, ha nem a sírásó fiának? Mi szerettél volna lenni?
- Olyan ember, aki a romokat turkálja ki a földből. Nem tudom, magyarul hogyan mondják.
- Régész.
- Megrágja a szót. Rééé-gész. Eggyel többet tud megint.
- Tíz évvel ezelőtt azt mondtad, nem jó itthon lenni.
- Rosszul emlékszel. Én azt nem mondtam. A postára nem volt jó mennem. Meg kellett hosszabbítanom a vízumot, egyik ablaktól úgy küldözgettek a másikhöz, mintha bolond volnék. Itt mindenki ilyen, akinek asztala van?
- Mondd rá te a feleletet!
- Most is meghosszabbítottam.
- És?

- Nem a postára kellett mennem, hanem a rendőrségre.
- És?
- El voltam készülve rá. Már azt is tudtam, mit mondok, ha küldözgetnek megint.
- És?
- Amikor megérkeztem, bejelentkeztem. Szívesen fogadtak. Mondtam, majd hosszabbítani szeretnék. Mosolygott a nő, megmondta, mikor menjek be. Elintézzük, kérem, semmi baj nem lesz. A piacról odamentünk, ott a nő, és megvan még a mosolya is. Két perc alatt végeztünk. Még azt is mondta, érezzem jól magam.
- Ennyi kell a boldogsághoz?
- Nem érted? A postán bolondként kezeltek, itt meg kedvesen fogadtak. Ennyit változott tíz év alatt Magyarország?
- Még mi a jó?
- Amikor hazaérkeztem, meglátott a szomszédék apró gyereke. Futott az anyjához, hogy megjött a Messzi Bácsi! Egy kicsit bújt még az anyja szoknyája mögé, aztán odajött hozzám, és fölkapaszkodott a nyakamba. Megismert.
- Lehet, hogy Imre most kezdi érezni először, mit tesz az, ha valahol megismerik az embert? Ha egy gyerek a nyakába csimpaszkodik?
- Még mi a jó?
- A kovászos uborka.
- Könnyű csinálni, te is tehetsz el otthon.
- Fölírtam a receptet, de baj van. Nem tudom, hogyan mondják angolul a kaprot.

*

Ez a beszélgetés is tizenkét évvel ezelőtt történt. Nyaranként azóta is hazajár. A szülői házat lebontották a szomszédok, újat építettek a helyébe, de egy szobát meghagytak neki. Hadd legyen valahol szokott helye.

Sóbánya

Ma se tudom, minek köszönhettem, de igen hamar külföldre is eljuthattam. Mindenki tudja, Magyarország olyan ország, körös-körül önmagával határos, a mai külföld a régi határokon belül is létezhet. Mondják a második év elején, elmehetnék Ungvárra. Elmennék? El hát!

„Cseremalac” kapcsolatunk volt a szomszédos lapokkal, időbe tellett, amíg időpontot egyeztetni lehetett. Az illem is úgy kívánta, ők jöjjenek előbb. Summa summárum, 1971 őszén már indult is velem a vonat.

Addig csak Szabadkán jártam.

Még a vonatban jöttek a határőrök, az odaátról valók. Kérdezték: hová, hová? Mondtam: Ungvárra. Nyet, nyet: Uzshorodra. Mondom, én mégiscsak Ungvárra megyek. Értsem meg, Ungvár nincsen, Uzshorod van! Jó Anonymus balgatagsága Ungvárból vezette le a Hungarust is, most meg már ez sincsen?

Értetlenkedtem. Az én útlevelem Vlagyivosztokig érvényes.

Nevettek, és adtak egy papirost. Betettem a szivarzsebembe.

A Moszkvába menő vonatról Csapon kellett leszállnom. Itt vártak Laciék, láttam is őket, amikor davajgitáros határőrök sorfala között betereltek bennünket az állomás talán legnagyobb termébe. Mozdulni se nagyon lehetett, annyian voltunk.

Nem tagadom, megcsapott a hadifogság szele.

Jó fél óra, még csak nem is szóltak hozzánk. Nem számítottak volna rá, hogy jön a vonat? Léteziketlen. Akkor pedig ki van ez csinálva. Az izgágább emberek nehezen viselték a várakozást, gondolom, valahonnan figyelhetek bennünket, mert később leghamarabb őket szólították elő. Fél óra múlva kezdtek kiosztani néminemű cédulákat. Orosz nyelven íródtak. Hiába vizsgáztam én egész diákkoromban mindig jelesre oroszból, semmit nem értettem. Föl tudtam volna mondani Puskin életrajzát meglehetősen sablon szerint, meg Szaltikov Scsedrinét is, de hogy mi van írva a rubrikák fölé, azt nem tudhattam.

Semmi baj, van itt bőven kárpátalji magyar, segítenek azok.

– Fegyvere van?

– Nincsen.

– Hová megy?

– Ungvárra.

– Uzshorodra. Kihez?

– A Kárpáti Igaz Szóhoz.

– Nem a Hazug Szóhoz? Mert itt úgy emlegetik.

Szólhattak odakintről Laciék, mert az izgágák után mindjárt engem szólítottak. Úgy széttúrták a csomagjaimat, alig győztem visszatönni a bőröndömbe.

– Mehet!

Kocsival mentünk Ungvárra. Áldott jó sofőrünk volt, az első pillanatban föltűnt.

Illendőképpen fogadtak a szerkesztőségben. Meg is kérdezték, hová akarok elmenni. Mondtam, nekem Ungvár önmagában is elég lenne, de ha ilyen szépen kérdezitek, akkor elmennék oda, ahol a Tisza ered, aztán elmennék Vereckére, és az aknaszlatinai sóbányába. És Monajló mesterhez is el szeretnék menni, ha még megvan. A szűrös szemű szerkesztőségi titkár mindre indoklást kért. Mondtam, a Tisza ott folyik el az ablakunk alatt, meg szeretném nézni, hol bújik ki a földből. Verecke meg Verecke, versek vannak tele vele, akkor is, ha szép legenda ez is. Sóbányában pedig még soha nem voltam. Hogy Monajlótól mit akarok? Úgy tudom, nagy festő, szívesen beszélnek vele.

Mondtam azt is, megcsapott már a néprajz szele, minden érdekelne, ami népi. Legalább egy iskolába is be szeretnék nézni.

Másnap reggelre rendes tervet kaptam: ide megyek szerdán, oda megyek csütörtökön.

– Hát a Tisza?

– Azt ne kérdezd.

Az utcán, balga fejemmel megálltam valami bódé előtt, amiben talán újságot is árultak. Mondtam, térképet szeretnék venni?

– Mit parancsol?

– Nem parancsolok, csak kérek. Térképet.

– Kicsoda maga?

Szomorú dolog fordult meg a fejemben.

– Bocsánat. Az önéletrajzomat otthon felejtettem.

Röhögtek utána a kollégáim. Még jó, hogy megúsztam. Térképet? Külföldi létemre? Hol élek én?

Laciék pártfogása alá helyeztek. Első nap a szerkesztőséggel ismerkedhettem.

Furcsa volt nekem. Óraütésre kezdődött a munka náluk, mint a gyárban, és óraütésre lett vége. Akit a kiküldők éppen nem küldtek ki sehová, elejétől végig benn volt, és úgy tett, mint aki dolgozik. Időnként végigjárta a szobákat a főszerkesztő, akkor illedelmesen fölállt mindenki, mint amikor a tanár bácsi bemegy az osztályba, és addig álltak, amíg le nem ültette őket.

Kiderült, a lap zöme ollóval készült. Fordították oroszból is, ukránból is, minek kellett volna azért bárhová is elmenniük?

Kéziratokat is vihettünk, azért némi honoráriumot számoltak el, hogy valami költőpénzünk is legyen. Ezzel voltam a legnagyobb bajban. Soha nem voltam jó bevásárló, de itt nem is nagyon lehetett. Szamovárt nem akartam venni.

Másnap elmentünk a főrendőrhöz. Jó negyed órát álltam, amíg Lacival ukrán nyelven tisztázták, mit akarok valójában. Megszólalt aztán szintiszta magyarsággal:

– Maga nem beszél ukránul?

– Sok az én hibám, sajnos, ez is benne van. Egy szót se értek belőle, legföljebb ami oroszul van, abból egyet-kettőt.

Kedélyesen kérdezi:

– Akkor hogy mert ide eljönni?

– Uram, én hazajöttem.

Akkora vasvillák jelentek meg a szemeiben, máris fölszúrva éreztem magamat.

– Hogyhogy haza?!

– Testvérek közé.

– Ja? Így érti? Az egészen más. Miért akar Szlatinára menni?

– Tartok tőle, nem hiszi el, ha mondom.

– Mondja azért.

– Meg akarom nyalni a falát, hogy valóban sós-e. Soha nem jártam még sóbányában, azért.

– Ez föltehetően nem megy, de jöjjenek azért vissza holnap.

Visszamentünk másnap. Mintha gyerekkorunktól fogva ismernénk egymást, olyan lelkesen fogadott. Leültetett, kávét hozatott, és elkezdte nagy hévvel magyarázni, hogy micsoda gyönyörűség Szlatina. Oda nekem föltétlenül el kell mennem. Jól ismeri, azelőtt ott is szolgált.

Gondolom, le voltam ellenőrizve, és alkalmasnak találtattam.

Elmentünk Viskre, egy tanítóhoz, aztán Técsőre is, ahol, ha jól emlékszem, egy Kossuth-szobor is volt, talán a tanácsháza udvarán, de a nagy élmény Monajló volt. Első szavam ez volt hozzá:

– Ukrán, vagy ruszin?

– Ruszin! Csak ruszin!

És olyat mondott az ukránokra, ma sem merem leírni. Előszedte régi képeit is, meg az újakat is. A hivatalos modernség szele csapott meg az újakból, meg is mondtam neki. Azt mondta, könnyen beszélek én, de vegyem figyelembe, hogy neki itt kell megélnie.

A témái viszont tetszetek.

– Honnan tudta, hogy a világon vagyok?

– Régi kedves tanárom hívta föl rád a figyelmemet. Bálint Sándornak hívják.

– Megvan még? Istenem! Ismerem!

– Azt is mondta, menjek el az Ungvárral azóta már biztosan egybeépült faluba, mert ott egy Árpádkori templom is van.

– Vanni van, de nem sok látható belőle. Tudod, a Sztalin Jóska minden vallást egyesíteni akart. De azért menj el föltétlenül.

Két hét alatt sok mindent meg lehet nézni. Igencsak eltaknyosodott az idő, amikor Vereckére mentünk. Hideg is volt már, itt-ott hó is esegedett. Láttunk útközben akkora kis fatemplomokat, föltehetően csak sovány papok szolgálhattak benne, a vastagabbja nem fért volna beléjük.

– És a hívek?

– Azok a templom előtt álltak.

Bemenni egyikbe se tudtunk.

Régen nem szolgáltak már. Papjuk se volt.

Azt is láttuk, hogyan megy a határsáv szemmel tartása. Ment előttünk egy katonai teherautó – a katonát a határőrtől itthon is nehéz volt sokáig megkülönböztetnem –, egyszercsak megállt, leugráltak róla a legények, az út két szélére talpas ágasfákat állítottak, és keresztbecsaptak

rajta egy hatalmas sorompót. Elkezdtek ellenőrizni az autókat először az egyik oldalon, aztán a másikon. Addig senki el nem mehetett. Aztán fölkapkodták fáikat, arrébb mentek. Megint beszaladtunk a csőbe, megint megállítottak bennünket. Hiába mondtuk, mi már egyszer tisztának találtattunk, nem számított. Megint kikérdeztek bennünket, és megint adtak egy bumacsát. Bumáska az valójában, és talán cédulácskát jelent, de a bumacska nekünk jobban hangzott. Betettem a főrendőré mellé. Azt már el is felejtettem, hogy a vonatos határőré is ott van már.

Verecke nagy élmény volt akkor is, ha szinte semmit nem láttunk belőle, és majdnem megfagyunk. Ha hihetnénk történelmi legendáknak, ezer évvel ezelőtt a honfoglalók erre is jöttek. Nosztalgiával jól el voltam telve. A régi határ, a Kárpátok gerince, ködben is észrevehető volt. Amikor visszafelé indultunk, kicsit tisztult már az ég, a vasúti kanyarokat is láthattuk.

Egy programponntal megint kevesebb.

A szállodában összefutottam Imre Samuval. Nyelvészeti dolgozatait egyetemista koromban forgattam, örültem is neki. Vendégprofesszor volt az ungvári egyetemen. Hamar összekomázunk. Mondom neki, a Tiszáról teljesen elfeledkeztek. Erre ő csak legyint. Amikor idejött, fölajánlották neki, elviszik Moszkvába. Mondta ő, nem akarna most oda menni, egyrészt azért, mert már volt ott, másrészt meg azért, mert még lehet. Tudomására hozták, ez akkora gesztus, nem illik visszautasítania, és ki is tűzték a napot, hogy mikor indulnak. Kénytelen-kelletlen összekészülődött, aztán értesítették, hogy közbejött akadályok – vagy szempontok – szerint kénytelenek egy héttel elhalasztani az utazást. Becsomagolta megint az úti holmiját, de most már bocsánatot se kértek, amiért elmaradt. És azóta szó se esett róla.

– Ez egy ilyen ország. Ilyennek kell elfogadnunk.

Másik komissióm is volt, nemcsak Monajló. A Kovács Vilmos. Neves költő volt, tiszta ember, Ilia Miska kért meg rá, találkozzam vele, ha csak lehet. Egy-két jó írását olvastam már. A szerkesztőségben is volt egy költő, sűgva-bűgva őt kértem meg, hívjuk föl, és beszéljünk meg vele egy találkát. Ha csak elfutunk egymás mellett, és két szót váltunk, nekem az is elég, tudomásul veszem, hogy most is ebzárlaton van. Mondta a költő komám, az ebzárlat itt hajszálra olyan, mint a sorompós útlezárás: totális. Fölhívta mégis, röptében meg is egyeztünk, hogy másnap délután négykor a híd lábánál lesz.

De erről Laciéknak se szóltam. Ha konspiráció, akkor legyen konspiráció.

Igyekeztem úgy szervezni a dolgomat, hogy négyre ott lehessenek a hídnál. Nem az én hibámból – hosszú útról tértünk haza –, öt percet késtem. Senki nem volt a hídnál. Pucoltam én is, hátha az is előkerül, aki nem látszik.

Szegény Vilmos, nemsokára meg is halt.

A Tiszáról továbbra sincsen egyetlen szó se, eljött viszont a szlatinai út ideje. Most bogarászom az itthoni térképet, látom, milyen közel jártunk már a forráshoz. Kemény határsáv az már, ráadásul talán erős katonai bázis is volt akkoriban, az újságíró különösen nem szívesen látott vendég.

Átmentünk Huszton is. Bús düledékeiden Husztnak romvára, megállék... De nem álltam meg. Föl se mentem rá, pedig mehettem volna. Akkora Lenin-kép takarta el az egész romot, nem volt kedvem összekapcsolni Kölcseynek emlékével. A vár alatt volt egy vasbolt, bementem oda, és vettem egy bicskát. Ma is megvan. Ennyi emlékem van Husztról. Meg néhány arcot őrzök még a fejemben.

Este értünk Szlatinára. Első utunk természetesen a falu párttitkárához vezetett, aki viszont azonnal elvitt bennünket az Unyivermág különtermébe. Univerzális magazinnak jön ki a rövidítés, ha jól betűzőm most is, és abból állt, hogy volt benne egy élelmiszerüzlet, egy kocsmá, és egy különterem. Mindenáron be akartam menni a kocsmába. Nem az ital kedvéért, azt már kísérőim is tudták, ha az összes szőlő meg az összes kocsmá töve egyszerre száradna ki, akkor se sajnálnám, de ott legalább emberek voltak. Eddig csak hivatalosan szervezett emberekkel találkozhattam, jó lett volna már másként is beszélgetni. Nem lehetett, a különterem jár a vendégnek. Akkor is, ha farkasordító hideg van benne. Begyűjtottak azonnal, de amíg bemelegedett, nagykabátban is majdnem megfagyunk.

És beszéltünk, hivatalosan, a párt ügyeiről. Aztán elvezettek a munkásszállás reprezentatív külön szobájába bennünket, és megkértek, feküdjünk le, legyen elég a mai napból.

Ami azt illeti, elég is volt.

Másnap reggel hajszálpontosan kellett jelentkeznünk a bányá vezetőjénél. Mondanám a nevét is, mert nagyon kellemes benyomásaim maradtak róla, de nem jegyeztem meg. Ő maga is kérte, ne jegyezzem meg. A rangját se tudom megmondani, csak mozgásáról, intézkedéseiből láttam, ő lehetett a legfőbb, a párttitkár mellett, akivel előző este már kibeszélgettük magunkat.

Kedvesen fogadott. Csak a műszakváltást kellett végigvárunk, a kasok lefelé és fölfelé munkásokat szállítottak. Frissek voltak, akik lefelé mentek, elnyúzóttak, fáradtak, akik fölfelé jöttek. Addig elmagyarázták, milyen mély a főakna, és hány emelet ágazik ki belőle. És az mind só. Talán már a rómaiak is bányászták.

Kedves volt már odafönt is, idelent, ahol a falnak is sóból van a füle, még kedvesebb. Ha pályakezdő mérnök lettem volna, talán azonnal beszegődtem volna mellé, annyi szépet mutatott, és annyi kedvességgel beszélt.

Beleértünk egy nagy-nagy hordóba. A pesti metró-építkezéseken használtak olyan fűrőpajzsokat, amilyenel ezt a hordót kifűrták. Azt mondja, most bemutatja az abszolút sötétséget. Eloltotta biztonsági lámpáját, lekapcsolta az összes villanyt. Százötven méter mélyen ekkora sötétet még valóban nem láttam. Szegény halottak! Rátok ez a sötétség vár?

Pardon, rájuk már nem vár. Benne vannak. Az élőkre inkább.

Mondtam neki, amikor megint fény gyúlt az alagútban, oda szeretnék menni, ahol a bányászok is láthatók. Azt mondta, oda megyünk éppen.

Bazilikának nincsen akkora hajója, amekkorába bejutottunk. A túlsó végén, a fal oldalában, lépcsőzetesen kiképzett sóalkotmányokon állva dolgoztak a bányászok.

– Oda szeretnék menni hozzájuk.

– Kérem, ne szeressen.

– Miért? Látni akarom, mivel dolgoznak, hogyan fogják a csákányt, hogyan vágnak bele a sóba.

– Legyen elég, hogy innen látta.

Odakint tudtam meg Lacitól, rabok dolgoztak ott éppen. Ez lehetett a rabok pokla.

Mindent elmondott, de többször is kérte, ne írjak semmit. Elvitt bennünket a szanatóriumi részlegbe is. Nem a rabok paradicsomába, ide közönséges asztmás betegek jártak, beutalóval. Elhagyott szakasza volt ez a bányának, kis oldalcellákban egy-egy ágy. A cellák előtt rozsdá-ette csillesínek futottak.

Lám csak, a só a vasat is megeszi. Csak az ember bírja, sőt ide jár, gyógyulni.

A sínes alagút másik falán, meg a cellák belsejében is, sóba faragott domborművek sokasága. Mintha a bibliai Lót feleségét látnám.

Déltájban ért véget a bányai séta, el is fáradtunk tisztességesen. Többször is megnyálaztam az ujjamat, és végighúztam a falakon: valóban sós volt.

Kísérőnk ebédnél is velünk maradt.

Lett még bajom is Szlatinából, de azt a végére hagynám.

Úgy alakultak a dolgok, hogy Beregszászon barátsági nagygyűlést tartottak. Laci mondta, jó lenne, ha ő dolgozhatna egy kicsit, elmennék-e vele? Mert ő a fizetésének a nagyobbik felét csak a megírt cikkekért kapja, így is nagy a vesztesége már. Mondtam neki, kár, hogy nem hamarabb mondta, a többi utat is szervezhettük volna kedve szerint. Azt mondta, az ő kedve kevés ehhez, a főnökség szava dönt mindenben. Most azt kéri, dolgozzon egy kicsit.

Beregszász, de kedves város! Benne a párttitkár éppen a mi miniszterünk öccse. Mert itt született a művelődésügyi miniszterünk. Elkezdtem sajnálni, hogy nem az öccse lett az, mert sokkal okosabbnak tűnt. Találkozhattam a város vezető értelmiségével, hiszen Laci munkája hozzájuk kötődött. Horváth Annával is, a téglagyári munkából lett nagyszerű szobrászsal, a kolhozelnökkel, Antonik Tiborral, és nem tudom még, kikkel. A kolhozelnök neve azért maradt meg bennem, mert felesége megátalkodott következetességgel szervezte a beregi szöttek föltámasztását. Házról-házra járván gyűjtötte össze a régi mintákat. Hármat föl, négyet le, ötöt kihagyunk, most jön a török szegfű, a makkoserdő, a beregi tulipán, itt középen, ez a csík a Tisza-vonal, a kanyargós Tiszáé, az a másik a gyönyörűen díszítő, hóba süppedt farkasnyom, valamennyi fehér alapon, piros és fekete szállal. Madaras minta is van, tökmagos, szilvamagos és gyűrűs rojtkötés is.

Itt is láttam sorbaállókat a boltok előtt. Mindenért mindig sorba kellett állniok az embereknek. Az edénybolt előtt zománcos fődőért és zománcos biliért álltak sorban. Vette és vitte mindenki. Most ezt lehetett kapni.

A legnagyobb élmény mégis a barátsági nagygyűlés volt. Gyerekkori szomorú emlékeimet hozta vissza, egy kicsit más fűszerekkel tálalva.

Jó volt, hogy mi már túl vagyunk rajta.

Fölvonulással kezdődött. A nagyok fölláltak egy emelvényre, és elvonult előttük a város apraja-nagyja. Május elsejéken nálunk is így volt szokás még akkor is, éppen az előző főszervező harsogta bele a mindig érkező szocialista brigádok neveit és a munkasikereit, ez tehát önmagában még nem volt újság. Szintiszta magyar városként emlegették azonban Beregszászt, ennél fogva az összes „sütőlapát” és transzparens fölírata oroszul volt.

Nem igaz, találtam egy magyart is. A legutolsó volt. Ennyi rajta a szöveg: Éljen a lenini nemzetiségi politika!

Talán ez is azért, hogy ne értsék meg!

Amikor elvonult ez a fölírás is, kocsiba futott az elnökség minden tagja, hogy amire a fölvonulók a stadionba beérnek, már ott fogadják őket. Hogy legyen megint kinek tapsolniok.

Az igaz, hogy addig eleredt az eső, és esett az ünnepség végéig, de kinn állt a násznép, oszlopos sorba rendezve a futballpálya gyöpén. A lelátó födele alól pedig jöttek a szónoklatok, sorban. Mire az összes köztársaság küldöttsége elmondta nagyjából ugyanazokat a köszöntőket, egy tizenhetediket én is el tudtam volna mondani Puskin életrajza mellé.

Ott volt azonban a vásárosnaményi pártbizottság első titkára is, a határszéli fegyverbarátság jegyében, és ő is beszélt. A színmagyarnak mondott Beregszász népe előtt egyetlen orosz beszédet nem fordítottak magyarra, lefordították viszont a magyarul dicsőítő vásárosnaményit – oroszra.

Nincsen az a hosszú barátsági nagygyűlés, aminek vége ne lenne egyszer, vége lett ennek is. Körülfogtak az emberek, szinte babusgattak, amikor megtudták, „Magyarból” jöttem. Mindenkinnek volt rokona vagy ismerőse itthon, mind azt kérdezte, nem ismerem-e véletlenül. És sorra jöttek az ajánlatok: aludjak náluk, ne siessek haza. A kolhozelnökök is erre kértek volna, Horváth Anna is.

Hogyan tudnék én ekkora szeretetet visszaszolgálni? Nem fogadhattam el.

Ezer dolgot írhatnék még, mert minden perc termette a meglepetést, de egyet semmiképpen ki nem hagyhatok. A szálloda éttermében úgy kaptam vacsorát, mintha törzstag lennék. Azt rendelhettem, amit kaptam, a számlát a szerkesztőség állta. Nálam szerényebben talán senki nem duhajkodott ott a magyarok közül. Leggyakrabban munkácsi-szeletet kaptam, az pedig abból állt, hogy krumpli mellett volt egy szelet rántotthús, meg két szelet bundás kenyér.

Mindegyiket szerettem.

Az étterem főasszonya szegedi származék. Mondtam is neki, ilyen nagy utat kellett megtennem, hogy találkozzunk, pedig eredetileg a mi utcánkban lakott. Na, ez az asszony a tenyerén hordozott. Még be se tettem a lábomat, már jött elé, helyet csinált, ha nem volt, és azonnal kínálta az aznapi legfinomabbakat. Itallal is traktált volna, mondta is, belefér a számlámba az is, de elhárítottam. Egyszer avval fogad, hogy később kellene jönnöm. Annyi embert én még nem láttam abban az étteremben.

– Láthatja, valósággal megszálltak bennünket.

– Jöhetek később is, nincsen semmi baj.

– Nincsen, de lehet. Mert ha ennyi embert kiszolgálunk, nem biztos, hogy kedvére való kosztot talál később.

– Tudja, Marika, igénytelen vagyok, mint a számár.

– Várjon egy pillanatra mégis.

Ott, akkor még úgy volt, hogy az asztal mellé úgy ültek az emberek, mint a vonatra: ahol hely volt, oda. Térül-fordul Marika, aztán egy kicsit fanyalogva ugyan, de kiböki:

– Négy kirgiz mellé leülne?

– Mindenképpen.

– De juhász mind a négy.

– Ha dinnyeecsósz, az se baj.

– Jöjjön, legyen szíves.

Az étterem legbelső sarkában ült négy hatalmas ember. Hasbanvállas mind, súlyuk egyenként százhusz kiló is megvan. Vodkaüveg előttük, de hogy belül mennyi van már, azt csak arcuk vonásaiból lehetett következtetni. Kényszeredetten álltak föl, és átok unalommal nyújtottak kezét. Oroszul kérdezték, honnan jöttem.

– Vengerszkij vagyok.

– Nem orosz?!

– Nem hát.

Kitárja két karját az első, mond is valamit, de annyira örül, nem értem. Amit a mozdulataival mond, ahhoz viszont nem kell tolmács:

– Keblemre, pajtás!

Kebeléig egészen nem jutottam el, mert közbejött iszonyatos nagy hasa, de fölemelt így is, és megropogtatott istenesen.

– Miért nem mondtad mindjárt?

Továbbadott a másíknak, aztán kézről kézre, anélkül, hogy a lábom a földet érte volna. És csókoltak, ahol értek.

Amikor később megismertem Csurgó Mihályt, balástyai nyájajuhász személyében, mind a négy egyszerre jutott eszembe. Súlyban is rokonok voltak, nem csupán mesterségben, bár nem tudom, kirgiz földön milyen a téli rideg tartás. Az agg Csurgó rávésette már a sírkövére is, hogy itt nyugszik, a havat törette mégis birkáival a vetés fölött, nehogy kipálljon alatta a búza.

Gyapjút árultak valahol, beütött az üzlet, és némelyik juhász mind egyforma, hajszálra úgy tettek, mint az öreg Kelencés szokott Csongrádon. Ha eladta a gyapjút, kivette a vámot, a többi odaadta csöndesszavú feleségének, de amíg a pénzéből tartott, addig ki se mozdult a kocsmából. Állítólag parancsba adta, hogy a szamarának is legyen söre mindig. Szó szerint úgy berúgott, mind a csaci, de nemcsak ő, hanem az mind, akit éppen akkor abba a kocsmába vitt be a nem egészen vak véletlen.

A potyának minden kocsmá körül híre szokott kelni.

Az én juhászaim ugyanezt művelték kirgiz dialektusban, feleség és szamar nélkül. Akkora tél ételeket rendeltek volna, amekkora akkor már nem is volt a konyhán, és italt rogyásig, de rájuk hagytam azt is.

Szégyent hoztam szegény magyarokra. Sokért nem adták volna, ha asztal alá ihatnak. Bennük még csak meg se ingott a vízmérték, amikor én már abbahagytam.

Egyetlen kézzelfogható érdemen volt: nem orosz voltam.

Amikor elszóltam magamat, hogy újságíró vagyok, akkor meg erőnek erejével azt akarták, hogy róluk írjak, de ne sajnáljam a tintát-papirozt. Mert ők ugyan nagy időket megértek már, plecsnival is jól ki volt dekorálva a mellük, de az még nem esett meg velük, hogy igazi újságíróval egy asztalnál ülve kizárólag róluk folyjon a szó.

Majdnem elfelejtettem őket most is.

Az utolsó nap a bevásárlásokra maradt. Boltból ki, boltba be, de a kicsike pénzem se akart elfogyni. Volt ott, közel a szerkesztőséghez egy magyarnyelvű könyveket árusító bolt, ott herdáltam el a legtöbbet. Az Értelmező Szótár hét kötetét vettem meg. Lett is vele bajom a határon. Beírtam, hogy 1 db. szótár, a másik kalitkába pedig azt, hogy 7 kötet. Rámmordult illetékes elvtárs: döntse el már, egy vagy hét?

Csapon most nem a csomagommal lett baj, hanem velem. Álltam a sorban, egyik ablaknál az orosz határőr ült, a másiknál a magyar, századosi rangban. Belenéz az orosz az útlevelembe, és szinte sodorva int, hogy álljak félre. Kérdezi a százados: mi a baj? A Jóisten tudja! Taszigálnak a soron lévők jobbra, balra, én csak álltam. Mindjárt indulna a vonat, még mindig állok. Laciék mozdulatokkal kérdezik messziről, mi van? Vonogatom a vállamat, nem tudom.

Amikor végre elfogy mindenki, előtűnik a fülkében egy orosz őrnagy, és elkezd firtatni, hol aludtam én ekkor meg ekkor. Könnyű volt felelnem, minden éjjel az Uzshorod Szállóban voltam, kivéve, amikor Szlatinán.

– Az miért nincsen bevezetve az útlevélibe?

– Én csak viselem az útlevelet, de nem kezelem. Mit tudom én?

Elment az őrnagy. Már itt a vonat régen, indulnia is régen el kellett volna, én még mindig állok. És megint megképzett előttem a hadifogság rémképe.

– Visszajött, de előtte hallottam, irtózatosan ordibál valakivel. A magyar százados mondta, sűgva csak, az ungvári szállodával kiabál: miért nem vezették be az útlevélibe Szlatinát? Aztán a szlatinai munkásszállás vezetőjét is előcsörögte, és azt is letolta kegyetlenül. Most meg valami vizát kér. Viza, Viza. Mi a viza? Mondja a százados, kellett kapnom belépéskor egy kis cédulát.

– Én ugyan nem kaptam! Mindenem itt van, egyrakáson.

Táncolnak az orosz őrnagy idegei, egyszer aztán megszán. Nem akarok csúfondároskodni, de mintha taknyot csapna arrébb, úgy mutat a vonat felé: mars!

Ahogy fölszálltam, indult is a szerelvény. Minden ablak tömve emberrel, és mind azt tudakolta volna, mi történt velem. Vagy miféle nagykutya lehetek, hogy ennyit vár rám a vonat?

Tőlük is megkérdeztem: mi a viza?

Mondták, belépéskor kellett kapnom.

És ekkor öntött el a borzalmas szégyen. Odakaptam a szívem fölé, a szivarzsebemhez, abban volt az összes útmegállító bumacska között az is, amit kerestek rajtam.

De nem mentem vissza fölmutatni.

A koszalini Ceaușescu

Ungvár után Brünn következett, viszonylag rövid idő alatt. Családommal 1974-ben Dubrovnikban nyaraltunk – hol volt akkor még a gyönyörűséges óváros szétlövetése –, és még azon az őszön elindulhattam ebbe a másik gyönyörű városba, szintén cseremalacként. Ha útikönyvet írnék, mindkettőről sokat szólnék, de elnagyolni vagyok kénytelen dolgaimat, hogy maradjon elég hely újságíróskodásom fontosabb eseményeire. A Spilberk-Spielberg vára azonban akkora élmény volt, elsősorban Kazinczynk raboskodásának színhelye miatt, kétszer is fölmentem. A vár falának kövei közül talán ecetfa nőtt ki, a magyar irodalom kemény kövek közül való kihajtásának beszédes jelképeként fogtam föl az egészet. Akkor még ketyeggett a fejemben az a gondolat, meg kellene írnom nekem is Kazinczy raboskodásának általam hitelesnek vélt változatát, de a nagy munkához idő is kellene, még most is halasztódik.

Ugranom kell tovább.

Ennek az évtizednek a legvégén Koszalinba is elmehettem. Aki beleütötte már az orrát a lengyel ábécébe, tudja, a nálunk sz-betű ott hanggá válva s-nek olvasandó, a város neve kiejtve tehát Kosalin. De mit keres itt a hírhedt román államfő és pártfőtitkár?

Majd kiderül, ne siessük el!

Mehettem volna repülővel is, csak hogy nem ültem még repülön, külön elméletem volt viszont a földön való járásra. Biciklin egy kicsit hosszú lett volna az út, de ott a vonat. Ha odafelé a kocsik egyik ablakából nézem a világot, visszafelé meg a másikon, már akkor is két szeletet látok az országból, ezt gondoltam. Mindenesetre többet, mintha repülön mennék.

Elgondolni könnyű volt.

Már indulásnál betette az ördög a lábát. Ha jól emlékszem, a Keleti pályaudvarról kellett volna indulnia a szeczeni vonatnak, de akkor éppen a Józsefvárosiról indult. Ha indult volna! Este talán nyolc helyett valamikor hajnali világosodáskor futott be. Olyan nagy komfortérzetünk nem lehetett, de szerencsénk nagy volt: csillagfényes éjszaka volt, kinn alhattunk a szabad ég alatt. Akik turistaként mentek, könnyen boldogultak, belemásztak hálósájkjukba, és kifeküdtek a töltésoldalba. Én is jól jártam, nagy panaszom nem lehet, egy teljes pad jutott. Kabátot nem vittem, nálunk akkor még nagy meleg volt, de már itt megbántam. Hajnal felé az is eszembe jutott, hogyan vacog az ember, ha fázik.

Áldozatok nélkül a szép is elérhetetlen a szegény embernek.

Volt azonban nálam szegényebb is.

Az én padom sziámi ikrén – háttal volt összenőve a kettő – egy wrocławai házaspár várta vad nyugalommal a hajnali indulást. Már legalább tizenöt évvel túl voltak a házasság zajos korszakán, ha jól saccoltam, gyermekük se lehetett, de nagyon beszédesek voltak. Lett volna közös témánk bőven, ez hamar kiderült, de ők magyarul nem értettek, én meg lengyelül. Közvetítő nyelvként az orosz jöhetett volna szóba, ha többet tanultam volna belőle. Addig azonban hamar eljutottunk, hogy Budapest is nagyon szép, de a Balaton még annál is szebb. Megkérdeztem: Pestben mi a szép? A kirakatok. Tömve vannak kolbással meg hússal! Majdnem elcsordult a nyáluk, amikor kiejtették a szájukon a szót: kolbász.

Az udvariasság is azt kívánta, hogy mentsem az ő hazájukat is, mondtam tehát, biztosan van otthon is, legföljebb elfogyott a magyar pénzük, azért sóvárognak utána. Nincsen, mondták, és nem is tudnák hirtelen megmondani, mikor láttak utoljára. És a Balaton is kolbással van tele! (Akkor még nem döglöttek benne halomra az angolnak.)

Nem is akármilyen látványosság az ilyen! Magyarország legszebb éke a kolbásza! Mondtam nekik, szívesen adnék egész csokorral, de csak két kicsi szálat hoztam. Az egyiket fogadják el tőlem.

Szabadkoztak kézzel-lábbal, de a szemük már ette is. Erőltettem, elfogadták. Kenyerünk nem volt, de úgy láttam, nem is kellett volna. Kettőbe törték, és azonnyomban el is nyelték.

Kolbásszal is köttetnek barátságok. Ők meg valami borral akartak visszakínálni, de türtőztettem őket: ne bontsák föl! Ha már megvették, inkább otthon igyák meg.

Még csak derengett a hajnal, amikor sorra futottak be a piacos vonatok. Zöldbabot, paprikát, mindenféle zöldséget zsákokban hoztak a termelők, volt, aki tízzel is, és egyszerűen legurították a töltésről. Odalent aztán kocsira rakták, és vitték a piacra. Volt, aki elé már a megszokott fölvásárló jött ki, és ott azonnyomban el is kelt az összes.

Egy anyóka először lehetett itt, mert kétségbeesve futkosott a portékája után. Vadidegen ember kapkodta el a zsákjait, és természetesen azt se ismerte, aki ott lenn a hordárkocsira fölrakta. Mennyit hallhatott otthon pesti szélhámosságokról! Nagyon megértettem összes aggodalmát. Falubelije vigasztalta: ne féljen, minden meglesz, itt nem vész el semmi.

A lengyelek tanulhatták tehát a magyar piacgazdaság kisüzemi változatát is. Amikor Kárpát-alján jártam, az egyik kolhozelnök magyarázta, hogyan adják el ők a magukét. Én kérdeztem, mert láttam, féligrakott teherautó indult ki az udvarból, és legalább tízféle termény volt rajta. Azt mondta, a városi pártbizottság rója ki rájuk mindennap a kvótát, semmi gondjuk nincsen vele, csak föl kell rakni a kocsira, és kész. Közös karámban voltunk, lehet, hogy a lengyelek is így csinálják?

Meg voltam szorulva, a sipákoló anyóka jajgatását is nekem kellett megmagyaráznom.

Nekik ez is tetszett.

Végre elindultunk. Akik éppen hogy kimásztak hálózásaikból, mindjárt vissza is bújtak bele, és aludtak tovább. Még csak az átmenet se zavarta őket, ami a nyugodt föld meg a földindulás – a mozgó vonat – között lehet.

Mire a határhoz értünk volna, engem is álmomból riasztottak föl a határőrök, de utána vissza-visszaaludtam én is. Soha nem volt tökéletes alvás, de arra elég volt, hogy fele utam ablakon való kíváncsiskodását tökéletesen elrontsa. Hasonló nyűglődéssel telt el az éjszaka is. Ha egy-egy állomáson megálltunk, meglepett, mennyi ember nyüzsög a peronokon. Nálunk legföljebb negyede lehet a legforgalmasabb időkben is.

Valamikor másnap délelőtt, tehát egy teljes nap és teljes éjszaka után berobogtunk Szczecin-be. Úgy szólt az alku, kocsival eljönnek értem Koszalinból, mert ez kínálkozott a legjobb megoldásnak. Az alkuban az is benne volt, hogy visszafelé is ezt az utat járjuk, indítványoztam tehát kollegámnak, váltsuk meg a jegyet visszafelé is. Eggyel kevesebb lesz a gondunk.

Be is áll a sorba, és üres kézzel jön vissza. Már nincsen jegy. Hogyhogy nincsen? Két héttel előre nincsen? Na, jól nézünk mi ki!

Előrelátók voltak. Amikor már látni lehetett, hogy legalább tizenkét órát késünk, elmentek aludni, és délelőttre nekem is rendeltek egy szobácskát valamelyik kikötői szállodában. Egyenesen oda vezettek, hátha pihenhetnék egy kicsit. Mire a fejem a párnára ért volna, már aludtam is.

Rosszul szokták érteni ezt a formulát. Elalvás előtt félretúrok minden párnát, és hason fekve, két tenyerembe hajtva fejemet, elalszom. Alvás közben aztán megtalálom a párnát akkor is, ha jobbra túrtam, és akkor is, ha balra. Mire párnára ér a fejem, mindig alszom tehát.

Arra ébredek, hogy rettenetesen veri valaki az ajtót, és hangjának maligánfoka is ütügeti a fületem. Hamar ráébredtem, ez is együttjárhat a nagy kikötők forgalmával, és arra is, akárki legyen az illető, biztosan nem engem keres. Mindenféle kaparéknnyelven megkérdeztem tőle, ki ő, és mit akar, de egyre se felelt, és az ajtóverést se hagyta abba, inkább hevesebben dörömbölt. Elüvöltöttem én is magam odabent: menj a fenébe!

Ezt megértette. Vagy csak kiérezte, akármilyen nyelv is az, akit ő keres, nem ezt beszéli? Még másfél órára maradt a nyugodt pihenésre. A megbeszélt időben jöttek értem, ébreszteni akartak, de ébredés dolgában ritkán szorulok segítségre.

(Erről jut eszembe, nem sokkal később, Bécsben vettem egy kvarcórát, kétszáz forintért. Még most is megvan, és jár is. Nagy üzletet akart csapni az órás, négyszázért kínálta a másikat, mert abban ébresztő szerkezet is volt. Nem tudom már milyen muzsikaszóra kellett volna fölébrednem, ha megveszem. Mondtam neki, ha altató lenne benne, hatszázat is adnék, de az ébresztőért egy fillért se. Hazahoztam a kétszázast, elkezdett sietni. Olcsó órának sietős a dolga? Elvittem Balástyára, Kócsó mester forrasztott bele egy darab esernyődrótot, azóta olyan pontos, beállhatna világórának.)

Kerültünk egyet a kikötőben, hogy lássak is belőle valamit, aztán Pomeránián át – lengyelül Pomorze – elindultunk testvérlapunk székvárosába. Utamra készülődve én csak a hegyeket vettem figyelembe, elsősorban a Kárpátokra gondolván, nem nagyon dobott föl a tengerparti alföld se. Vagy csak a fáradtság tette?

Bent a lapnál már tolmács is várt, és leírhatatlan kedvesség fogadott. Szegény világvándora, akit a sors is ennyire üldöz: pont most kellett késnie a vonatnak! És ők már azt is tudták, amit én nem: miért nem lehet két héttel előre megvenni a vasúti jegyeket? Azért, mert nyár volt, és a lengyelek többsége, legalábbis a fönti, a Fekete-tengeren vagy az Adrián szeret nyaralni. Az igaz, hogy nem vonattal indul neki a vak világba, hanem autóval, de itt van éppen a bökkenő. Bejelentette a rádió, máttól kezdve Románia csak dollárért hajlandó benzint adni a külföldi autókba. Dollárja a legtöbb lengyelnek akkor még ugyanúgy nem volt, ahogy a magyarnak sem, éppen azért ment a Fekete-tenger mellé, és nem a Kanári-szigetekre. Mint a villám, úgy rohamozta meg tehát a vasúti pénztárokat.

Hazamegyek én innen egyáltalán?

Eszem-izsom fogadással kezdődött minden érkezés nálunk is, odakint is, és mivel az ivásban nem tettem szert soha nagy gyakorlatra, nagyszerűen tudtam viszont biztatni másokat az ivásra, meglehetősen hamar becsicscentettek a fogadóbizottság tagjai. És talán akkor verte el először Ceaușescun a port a testvéri Lengyelország népe. Amikor elakadt a beszélgetés, ha rövid időre is csak, volt kisegítő formulánk:

– Japtfajumaty, Ceaușescu!

Lengyel-magyar, két jóbarát, ebben aztán nagyon egyetértettünk.

Lehet, hogy történelmi fordulat tanúja voltam? A szocializmus eszméje mellett legalább annyira elkötelezett volt az akkori újság, mint az egész béketábor valamennyi lapja. Munkatársai azonban mintha akkor fedezték volna föl először, hogy szétrágta az egér az ideológiai nagy takarót?

Más jelek is láthatók voltak akkor már. Azokat vettem észre leginkább, amihez az itthoni légkör is előtanulmányokat hozott.

Üzemeket is látogathattam. A biológiai egyensúly kedvéért természetesen a paraszti oldal is képviselve volt kétheti programomban, meg is szervezték tisztességesen, de az utolsó pillanatban elfújta a szél.

Elmentem tehát az ország talán legnagyobb cipőgyárába. Az igazgató fogadott, és a mindenütt honos béketábori szisztéma szerint elkezdte sorolni a termelési mutatókat. Meglehetősen illetlenül nem mutattam túl nagy érdeklődést irántuk. Az, hogy mennyi cipőt gyártanak, abból mennyi a férfiaknak való, és mennyi a női cipellő, mennyi megy külföldre, és mennyi marad a hazai vásárlóknak, azért nem mondott semmit, mert nem voltam még ráhangolódva a más országnak a mienknél nagyobb népességére. A százalékokat már itthon ázalékoknak neveztem el. Fölüdülést hozott volna az a pillanat, amikor végre elindulhattunk bejárni a valóban hatalmas gyárat. Hozott is, de csalóka volt, hamar elszállt. Nagy emberek delegációs gyárlátogatásai jutottak eszembe, amikor szinte gyorsvágóban futnak végig, de volt egy lényeges különbség: nem voltunk nagyok. Végig, az egész gyáron átgaloppozva azt tapasztaltam, hogy egyetlen szalagmunkást se láttam – majdnem szalagsuszternek mondom –, aki egyáltalán köszönt volna a vezérigazgatónak. És természetesen ő se köszönt egynek se. Az üzemi vezetők, hús a húsunkból, vér a vérünkben – tehát maszlag volt itt is.

Meglehetősen erőltetettnek tűnt az a néhány igyekezetem is, hogy megszólítsak valakit a szalag mellett. Mélyhűtött feleleteket kaptam, pedig csak olyasmiket kérdeztem, nem fájdul-e meg a fejük a talpragasztók gőzeitől.

Persze, ilyenkor a tolmács lelkülete is számít. Hiába teszem én föl a tőlem elvárható legnagyobb aranyossággal a kérdést, ha azt fagyosra szinkronizálja a tolmács.

A másik bomlási jel. Volt olyan este, amikor legalább hat éttermet végigkajtattunk, hogy valami húsból készült eledelt kaphassunk, de nem volt egyben sem. Ennyire igazuk volt a wrocławai útitársaimnak? Ráadásul hiába adtam volna föl én már az első próbálkozás után, ki nyilvánítván, itthon is igénytelen vagyok, tolmácsunk azonnal leintett: máskor ők se ehetnek, legalább most ne akadályozzam őket. Vittek volna olyan helyre is, ahol állítólag magyar ízek szerint készült a gulyás. Kedveskedni is akartak vele, bár mondtam, otthon is ehetek olyat, nekem inkább kimondott lengyel tálakkal kedveskedjenek. Nem sikerült ez se, mert akkor éppen szünnap volt. (Másnap ugyan elvittek egy olyan ételgyárba, ahol a Balatoni Gulás konzerv-változata készült, de az, ahogy előre sejtettem, sem balatoni nem volt, sem gulás.)

Mentünk egyszer az egyik városra át, jó tempóban, egyszer csak fékez a sofőrünk, mintha eltapostuk volna a római hadsereg szent bogarát, és vissza is tolat azonnal. Néhány szót váltanak közben, de nekem nem fordítják, ellenben ugrálnak ki a kocsiból valamennyien, és megrohamozzák a kicsike sarki boltot. Ölükben hozták a konzerveket, állig fölrakva. A sofőr sasnak való szemével vette észre a mozgó kocsiból is, hogy a pult sarkában konzervek vannak, ezért ugrottak olyan hirtelen.

Akkor még nem volt jegyrendszer, de már nem volt koszt.

Ezzel függ össze az is, hogy egyszer, valamelyik tengerparti városban, meglehetősen kiéhezve tértünk be az étterembe. Az ecetes iszkábát is megettük volna, de meglepetés következett. Fejenként egy-egy főtt csülköt kaptunk, a nagyobb méretűekből számítva. Boldog volt a kísérem is, a sofőr is, és a tolmács is, csak én aggodalmaskodtam. Tudtam ugyan, hogy minden csülök csonttal van bélelve, de átláttam azonnal, ekkorával én megbirkózni nem tudok. Hát még amikor az első falatot bevettem a számba! Semmi rossz íze nem volt, az biztos, de jó se. A füstötlen nyers csülköt sima vízben főzhették.

Kegyetlen vehemenciával fogyasztották ők a magukét, mert végre megint húshoz juthattak, és meglehetősen kölletlenséggel nyelegettem én az enyémet. Nekik nem is lett tőle semmi bajuk, lett azonban nekem.

Szégyellem magamat, itthon is előfordult rendszeresen, hogy hazatérve a Dunántúlra, fölborult rögtön gyomrom biológiai egyensúlya. Szegény anyám főztjénél is! Tanultam belőle, széntablettával szoktam hazaindulni. Számíthattam rá, hogy itt se úszom meg, de az utolsó

pillanatban itthon felejtődött a tableta. Az ízetlen cupáktól annyira hirtelen borult föl a belső világom, este már mutatkoztak a jelei, és végigkísérte egész másnapomat is.

Nagyon kínos lett a másnap. A szerkesztőség talán legcsinosabb lányát kaptam kísérőként, aki talán a legokosabb is volt. Hiába kotlottam eleget indulás előtt a budin, csak rámtört a bántalom útközben is. Gyönyörű erdőkön vezetett az utunk órákon át, vártam, majd csak lakott helyre érünk, és föltűnés nélkül elillanhatok valamerre, de nem győztem kívánni. Ha a tolmácsunk ott lett volna, kimentettem volna magamat valami kenetes szózattal, de hiába beszélte az orosz szinte anyanyelvi szinten kolléganőm, meglehetősen keverékenyen szóltam előre, megérintve a sofőr vállát:

– Pardon! Stop! Ein moment!

És már vágódtam is ki a kocsiból, mint ők a minap, bár nem sarki boltot láttam, és rohantam be a rengetegbe, mielőtt magam is kenetessé váltam volna.

Volt tapintat a kislányban, úgy tett, mintha föl se tűnt volna neki.

Hogy is került ez most ide? Persze, a szocializmus bomlásának a jegyeit kerestük. Bocsánat, ez csak erős áttételekkel tartozik ide. Az, hogy ők a cupáknak is megörültek, sőt egy teljes estére boldoggá lettek tőle, az összekapcsolható a belső válsággal is, de az én pillanatnyi belső válsággal semmiképpen nem.

Ebédelni, fülemben hallván a tolmács minapi intelmét, ezen a napon is elmentünk, sőt élve az előrendelő vendégjoggal, én választhattam ki a magam legígéretesebbnek vélt étkét is, azonnal meg is osztottam kettejük között.

Hadd legyen karácsonyuk, nyár közepén is!

Ślupskba is elmentünk. Mutációja jelent ott meg a koszalini lapnak, kicsike külön szerkesztőség munkája jóvoltából, ide mentünk először. Szívemet ma is melengető eset történt itt, de átkozott legyen megint, aki rosszra gondol. A nálam jóval idősebb szerkesztővel, Ewa Czinkével akadtam össze. Már bemutatkozáskor megütötte a fülemet, bár Csinke-nek ejtik. Azonnal odatoltam elé a noteszomat, hogy írja le jó nagy betűkkel, és rá is vágtam azonnal:

– Éva, maga magyar!

Tiltakozott szegény, de nagyon. Ha azonnal megkértem volna a kezét, talán akkor se pirult volna el jobban.

– Mit jelent lengyelben a Csinke?

– Nem jelent semmit. Csak Csinke.

– És azt tudja-e, mit jelent a magyarban a Czinke?

– Hadügyminisztert.

– Várjunk, ne siessünk! Az Czinege, de igaza van, az is madár, sőt ugyanaz a madár.

Kötött programunk volt, ő szervezte, indulnunk kellett tehát. Este előkelő étterembe mentünk, volt alkalmunk folytatni a beszélgetésünket. Megkértem Tomaszt, a tolmácsot, aki egyébként Pesten végezte a magyarszakot, most szedje össze összes tudományát, mert fontos bevetés előtt állunk.

– Éva! Nyilván az apja is Czinke.

– Az volt.

– Tud másról is, aki ezt a nevet viseli?

– Csak az anyám, meg én.

– Emlékszik a nagypjára is?

– Hogyne. Meghalt szegény, még egészen kicsike voltam.

– Mire emlékszik?

– Csak arra, hogy nagyon öreg volt. Meg arra is – és most megint belepirult, talán jobban, mint először –, hogy a nagyanyám, ha nagyon mérges volt, azt mondta mindig: tebenned valami kóbor magyar vér folyik. De ezt soha nem vettem még csak fenyegetésnek se.

– Nagyanyja lengyel volt?

– Persze.

– Biztosan magyar, csak nem tudni, az őse Nagy Lajossal vagy Báthori Istvánnal jött-e Lengyelországba. Szőjünk egy szép legendát, mert nekünk ma mindent szabad. Főszakács vagy udvarmester lehetett a királyi udvarban, meglátott egy helyre teremést, belegabalyodott, és itt a kései utód, Czinke Éva.

Csinkének fordítja a tolmács.

– Tamás, tessék magyarul mondani: Czinke!

Éva ingatja a fejét. Nagyon szép, de nem igaz.

– Miért?

– Azért, mert a nagyapám hagyatékában két képet találtunk. Az egyiken Liszt Ferenc volt, a másikon Petőfi Sándor.

– Ejha! Miért nem ezzel kezdte? Egyedül Liszt Ferencsel nem sokra mennénk, hiszen őt az egész világ ismerte névről és képről, de aki Petőfi képét is mellé tette, az megrögzött szabadságharcos, és megrögzött magyar lehetett. Két ilyen képet semmi véletlen nem sodor be Czinkéék házába.

Gondoltam egy merészet és nagyot. Botfülem ellenére dúdoltam: Kossuth Lajos azt üzenté... Éva mintha gyerekkorába révedt volna vissza: de ismerős! Valahol mintha hallotta volna, de nem tudná megmondani, hol. Elkezdtem mondani: Talpra magyar, hí a haza!... Ez is ismerős, mondta Éva. Mintha a nagyapjától hallotta volna.

Még azon az estén tolmácsi közreműködéssel helyreigazítottuk az előbbi legendát, és kitaláltunk egy másikat. Bem apó seregében szolgált a deli Czinke – Bem nevére megint megcsillan Éva szeme –, látta is, hallotta is Petőfit. Világos után mondhatta neki Tadek vagy Janek, gyere velünk, Ferkó, ne várd meg, amíg érted jönnek. Éva azt mondja, ez a változat nagyon lehetséges. Eszébe jutott, de már nem tudja, kitől hallotta, hogy az őse az osztrák-magyar monarchia idején osztrák lányt vett feleségül, de ebben nem biztos. Arra viszont nagyon emlékszik, hogy az apja mennyire népszerűsítette a Pál utcai fiúkat.

– Éva, maga tiszta magyar!

Nagyon hánykolódhattak a fejében a gondolatok, soká válaszolt.

– Ha így lenne, valami nagy-nagy alföldről jöhetett apám nagyapja vagy dédapja, mert a nyílt teret, a szabad természetet szeretem. A várost nem.

– Szép a játék, de mi lenne, ha valóban kiderülne, hogy magyar?

– Én már annyira ide gyökeresedtem, hagyjon meg engem lengyelnek.

– Ha mégis kiderülne?

– Akkor büszke lennék rá. Elindult az ősöm a Balatontól, és eljutott a Balti-tengerig.

Itt a Balaton jelenti Magyarországot.

Az a gyanúm, Czinke Éva azon az éjjelen nem aludt.

Még azt jegyeztem meg róla, igen gyorsan tud mérges lenni, és akkor szeretne az asztalra csapni. De nem mer.

Magyar vér?

Hazajöttem, és írtam Czinke Ferenc magyar grafikusnak, hírül adván, rokont találtam Słupskban. Meglepődve válaszolt, és úgy tudom, levelet is váltottak egymással. Jó lenne most, tizenöt évvel később rákérdezni megint, mire mentek velem. (Később rákérdeztem, csak annyi az igaz, Feri írt levelet, talán kettőt is, de nem kapott választ. Vagy nagyon meggondolta magát Éva, és semmiképpen nem akart magyar ősokeket találni, vagy annyira összekavarodtak közben az események, ki tudja, merre sodródott. Megmaradt-e egyáltalán az újság, és abban az ő mutációjuk?)

Kołobrzekben másik gyönyörűség előtt álltunk. Egész kereskedelmi hajó várt rám, hogy kerüljünk egy nagyot a tengeren. A kapitánya, Dariusz Kazimierszki olyan feszesen szalutált, amikor fölszálltam, kénytelen voltam hátra lesni: hátha van mögöttem valami nagycsángú lampaszos tiszt is. Aztán elnevettem magam: Angyal még soha nem szalutált nekem. Mert kiköpött olyan volt, mint Angyal, az akkori tévésztár, azaz Roger Moore. Igaz, a tévében soha nem néztem, mert kiköpött lökött volt előttem mindig, műhülye, bávátag társával együtt, de evilági valósága értelmes, szellemes, kedves, és udvarias. Nem hiszem, hogy bármikor agyonbokszolná munkatársait a nyílt tengeren.

Tele lett velünk a hajó kicsike díszterme, annyian voltunk már. Tapintatban, szeretetben annyi részem talán még soha nem volt, ennélfogva önhatalmúlag azonnal tiszteletbeli civilé fogadtam.

És kitűnő hajószakácsot tartott! Az első koccintásnál itt is elhangzott a mondóka mindjárt: lengyel-magyar, két barát, együtt harcol, s issza borát. Mi a harcot most félretettük, inkább csak a borospoharat emelgettük. És megbeszéltük, merre kerülünk majd a nagy hajóval. Adott mindjárt egy kicsike hajókormányt, hogy legyen mire emlékezni, ha hazaérek. Talán megússzuk vihar nélkül.

Sajnos, ebéd közben jött meg a vihar, de nem tengeri változatban. Telefonáltak a szerkesztőségből, azonnal hagyjunk félbe mindent, és fussunk vissza, amilyen gyorsan tudunk. Lett akkora kavargás, azt hittem, kitört a világháború.

Csak az történt, hogy sikerült repülőjegyet kapniok.

Tengeri hajózás lefűjva, minden további program lefűjva, még lengyel parasztokkal se találkozhattam. A lengyel tájak vonatblakból való nézése is lefűjva természetesen. Fölraktak a repülőre, jöhettem haza, két nappal hamarabb. Megkértem őket, táviratozzanak, hogy jöjjön elém valaki a repülőtérré.

Utolsó kézfogáskor még adóztunk a román diktátornak:

– Japtfajumaty, Ceaușescu!

Nem sokkal hazaérkezésem után fejére állt a világ Lengyelországban, és tíz évvel később Romániában is.

Csak nem a mi átkunk fogta meg?

Júdástáj

Történt, hogy betiltották a megye irodalmi folyóiratát. Hirtelen jött a parancsolat, és nem violaszín pecsét alatt, csak telefonilag, ahogy szokott. Megjelent benne valamikor nyár derekán egy vers, amely a párt főtítkáráat állítólag nagyon szíven ütötte. Nem hiszem, hogy olvasott volna megyei folyóiratokat, de volt embere, aki acélosan fölhívja rá a figyelmét.

Kapkodtuk a fejünket. Ilyen még lehet? Az, hogy a régi főszerkesztőnek tíz évvel azelőtt le kellett mondania, azt még meg lehetett érteni. Akkor még olyan idők voltak. Ő sértődött meg, teljes joggal, mert a háta mögött vették ki közvetlenül nyomás előtt Balogh Edgár cikkét. Mire való a főszerkesztő, ha tudtán kívül mindez megtörténhet? Valaki nagyon közelálló adhatta a drótot, különben honnan tudták volna meg, mi van benne. Az, hogy éppen Balogh Edgárral esett meg, aki világegyetében erősen baloldali volt, azzal magyarázható, nem is ismerték. Ki az a Balogh Edgár? – kérdezte az ideológiai titkár. De gyanús lett. Miért beszél olyasmikről, amikről régtől fogva nem beszélünk? Miután már volt egyszer violenciája a főszerkesztőnek N. I. (Nagy Imre) miatt a megyei első titkárral, noha megmagyarázta neki, a Ratkó-vers a sárréti költő Nagy Imréről szólt, aki a Holtak deresét írta, ezt a második sötét értetlenséget nem viselte el. Első mérgében lemondott. Förgeteges gyorsasággal azonnal elfogadták.

Biztosra vehető, várták ezt a lépést.

Most megint Nagy Imre körül támadt a vihar, de most már biztosan a mártír-politikus miatt. Működésbe lépett a mindenkori mechanizmus, elcsapták az egész szerkesztőséget.

Lényeges különbség van azért a két elcsapás között. Amikor Miska vette a kalapját, levelet írt mindenkinek, akivel addig kapcsolata volt – ide számíthatjuk az egész világ tollforgató magyarságát –, hogy továbbra is küldjék kézírataikat, mert egy folyóirat nem halhat meg. A mostaniak elfogadták, hogy valakik bojkottot hirdettek nevükben.

Jól jöhetett nekik a szolidaritás.

Olyan idők voltak, jólesett mártírnak lenniök. Még azon az áron is, hogy ők lennének az utolsó szerkesztők.

Ettől azonban kiverte a hideg veríték is az akkori hatalom embereit. Bélát kérték föl, legyen a szerkesztőbizottság elnöke. Ő meg, beléoltott szolgálatkészségből, és irodalmi elkötelezettségéből el is vállalta. Miska hajdani lépésével együtt fordulva azt mondta, nem szabad, hogy elsüllyedjen ez a nagymúltú orgánus. Ha elsüllyedne, nem lenne később miből föltámasztani. Ha megmarad, lehet még folytatás, van annyi egészséges hagyomány benne, akármelyikbe kapaszkodva is kiteljesedhet újra. Olyan poszt a szerkesztőbizottsági elnökség, leginkább vészhelyzetekben szoktak ilyet kreálni. Béla viszont engem kért meg, legyek teljes állású szerkesztő, hiszen a főszerkesztő is csak másodállásban vállalta a munkát.

Megint hívtak a megyéhez, az elnökhelyetteshez. Ahhoz, aki előzőleg már hívott csoportvezetőnek, amikor még arról volt szó, hogy Setét elvtárs nem várhatja meg az esztendő végét megyei kötelékben.

Az ő elődje nevében leveleztem rengeteget annakidején, és végeredményben neki köszönhettem, hogy menekülöm kellett.

Sokáig nem maradhat titok, ami körülöttem zajlik, híre ment ennek is. A főnököm hiteles szájából hallotta, a megyei legfőbb politikai potentát parancsba adta: ezt az embert ne bántásatok! Jól is esett volna, ha az apparátus vágányán tudnék végre járni. Akkor csak azt láttam benne, valaki megint kívülről ugatna bele a sorsomba.

Ha akkor bezupáltam volna, most gomb lennék csak a billentyűn, és biztosan megnyomnána.
Konok őrangyalom magas prémiumot érdemel.

Ketten ültük körül az elnökhelytessel a hatalmas tárgyalóasztalt.

Előadta, barátilag is szeretne megkérni rá, vállaljam el az állást. Én meg barátilag előadtam főntartásaimat.

– Akkor vettem elő azt a számot még egyszer, amikor híre jött, hogy Sárkány elvtárs idedobta a buzogányát. Elolvastam, és nem jöttem rá, mi az, ami fölhergelte. Elolvastam még egyszer. Harmadszor is. Negyedszerre se vettem észre. Tudod, lukas a fejem, nagyon sokára koppant: a júdásfa a kulcsa.

– Én, sajnos, azonnal észrevettem. Nagyon tartottam tőle, hogy baj lesz belőle, de jó sokáig szél se rebkent körülötte. Reménykedtem, megúsztuk. És akkor jött, valóban, mint a mesében, sisteregve az a bizonyos buzogány. Lépnünk kell, sajnos, és ez a kényelmetlen földadat engem terhel. Ezért szeretnék megkérni, vállald el.

– Kár volt hőst csinálni a vers írójából. Megsínyli még, sajnos.

– Tehát elvállalod?

– Soha nem akartam szerkesztő lenni. Azt se tudom, mi a ciceró.

– Más is megtanulta, megtanulod te is.

– Gyöngye legény vagyok: nem tudnék visszaadni egyetlen kéziratot se. Amit meg se értek, főleg nem.

– Azt is meg lehet szokni.

– Nem értesz, Laci? Ha nem vettem észre hetedik olvasatra se, mi az a rettenet benne, ami miatt lefejeztek egy folyóiratot azonnali hatállyal, ez azt jelenti, hogy én is közöltem volna.

– Biztos, hogy észrevetted volna.

– Az a biztos, akkor most helyettem keresnél mást. És nagyon megeshet, hogy hamarosan erre a sorsra jutnék ezután is. Az ideológiai szorítás nem nagyon enyhül, én viszont régtől fogva azon a véleményen vagyok, egyszer mindent meg kell írnia az irodalomnak. Ki kell írnia magából minden disznóságot, hogy tisztulni tudjon. Erősen él a Jónás-üzenet: vétkesek közt cinkos, aki néma.

Nem akadt fönn ezen a beszéden se.

– Engem hagysz cserben, ha nem vállalod el.

– Ne rakj rám még nagyobb terheket! Legalább húsz évvel ezelőtt elmondtam már Tamásnak, amikor igazgatót akart csinálni belőlem, hogy a szódás muraközi lova nagyon erős jószág, a fél világot elhúzná talán, de ha a bakra ültetik föl, megáll a szekér. Aki munkára született, az nem jó lóhajtónak se.

– Ne adj most választ. Beszéljétek meg otthon is.

Pár nap múlva megint fölhevített.

– Meggondoltad?

– Meg.

– Akkor elvállalod?

– Nem.

– Sajnálom.

– Sajnálak én is.

Valóban sajnáltam. Más nyűge kötötte gúzsba őt is, noha világosfejű embernek ismertem.

Volt benne annyi becsület, hogy nem állt bosszút érte. Az a rendszer utolsó hónapjait élte, amikor megyei díjat kaptam. Lett volna alkalmam, hogy elgáncsoljon, de nem tette.

Mondtam is, az ünneplés kellős közepén, nem értem, hogyan jutottam eszükbe. Hosszú évek alatt mindenki onnan kapta az elismerést, ahol legtöbbször megfordult. Én nem nagyon forogtam semmi hivatal körül, amióta újságíró lettem, így a megyeháza körül se. Azt is mondtam, majd lesz, aki rámsüti: az átkos rendszer utolsó kitüntetettje vagyok.

Lett ilyen is.

Olyan is, aki a bosszút is ismeri. Aki úgy ment vissza, amikor megszűnt az eltiltás, mint a pincsi kutya, farkát csóválva, előbbi fenéken rúgója kezét nyalogatva, de nem tágít haragja azokkal szemben, akik írni mertek addig is, amíg az ebzárlat tartott. Bálint Sanyi bácsiról írtam én is, egy tisztos összeállítás részeként.

Természetesen azóta is vállalom. Azt is, hogy oda írtam. És azt is, ami érte jár.

Szegény Sándor bácsi, holta után még mindig útjában van valakinek? Jöhet akármilyen rendszer, aki a szájára veszi, ráfizet?

Azóta nem közöltek tőlem semmit.

Némely világ hajszára egyforma.

Néhány évvel később, arra jártomban beugrottam. Akkor még nem gondoltam, hogy fekete bárány lehetek én is. A titkárnő olyan lelkesedéssel fogadott, majdnem elszégyelltem magamat. Nálunk volt valamikor gépíró, onnan az ismeretségünk. Azonnal elő is panaszkolta, még csak a havonkénti beharangozó sorokat se képes közölni a mi lapunk. Mondtam neki, olyan félreértés lehet itt, amit igen könnyű egyenesbe hozni. Adjon egy példányt a legutóbbi számból, majd leadom az ismertetőt.

– És máskor is küldhetünk neked?

– Ha jobbat nem találtok közben.

– Föltétlenül ragaszkodnánk hozzád.

Hazamentem, megírtam a kis ismertetőt, meg is jelent, ahogy szokott. Eljött a következő hónap, vártam a következő számot, nem jött. Azóta se, egy se.

Jelekből olvas az ember. Számomra az derült ki, akármilyen fájdalmas is, ilyen áron még a napilap nyilvánossága se kell. Megértettem, ha Csupityné ragaszkodik is hozzám, nem jelenti, hogy a szerkesztőség ennyi szolgálatot is elfogadna tőlem.

Kisebb sértésekért is el szoktam kerülni lapcsinálók házatáját.

Sajnálom. Azóta valóban saját levében forog. Régi híre, régi bája elfoszlott. Elfogyott körülötte a levegő. Tizenkettő belőle egy tucat.

Én meg nyalogatom sebeimet. Nem minden tüskét képes kivetni magából a szervezet. A testből talán igen, de a lélekbe betokosodik.

Ágyaspálinka

Amikor fejbéli sajtóhibáim helyreigazítása céljából meglékelte a fejemet Európa legjobb agysebésze, már látni lehetett, Európa fejében is nagy diókra van kilátás, és a lékelés aligha lesz elkerülhető ott is.

Klinikai üres óráimban már beteg fejemben érett a teória. Nem biztos, hogy apróra vissza tudom idézni, hiszen nem írogattam bele morzsáit se aprócska noteszomba. Abból indultam ki, a nagy Szajuz is iskolába küldi a fiait. Akármilyen színvonalú is az oktatás náluk, az emberi agy úgy van megteremtve, tovább szeret ketyegni, mint amennyire pórása engedi. Az a mérhetetlen különbség, ami a fejlett országok és a béketábor között tátong, előbb-utóbb szemet szúr a láger iskolázott felének is. Előbb-utóbb csinálnak ott is lavórantennákat, velük aztán begyűrűzik a nyugati világ csekély színvonalával, és erős demokráciájával. Emlékszem rá, nagyon tiltani akarták először nálunk is, párthatározatot sürgettek, mert attól tartottak, ha a mi gyerekeink meglátják a kinti autókat, rögtön világgá futnak vágyakozásaikban. Ha nem jön olyan valaki a sok agyérelmeszesedéses moszkvai főember után, gondoltam a magam agyabajában, aki élére tud állni a változásoknak, és mintegy fölülről bontja le az alapjaiban elrontott épületet, akkor erre a hatalmas országra rárogyik az ég is. És jaj lesz azoknak is, akik bár mesterséges köldökzsinórral, de hozzá kötődnek. És erre jött Gorbacsov, a maga peresztrojkájaival és glasznosztijával.

Világmegváltót láttam benne. Igaz, amikor azt hallottam, hogy rendeletbe hozta az alkoholtilalmat, meg is feddettem azonnal magamban: nem a legérzékenyebb ponton kellett volna kezdenie. Mert mit kap a bódító italok helyett az istenadta nép? Egyelőre semmit. És ha a nemzeti italnak számító vodka poharát is kiütik a kezéből, még jobban megrázhhatja a rozoga falakat. Vodka meg akár cipőtalpból is lehet főzni, ha cukor van hozzá.

Nagyon egyszerű levezetése mindez a világméretű változásoknak, de beteg agyban ekkora termés is nagy szó.

Ami elkerülhetetlen volt, bekövetkezett. Neki is nagyobb volt az árnyéka, mint önmaga.

Ilyen a történelem. Nagy fordulatoknál az első próbálkozás nem szokott sikerülni.

Mi, magyarok, minden központi igyekezet ellenére is előbbre jártunk egy lófejjel, támadtak körünkben olyan vezetők, akik hasonlatossá tették azokat az éveket a háborút közvetlenül követő esztendőkhöz. Amíg Rákosi mélyhűtője be nem kapcsolódott, azonnal megfagyasztva minden egészséges fuvalatot, úgy nekiindult kicsike országunk, valóban nagy kilátásaink támadtak a fejlett országok sorába kapaszkodásunkra.

Az az érzésem, miközben ezeket a sorokat írom, most is hideghullám jött az elmúlt évtized – az 1980-as – végén hirtelen virágba borult gyümölcsösünkre, és el is fagyott minden. Az első próbálkozások nálunk se szoktak soha sikerülni. És föltehetően ezt se bocsátja meg a történelem. Olyan lehetőséget adott, százévenként se kínál ilyet, és ezzel se tudtunk élni. Sarlatánok álltak be megint nemzetgyógyásznak álcázva.

Nem folytatom ezt a szálát, a politikában minden lehetséges. Ami a lényeg, diákkori kapcsolatait a legfőbb megyei pártkörökkel való kapcsolatokig érlevéllel főszerkesztői ígéreteket kapott egykori kollégánk, aki időközben a színházi életben kereste érvényesülésének útjait. Az, aki legelőször intett, illene észrevennem, hogy a Délmagyar munkatársa vagyok, és úgy írnok, mint a többi. Erre mondtam, nem kurvának jöttem, hogy egyik meleg ágyból a másikba bújjak. Ő is előállott világmegváltó tervekkel, neves színészek kemény ellenállása volt az a

sziklakövezet, amelyen megtörték a hullámai. Megint messzire kerülnénk, ha ebbe is bele akarnánk menni, maradjunk a magunk házatáján.

Összefutván vele, mondja egyszer, lehet, hogy főszerkesztő lesz. Mondom neki a régi tételt: akinek Krisztus a barátja, az üdvözülni fog. Úgy szeretné átszervezni a Csongrád Megyei Hírlapot, mondta, hogy áthívna néhány embert a Délmagyartól. Elsők között velem szeretne szót érteni. Mondtam neki, nagy megtiszteltetés számomra, állok rendelkezésére, de egyelőre csak annyiban, hogy rájuk meg közösen. Hol lenne erre legalkalmasabb hely? Nálunk például, itthon.

– Gyere, megihatsz egy-két kupica ágyaspálinkát, és majd csak kisütünk valamit.

– Te, ágyaspálinkát?

– Már az elején ne tessék félreérteni. Nem azt mondtam, hogy én iszom az ágyast! Megihatsz!

Másik világvándorrrá lett egykori kollégámat is elhívtam, mert őt is szeretne volna visszacsalogatni. Hárman emeltünk tehát poharat a leendő változásokra, a további iszogatók viszont kettejükre maradt.

Jelkép lehet ebből is.

Tápai ágyaspálinkának hívom azt, amit hosszú évek óta mindig áztatok. Bodó Pistától, Tápé nagyhírű tanácselnökétől kaptam a receptjét, aki, sajnos, téveszelnökként ment nyugdíjba, és hamarosan be is fejezte életét. Elhitte, ha jó volt tanácselnöknek, jó lesz téveszelnöknek is. Ez is elnök, az is elnök. Bemagarázták neki, vagy benne rejtett ez a téveszme, utólag se tudnám megmondani. Vissza tehát a recepthoz. Lehet, hogy kapósabb lenne mostani irományom is, ha ide is leírnám, de ekkora árukapcsolásba nem szabad belemennem. A legvadabb törkölyből is szalonképes pálinka lesz, ezért raktam bele a sok gyógynövényt a cefre kifőzetése után mindjárt. És ezt kortyolgatták most kedves vendégeim.

Hímeltem-hámoltam, nem adtam egyenes választ arra a kérdésre, hogy átmennék-e, ami önmagában hergelő lehet az emelkedő véralkohol-szintek árnyékában. Abban maradtunk, ha majd valóban aktuális lesz a dolog, akkor visszatérünk rá.

Hatalmas taszító erők dolgoztak ugyan bennem most is, legalább akkorák, amekkorák erre a pályára löktek. Kínos körülmények között nyugdíjba ment a főszerkesztőnk, lett helyette az, akivel első pillanattól kezdve nem kedveltük egymást. Minden belső viharverés ellen megvédett addig a főnöki ernyő, most egyszerre ellenem fordult a világ, és a meztelen eget láttam, ha fölfelé néztem. Azt nem mondhatom, hogy valaha is beleszóltak volna munkámba – maradt a teória: ez az ember hülye! –, de hatalmas átokká nőtte ki magát Aszaló elvtárs. A létező legjobb szimattal szagolta ki, ki az, aki nem kedves az úr színe előtt, és arra rászabadította minden indulatát. Az, hogy utólag számolva kiderült, tizenöt éven át egyetlen olyan írásomat bele nem tette a lapba, amely nem „tegnapos” volt, a kisebb bűnök közé tartozott.

Emlékszem rá, egyszer odáig mentünk kutyaszorítóra emlékeztető kis folyosónkon, hogy iszonyatos dühömben ezt mondtam neki, nem ennyire szalonképes tálalásban:

– Figyelj ide, de jól! Mindennap a fejemre tojhat, mert hatalmad és tojókád van rá, de gondolhatnál arra is, netán összegyűjtöm, és egyszerre öntöm vissza a te fejedre az egész bilit. Iszonyatos büdös lesz, és ki se látszol alóla.

Megtehetném most már, de nem visz rá a lélek.

Akármikor összefutunk, nem ezekre az időkre emlékezünk. Egy korszak átka, hogy többnyire alkalmatlan, lelkipécákban szenvedő embereket emelt mások fölé. Legfőbb használható tulajdonsága az volt, tökrészen se hagyott benne az újságban olyan elírást, amiért fölsőbb helyekről megrovást kaphattunk volna. Hetvenkéttagú protokollnál se.

Ott tartottunk tehát, hogy nem mondtam se igent, se nemet az ágyasgőztől megcsapott kollégámnak.

Legalább három hónap múlva hallom, hogy beindult a komoly szervezés, és Miklós már igent is mondott. Rovatvezető volt, szókimondása miatt sokszor kellemetlen helyzetekbe kerülve, nyilván, benne is taszító erők dolgoztak. A főmunkatársnak viszont nincsen függelmi kötődése egyetlen rovatvezetőhöz se, közvetlenül nem érinthetett volna. Az jött ki azonban osztásom-szorzásom eredményéül, hogy rovatvezető lesz, akivel évek óta még csak szót se váltok, és viperának titulálok. Ahol pedig ő rovatvezető lehet, ott nekem helyem nincsen.

Hallani nem elég, nálunk mindent beszélnek, ide bizonyosság kell. Bejött a szobánkba a nagyfőnökké vált örökös vice helyettesévé avanszált harmadik Pista. Bonyolult ez így, tudom, de kibogozható. Mondom neki, két kérdésem lenne.

– Tedd föl mindegyiket, de ne egyszerre!

– Igaz-e, hogy visszaveszitek... – és mondtam egy nevet.

– Tegnap még igaz volt, ma már nem igaz. Belátták, hogy nem szabad visszavennünk.

– Megnyugodtam. A második: igaz-e, hogy Miklós helyére kinevezitek rovatvezetővé... – és itt is mondtam egy nevet.

– Ez viszont igaz.

– Köszönöm a fölvilágosítást. Ebből, sajnos, le kell vonnom a szükséges következtetéseket.

Egy szóval se mondtam, mik lehetnének azok, és ő nem is kérdezte. Számomra még mindig sokadik és kínos lehetőségként szerepelt, hogy följebb menjek fél emelettel, a Hírlaphoz, de a kollektív ész gyorsabban jár. Mert igazodva a házi szokásokhoz, azonnal úgy vette a hírt, mintha kötelező anyagként az MTI adta volna ki, és két perc múlva már az épület legalsóbb bugyrában, a kocsmában tálalta. És mivel a személyi ügyek mindig az arra legalkalmatlanabb helyen, a kocsmában dőltek el, meglehetősen nyomás alatt, azonnal bele is harsogta az ájerba a nagyfőnöki sarzsival magát riszáló örökös kisleány:

– Mondjátok meg neki, engem ne revolverezzen! Ha nem tetszik neki, el is mehet!

Jó a hangvezetése az épületnek, mondtam már, nem kellett több, mint újabb két perc, és már újságolta is valaki fönt, mik köttetnek alant. Ennyire útjában lennék én az új fölállásnak? Azonnal a maga képére és hasonlatosságára akarja átszervezni az egész szerkesztőséget?

Egy hír nem hír most se, még ha a legilletékesebb helyről származik is, kerestem más valakit, aki fültanúja volt a kocsmai kirohanásnak. Biztatnom sem kellett, szóról-szóra ugyanúgy adta elő ő is.

Szilaj haragomban fogtam a telefont, és föl hívtam ágyaspálincás kollégámat:

– Áll még a zászló?

– Áll!

– Akkor, légy szíves, lépjél.

Másnap, ha jól emlékszem, tizenharmadmagammal már a Hírlap munkatársa voltam, anélkül, hogy hozzám bárki is szólt volna. A politikában úgy mondják ezt, fölgyorsultak az események. A hivatalos elbocsátó szép üzenetben is az állt, hogy a két főszerkesztő egyezett meg így. Rám tehát nem is volt szükség az áthelyezéshez.

Sajnos, ennek a földindulásnak az lett a következménye, hogy legalább ennyi embernek fölmondtak a Hírlapnál. Ez pedig úgy történt, hogy nyugdíjából reaktiválták a mindig vezetői ambíciókat melengető ottani olvasószerkesztőt – aki elsőnek akart annakidején pártfegyelmet

adatni nekem –, és közös igyekezettel rázták a rostát. Talán azóta se bocsátották meg nekünk, akik kiestek, noha az égvilágon semmi közvetlen közünk nem volt hozzá. Ahogy én tudom, már előtte elküldték mindet, de természetesen meg lehet érteni őket is. Amikor röpül az ember, mindig azt keresi, ki röpíti.

Akkoriban úgy fordult a dolog, hogy öt-hat jó kollégám azonnal átjött volna még, de a két főnök hirtelen megegyezett, szintén a kocsmában: több csábítás nincsen. Később néhányan még fölszívódtak hozzánk, közöttük az is, aki gyors híradásával előidézte az én távozásomat.

Ilyen a világ.

(Sajnálatosan tragikus véget ért a menesztésekben kiemelkedő szerepet vállaló újságíró, aki, mondom, legelőször akart pártfegyelmet szabni a nyakamba. A legtöbb öngyilkosságnak nem lehet utólag okát adni, de tény, megmérgezte magát. Talán rájöhetett maga is, amiben reménykedett – hogy fölkel újra a napja –, nem jött be. Kidobófiúnak volt csak jó, többre nem kellett. Ennél azért különbséget érdemelt volna.)

Amikor fölmentem, fontosnak tartottam, hogy apróra megegyezzünk mindenben. Főmunkatársnak hívtak ide is, körülhatároltuk tehát ezt a munkakört megint, hogy később se lehessenek félreértések. Azt írok, amit akarok, ők pedig azt közölnek, amit ők akarnak.

Gondoltam, lesz még öt boldog évem.

Szisszenésnyi bajom se lett odafönt. Mindent közöltek, sőt egyre többször kértek kéziratot. Jött valami szagos ünnep, írjak valami szépet. Hogy mit, és mennyit, soha nem szabták meg. Végre szabad embernek éreztem magamat!

Jött a földrengés, a rendszerváltás. Volt, aki rendszerváltozásnak mondta, volt, aki rendszeromlásnak. Nem akarom elaprózni a dolgot, lesz majd talán, aki még közelebbről látva még jobban megírja. Belátván helyzete romlását, hozzáadva fényes gazdasági örökségét, úgy találta az örök kisleány, elmegy kordedvezményes nyugdíjba. Talán hírlapos pályatársa tragédiája is meglebbent szeméi előtt, de egészségesebb lelkülete volt, nem hagyta magán eluralkodni a kétségbeesést. Más kellett helyébe, és startolt érte a mi új főnökünk is. Föltehetően pártkapcsolatokká erősödött évfolyamtársi kötődései akadályozták most meg, hogy ő legyen a befutó. Mert bejött a kéz kezdet politikája is. Azt az elvtársat, aki őt emelte be a székbe, átvette kiadói kisleányi munkakörbe. Borzolta a kedélyeket nagyon, némelyek jó nagyokat rúgtak utána az ő főnökén is, aki viszont a múzeumba akarta áthelyezni a székhelyét.

Nem ideológiai múzeumba természetesen.

Más ember legföljebb holta után kerül be a múzeumba.

Jól ment tehát a sorsom az új helyen. Valósággal röpködtem. A megye egyik fele szinte tabu volt számomra azelőtt, olyan erős kerítéssel választották el a Délmagyar meg a Hírlap mezejét egymástól, átlesni se nagyon lehetett, most átkerültem a kerítés másik oldalára. Előszedhettem azokat a témákat is, amelyeket harminc évvel korábban fedeztem föl.

Nem értek én egy lap színvonalához, amatőr újságíróként mindig meghaladta képességeimet ennek fölmérése, de éreztem azért, jobb lett a mienk, mint a régi. Jó és rossz következményei is látszottak azonnal. Aki a régi színvonalhoz volt szokva a Hírlapnál, azt kereste volna most is, és mivel nem találta, bennünket szidott. Aki viszont a változások hírnökét látta bennünk, zajosan üdvözölt minden újat.

Akkoriban még a Délmagyarnál ki lehetett törni a nyakat tizedakkora bátorságokért is!

Némelyik főnök azonban mind egyforma, ágyaspálínkás barátommal is kezdett elszaladni a ló. A közvetlenül előtte lévő példát kezdte követni, az örökös kisleánykét. Alfőnök lett, amikor

igazi is lehetett volna, mondtam szokásos fordulattal. Lehet, hogy nem is az utánérzés dolgozott benne, inkább csak ugyanaz a talaj teremte az ő lelkiületét is, és ugyanazok az esők öntözték. Egyszer például elharsogta a folyosón:

– Akinek pedig nem tetszik, az el is mehet!

Odamentem hozzá azonnal.

– Ennek az embernek akarsz te a legjobb szegedi tanítványa lenni? Idecsaltál egy csomó jó újságíró, és most szórniad szét őket a vakvilágba? Micsoda fércember vagy te?!

Teltek-múltak a hónapok, délmagyaros kolléganőm valami kisebbfajta interjút csinált velem, amiben az állt, pedálozik a szabadtéri igazgatásáért, és neki végeredményben mindegy lenne, ha azt kapná mellékállásban, és főszerkesztő maradna főállásban, de a fordítottja is megfelelne.

Sokunkat szívenütött a nyilatkozat, de senki nem merte a szemébe mondani. A régi nyűgök bilincsbe verték most is a lelkeket.

Abban a szobában találtam, amelyben éppen befejeződött a lapindító értekezlet. Kezdett népnemzetivé válni ez az aktus is, sokan voltak ott olyanok is, akiknek beleszólásuk változatlanul nem lehetett, de szerették mutatni mindig az ábrázatukat. Előttük mondom tehát neki:

– Mit beszél rólad a konkurencia? Hogy neked mindegy lenne?

Elvörösödött, úgy tett, mintha nem is tudna róla.

– Ejnye, komám, ne játszd a hülyét! – És fölolvastam hangosan azt a bekezdést.

Támadni próbált, mint akit nagyon sarokba szorítottak.

– Miért ennyi ember előtt...?

– Csak azért, mert ezeket mind közvetlenül érinti, hogy te mit forgatsz a fejedben. Azt olvassuk ki belőle, neked minden mindegy, csak a te pecsenyed süljön! Idehoztál egy csomó forrófejű embert, és te akarsz elsőnek dezertálni?

– Ebből olvastátok ki?

– Következtetünk.

– Ne következtessetek! Majd én megmondom, ha eljön az ideje.

– Lázás vagy egészen. Nekünk meg átjátszod majd a barátodat?

Közben azért kapcsolatban maradtunk azzal a néhány délmagyarossal, akik vagy nem tudtak, vagy nem mertek átjönni. Tömve voltak panasszal. Az örök kisleányok ugyanis igyekezett gúzsba kötni mindenkit. Történelmi tény, a szilaj csikót, amikor legjobban ugrálhatná támad, nehéz nyügget megfékezni. Ráadásul, amikor a hirtelenében kinevezett legújabb kisleány is átjött hozzánk, odavett maga mellé egy nem nagy múlttal rendelkező, íráskészségben nem is jeleskedő újságíró.

Bennem természetes ellenszenv dolgozott vele szemben, bár soha nem éreztettem. Akkor se, amikor a szobánkban telepedett le. Üzelmek címen írtam az És-be egy riportot Vilmosról. Arról szólt, fölmászott a művelődési ház eresze alá kettőslétrával, hogy megszegelje a veréb-léceket, de szétfutott a létra, ő pedig az aszfaltozott járdán találta magát. Eltörött a lába, bevitték a klinikára. Bement utána kolléganője a kulcsokért, mert az élet nem állhat meg addig sem, amíg az ő lába egybeforr megint. Hatalmas marék kulcsot adott át neki. Első dolga volt talán, hogy kinyitotta az asztala fiókját, és lássatok csodát, halom pénzt talált benne, meg két piros-fődelű írkát. Tíz évre visszamenően azt könyvelgette el benne Vilmos, hogy mire fordította a lakodalmakon kölcsönadott kanalak, kések, villák filléres díjait.

Annyira meglepődött a kislány, hogy futásnak eredt, és meg se állt a tanácselnökig. Átment az elnök is, azonnal megállapította, törvénytelen az eljárás, és rögtön bepörölte Vilmost. Egy falu, egy kassza, ez volt a nóta. Tanácsbíróját is bepörölte nemrég, mert az meg képes volt a paragon maradt területekből éppen az ő biztatására nagyobb vállalni ideiglenes művelésre, mint kellett volna.

Ennek mániája, hogy a törvényt hozza rá munkatársaira?

Megírtam. Pár nap múlva levelet kaptam Évától, az És-ből, amelyben egy akkori egyetemista írta volna meg – közlésre szánta a levelét! –, hogy Vilmos valóban súlyos üzemeket folytató. Éppen abban a faluban töltötte népművelési gyakorlatának egy részét, tehát alaposan ismerte a körülményeket. Mert például minek kell egyáltalán bográcsos főzőhelyet létesíteni egy művelődési házban?

Én is fölvettem magamban többször is ezt a kérdést, de avval ütöttem el, biztosan nem érint engem annyira a gazdasági gondok sokasága, azért tudom annyira kívülről szemlélni mások igyekezetét. Mire Vilmosra kimondta a bíróság az ítéletet, másnap vagy harmadnap megjelent a közlönyben egy rendelkezés, amelyik kötelezően előírta az ehhez hasonló gazdálkodást.

Vilmos határtalan nagy bűne is az volt tehát, hogy megelőzte saját korát.

Kínosan ért a levél, bár minden ellenvéleményt el tudtam fogadni. Kötelen lóg egy ember, és még rántani akar rajta valaki egy nagyot? Csak azért, mert nála töltötte gyakorló hónapját? Miféle ember az ilyen? A tanácselnök oldaláról jövőnek, tehát bértollnoki eredetűnek ismerem el a levelet, és azt feleltem rá, mivel én se nevet, se falut nem említettem, ezt se ajánlom közlésre. Mert ez annyira pontos volt, csak éppen a személyi száma, és lába nagysága nem volt benne.

Nem akarom bő lére eresztani a dolgot, ez az ember jött oda hozzánk újságírónak az egyetem elvégzése után, és lám, máris kifizető lett belőle. Igaz, az újságnál semmi rosszat nem volt alkalma még elkövetni, egyetemi viselkedésének a hullámai pedig el se jutottak hozzánk. Ha voltak egyáltalán hullámai. Természetesen nem vertem nagydobra, hogy ismeretlenül is afférom támadt vele. Ártatlan báránként emelkedett a megbolydult világban a számlálórán, és lám, máris nagyon köhögni kezdett ellene az ott maradt idősebbek.

Mondom egyszer nekik, van egy orvosság a bajukra. Kipiszkálni másként úgyse tudják, dicsérjék el onnan. Dicsérjék föl például a kiadóba. Oda, ahol a lélekben is súlyosan sebesült pártmunkást nem tudták megragasztani.

Mit ad Isten, alig múlik el pár nap, máris fönn volt a harmadik emeleten. Föllélegeztek a lent maradók.

Odafönt viszont igen hamar kiszagolta, merre-meddig, és néhány apró bukfenc után már a Hírlapnál volt, valamilyen menedzseri státuszban. Nem tagadom, a menedzser akkor még egyet jelentett nálam a szélhámossal, és ez a véleményem azóta se változott. Káéftévé szervezték az újságot, és nevét is megváltoztatták.

Ha a Délmagyarország nevében hordta, hogy akár az egész Dél-Magyarország lapja lehetne, akkor tegyük rá egy lapáttal, és legyen a nevünk Délvilág! Mit nekünk az ország? Nekünk világ kell! Lett is. Nevezték közben Félvilágnak is, sőt Féleszünek is, de belefért ez is a rendszerváltásnak hitt idők receptjébe. Úgy tervezték, mert álmodni tud legjobban az újságíró, hogy beszerveződik majd a régi Délvidék is, tehát az egész Vajdaság, meg a régi Bánát is.

Annyi valósult meg belőle, hogy időnként temesvári oldal jelenik meg mellékletként, de sok haszna ennek se lett. Odaátról küldtek kéziratot a temesvári kollégák. Volt annyi eszük, legtöbbször azokból, amik náluk már megjelentek. Az erdélyi olvasóknak az tehát már a könyö-

kükön jött ki, az itthoniakat pedig nem nagyon érdekelte. Elszállt már az a varázs, ami a román forradalom idején tette sarkallta egész országunkat.

Sok lényegyet tekintve szinte hermetikusan el voltunk zárva a Délmagyartól, ahol közben megint megindult a föld, és kínos előzmények után végre megvette a francia cég.

Miklós azóta is mondja, megszöktünk saját szerencsénk elől. Mert ha mi el nem megyünk, biztosan nem lehetett volna átverekedni olyan dolgokat, amelyek a változás szorult napjaiban természetesen bekövetkeztek. Mindig azt felelem rá, egyen meg a fene, lehetőleg máma még, bár tudom, ez a formula meglehetősen utánérzés. Mert ha te el nem jössz onnan, az én kolléganőmből nem lett volna rovatvezető, akkor tehát én is maradhattam volna a fenekemen.

Csak fokozatosan tudtuk meg, hogy a francia nem csupán a Délmagyart vette meg, de a Hírlapot is. Hatalmas belső vihar lett belőle. Mert most már az is kiderült, mindössze ötmilliót adott a megyei lapért. Akár mi is összedobhattunk volna annyit.

Volt, aki azt indítványozta, fogadjunk ügyvédet, de ezt a szerkesztőségi önteltség azonnal le is söpörte az asztalról.

– Az is elég, hogy nekünk van igazunk!

Mintha csak próbálták volna a későbbi jövőt, néhány napra Reggeli Délvilág címen jelentünk meg. Pedig akkor még csak azt tervezték, lesz délutáni párja is.

Ismétlem, és sokszorosan aláhúzom, az égvilágon semmi bajom nem volt itt, bár akkor már dolgozott, mint említettem, az Aranyhajcsár. Nem volt riport? Legyen!

És lett.

Bolond az ember, képes halálra dolgozni magát, ha hagyják.

Aszaló elvtárs ellenpárját láttam benne.

Pénteken kellett leadnunk a következő hétre szóló munkatervet, én bevezettem, hogy pénteken a teljes jövőheti kész anyagot adtam le. Legtöbbször mindennapra szántam egyet-egyet, de kedden-szerdán már ritkán maradt belőle.

Kevesen voltunk.

Kaptunk egyszer egy levelet, a francia írta. Nem sokkal azután, hogy az új „menedzserünk” bejelentette, hogy a nálunk is elhelyezett számítógépekért nem vállal felelősséget.

(Legfőljebb másfél éve lehetett akkor még csupán, hogy Balástyáról, talán éppen Eszter néni-től jöttünk haza Péter Laci autóján. A kocsiban beszélgettünk, hogy mennyire elengedhetetlen a hazai nyomdaipar korszerűsödése, mire én, átlátva nemzeti lerongyolódásaink minden foszlányát, kijelentettem, öt éven belül biztosan nem lesz belőle semmi. És lám, máris ott voltak a számítógépek. Ha leírtam volna a cikkemet, azonnal az utókorba írtam volna bele, ez a lényege, mert a számítógép szövege, kellő tördelés után azonnal rávetíthető egy fényérzékeny lapra, arról pedig mehet mindjárt a nyomólemeze. De nekünk ez még nem kellett. Mintha mi változatlanul az őskori nyomdánkhoz ragaszkodtunk volna.)

Azt írta a francia, ekkor meg ekkor, este hatkor, szívesen tájékoztat bennünket is a lap belső ügyeiről. Egy pillanatra se hittük, hogy azok nekünk is belső ügyeink lehetnek, de ha eddig erősen egyoldalúan kaptuk az értesítéseket, azt gondoltam, elmegyek, és meghallgatom. Azonnal összeröföntették a teljes szerkesztőséget, és határozatba foglalták, oda pedig nem mehet el senki. Újraszavazás után változott a határozat: aki akar elmegy, de csak a maga nevében beszélhet.

Nem is akarunk más nevében szólni. Talán a magunkéba se, csak meghallgatni akartuk a másik oldalt is.

Miféle rablánc akar ez lenni megint? És magunk akarjuk fölrakni saját magunkra?

Csatlakoztak hozzám még öten.

Kértük, hívjuk meg közvetlen utána a részvénytársaság fejét is, hogy felelhessen kérdéseinkre. Mert azt biztosra vettük, hogy lesznek kérdéseink. Hogy képzeljük mi ezt? Nem lehet egy elnököt csak úgy a szegről leakasztani!

– Mondjátok meg neki, összeomlás előtt áll a bazilika, jöjjön.

A középkori egyházból való kiátkozás nem mehetett akkora vehemenciával, amekkorával azonnal leárulóztak bennünket. A legkisebb képességűek kiabáltak ránk kígyót-békát leghangosabban. Elmentünk mégis, jobban mondvá lementünk a klubba. Jött a francia, és elkezdett ugyanazokról a dolgokról egészen másként beszélni.

Azt bizonygatta, hogy valóban megvette a mi lapunkat is. Meglepett bennünket. És azt is elmondta, mi mindenről tudtak a mi főnökeink, de úgy tettek, mintha nem tudnának. Meggyőzőnek tűntek szavai.

Levelének a végén volt egy záradék, ez hergelte föl istenigazából a mi társainkat: ha aláírjuk, átvállal bennünket a cég.

Nem beszéltem öt társam közül senkivel, de utána fölmentem a mi emeletünkre, és bejelentettem:

– Két Pisták, én aláírom.

Savanyú képpel fogadták.

Azonnal megkezdődött ismételt kiközösítemem.

Ebben a farkasordításban ajánlottam föl, van még ágyaspálinkám. Ne kiabáljunk egymásra tücsköt-bogarat, amikor meg is beszélhetünk mindent. El is jött megint a most már főnök – az elsónél még csak leendő főnök volt –, és hogy társa is legyen a pohárka emelésében, meg tanú is, elhívtam egyik kollégámat. Azt hittem, jól választottam. Amikor először körbeszaladt a hír, hogy esetleg a szabadtéri viszi el a főszerkesztőt, én azonnal rá gondoltam: ő lenne talán a legjobb utódnak.

Leültünk itthon, és beszélgettünk. Szokásom szerint most is hallgattam, inkább az ő véleményüket akartam közvetítők nélkül hallani. Annyira se kellett bizonytalan választ se adnom, amennyire az első beszélgetésen, mert nem is állították szembe velem a kérdést. Nem hangzott el: maradni akarsz, vagy menni?

Később kiderült, ők úgy értelmezték, hogy maradni akarok. Máig nem tudom, miből következtették ki mindezt, bár elismerem, az ágyaspálinka élesíti a látást.

Fölgyorsultak azonban az események.

Másnap talán, vagy harmadnapon, nem tudom már, kinn áll az utcán az a kis csoport, amelyik az átváltás mellé állt. Amióta a kígyó megmart, és táblalopó lettem, leginkább csak délben mentem be a házba. Vittem a kész kéziratot, megebédeltem, és mentem tovább. Mondják most, őket már vallomástételre kényszerítették, és jegyzőkönyvet íratnak alá velük.

Mint a számkivetettek, úgy álltak odakint, akiknek se otthonuk, se hazájuk nincsen. Özvegy golyák állnak így a szántás végében, költözés előtt.

Fájdalmas kép ez újságíróéknál.

– Téged is várnak már.

Fölmentem, és azonnal el is kaptak. Tempójukból, módszerükből következtetve vészbíró-ságnak neveztem el őket. Ott volt az általam földicsérésre ajánlott Pista, mint kérdező bíró, és ott ült mellette a főszerkesztő Pista, meg az, akit én várományos főszerkesztőnek tippeltem.

Tolnak elém egy papirost, hogy írjam alá. Meg se néztem, mi van benne, toltam vissza.

– Tudjátok, hogy nem írok alá semmit. Megmondta azt már Aczél elvtárs, szereti az írókat, de nem szereti az aláírókat. Én ezt megtoldom még eggyel: én Aczél elvtársat se szeretem.

Látszott rajtuk, nem tudják eldönteni, mennyi a gúny a szavaimban.

Visszahúzta a lapot a „kérdőbíró”, és már írta is rá, hogy nem hajlandó aláírni. Megkérdezi:

– És miért nem?

– Már mondtam, hogy semmit nem írok alá, de ha ez nektek kevés, akkor kiegészítem: ezután is a Délvilág munkatársa akarok lenni.

– Igen?

– Igen.

Írta, hogy ezután is a Délvilág munkatársa akar lenni.

Úgy látszik, most az egyszer én tudtam többet. Nekünk azt mondták a minap, továbbra is megmarad a Délvilág, hiszen az előfizetők listáját is megvették már a postától. Azt ugyan nem tudhattam, és most se értem, miért a postáé a mi előfizetőnk, de ez föltehetően fejbéli deformáltságom maradványa. Én tehát ennek a Délvilágnak a javára mondtam, amit mondtam.

Nem titkolhattam azonban, hogy mélységesen fölháborít az eljárásuk. Vészbíró-ságot játszani? Micsoda dolog ez?

Visszakérdeztek:

– Miféle vészbíró-ság?

Dohogtam, Szálasi egykori vészbíró-ságában szabály volt, hogy egy közkatona vagy tizedes is benne legyen. Föl is köttette talán valamennyit a Népbíró-ság később, pedig éppen rangtalan-ságuk miatt semmi komoly szerepük nem lehetett.

– Remélem, te nem jutsz erre a sorsra – mondtam Ferinek.

Mintha megbicsaklott volna egy pillanatra lelki egyensúlya.

Mentem le az utcára, még mindig ott vártak a többiek.

– Na?

– Nem írtam alá semmit.

– Neeem?

– Mondtam, nem szoktam aláirogatni. Meg tudom én mondani a magam véleményét, nem szeretem, ha előttem más fogalmazza meg.

– És?

– Mit és?

Egészen pontosan az lett, hogy nekik azonnal fölmondtak, nekem viszont nem. Jani, az egyik olvasószerkesztő maradt még, de nem tudom, ő milyen alapon, mert nem beszéltünk róla. Azt viszont tudtam, hogy ő is át akar jönni. Gáláns volt a francia, átvette azonnal valamennyiüket, és bentlévő szabadságuk terhére megkérte őket, ne csináljanak egyelőre semmit.

Nekem még két hetem maradt, és Janinak is.

Eljött azonban a nap, megindult a kék Délvilág. Előtte való nap mentem vissza a félemeletre.

Ez megint akkora meglepetés volt, úgy hatott, mint a kupánrúgás.

Nem volt mit tenni, a részvényesek saját zsebre vállalták, hogy valameddig – talán egy hónapig is? – ingyen adják az összes előfizetőnek, a már ismert Reggeli Délvilág néven. Két Délvilág lett. A kék meg a lila.

Vészhelyzetben gyorsabban jár az ész, kitaláltak azonnal egy félelmetes jelszót:

„A kék a francia, a lila a magyar!”

Óriási hatása lett. Ki nem akar ma magyar lenni?

Én úgy okoskodtam, egy megye két Délvilágot nem képes eltartani, ha pedig megfeleződik az előfizetői tábor, akkor az lesz az életképes, amelyik mellett, mint paszuly mellett a karó, ott áll az anyagilag stabil másik. Először megfeleződött a lista, mert hatalmas akcióba kezdtek, aztán le is hagytak bennünket. Állítólag itt is a legegyszerűbb megoldást választották. Külön pénze-
ket adtak az előfizetést gyűjtő postásoknak. Nem akarom sérteni őket, de a legkapósabb azo-
nal az előbbi szlogen lett:

„A kék a francia, a lila a magyar!”

Azt már régen megtanultam, hogy a megye többi részén a Délmagyar volt a vörös posztó, mert az szegedinek mondta magát. Volt már megyeszékhely Szentés is, Makó is, és a legutóbbi idő-
kig Vásárhely. Ezek lakosai egyértelműen Szeged szemére hányták, hogy elhódította előlük
a megyét, és mivel Szeged előttük egyet jelentett a Délmagyarországgal, nem kellett a kék
Délvilág sem. Hogyan függ össze a kettő? Úgy, hogy az impresszumában ennek is az volt,
hogy a Délmagyarország Kft. adja ki.

Gusztustalan ellenszél indult azonnal a lilában. Ha mi kimondtuk valamiről, hogy fekete,
másnap egészen biztosan azt olvashattuk a másikban, hogy fehér, mint a hó. És mivel a rend-
szerváltás kellős közepén voltunk, úgy lekommunizáltak bennünket, ki se látszottunk belőle.

Tanulságos hasonlatom van hozzá a kertből.

A szomszédnak van két gyönyörű farkaskutyája. Ha nincsen otthon, mindig láncon vannak, ha
hazaér, első dolga, hogy szabadon engedi őket. Ősi ösztöne a kutyáknak, hogy fölségterületet
jelölnek ki maguknak, és jaj annak a másik ebnek, amelyik a határt megsérti.

Kerítésen kívül sétáltatja egyszer a maga kutyáját valami legényféle. Szabad a vásár, póráz
nélkül, hadd fusson. Egyik kutya, másik eb, nekiesnek mindkét oldalon a kerítésnek, mint
Arany János Fülemiléjében. Belül a két fenevad, kívül a gazdi szeme gyöngye. Förtelmes ve-
hemenciával ugatnak, vicsorognak egymásra. Éppen a hulló almák idejében történik mindez,
főlkap a szomszéd néhány csenevész a földről, és elkezd dobálni vele őket. Nem nagyon
válogat, akármelyiket kergeti is el, megszűnik a kutyaveszedelem. A legény azonban kényes a
kutyájára, és ettől kezdve a két gazda is ugatja egymást.

– Úgy bepörölöm, hogy belefeketedik, ha akármilyen baja is esik a kutyámnak – kiabálja a legény.

A szomszéd is mond rá valamit.

Még nagyobb haragra gerjed amaz, és kimondja az adut:

– Maga bűdös kommunista!

Na, hajszálla így voltunk mi is. Ha elővettük volna, hogy az kiabál, akinek a háza ég; ha megmondtuk volna, ki az, akit a megyei pártbizottság emelt be a főszerkesztői székbe, magunk pirultunk volna bele a szégyenbe. Ilyen válságos időkben kimondani az igazságot, a legnagyobb igazságtalanság.

Fölhívott azonban itthon a vészbíróságot is játszó főszerkesztő, és úgy leteremtett szavahihetetlen hazudozásaimért, megnyikkanni se tudtam. Nem a meglepetés miatt, hanem azért, mert eldarálta a magáét, és lecsapta a kagylót.

Magamban mondhattam csak: nevezett engem már kollégám táblatolvajnak, most hazug kutya lettem.

Félreálltam, letöröltem. Mivel azonban elvem, hogy se húsz fillérrel, se fél szóval adósa nem maradhatok senkinek, most is írtam egy levelet.

Egy darabig nem lett folytatása.

Talán két hét se telik bele, telefonbeszélgetés zajlik éppen a makai munkatársunkkal. Nem tudom, mi hívtuk-e őt, vagy ő minket, az elején még nem voltam ott, csak hallom, átjött kollégáim gyözködik, hogy át kellene neki is jönnie hozzánk. Az is kitűnik a beszélgetésükből, hogy billenőre áll kollégánk, mintha hajlana rá. Kézről kézre járt a kagyló, mindenki elmondta a régi barátság jogán a maga érveit, legvégén az én kezembe is belenyomták. Körülbelül ezt mondtam:

– Jó komám, jól figyelj! Amikor én fegyelmet kaptam az egyetemen, ötvenhat miatt, kedves professzorom, aki akkor éppen dékán volt, ezt mondta: Vonja le belőle, fiam, a szükséges következtetéseket. Ezt mondom én is neked. Fölnőtt vagy, ésszel élő, a többi a te dolgod.

Kiderült, vagy hirtelen megerősödött utána, vagy hatalmas árulás történt. „Lehallgató” telefonja van, fölvette az egészet szalagra, és másnap megint mi voltunk az ügyeletes szélhámosok, akik átcsábítással akarják tönkretenni az egyetlen magyar lapot. Közölte az egészet, megfelelő szemelgetéssel persze.

Ekkor megint csörgött a telefon itthon. Ugyanazzal a viharos kirohanással megint hazug csavargónak nevezett az, aki ágyaspálinka mellett a legszebb arcát mutatta, és megint lecsapta a kagylót, mire megszólalhattam volna.

Lelke rajta! Úgy látszik, némely rendszerváltásnak velejárója, hogy szembeköpködjük egymást.

Átjött velünk az aranyhajcsárom is. Lapot kellett csinálnunk, és a lapnak jobbnak kellett lennie, mint amilyen a lila, ez világos volt előttünk. Szobánk se volt, nemhogy asztalunk és székünk lett volna, egyetlen teremben volt a teljes szerkesztőség, mégis jó kedvvel dolgoztunk. Olcsó lenne, ha én dicsérném magunkat, elégedjünk meg annyival, okának kellett lenni, ha kitartóan pocskondiáztak bennünket a másik oldalról.

Tizennégy részvényesünk volt, amikor a szakadás bekövetkezett. Ja, megint mondom, időközben részvénytársasággá szerveződött az előbbi cégünk. Ezt én úgy fogalmaztam meg magamnak, hogy azelőtt egyetlen mocskos kéz nyúlt bele a kasszánkba, és vitte el a hasznot, most tizennégy. Annakidején indítványoztam, ne jelentsen sérthetlenséget a részvényesség, ha valami disznóságra bukkanunk náluk, az írástudók felelősségével azt is kötelesség legyen a nyilvánosság elé tárnunk. Nyögvenyelősen, és erősen félreérthetően bele is vették az alapító okiratba, de foganatja nem lett. Egyik kolléganőm nekiment az egyik fogyasztási szövetkezet elnökének, mert bizonyíthatóan hitvány dolgok történtek nála, de írása fönnakadt a szűrőn. Részvényesünk volt ő is. Erősen megfenyegette a részvénytársaság elnöki tisztét betöltő menedzserünk, hogy azonnal kivágja, mint a rongyot.

Ez a valaki indított el mostani írásom útján. Mert ő is félreértett valamit. Pontosabban mondom: elhitte annak a visszáját, aminek a színét első kézből is megtudhatta volna.

Hajszálra ugyanez történt egykor az iskolatáblámmal.

Olyan az élet, mint a divat. Időnként visszaváltozik.

Sok hónap, több év telt ez azóta. A sok mocskos kéz számszerűen erősen lecsökkent amott, de a kasszába azért belenyúlt.

Azt hiszem, itt is megbuktam.

Azt hangoztattam, ha értelmes főkönyvelője van egy cégnek, és látja, a bank több kamatot fizet, mint amennyit a lap megtermel neki, akkor a befektetését átteszi a bankba. Soha nem éreztem magamat közgazdásznak, de ebben biztos voltam.

Most azt kell mondanom, vagy megbukott a tételem, vagy az történik csak, a maguk tisztes hasznát a maradék részvényesek ugyanúgy kiveszik, mintha a legjobban menne anyagilag a lap, az újságírók meg le vannak tojva.

Mert az ő fizetésük a mienkhez mérten is siralmasan kicsi.

Még az enyémhez képest is. A velem egy súlycsoportba számítható ottaniak legalább huszonvalahány ezerrel kevesebbet kapnak, pedig én is lemaradok legalább ennyivel, néha jóval többel is szemfülesebb kollégáimtól.

Lemaradásomat bizonyára holtomig érzem majd, hiszen közel a nyugdíj. Erről viszont eszembe jut, most megy rokkantnyugdíjba tőlük Piroska. Nem én számítgatom, hogy mennyit kaphat majd, hanem ők. Nem biztos, hogy eléri a tízezret havonta, az látszik biztosra.

Nem lehet mondani, hogy megfizetik a hűségét.

Amíg dolgozik valaki, ezer magyarázatot találhat a legrosszabbra is, és mentséget is legalább annyit, de amikortól alaptétellé válik, hogy élete végéig már csak a nyugdíjasok ázalék-százaléka szerint cammog előre, akkor azonnal kimondhatatlan vétekké válik a nyakas kiállítás. Az a fajta metódus, ha mindnyájan belepusztultok, én akkor is kitartok – hiszen nekem ott van főállásban a szabadtéri igazgatása.

Nagy gubanc ez, néhány kérdésre még adós vagyok a felelettel. Azt már mondtam, azért mentem át, mert nem tudtam volna elviselni, hogy rovatvezető lett, aki mindenre alkalmatlan már, és ehhez se elvenni, se hozzátenni nem tudok semmit.

De miért jöttem vissza? Annyira elgárgyultam volna vénségemre? Valami agylágyulás jelei mutatkoznának? Hiszen az a hölgy valóban rovatvezető lett, és csúfságként elneveztük Nyikita Katikának is.

Kell ide megint néhány szó magyarázat. Mint rovatvezető, utasította Ordast, menjen át a városhoz, és szerezzen megírható információkat valami sportrendezvényhez. A legjámborabb Ordas rántott egyet a vállán, és azt mondta, nem megy. Mert ez a sportrovat dolga, nem az övé. Lekapta erre lábáról a cipőjét a nemes hölgy, és utána vágta. El is találta volna, ha be nem húzta volna maga mögött az ajtót.

Innen jött az ötlet.

Ha Nyikita Hruscsov cipője sarkával verte az ENSZ pulpitusát annakidején, akkor igen komoly a rokonság a két viselkedés között.

Visszajöttem tehát, pedig akkor még virágjában tombolt Nyikita. Még nagyobb nyomaték gárgyulásomra: az is visszajött közben, akit elsőnek kérdeztem annakidején. És főnök lett megint.

Lehet erre magyarázat?

Nálam egyszerű oka volt.

Azelőtt ha írtam valamit, elég volt két saroknyit mennem az utcán, legalább hárman kiabáltak át akár a túlsó oldalról is, vagy éppen átmentek a túlsó oldalra, hogy elkerüljenek. Láttam tehát, hogy olvasnak. Levelet is kaptam szinte minden írásomra. Új helyemen azonban se Cserebökényből, se Kajánújfaluból nem jöttek be az emberek, hogy megmondják véleményüket, és levelet is ritkán kaptam.

Annakidején, Szalókon, az élesztőt tartotta a Hangya boltosa úgy a búra alatt, amilyen alatt én éreztem magamat. Teljes levegőtlenségben. Ha nem érzi az ember a közvetlen kontrollt, vele is elszaladhat a ló.

Ez volt az egyik ok.

És a másik? Egy fokozattal még erősebb.

Agyabeteg lékelésem történetét hosszú sorozatban írtam meg annakidején. Nem nagyon maradt azokban a hetekben remittenda, mindennap elkelt a lap. Külön csinos függelékkel csatlakoztathattam volna a folytatásokból lett könyvem végére olvasóim többnyire kedves reagálásaiból, annyira érezhettem rokonszenvüket és aggodalmukat. Aztán egyszer csak eltűntem a lapból.

Kézenfekvő következtetés: nyilván mégse gyógyult meg szegény.

Hányan, de hányan csodálkoztak, amikor megláttak az utcán!

– Hát mégis megvagy?

Áthidaló megoldás lett, hogy időközben megindult egy hirdetési újság, és annak két szerkesztője minden hétre kért tőlem valami rövidke írást. Mivel akkor még csak ez az egy volt, amelyet ingyen szinte minden postaládába bedobtak, a szegediek védő hiedelmét el tudtam oszlatni vele, de a régi Nagyszeged külső körzeteiben minderről semmit nem tudtak. Ott maradt az aggodalom, és rengeteg rémhír is támadt belőle.

Száz szónak is egy a vége, sokan eltemettek már.

Bolond állat az újságíró, képes komolyan venni, hogy mások ragaszkodnak hozzá.

Nekem az is elég volt, hogy a vicefőnök már nem volt itt.

Senkit nem szeretnék megsérteni ellenségeim közül se, inkább sajnálni tudom a rendszerváltás miatt kényszerűen hamarabb nyugdíjba vonult örök vicét akkor is, ha a rám váró három boldog esztendőből váratlanul öt lett. Olyan vehemenciával akart nagyfőnök lenni, szinte elsöpörte az útjából minden idők legemberségesebb emberét. Akkor is sajnálom, ha tudván tudom, engem is ő törült ki a Délmagyar névsorából. Csak a sajnálat hangján tudok szólni arról is, akiről eltávozásom előtt az illetékes kisfőnökhöz intézett első kérdésem szólt: igaz-e, hogy visszahozzátok...? Akkor nem volt igaz, de mondtam már, később az lett. Visszajött, és jónéhány évig uralkodott, de aztán valahol, valahogy megbicsaklott. Nálunk van még, talán fizetése se csökkent, de erősen parkoló pályára sodródott: szerkesztő bár, még az impresszumban is benne a neve, de nem engedik beleszólni a tényleges szerkesztésbe.

Abból a háromból tehát, aki agylékelésem idején időnap előtt elparentált volna – és akiből egy a homlokát csapkodva kiabálta a varázsigét: de a feje üres! – már csak egy van szolgálatban. A három közül róla tudom elképzelni legkevésbé, hogy akár itálosan is ellenem szólt volna. Sokért nem adtam volna, az biztos, ha fölháborodott volna az érdekemben, de nem tudom elítélni csak azért, mert nem tiltakozott, és nem vonult ki a kocsmából.

Tudni lehet, a kocsmá nem parlament, onnan nem szokott kivonulni még a csöndes ellenzék se. Ha éppen kompániában isznak, még inkább nem. Aki fizet, elvárhatja, hogy vele értsenek egyet. Gondolom, el is várta, hiszen ő ismerhette legjobban a kocsmai törvényeket.

Apja kocsmáros volt, ezért Petőfinek képzelte magát.

Hatalmasat ugrott a ranglétrán az a munkatársam is, akivel szemben némaságomat éppen tizenöt éve őrzöm, de csak azért, gondolom a gondviselés csorbáit figyelve, hogy nagyobbat eshessen. Oldalági lapunk (Délmadár) felelős szerkesztője lett meglehetősen váratlanul, aztán hirtelen kicsöppent a francia pikszisből. Idegklinikára is került egy időben, aztán állítólag elvonókúrára is el kellett mennie. Második férje hirtelen halála félárává tette egyetlen leányát.

Ezt a szerencsétlen sorsú gyermeket sajnálom talán legjobban. Most van abban a korban, amikor eldöntődik benne akaratlanul is, melyik őse nyomdokain akar járni. Talán van annyi jó a választási lehetőségek között, nem kell föltétlenül a rosszakat követnie.

Most hírlík, végleg kiteszik a laptól.

Kérdezték többen is: remélem, örülsz? Nem örülök. Sajnálom. Nem volt más, csak olyan, mint a többi. A bolhából is tudott elefántot csinálni. Másokkal is megesett, kivettek valahonnan három mondatot, erőszakkal félreértették, és elverték rajta a port. Hajszára ezt tette ő is.

A fenekét is riszálta hozzá.

Megadatott tehát, hogy aktív éveim vége felé elérhetem mindazt, amit rendes körülmények között belépésem első napjától kezdve élvezhettem volna. Szabad lettem. Sajtószabad.

Vissza kell kanyarodnom egy pillanatra oda is, ahol a pénzt osztják. Nem egyedül vagyok a cégnél olyan, aki azt hiszi, megint rossz úton jár az újságunk. Hideg fejjel kikétszerkettőzik, mitől jön be több pénz a kasszába, és úgy találják, a hirdetés az egyedül üdvöztető eszköz. Egyenesen következik azonban ebből, hogy az újságíró mint potenciális hirdetéshordozó szerepel csupán. Amint prézlihordozónak számít a legvékonyabb színhús a rántothúsnál. Ha nincsen mire fölragadnia, nem veszi meg senki. Mennyi hirdetést lehet hozzá csatlakoztatni anélkül, hogy a széltében-hosszában ingyen terjesztett hirdetési újságok színvonalára süllyedjen? Nálunk mindig is a pénz döntötte el, kit mire taksálnak, a lehető legvégén vagyunk tehát a sornak.

Hallani időnként, a velem együtt vénülők már az én fizetésemet hozzák föl elrettentő példának, remélvén, rájuk is érti, aki hallja, de rendre meg is kapják a magukét.

– Mit akartok? Akkor jön be, amikor akar! A szerkesztésben résztvevők viszont reggeltől estig itt vannak bent! Neki csak annyi a dolga, hogy írjon!

Lelkem legmélyén igazat adok neki. Ha ugyanúgy bent lennék én is, reggeltől éjszakák kellős közepéig, és egyfolytában sírnám a sörösüveg vagy a fröccsös pohár, netán a konyakos mellett, mekkora igazságtalanságok történnek velem, és szellemi fönsőbbségem teljes szeszés bódulatában sorra kiosztanám minden kollégám aznapi sárbaverését, akkor biztosan észrevenne mindenki, aki velem egy asztalnál ülve ugyanazokat a sirámokat hajtogatja. Ha két öklömet két halántékomhoz szorítva rohangálnék a folyosón, tudomására hozván mindenkinek, mennyire sokat dolgozom, akkor más lenne a helyzetem.

Sajnálom a dolgot nagyon. Amikor a Szegedi Egyetemtől átjött hozzánk, néminemű jó szavam nekem is történt az érdekében. Egyszer aztán úgy összehajtottunk, szikrázott a patkó.

Kardos Paliról írtam valamelyik évfordulója kapcsán. Örök témám, a förtelmes hatalmi igazságtalanság áldozata volt, és amellet az egyik legnagyobb ember. Ellenlábasa közvetlen

főnöke, az érdemtelenül tanszéket bitorló kollégája. Gondoltam, minden disznóságot meg kell írunk egyszer, itt az ideje ennek is. Meg is jelent, két hasábba tördelve – de keze-lába hiányzott. Ami miatt érdemes volt írnom, ami miatt kötelességem volt szólnom, csak az hiányzott belőle. Agysebész nem operál finomabban, mint ő, csak éppen értelme nem maradt az egésznek. Az nem derült ki, aminek kellett volna kiderülnie.

Elvileg neki nagyobb jussa lett volna írnia róla, hiszen főiskolára járt, és Pali ott volt az akkori ország legnagyobb karnagya, de az egészből csak annyit érzékelt, hogy kemény az írás, neki tehát kötelessége megszélíditenie. Körülbelül negyven sor esett áldozatul – és a teljes értelme.

Hatalmas csetepaté lett belőle. Én üvöltöttem, ő meg csöndben nyüsztetett. Csak az kiabál, akinek nincsen igaza, tudjuk már a nótát, tehát megintcsak nekem nem volt igazam. Azt üvöltöttem bele a képébe, hogy a szerkesztőnek két lehetősége van: vagy beleteszi a lapba a kéziratot, vagy nem teszi bele.

– Tiszteld a kéziratot! – repesztett a hangom. – Nekem más tisztességem nincsen, csak az, amit leírok! Nem engedem, hogy szaros csizmával beletaposson akárki is!

– Kinek jó az, ha kitálalsz?

– A történelemnek! Az igazságnak! Az újságnak! Mindenkinak! És kinek nem érdeke? A meghunyászkodóknak! A talpnyalóknak! A senkiháziknak! A csúszómászó férgeknek!

Csodálhatom ezután, hogy még most is a bögyében vagyok? Hogy ellenem szól, amikor csak alkalmam adódik? Nem üvöltve természetesen, úri ember ilyen nem csinál, csöndben, elegánsan, de szünet nélkül.

Látom, megint elszaladt velem a csikó. Az is meglehet, ezerszer feketébbnek látom az ördögöt, azért buggyannak ki belőlem ilyen szavak. Ha így lenne, megkövetem alázattal, és bocsánatát kérem.

Sajnos, azt is hozzá kell tennem, ha nem is olyan fekete az az ördög, mégsem angyal az.

Állítólag a szerkesztő soha nem lehet angyal. Ő a kidobólegény a bolondok házából. Nála nélkül fölfordulna az újság. Biztosan így van, fél szó ellenvetésem nem lehet. Legföljebb megkockáztatom fuvallatos nézetemet megint: embere válogatja, ki vállalja az ilyen munkát.

Ezerévenként egyszer teszek neki megjegyzést, hogy megint nem értem bele, és mindig az a felelete, hogy valóban nincsen hely a terjedelmes írásokra. Arról már letett, hogy húszsoros akármikbe hajtson bele, és mivel eredendően jószándékú vagyok mellette, el is hiszem, beletenné ő, ha a hirdetésözön mellett hagynának neki komoly oldalakat is. Bökkenő azonban így is van, de ez megint az én eszem kerekének a bökkenője. A hetek általában egyformák, minden héten nagyjából azonos a szűkre szabott terjedelem, de akkor hogyan lehet az, hogy a következő héten, amikor társa ül be a szerkesztői székbe, ugyanaz az anyag ugyanabba a lapba mégiscsak belefér.

Nem akarom azt mondani, mintha Kálmán lelke járna vissza Orbán lelke gyanánt, de valami itt azért mégiscsak van.

Sokért nem adnám, ha most se nekem lenne igazam.

Mondtam már, hárman valának együtt, amikor én turbánban ültem koponyalékelésem után. A kocsmában akkor is, hiszen fontos dolgok a kocsmában történnek. Megszólalt az egyik: szegény Dezső! Kitoldotta a másik: pedig írni jól tudott! Így szoktak búcsúztatni valakit, ha halálhírét várják. A harmadik ekkor kezdte csapkodni a homlokát a tenyerével: de a feje üres!

A háromból, tudjuk, az egyik időnap előtt nyugdíjas lett, és úgy éli sértődött világát. Hajszálra úgy járt, mint az egyszeri ember az apjával:

– Csak a küszöbig húzzál, fiam, én is addig cibáltam az apámat, amikor kiraktam a házból.

Őt is kicibálta saját rendszere. Fönntartott fejfel magá távozhatott.

Partvonalon kívülre sodródott sorban a másik is, és azóta bűbajos igyekszik lenni mindig, ha találkozunk. Még csak vetélytársak se vagyunk már, és nincsen az a kapcsolat, ami jóra nem fordítható valaha, ez a kottája a viselkedésének. Gondolom, Ottóhoz is ez a fölfogása űzött volna el. Maradt a harmadik, és ő olyan, mint a legjobb házieb. Akire a gazdája görbe szemmel ránéz, azt képes darabokra szedni. A mostaniakról ritkán tudom elhinni, hogy útjukban lennék, de ő még a régiek legjobb tanítványa. Mestere a nagy Aszaló, aki szintén kutyatermesztéről volt nevezetes. Mondtam már, nagy vész nem lett belőle, mert akkor már hetenként váltakozott az olvasószerkesztőség Kálmánnal. Igaz, neki is volt valami nagy flekk a fejében, mert egyszer arról akart meggyőzni, akkor lenne jó a Délmagyar, ha sorozatban benne hagynák az emberek a villamosban. Mert addigra a végére jutnának. Azonnal kiderült, mennyire ódivatú vagyok én. Balga fejemmel azt feleltem, az se végzetes bűn, ha valakinek kivágják és elrakják a cikkei. Ennek ellenére minden második héten kiszedte a kosárból az elheverő kézirataimat, és rendre közölte. Máig hálás vagyok érte.

Pedig ő is lehetett volna Aszaló elvtárs legjobb szegedi tanítványa.

Egy lépcső kimaradt. A gyerekkel is megesik, hogy a nagyapjára üt vissza.

Tehát az az én nagy bajom, hogy csendben ugyan, de reggeltől másnap reggelig csak újságíró vagyok, és nem szerkesztő.

Egy darabig az Aranyhajcsár mintha kivétel lett volna. Lehet, hogy ő is csak mutatta? Bajom azonban vele is szokott lenni. Régi hírlapos örökségként ő örzi legjobban – kitűnő szemű fotóriporterünk mellett – azt az átkos gyakorlatot, hogy a határokat kötelező betartanunk. Szemtől-szembe mondtam neki egyszer, megajándékozom a Honegér előnévvel, amelyet rövidítve, H-val is használhat. Honeckernek kellene mondanunk, ha hüek akarnánk lenni a történelemhez, de a Honegér változat is történelem már. Azért neveztem el, mert ő is fölépíti naponta a Berlini Nagy Falat. Magyarul szólva: ha Bökényből vagy Cserebökényből hozok anyagot, akkor ezerszer nagyobb vagyok, mintha „csak” Balástyáról vagy Szatymazról. Szeged pedig örök vörös posztó a szemében.

Mivel egyre többen lesznek, akik nagyszerűen tudják tartani magukat a régi normákhoz, természetes, hogy fizetés szempontjából rendre eléem sodródnak ők is.

Nem baj, nekem csak egy dolgom van, az, hogy írok.

Ha ott ülnék a képernyő előtt, és egésznap szopnám róla az ezerszer megrágott híreket a központi hírelosztó adásából, az valami lenne. Az munka lenne! Vagy ha benn ülnék, amikor ülnék, akár a kocsmában is, másokat szapulva, és gyilkolnám mások kéziratát, hogy az én ujjlenyomatom legyen benne minden írásban, akkor is többe érdemelnék. Legalább háromszor annyit, de lehet, hogy négyszer is.

De nekem egy a dolgom: hogy írok.

Amióta az eszemet tudom a szerkesztőségben, mindig azt hallottam, az újságot szerkesztik, nyomják és terjesztik. Arról soha nem beszéltek, hogy írják is. Miért éppen most változnának meg?

Mintha komolyan vennék a nagy idők nagy mondását: annyira megszokta az újság, hogy mindennap megjelenik, ha senki nem csinálna semmit, akkor is megjelenne.

Ez se baj, legalább nem kell új értelmet kitalálnom az asztalom fölött lógó, baromállat nyakába eszkábált egyes járomnak, és a közepén lógó rozsdás zabláznak. Szakmám jelképének tartom mindegyiket. Húznom kell az ígát, mint a magányos marhának, és rendületlenül húzzák vissza a számat a zablával.

De nekem csak egy dolgom van, az, hogy írjak.

Egyik karácsonyi számba kértek tőlem koszorús írónkról majdnem egy kolumnát. Bár december legeleje óta szabadságon voltam, ezt a megtisztelő föladatot örömmel elvállaltam. Amikor azonban azt mondja szeretve tisztelt Aranyhajcsárom, hogy de neki is adjak valamit karácsonyra, a legtermészetesebbnek tartottam, följajánlottam neki is ugyanezt a hetvenéves írot.

– Nekem nem szegedi kell, tudhatnád!

Elfogott a hirtelen harctéri indulat:

– Mióta van megyehatára a magyar irodalomnak!?

Eleget tettem ugyan külön kérésének, és a „legalább egy karácsonyi glosszát írjál” fölszólításnak is engedtem, mint mindig, ha megkértek akármire is, jóleső letolásban mégis részem lehetett. Én ugyan másként emlékszem, de ő azt mondta közvetlenül karácsony előtt, hogy elfelejtettem kéziratom második példányát átadni neki, ezért a Délmagyarból volt kénytelen átvenni a környékünk legnagyobb írójáról szóló teljes kolumnát.

A majdnem-majdnem előírt, bár változatlanul jó szívvel szállított karácsonyi glosszám mellett tehát mindkettőben megjelent az is, amit még szívesebben csináltam. Elégtételnek ennyi bőven elég.

Emberrovatot akartam mindig, határok nélkül. Nagy csalódásom: ez az, ami nem sikerült. Volt várospolitikai, kultúrpolitikai, sportpolitikai, de emberpolitikai nem volt.

És nekem csak egy föladatom volt mindig: az, hogy írjak.

Kitérő volt mindez, az igazság ott folytatódik, hogy rossz lenne belegondolnom alig tízezer forintos nyugdíjamba, ahogy Piroska kénytelen tudomásul venni konok hűsége jutalmát.

Igaz, erről is van külön történetem.

Amikor Első Pista készült nyugdíjba, mondtam neki, menjen el azonnal a torony alá, és kérjen hatósági koldulási engedélyt a templom lépcsőjére. Rámmordult:

– Minek mennék? Lesz nekem tisztességes nyugdíjam!

Többször meglátogattuk betegként már, nem sokkal halála előtt eszébe jutott a dolog.

– De nagyon igazad lett!

Azóta magamra vonatkoztatva is mondom: elmegyek majd hatósági koldulási engedélyért én is, így is. Sokkal hamarabb, mint ő gondolta.

De mennyivel hamarabb kellene kiülnöm a templom lépcsőjére, ha ott maradok a másik lapnál? Egyenesen oda vezethetne az utam, bár akkor se tudtam volna egy falat kenyeret se kérni, amikor az egész család nagyon éhes volt.

Meglepő dolgok történnek mostanában. Régtől fogva tudtuk, a lila újság főrézsvényese a nyomda lett, az pedig súlyos anyagi gondokkal küzd. Sok pénzt beleöltek, hogy modern üzem legyen belőle, hogy jobb áron adhassák el, de így se nagyon kellett senkinek. Mit lehet ilyenkor tenni? Elindult az úthenger, beindult a fölszámolás.

Évek óta sejtettük, előbb-utóbb siralmas vége lesz ennek. Hogy mi tudtuk, az semmi, hiszen belőlünk az irigység is beszélhet. A túlsó oldal sokszor örül, ha a másik bajban van. Annak-

idején megfordult a fejemben, ha én lennék a legnagyobb kavaró, megvenném a nyomdát újságostul, aztán másnap eladnám újság nélkül. Mondtam is néhány embernek, de megint az a felelet szivárgott vissza hozzám, nem értek én ehhez. Egyszer aztán azt a hírt lengeti a szellő, hogy külön árulják az újságot.

De ki veszi meg?

A napokban megírták, hogy elkelt. Egy vállalkozó vette meg, akinek Szegeden is van érdekeltsége.

Ez eddig normális dolog a mai világban. Van azonban meglepőbb folytatása is:

Pípsós (peep show) ember a vevő – mondják.

Kegyetlen dolog a káröröm, de most nekem is nevetnem kell.

Még mindig azt írják, így is megmaradtak magyarnak.

A régi jelszó egyszer már bevált, miért ne sülne el másodszor is? A nők meztelen fenéke is lehet magyar. Akár nemzetiszínű szalaggal is átköthetik.

De hogyan keresztelhető mindez adventtal?

Hogy jön ide advent?

Amikor a nagy beetetés elkezdődött, nemcsak az volt a lépvesszőre fölkenve, hogy ők a magyarok, mi vagyunk a franciák, hanem az is, hogy azért választották a lila színt, mert az a bűnbánat színe. És az advent színe. A boldog várakozásé.

Ha még maradt valaki, akit a pusztá magyarság nem vett le a lábáról, azt a vallásos lelke legcsücskével húzták be a csőbe.

Az egyház előtt is nagyok lettek mindjárt.

Nem sokkal utána szép kísérletet láttam a bűnbánat és a későbbi arculat egybemásolására. Olyan pondró írás jelent meg a női nemiszervekről, susztergyerek is kimosta volna utána a száját.

Nem akarok kaján lenni, de ha igaz a hír, és ha valóban változtatni akar struktúráján az új tulajdonos, akkor már kipróbált utak vannak tartalékban. Lehet továbbra is a bűnbánat színe a lila. A Káma Szútra borítója is az. Miért ne lehetne rátenni egy lila stólat még, meg egy feszületet? (Tévedtem, nem Peep show volt a kenyéradó, csak diszkó.)

Tabus tubus

Szerettem ezt a címet, bár egyik legnagyobb kudarcomat idézi. Az És-ről van szó, az Élet és Irodalomról. Régen volt az is már, amikor kitalálta valaki: se nem Élet, se nem Irodalom, csupán És. Rajta is maradt.

Egyszer kipróbáltam, így címeztem a borítékot is.

Megkapták.

Azt is mondtam már, ha jól emlékszem, a legtöbb újságíró szerencsét próbált: küldött kéziratot ide is. A többség vissza is kapta, noha föl volt írva rá, hogy kéziratot nem őriznek meg, és nem küldenek vissza.

Mindenben ők se lehetnek következetesek.

Többször mondtam már, elhánytam csikófogaimat, és benőtt a fejem lágya, amikor újságíró lett belőlem. Azt is ki kell kotyognom viszont, amióta ismerem az ábécét – két évvel iskolámenetelem előtt már olvastam! –, azóta egyfolytában dolgozik bennem az akarat, úgy kellene sorbaszednem a szavakat, hogy más is értsen belőle. Ezért mondtam beszegődésemkor, hogy palavessző kora óta ismerem a tollat.

Még apám vitte el gyerekkorom termését valami kóbor írástudóhoz – gondolom, valamelyik kocsmában jöhetett össze vele –, aki azt üzentte vissza, hogy sokat olvassak. Nem értettem akkor. Én írni akarok, miért olvasásra biztat? Annyira belémkövesedett a nyilvánvaló elutasítás, felnőtt férfikoromban is nehezen veselkedtem neki még egyszer a mustrának.

Amikor mégis meglódultam, vissza is kaptam mindig.

Jött az árvíz újságíróskodásom második évében, és mint mondtam, mindennap a töltéseken bócorogtam. Ezer eset ivódott belém, olyan is, ami a napi egy riportcskámba bele nem fért. Összeakadtam a Tiszatáj akkori szerkesztőjével, és megemlítettem neki, írnék egy kiadós riportot.

– Nosza! – volt a felelet.

Mire a víz elment, készen volt a riport. Leadtam, elfogadták. Emberek a víznél. Madarat lehetett volna fogatni velem, úgy örültem, noha, ezt is mondtam már, belépésemkor voltam annyi éves, mint Krisztus a keresztfán. Most tehát annál is több teljes egy évvel.

Kefét is kaptam. Életem első keféje! Már akkor megfogalmazódott bennem az, ami azóta is belülről szóló szállóige lett, hogy olyan ez, mint amikor a kiskutya orrát saját piszkába verik bele.

Valahol még most is megvan ez a saját piszkom. Kettőt adtak belőle, az egyiket eltettem. Azért fontos ezt mondanom, mert bár kiszedték, velem kijavíttatták, mégse közölték. Valaki kitalálta, van már egy irodalmi nagyriport az általam azóta is tisztelt, és az előbb ismerhetően körülírt koszorús írónktól, még egyre nincsen szükség.

Kimaradtam megint a lakodalomból.

Hatalmas galádság volt. Azzal állítottak volna szembe, akit írásai miatt elérhető körből legtöbbször becsültem.

Henceghetnék is ugyanekkora erővel. A frontok ide-oda dobódása közben egyszerre kerültünk lapátra ugyanannál az embernél mindketten. Mégiscsak vittem valamire!

Ha azonban most is azt az eljárást követtem volna, mint eddig, hogy le vannak ejtve, ha nem kellek, nem kellek, akkor talán soha nem lett volna belőlem semmi.

Így se biztos, hogy lett.

Férfiemberben gyakran megfordul a gondolat ilyenkor már, hogy múlik az idő, és a harag is egyre gyakrabban forog benne, fogtam magamat szilajnagy mérgemben, és úgy, ahogy volt, elküldtem az És-nek.

Vissza is kaptam.

De másként. Azt írta a szabadságolás idején Évát is helyettesítő valaki, jóízű az írás, de elkéstem vele. Az árvíz napjaiban minden héten közöltek valamit, de már több hónapja vége, kár lenne visszaidézni az iszonyatokat. Írjak mást!

Ilyet nekem még nem mondott senki!

Mire Éva visszatért szabadságáról, már ott volt előtte életem első És-nek szánt riportja. Hamarosan meg is jelent. A Gólyaszámlálók címet adtam neki, és ez meg is maradt.

Sok minden azonban megváltozott benne, mire napvilágra jött.

Fölforrt bennem a méreg. „Gépbe” ültem, és levelet írtam, valahogy így:

– *Kedves Asszonyom! Azt hiszem, félreértettük egymást. Nem szerkesztőt kerestem, azzal itthon is jól el vagyok látva. Egy lapot inkább, ahol megjelenhetnék. Sajnos, tévedtem. Virágot akartam ültetni a szürke aszfaltba, de Ön sorra kitördelte azokat.*

Gondoltam, nincsen az a szerkesztő, aki ilyen beszédet elvisel. Ha nincsen, nincsen, akkor is ez az igazság. És bennem az íráskényszer igazságkényszerrel párosult: kimondani mindazt, amit nem szabad kimondani! És úgy kimondani, ahogy más nem szokta kimondani. Aki ezt ki akarja gyomlálni, még ha szorgalma dicsérendő is, az gyilkol. Gyilkosokkal pedig nem vállalom közösséget.

Szívtam ugyan a fogamat utána, de egyszer se bántam meg, hogy elküldtem. Huszonvalahány nagyszerű évet nyertem vele. Postafordultával jött a levél: bocsánatot kért Éva. Tőlem! A senkitől!

Ilyen is létezhet?

És kérte a következő riportot.

Ebbe bele lehet pistulni!

Küldtem utána rendszeresen. Elő-előfordult, hogy hetekig leveleztünk egy-egy kifejezés miatt, de ha nem hagytam, nem cserélte ki másikkal.

Mondok egy példát. Később lett kínos, amikor rájöttem teljes hátországra. Valamelyik riportban leírtam ezt a szót: pajesz. Jött a levél: nem lehetne inkább barkó? Ment a levél: nem. A pajesz nyersebb, ellenszenvesebb, a barkó inkább kedveskedő.

Amikor föladtam, akkor néztem meg Bálint Sándor szótárában, mit is jelent valójában. A mi borbélyunk minden nyíratkozásnál megkérdezte, egyenes legyen a pajesz, vagy ferde. Nekem ez volt a pajesz. A tanítónk is azzal kezdte a fülhúzásokat. A szótárban pedig ez a tréfás jelentése is benne van: tetűhinta. Előtte meg az, hogy ortodox zsidók hajtincse.

Innen már csak egy lépés az antiszemitizmus.

De lehet, hogy az egy lépés se hiányzik.

Megfagyott bennem a vér.

Lestem-vártam az újságot. Megjelent, benne a szó is: pajesz.

Újév táján rendszeresen jött a levél: üres a fiókom, írjon. Visszaírtam: cseréljünk fiókot. Mert az enyém meg annyira tele van, lassan-lassan lakást kell cserélnünk, hogy elférjek benne.

Ott voltam egyszer egy találkozón, amelyen a magasságos szerkesztőség tagjai ereszkedtek le a nyájas olvasóhoz. Pár éve már rendszeresen megjelentem benne, de nem vitt rá a lélek, hogy fölföldjem kilétemet. Az ottani kisleány vitte a prímet, ő pedig hajszálra olyan volt, mint a mi vicénk. Ha leírtam levélben, hogy nem szerkesztőt keresek, hanem egy lapot, ahol megjelenhetek, akkor most se kell nekem bevallanom, hogy közöm van hozzájuk.

Akik ismertek a hallgatóságból, úgy is tudták.

Nagy fene körítéssel előadta, kérdésre válaszolva, hogy a híres-neves riportok zömét Éva asszony faragja át közölhetővé. Lehet, hogy dicséretére akarta mondani, de nem úgy sült el. Ha itt lett volna, föltehetően ő is visszautasította volna. Az én bőrömet mindenesetre nagyon sütötte a szava. Forogtak hátra a hallgatók, némelyike kaján vigyorral.

Mondtam volna el, hogy biztosan nem igaz, amit mond? Idéztem volna saját leveletem, amellyel a soha szóba nem állás veszélyét is a fejemre idézhettem volna?

Nézzé meg az ember, kivel kezd vitát.

Fölálltam, és eljöttem.

Akkor még a parlamentben sem volt divat az ellenzék kivonulása. Mert nem is volt még ellenzék se.

Mit jelentett az És, ha se nem Élet, se nem Irodalom? Azt hiszem, egyik kizárás se lehet teljesérvényű. Volt benne életnek látszó nemélet is, és irodalomnak látszó nemirodalom is, ez tény, de azért termelt benne valódi is. Magam úgy fogalmaztam, a tizenhatodik oldal, ahol az erősen életszagú riportok megjelentek, az És cselédlépcsője. Jogosan le lehetett söpörni az irodalom asztaláról, de nem tudomásul venni nem lehetett. Amit itthon nem írhattam meg, akár terjedelmi okok miatt, akár „politikai” szemérmességből, azt elküldhettem oda. És ha megjelent, sokkal nagyobb durrant.

Ha nem jelent meg, az is sokat jelentett. Akkora a fal, teljesen átlóhetetlen.

Három esetemet hadd mondjam el.

Írtam egy riportot, A balesetek otthon történnek címmel. Arról szólt, hogy a lucernaföldről vitt be valakit hatalmas késéssel a mentő a szegedi klinikára mérgezés gyanújával, de az állami gazdaság azt állította, a mérgezés nem nála történt, hanem otthon, amikor Bi 58-cal a krumplit permetezte.

Az első bökkenő: Bi 58-cal csak a bolond permetezett krumplit. Azzal inkább a levéltetveket irtották.

A második bökkenő: végigjárva a mérgezett ember útját, számos mulasztásra akadtam.

Megjelent a riport szombaton, hétfőn fölhívott Pestről, az állami gazdaságok központjából valaki, hogy a riportot ugyan még nem olvasta, de az biztos, hogy bepöröl.

Mondtam neki, azért jó lenne, ha el is olvasná.

Be is pörölt, bár nem engem, hanem a lapot. Akkor mentem föl először az És-be, hogy a jogászuikkal megbeszélhessek mindent.

Kitűzték a tárgyalást, nyílna az ajtó, szólítanak be a pörös feleket, a mi jogászunk akkor látta, hogy a felperes embere nincs ott. Váltott az esze, azonnal nem vallotta be ő se, hogy ott van. Pörös felek nélkül pör se lehet, a Budapesti Bíróságtól automatikusan a Legfelsőbb Bíróság elé került az ügy.

Mintha gyorslift vitte volna fölfelé.

A Legfelsőbb Bíróság viszont illetékességből visszaadta az elsőfokúnak. Erre a tárgyalásra már én is fölmentem.

Vagy csak akartam?

Ott voltam a házban, a Markó utcaiban, pontosan akartam odaérni. Éppen tatarozták az épület belsejét, abban a teremben, amelyikbe az idézőm szólt, piktorok dolgoztak. Szaladgáltam fűtől fáig, irodából irodába, senki nem tudta megmondani, hol tárgyalják. Megtehettem volna talán, hogy sorbanyitogatok minden ajtót, és beszólok: tessék mondani, nem itt tárgyalják az én ügyemet? Itthon se jártam én még annyit bíróságra, hogy meg mertem volna tenni, a székesfővárosban is csak a fejemben fordult meg, azonnali elvetésre ítélve.

Kínomban visszamentem az És-be. Éppen akkor ért vissza a jogász is. Azt mondta, a bíróság igen hamar elintézte az ügyet. Kimondta, annyi joga azért mégiscsak lehet a Sajtónak, hogy a visszasságokat szóvátegye.

Távollétemben tehát fölmentettek.

A másik a Hasfölmetsző Borbála.

Az egyik ügyvéd keresett föl, hogy témát szeretne ajánlani. Mondtam neki, gyanús az, ha a törvény embere az újság segítségét kéri, de azért nézzük meg.

Nagyon állította, hogy igaza van, de nem ment vele semmire. A bíróság rendre elutasította védence keresetét.

Akkoriban még nem voltak divatban az orvospörök úgy, mint mostanában, és újságírók se akartak a szenvedő alany hátán nevető harmadikok lenni. Hárítottam volna én is, kézzel-lábbal, de arra kért, legalább olvassak bele az iratokba.

Adott egy hónaljra valót.

Azt hámoztam ki belőlük, a kislányt – én neveztem el Borbálának – vakbéllel operálták. Állítása szerint benne hagyhattak valami tampont, vagy más törlőt, és annak szálai évek múlva más-más részén törték át a hasfalat, és gennyes sebek kíséretében távoztak a szervezetből. A belek mozgása ide-oda sodorta, körülértek már a sebek Borbála derekán.

A hétköznapi ember azt mondta az ilyenre, eddig csak az nem fordult elő, hogy az operáló orvos benne felejtődött a sebben. És mit mond az orvosszakértő?

Két véleményt adott be. Az elsőben azt állapítja meg, hogy orvosi műhiba történt. Tétje nem nagyon lett volna ennek se, az az orvos meghalt már, aki a műtétet elvégezte. Másnap azonban visszavonta előző napi véleményét, és az alperesekkel egybehangzóan azt állította, semmi műhiba nem történt, ellenben Borbála, szegény szerencsétlen, úgy megszerette a kórházat – ha jól emlékszem, annyira hospitalizálódott –, hogy maga dugdossa be hasa bőre alá a gézeket, csak hogy tovább maradjon. És következett természetesen az otthoni zavaros viszonyok leírása.

Igazságügyi orvosszakértőnek is lehet páforgulása?

Nyálaztam a papirosokat egész este, és arra a következtetésre jutottam, nem értek én ehhez. A Jóisten tudja, mi lakik egy emberben kórházon kívül, hát még kórházon belül.

Elgondolkodtatott azonban valami. Az egyik lányom valami pattanást talált a hátán, az anyját kérte meg, nyomná ki. Éppen akkor olvastam az iratokban, hogy Borbála már a hátába is tömködi be a gézt. Álljunk meg egy pillanatra! Ha az én lányom a pattanással se bír a háta közepén, akkor Borbála hogyan erőltetheti bele? Itt valami biztosan sántít.

Dolgozik az emberben a civil felelőtlenség, megírtam. El is küldtem Évának, és ezt vissza is küldte. Áradozott ugyan, hogy nagyszerűen meg van írva, de ha közölné, nem maradna ember, aki föl merne feküdni a műtőasztalra.

Később tudtam meg, akkoriban operálták először a férjét.

A harmadik is az egészségügy házatáján mozog, de sokkal több annál. Amikor a szerkesztőségben megemlítettem, hogy készülök megírni, az örök vice vad haraggal elküldött a fenébe. Ő biztosan nem közli.

Maradt megint az És. Vészkijáratnak.

Volt Szegednek egy csupaszív doktornője, a Terike. Később akasztottuk rá a Szent Teréz nevet. Amit ő tett a szerencsétlen gyerekek lelki üdvéért, azt senki meg nem tudta volna tenni. Nem félreértésből használom a lelki üdvösséget, a lélektan eszközeivel akart egészséget vinni a beteg életekbe. (Azóta, szegény, maga is oda költözött, ahol a lelki üdvösségek beszélnek.)

Akkoriban már lehetett hallani a szipózásról, bár ezt a nevet később találták föl hozzá. Technokol Rapidot nyomtak nejlonzacskóba a gyerekek, a szájukra fogták, és úgy „inhalálták” be a ragasztó kábító gőzeit.

Terike a beszélgetés elején mondta, ne vergődjek vele, biztosan nem közli ezt egyik újság se. Név szerint semmiképpen ne szerepeltessem.

Tabus tubus címet adtam a riportnak. Mint a nagy bűnesetek idején szokták, a vádlottat föl ismerhetetlenné teszik a képernyőn, úgy tettem én is. Írtam a riportban, háttal ül a megkérdezett, és úgy felelget. Azt is elmondta, hány ilyen esetről tud, meg azt is, mennyire végzetes lehet egyetlen játék is. Iszonyatos nagy számot mondott, hogy az egyik alagsori mosókonyhában hány kinyomott tubust találtak nemrég, népes orgiák ékes bizonyítékaként. Hetven körül lehetett. Azt is elmondta, iskolákban még a pedagógusoknak se lehet tartani fölvilágosító előadásokat, pedig nekik kellene legelőször észrevenniük a már nem is kertek alatt ólálkodó veszedelmet. Orvostanhallgatók is fölmérést akartak készíteni a veszedelemről, természetesen őket se engedték be az iskolákba.

A gyerek tudhat róla, hogyan kell szipózni, de a szülő arról se, hogy szipózik? A nevelő sem? A későbbi orvos sem?

Miféle örültség ez?

Elküldtem, és Éva tapsolt. A következő héten azonban lelombozódva írta: megtiltották, hogy közölje.

Nem volt nehéz kitalálnom, ki tiltotta meg. Központi utasításra történt, de hogy van ilyen utasítás, azt Éva nem tudhatta, mert akkor nem lelkendezett volna először. Valaki eszébe juttatta, amikor közlésre leadta. Lélekből testvére a mi vicénknek, csak ő lehetett.

Visszaküldte a kéziratot. Úgy tettem, ahogy a hűtőházakban cselekedtek akkoriban a Dél-Amerikából származó marhahúsokkal: lehúzták a borítóját, másikba tették, és továbbadták. Másik borítékban elküldtem az Új Tükörnek. Régi szerkesztőségi kollégám volt akkor már ott olvasószerkesztő, vissza is röffent rám:

– Ha tudod, hogy tabus, akkor mit akarsz?

Ő se közölte.

Három a magyar igazság, harmadszorra a Valóságnak címeztem. Ott is volt egy szerkesztő, akivel később is jól megjártam, a könyvem lektorálásakor. Honnan veszem én, hogy tabus, amikor az Alkohológia című lapban is lehetett róla olvasni.

Hány ember olvasta akkor az Alkoholológiát?

És hányon segíthettünk volna még, ha idejében fölrázzuk a közvéleményt!

Jó tíz évvel később már megírhattam, hogy majdnem szóltam.

Azóta kemény drogok elleni sikeres vadászatokról szól a magyar sajtó.

Arról természetesen nem, hogy hányat nem találnak meg. Meg azt se, hány ember rokkant bele testileg-lelkileg.

Elszabadult a pokol.

Nem azt mondom, persze, hogy a betű erejével meg lehetett volna előzni mindezt. De ha csak egy esetben használtunk volna is!

Évával ritkán találkoztam, hiszen legfőljebb háromszor voltam a szerkesztőségben huszonvalahány év alatt. Széplakon néha összefutottunk nyaranta, a szomszédunkban volt az az üdülőház, amiben nekik is részük volt.

Jó szívvel emlékezem rá.

Amikor nyugdíjba ment, és már megvolt az utód, küldött egy levelet, hogy szeretné, ha fönna maradna a kapcsolat az És-sel. Ahogy Miska is megírta a magáét a megyei folyóiratból való kicsöppenése után. Fölmentem megint. Mondom az új embernek, csak azért jöttem, hogy a szemébe nézzek, ámbár ismerjük már egymást. Ivott-e előtte, vagy nem, nem tudhatom, de nem értette a dolgot. Mit lehet az ő szeméből kinézni?

– Csak azt, van-e benned böcsület?

Most eltévesztettem a lépést. Már adta is vissza a kéziratot.

Világhírű operaénekesünkről írtam egy szokásos méretűt, és elküldtem. A rendszerváltásnak becézett folyamat legelején járhattunk még csak, és annak a legjellemzőbb vonása, hogy először a színészek estek egymásnak, aztán az újságírók. Énekesünk akkor dobta be a törülközőt Szegeden, és elment Győrbe. Ezt írtam meg. Talán egy hét múlva dolgom volt Pesten, beugrottam ide is. Azt mondja meglehetősen pökhendiséggel:

– Ez nekünk túlságosan vidéki.

Összefutott előttem a világ. Az az ember, akire az egész világ odafigyel, akinek nagyokat tapsolnak a föld túlsó felén is, az a székesfővárosi „nekünknek” lehet túlságosan vidéki?

– Csak ez a bajotok vele?

– Ez.

– Akkor Isten megáldjon!

Kezet nyújtottam, és eljöttem.

Azóta csak egyszer vettem a kezembe az És-t. Akkor is tévedésből.

Akkora bozót ez már, most sem látok mögé. Pedig még csak az elején jártunk a magyar sajtó teljes elhitványulásának.

A tizedik ember

Ha értenék a harsonához vagy a trombitához, jó hangosan beletrombitálnám előre a fülekbe, mennyire hálás vagyok, hogy vénülő fejemmel kiadták első kötetemet. Írogattam nyakra-főre, el is küldözgettem mindet, de vissza is kaptam valamennyit. Ha akkora dicséreteket kaptam volna kritikákban, amekkorákat a visszautasító levelekben, bizony mondom, boldog lettem volna, de a végén, sajnos, mindegyiknek ez állt: kiadására nem vállalkozhatunk.

Most tíz éve, hogy megjelent az első, igen előkelő tálalásban, a Magyarország felfedezése sorozatban. Kívánhat ennél többet a magamfajta szegényember?

Kívánni kívánhat, mert régtől fogva kívántam már, de annál nagyobb az örömöm.

Mocsár Gáborhoz, a szerkesztőbizottság akkori tagjához fordultam először tanyai témámmal. Azonnal elsorolta, hány írásával bizonyította maga is, hogy közel áll szívéhez a tanyai nép – többek között ő is tanyai származék –, tehát támogatja. Akkoriban még csak arra gondoltam, megírom Szikáncs históriáját. Tanyaközpont ez Hódmezővásárhely határában. Azért hozták létre, akár a többi tanyaközpontot, mert a Tanyai Tanács megalakulása pillanatától fogva a tanyán élők ide terelését látta megoldásnak. Szikáncson létrejött a tanyaközpont, ahogy illett – és megmaradtak a tanyák is! Izgalmas bumerágnak láttam. Azt mondta Gábor, nem biztos, hogy érdekelné valakit is egyetlen akármilyen írást inkább a vásárhelyi tanyákról. Erre azt feleltem, tervezetet szívesen írok, de nem biztos, hogy értelmes dolog sülni ki belőle. Eszembe jutott viszont, hogy az 1960. évi népszámlálás óta figyelgetem a hajdani nagy Szeged tanyáit.

Nem tudnám megmondani kapásból, hány tervezetet küldtem el, mire – minden ajánlattal ellentétben – abban maradtam magammal, az ország tanyái nem férnének bele egyetlen könyvbe, és én eleve alkalmatlan lennék rá, hogy megpróbáljam. A hetvenes évek vége felé végre biztatást kaptam. Aztán mindjárt egy hidegzuhanyt is.

Szenti Tibor, a vásárhelyi tanyák szerelmese 1979-ben megjelentethette a Gondolat Kiadónál A tanya című szép kötetét. Péter László írt róla ismertetőt az Új Tükörben, és ilyen mondattal zárta: akár a Magyarország felfedezése sorozatban is megjelenhetett volna. Jött azonnal a levél Gáborhoz: ha már van ilyen könyv, akkor minek még egy?

A kiadás tehát lefűjva.

Lógó orral írtam levelet az elutasítónak. Az állt benne, ritkán adódik, hogy a holtak eltakarják az élők elől a napot, elszívják a levegőt, de most ez történik. Szent Tibor az elhalt tanyákról írt – a kopáncsi elpusztultakról –, én az élőkről szeretnék szólni.

Vannak még csodák, postafordultával jött a válasz: írást!

Nekiestem, 1981 decemberében kitétem a végére a pontot. Nem tudom, azóta hogy megy a dolog, akkoriban három lektori vélemény kellett. Kettő messzemenően támogatta, a harmadik azonban nem. Az a valaki, akivel az Alkoholológia című lap kapcsán violenciám támadt a Tabus tubusról. Statisztikában nálam sokkal járatosabb, kikétszerkettőzte mindjárt, nem igaz, hogy minden tizedik ember tanyán él. Elősorolta a statisztikai jelentéseket, csak azt nem vette észre, pedig bele volt írva az enyémbe, hogy 1960-ban élt – nagyolt számítással – minden tizedik ember tanyán, és csak azt akartam a címmel elérni, hogy előre vessem: mivé lett a tizedik ember?

Milyen könyv az, amelyik már a címében hazudik? – feszegette tovább. Gyökeres átdolgozást javasolt, és lényeges rövidítést.

Az ógörögök méregpoharához, a fényestekintetű török szultán selyemzsinórjához hasonlított az ilyen fölszólítás: végezd ki magadat tulajdon kezeddél!

Keresztbe állt bennem az ördög: nem!

Balga fejemben az is megfordult, nem akarják, hogy első könyvem legyen a sorozat addigi legvastagabbja. Aztán szépen, csöndben beláttam, semmire nem megyek vele, ha a magyar irodalom hősi halottja leszek. Ha most nem jelenik meg, nagyobb esélyem később se lesz rá. Újra leültem, újra áteresztettem gépemen az egészet, de a cím maradt.

Jó is, hogy megmaradt. Második lektori véleménye nagyobbik felében elnézést kért a szóban forgó bírálóm. Anélkül, hogy fölhívtam volna még hangosabban rá a figyelmét, észrevette második olvasatban, amit az elsőben nem. Innen mérve sima volt az út, már csak négy évet kellett várnia a kiadói aszalóban, és 1985-ben meg is jelenhetett.

Százötven gépelt oldallal rövidebben.

Sajnos, nem mondhatom most se, hogy annyival feszesebb és jobb lett. Akinek kezét-lábát levágják, ne hencegjen vele, hogy erősödik általa. Ahogy a kutya nyalogatja behegedt sebét is, úgy nyalogatom én is.

Lehet, hogy itt is sok fokozatot kellett volna betartanom. Talán mínuszos könyvekkel kellett volna kezdenem, ahogy az újságírást is mínuszos hírekkel.

Azt azonban el kell mondanom, életem legkedvezőbb pillanatában jelent meg a könyv. Az előző év őszén lékelték meg a fejemet, éppen a föltámadás gondjaival voltam elfoglalva, amikor megkaptam a tiszteletpéldányokat. Előtte még úgy igazítottam kiadói gondjaimat, hogy jó barátom, Ilia Miska intézze, ha netán nem tudnám magam. Nagyot nem ugorhattam akkor még, de a lelkem már ficánkolni kezdett. Mással is megesett, hogy holta után jelent meg munkája, de kellemetlen lett volna, ha velem is így történt volna.

Amikor már a kötet szerkesztő, Szilárd Gabriella kezében volt a kézirat, elejtettem neki ilyen mondatot is: kökemény falat vakargatok, tudom jól, ide pedig jerikói trombitások kellenének, de legalább megvakarja valaki. Addig mindig az volt a hivatalos álláspont, hogy a tanyavilágot meg kell szüntetni. Föl kell számolni. Ha csak tehettem, tehetetlenségemben szívesem idézgettem a hitleri ausradierent is, de csak ott, ahol a falnak nem volt füle. Nem mertem még hangosan kimondani, hogy némelyik diktatúra mind egyforma, és hogy nálunk is volt párja a szomszédban zajló falurombolásoknak. Tudtam, hogy nem én vagyok az első, aki a tanyavilágot életben akarta tartani, illetve saját belátására bízni további sorsát, de nekem adatott meg, hogy szociográfiai riportkötetet írhattam róla.

Akik ismertetőjükkal vagy kritikájukkal figyelemre méltatták munkámat, megintcsak ficánkoltatták gyógyulófélben lévő lelkemet. Volt ugyan olyan is, talán három, akikkel vitába tudtam volna szállni, de az ellenoldalon lévők figyelmét is sokra tartom. Azt természetesen sejteni se tudom, mennyivel többen elleneztek volna, ha például a mostani gyorsasággal jelenhetett volna meg. Időközben azok is tanyapártiak lettek, akik korábban szívesebben fűjták az egyennótát.

Túlzás lenne azt mondanom, amit én még csak a fal megkaparásának neveztem, az végül a zsilipek fölhúzása lett, mert bár igaz, de nem az én érdemem. Addigra megértek a körülmények a korábbi leradírozási indulatok tarthatatlanságára. Röviddel utána megszűnt a tanyai építési tilalom – a kötet egy része ezt a kegyetlen gyakorlatot ostromozza –, és csak bűvópatak-ként jött elő néhány foszlánya később. Néhány faluban vadonatúj tanyák építésére is mértek telkeket.

Sajnos, a másik nagy fejezet elkésett. Az Elaludt lámpások azóta is csak itt-ott pislannak föl, a tanyai iskolák sorsa, ma úgy látszik, végleg megpecsételődött. Valamikor, újságíróskodásom

első napjaiban föltemtem a kérdést: Mi lesz most belőled, tanyák iskolája? A felelet ez volt: Raktár, magtár, bomló gyümölcs biztos háza. Azóta árnyaltabb lett a kép, kocsma is lett belőle, nem is egy helyen. Egész addigi életében az alkohol veszedelmeire is figyelmeztetett, lett belőle szesztestvérek leltár szerinti fészke.

Átok ül rajtuk.

Egyetlen szélfuvallat elfújta szinte valamennyit, természetesen az akkori tervgazdálkodás eleven cáfolataként. Közvetlenül előtte rendbe hozták mindet, hatalmas költségek helyett társadalmi munkában vezették be a villanyt, és mozgalom indult: televíziót minden iskolába!

Hirtelen támadt forgószelel vitte el őket.

Mi lett a gyerekekkel? Bezsúfolódtak a központi iskolába, ahol a legelemibb szükségletből, a levegőből is kevés jutott. Jó tizenöt évnél kellett eltelnie, hogy megfelelő méretű(?) iskolák épüljenek. Jó tizenöt évig akik iskolába jártak, így kezdhetik önéletrajzukat: kimondhatatlanul nehéz gyerekkorom volt... Közben, ha jól tudom, Ásotthalmon például tíz év alatt ezerrel(!) csökkent az iskoláskorúak száma.

Miközben a gyerek begyűrűzött a tanyáról, kigyűrűzött a tablettá. Egyetlen faluban ezer gyerekkel kevesebb!

És még a varjú se károg utánuk!

Elrágódhatnánk ezen is legalább két napig, de nem tudom, érdemes lenne-e. Azt mondták, azért kell bejárniok a faluba, mert tanyán nem tanítanak orosz, aki ott fejezi be az iskolát, nem tanulhat tovább. Az egyenlő esély elve alapján kellett fölszámolni tehát mindegyiket. Később kiderült környékünkön, az egyetlen megmaradt tanyai iskolába járók jobban tudnak oroszul, mint a falubeliek, mert a magnetofonos tanító néni született orosz volt. A legnagyobb érvet tehát egycsapásra kilötte volna a magnetofon, ha kicsit is vártak volna. Aztán, lám, az egész oroszstanulás omlott össze.

Ahol addig a tudomány lámpása világított, úgy adták el, mint akármelyik istállót. És mi lesz ott, ahol a lámpást elfűjták? Mindenki tudhatta, sötétség. Tudta is mindenki, de valahogy nem akarta tudni.

A lehető legérzékenyebb pontjukon támadták meg a tanyaiakat iskoláik lakatra zárásával. Ha a gyerek bejár a faluba, előbb-utóbb a család is beköltözik. Be is költözött. Nem győz most visszaköltözni. Nem állandó lakosnak persze, legfőljebb nyáron lakik kinn, vagy csak a jószághoz jár ki naponta. A szellemi elsivatagosodás futóhomokját iskolákkal kötötték meg annakidején, most gyökerestül kitépték mindet, visszatérőben van tehát a sivatag. Rendőri jelentésekben, bírósági ítéletekben lenne kimutatható, ha valaki venné a fáradságot, és összegezni akarná. A régi betyárvilág is visszatérőben, igaz, korszerűbb formában. Ma nem úgy kötik el a lovat, mint Tömörkény idejében, a marhát se úgy hajtják el, a birkalopások vagy a disznózabrátlások is másként történnek. Előáll a tolvaj utánfutós kocsijával vagy teherautójával, fölrakja, és elmegy. Hiába vesznek keréknyommintát, meg nem találják soha. Hej, ha Rózsa Sándor ezt látná!

Amikor gyógyulásom után újra kezdtem bókászni a tanyák között, azt vettem észre, félnek tőlem az emberek. Addig? Jó szívvel fogadtak, most inkább gyanakvással. Mert hátha csak földerítőként vagyok itt, és visszatérek majd éjnek éjadán bandámmal, kifosztani őket. Fájdalom, be kell ismernem, megint igazam volt. Jósoltam a könyvben, ha elvisszük a fölét, marad az alja. Korábban megvolt a tanya egyensúlya, és szellemi hajszaösvéssége, mindenki mindenkiről mindent tudott. Most? Ne láss, ne hallj!

Ha csak állatot lopnának! Annyi gyilkosság soha nem történt tanyán, mint mostanában. Mindenféle stukkertörténetek keringenek. Öregapók, öreganyók réme az idegen. Akit azelőtt vártak, most a pokolba kívánnak. Kivonult a tisztesség, megmaradt a hitványság. És szaporodik.

Miket lopnak? Ami mozdítható, mindent. A kint hagyott öntözőberendezéstől a kistraktorig, ami éppen kéznél van. És a termést! A zsákba rakott hagymát, a kinnhagyott kukoricát, vagy a legfinomabb őszibarackot. Azt mondja az egyik tanyai, állnak a pesti nagybanin, befut egy furgon, és féláron kínálja az őszibarackot. Percek alatt elkel, mehet is azonnal. Persze, hogy adhatja féláron, nem ő dolgozott meg érte. Ő csak megszédte, és elhozta. Ha netán följelentést tesznek? Azt mondja a rendőr, ennyi betörés városon is van. Autóból, bicikliből annyit lopnak naponta, azt se tudják előkeríteni, hol keresnék a hízott bikát, a disznót, a birkát vagy a lovat? Valamelyik gőzölgő tányérban talán?

Mindvégig tartózkodtam attól, hogy a tanyák jövőjéről komoly gondolatokat mondjak, és erre két okom is volt. Nem lehetett kimondani akkor még mindent, ami a fejemben megtermett, de láthattam magam is, a tanyavilág története végig a jóslások cáfolata. Nem akartam mindenáron témát adni az utánam jövőknek. El nem kerülhettem azonban, néha olyan mondatokat is le kellett írnom, amelyekből a jövőre is nyílt ablak. Mondom, kerültem az ilyen alkalmakat, tehát ritkán fordult elő, de úgy gondolom, ezekben is igazam lett.

Most hallottam, az egyik agyongyapált, ezerszer földbevert tanyában öt gyerek nevelkedett. Mind az öt otthagya az ősi fészket, talán a negyedik tartotta meg jószágnevelőnek. Pár évvel ezelőtt a legkisebbik megvette a szomszédét, és minden hét végén oda viszi a családját. Ott töltik a nyarat is. Modern élet költözött bele velük, már úszómedencéjük is van. Gondolt egyet a másik fiú is, a nyugdíj előtt álló postamester, ő meg megvette a másik szomszédét. Mintha a régi néprajzi fogalom, a hadas település elevenedne meg!

Ötből három tehát. (A negyedik, a lánytestvér, eleve tanyán él, de a szomszéd faluban.) Mind a három azonban csak kijár a hajdani szülőföldre, és a divatosan második gazdaságnak nevezett életvitelt gyakorolja.

Sokan járnak hasonló cipőben.

Kezdetben leginkább a városi népek vették meg a tanyákat, mostanában már az egykori tanyaiaik is veszik. Döntő változás.

Följajdultam a könyv vége felé. Az elején azt írtam, a minden tizedik ember tizedrangút is jelentett, a vége táján már attól tartottam, ha az arány huszadikra változik, nehogy huszadrangú is legyen. Most úgy látszik, tévedtem benne. Kezd rangja lenni a tanyának megint.

Ez a tanya azonban nem az a tanya már! Az új épületek semmivel nem maradnak le a falubeliek mögött, sőt jobbak, pedig a falubeliek is lekörözték már a városiakat. Engem azonban mindig inkább a tanyai ember érdekelt. Az is egészen más.

Legalább egy oktávval lejjebb muzsikál.

Ásotthalmon volt az utóbbi idők legnagyobb erdőtüze, évenkénti fokozatokban. Kánikula volt, a világ nagy erdőtüzei és bozóttüzei is ilyenkor szoktak történni. Ennek azonban két mozzanata is csatlakoztatható egykori könyvem gondolataihoz.

Elsírtam akkoriban, hogy az erdővel körülkerített tanyák emberének legföljebb fölfelé, Szent Péter felé van kilátása. Élete jutalma, hogy ősztől kezdődően vaslapáttal verheti agyon a kukoricagóréba beköltöző rengeteg egeret, mert az erdőből mindegyiket oda hajtja a hasa. Azt hiszem, semmit nem tévedek, és akkor se tévedtem, hogy politikai szándékosság is volt a körülkerítés mögött. Minél jobban beszorul, annál gyorsabban költözik majd be a faluba. Ahogy körös-körül a Körös körül Békés megyében is majdnem-majdnem örültek a folyó

kilötytyenésének, a pusztító árvíznek, mert legalább kiöntötte a tanyai népet, mint az ürgét, úgy örültek a faluba kényszerülőknek a homokvidéken is.

Nem győztek most hírt adni az újságok arról, hány tanya lett az erdőtüz foglya. Majdnem mindbe beleharapott, leégett a kerítés, a szalmakazal, a szénakazal, az istálló. Tűzoltók sokasága a tanyákra vigyázott, és nem a tüzet oltotta. Biztosra veszem, pár évvel korábban nem igyekeztek volna ennyire megvédeni őket.

Végül, tudtommal, egy tanya se pusztult el. Hogy ebben mekkora szerepet játszott az a tény, hogy többségük már régen nem eredeti funkciójában létezik, nem tudhatom. A gazdálkodás föltételeitől eleve megfosztotta a gondoskodó körütekintés, legtöbbje városi népek tanyai nyaralója lett. Egészséges erdei környezetben élni jó! Azt hiszem azonban, a még megmaradt egy-két hagyományos funkciójú tanyát ugyanúgy védték, és ez a lényeg. Amit akkor minden fondorlattal kifüstölni igyekeztek, lám, súlyos állami erőfeszítéssel most védeniök kellett.

Azt, persze, senki nem tudta megmondani, a sok „bebíró” városi közül lehetett-e köze valamelyiknek is a tűz kipattanásához. Kicsi kell a nagy tűzhöz is! És aki csak kirándulni jár ide, másként vigyáz, mint az, akit egész élete ide köti. Vigasztalhatnám magamat, hogy megint jól kukorékoltam, de természetesen nem teszem. Nagyon fáj az iszonyatos pusztulás.

Félig-meddig hivatalos verzió is született a tűz keletkezésére. Átment az erdőn egy olyan csotrogány, amelyik pár nappal később tüzet okozott a kipufogójából kiömlő szikrától. Ha később föl tudta gyújtani az avart, fölgújthatta előbb is. Gyújtani gyújthatta, de csak elméletileg. Ezer más oka is lehetett. Számomra azonban az a fontos most – elnézést, hogy ennyire a magam malmára hajtom a vizet, de ezt sírtam két évtizeden keresztül –, hogy a magyar mezőgazdaság többet érdemelne a nagyüzemektől levetett, réges-régen nullára leírt gépeknél. A téeszvilág kezdete óta mást se csináltak, csak a nagyüzemeket látták el gépekkel, a kisüzemekről pedig elvették a lovat is, mert az is a kapitalizmust szüli. Hogy a traktor minden porcikájából csorgott az olaj? Úgy kell a parasztnak!

Elmentem az érdekelt gazdához. Azt mondta, egész Csongrád megyében nem lehetett kapni kipufogót. Persze, kész a szentencia: nem lett volna szabad elindulnia vele. És ha nem indul el? Nemcsak ő, de a faluban legalább százhusz csotrogányos? Akkor ki takarítja be az egész évi termést? És akkor mit eszünk mi, méltóságos városiak?! (Lám csak, minden szentnek maga felé hajlik a keze, már engem is saját bajaim gyötörnek? Ennyire nehéz tudomásul vennünk, hogy a tanyai ember önmagában is ember?)

Annak idején avval kezdődött a kiszuperált gépek reinkarnációja, hogy a rendőr kiállt a falu szélére, és megbüntette azt is, aki a dűlőúton akart menni ócska traktorjával. De büntetéssel már akkor se lehetett termelni! Aki ma a földből akar megélni, annak gépre van szüksége. És még mindig nem lehet normális kisépeket elfogadható áron kapni. Arra jó a játékszernek tekinthető kerti rotátor is, hogy a zsebeit kifordítsa, aki megveszi, de a parasztember zsebeit régen kifordították már. Rá van utalva az ócskára akkor is, amikor már néha-néha talán(?) jobbat is vehetne. Hány évet késtünk vele? Ki tudná megmondani! És hány öltést varrtunk rosszul az eleven testen? A boldog Isten tudja.

Pedig a rossz öltés igen sokszor elgennyesedik.

Kopáncsi trónfosztás

Valaki átalakította Kölcseynek sorait, és lett belőle ez: *Hass, alkoss, kuss...* Úgy gondolta a nagy mozgolódások idején, ez már mindörökre csak a múltra lesz érvényes.

Egy fenét!

Ami egyszer megtörtént, az megtörténhet máskor is. Aki fõnt van, az mindig, mindenáron dirigálni akar. És mivel magyar ember, elõbb cselekszik, aztán gondolkodik.

Aki megszólal, megeshet, befogják a száját: ne ugass!

Egyik márciusban kocsiival mentünk a vásárhelyi úton. Kopáncson lehettünk, amikor mondta fotóriporter társam, hogy hétfõn, bár ünnep lesz, dolgoznunk kell. Tudomásul vettem, mint a parasztember: elvetjük a repcét.

– Ez a mi sorsunk.

– Nem is kérdezed, hogy mit?

– Ahogy én ismerlek, majd megmondod. Addig még majdnem egy hetünk van.

– Megyünk a Habsburg Ottóhoz.

– Nafene!

Eszembe jutott hirtelen: március 15-e lesz. Mondom tehát:

– Az meglehet, hogy te mész, de én nem.

– Pedig te is jössz. Kettõnket utaltak ki rá. Te írod, én meg fényképezem.

– Március 15-én se körül nem nyálazom a Habsburgok nevét, se le nem írom. Ha majd egyszer kiáll Ottó a nemzet elé, mint arra leginkább illetékes egykori trónörökös, és õsei helyett nyilvánosan bocsánatot kér, vagy legalább elítéli egykori tettüket, akkor én leszek az elsõ, aki szeretetteljes interjút kér tõle, de addig meg se szólítom.

– Nem interjút kérnek, tudósítást csak.

– Azt se. Abban is szerepel a neve. Ha a római pápa bocsánatot tudott kérni Debrecenben a gályarabbá tett prédikátorok elüldözése miatt, és egy milliméterrel nem csökkent vele a tekintélye, ugyanúgy megtehetné õ is. Legalább ennyi idõ után.

Láttam, fönnakadt a bogár Zoltán fülében is. Mert a szeme fönnakadt. Szinte hallottam, mikor koppan egy nagyot a fejében a gondolat. Mint amikor a kútba leér a kõ.

Kopáncsi koppanás volt.

Délutántájt hazaértünk, mondja a pillanatnyi fõnökünk, hogy előre szól, tudjunk készülni rá: úgy döntöttek, hétfõn dolgoznunk kellene.

– Habsburg Ottó is ott lesz az egyik falu ünnepségén, arra vagyunk hivatalosak mi is. Egy szívhezszóló tudósítást kérnének, amilyet csak te tudsz megírni.

Mézes a kukac, de nem kapom be. Benne van a horog.

– Nem érek rá! Én márciust ünnepelek akkor, nem a Habsburgokat. Ha nem tudnád, márciusban éppen velük fordult szembe a nemzet.

Lefogadom, akkor esett le neki is a húszfillér. Elpirult.

- Látod, erre nem gondoltunk. Szólnod kellene a Zajosnak.
- Ha akar valamit, majd szól!
- Botrány lesz belőle, meglátod. Még a végén beharangozzák előre a lapban.
- Akkor se az én dolgom.

Eljött a péntek, biztosra vettem, már mindent megbeszéltek, hiszen ennek a háznak – nem győzöm hajtogatni – kitűnő a hangvezetése. Amit Kopáncson mondok, az is behallatszik, legföljebb némileg áthangolva. Mondja a soros olvasószerkesztőnk, az, aki föltehetően örök lojalitása jegyében kitalálta a szilajnagy ötletet, hogy hétfőn el kell mennem, a Zoli elvisz, fényképez, én pedig írok.

Föllobbant bennem az indulat. Káromra minden hír úgy száll – ezt is elsütöttem már –, mintha kötelező anyagként adta volna ki az MTI, de amikor ők tévednek, hallgat és kushad a hírszolgálat?

- Én pedig nem megyek.
- És te pedig miért nem mész, ha meg szabad kérdezni?

Hatalmas gúnyt sugárzott az arca.

- Úgy döntöttem, nemzetgyalázásban nem veszek részt.

Mint akit kígyó mart meg:

- Mi az, hogy nemzetgyalázás?!
- Aki nem tudja, hogy március 15-e után október 6-a következett, Hayнауval, és tizenhárom bitófával, annak hiába mondanám.

Látszott rajta, erre ő se gondolt, és ez nagyon meglepte. Pedig hogy megrágta ő már mindezt. Talán a laptűkröt is előre megrajzolta, hogy az első oldal rendben legyen.

Pötty se maradt rajta fehéren, mint ahogy, gondolom, rajtam se, lett belőle csupa vörös. De az is látszott, jó iskolát járt, jól megtanulta a leckét: az újságíró nyelve mindig ott legyen, ahol meleget érez. Ha most onnan fúj a szél, akkor azt kell megírnunk. Micsoda jó pont lenne nekünk, ha mégis megválasztanák egyszer köztársasági elnöknek.

Védekeztem még:

- Nem is a mi megyénkben lesz. Ha te kedvében akarsz járni szülőmegyéd pillanatnyi hivatalosainak, akkor menj el te! Légy te tanúja az időzített benyulásnak. Ennél nagyobb dicsőséget elképzelni se tudnék: pont március 15-én!
- Én akkor pont szerkesztek! És pont nem az én dolgom!
- Pont az enyém se!

Még undorítóbb lett:

- Mert a kényes dolgokra menjen más, mi? Mert te előkelően elutasítod? Mert te főmunkatárs vagy, mi? Mert neked büdös a munka ünnepnapon? A többi gürizzen, hogy a nyelve is kilóg, mert teneked nem tetszik? Nem én találtam ki, nincs több mondanivalóm. El kell menned.
- Miért nem lettél te is főmunkatárs? Nem adtad volna egy vak lóért, ha helyettem téged választottak volna ki. Párttitkár is szívesen lettél volna, mert akkoriban ez a státusz egyedül nekik volt fönntartva. Ami pedig eleve büdös, az ünnepnap is büdös, meg hétköznapi is. Légy szíves, intézkedj, hogy adják ki a munkakönyvemet, de én akkor se megyek.

– Majd meglátjuk azt még!

Körülbelül tudom csak visszaidézni az akkori hangulatot, mert igen hamar be tudok pöccenni. Jerikó falai is leomlanának, úgy tudok ordítani olyankor. Régebbi formulák szerint a plafonon voltam, sőt föl-fölnéztem, nem akar-e ránkrogyni a mennyezet. Átkozottul rossz tulajdonság, nagyon rühellem. Többször is meg akartam szabadulni tőle, de lám, nem sikerült. Pedig hányan mondták már, az kiabál, akinek nincsen igaza. Hangerővel azonban a másik oldal is bírta. Harsogott a ház. Ezek szerint neki sincsen igaza? Miféle ház ez, ha itt senkinek nincsen igaza, noha az igazságot hirdeti minden írásában?

Láttam, be-bejöttek mások is, bámultak, csodálkoztak, hallgattak, aztán kimentek, de hallótávolságban megálltak.

Nem jó láthatóvá lenni, ha a pillanatnyi percfőnökkel pöröl valaki közülük.

De nem lehet nem ott lenni, ha végre valaki pörölni mer vele.

Legszebb öröm a káröröm.

Amikor kifelé mentem, sorra odajöttek az Erdélyből és a Vajdaságból menekült kollégáim, hazafiúi áradozással szorongatták kezemet. Mert ők még ilyet nem hallottak. Tetszett az is, hogy éppen vele akasztottam tengelyt, szerintük is nagyon ideje volt már, mert nagyon futott vele a ló, de leginkább az tetszett, hogy március szellemét ennyire megvédtem.

Csöppet se vettem rossz néven tőlük, hogy nem ott álltak ki mellettem nyíltan. Nekem a csendes rokonszenv is nagy szó.

Legalább fél óráig tartott a csata. Azt nem mondom, hogy fölért volna akár az isaszegivel, akár Budavár ostromával, de zaja nagy volt, az biztos.

Hazamentem, és vártam, mi lesz. Tartottam tőle, minden új helyzet visszahozza a régi szokásokat. Minden telefoncsörrenésre azt hittem, most jön a még erősebb parancs. Vedd elő a nyelvedet, és ne felejtsetd: mindig tövig! Hogy mi legyünk mindenben az elsők.

Nem jött. Vasárnap se jött. Hétfőn se.

Néztem a hétfői híradót a tévében, láttam, végeredményben ártatlan dolgot cselekedett a Habsburg-dinasztia rangjáról lemondott trónörököse, de csöppet se bántam, hogy itthon maradtam. A bocsánatkérés vagy az elítélés most is elmaradt. Neki semmibe nem kerülne ennyi idő után, és esze is van annyi, hogy végre beláthassa, nagyon rosszul lépett fölséges őse, és arra is futná koponyájából, ha végre rászánná magát, úgy megéljené a nemzet, mint Kossuthot a debreceni trónfosztáskor.

Megint elszalasztott egy nagy alkalmat.

Fogom a keddi lapunkat, egy szó nem sok, annyi sincsen benne.

Pedig a távirati iroda is kiadta.

Megrémültem. Csak nem én győztem?

A legtöbb újságban írtak róla. Mi nem.

A kárpótlás azonban már ki volt találva akkor.

Szerdán az volt benne, hogy kedden meglátogatott egy tűzoltó-csapatot, ahol természetesen szívesen fogadták.

Szerkesztőnk nem bírta ki, hogy le ne tegye a maga hűségesküjét. Első oldalon közölte.

Ha tűz nincsen, a tűzoltó is jó.

Én pedig avval áltattam magamat, hogy most az egyszer, ennyi idő után újra, megbuktattam a Habsburg-házat. Nem nagyon, csak egy kicsit. Vér nélkül.

Ha hős öregapáim ezt látnák!

Többre nem tellett tőlem, de ezt jó szívvel tettem.

*

A napokban megint összehajtottunk. Most éppen az aranyhajcsárommal. Akiről eddig lelken-dezve szóltam, noha hatalmas terheket rakott rám. Édes terheket, hiszen munkára sarkallt. Dolgoztatott, ahelyett, hogy aszalt volna. Akiről azt is elmondtam, az a nagy hibája, hogy benne megkövesedve is él a berlini fal megét kettéosztó változata. Talán még löni is képes lenne a határsértőkre.

Egykori kollégám rendes évi összegyűjtött szabadságom ideje alatt küldte el legújabb könyvét. Nyilván azért, hogy írjak róla. Minket még leáruhóztott annakidején hitvesével együtt, amiért visszajöttünk – illetve átjöttünk –, de ő azért dicsőségesen távozott, hiszen ő Pestre ment. Szokott ez így lenni. Mivel kezdőként a mi szobánkban kapott asztalt annakidején, figyelem-mel kísértem későbbi útját is, mint minden kollégámét. Sajnos, több volt szavaimban mindig a feddés, mint a dicséret, mert rászolgált, én pedig mindig éreztem annyi felelősséget iránta, hogy mindig meg is mondtam neki.

Egyre nehezebben viselte.

Felelőtlen vagdalkozónak neveztem egyszer, és ezt is nagyon mellre szívta. Mostani könyvé-ben sok olyan van, amit föltétlenül szóvá kell tennem. Nagyot ugrott a létrán, hiszen fővárosi lett, ha én nem figyelmeztetem, nehéz lenne megállítani később. Minden magasság ártalmas, előbb-utóbb leszédülnek onnan az emberek. Vagy kiderül, hogy a létra, amelyiken állnak, a levegőben lóg.

Mondtam az Aranyhajcsárnak, hozok egy kis recenziót róla.

– Ide aztán nem! Amíg én vagyok a szerkesztő, addig meg nem jelenik, az biztos.

– Ne heveskedj! Kollégánk volt, lelki kötelesség is van a világon.

– Nekem is van lelki kötelességem! Nem közlöm.

Tűzbejött, és kiabálva ismételte: nem, nem, nem.

Ennek ellenére megírtam. Egy nappal szabadságom letelte előtt két félmaréknyi kéziratot vittem a szerkesztőkhöz. Az egyiket a Délmagyaroknak, a másikat a Hírlapnak szántam. A lépcsőházban futottam össze a legfőbb hadúrral, mondtam neki, hogyan jártam, de nekem kötelességem írnom róla, legyen szíves, olvassa el. Tudom viszonyunkat hozzá, illetve az ő viszonyát velünk, de nekem bűn hallgatnom róla. Egy szó dicséret nincsen benne, de bírálat, ha finoman is, bőven akad.

– Add oda Csabának, ha visszajöttem, megnézem.

Mondtam a délmagyaros szerkesztőnek, egy még jön a félmarékhoz, csak előbb elolvassák.

– Annyira rázós?

– Szerintem nem. Laci könyvéről szól.

– Nagyon jó, ha megírtad. Én még nem láttam, de az egyik lapban olvastam róla. Tábora van az ő „eszméiknek” Szegeden is, kötelességünk szólani róla.

– Magas ez így nekem. Én csak a magam kötelességére figyeltem. Ha netán megjelenne, föl-
tehetően soha szóba nem állna velem, noha igyekeztem szokásom szerint szépen csomagolni.

Közben bejött az eddig többnyire jóra sarkalló Aranyhajcsár, és megint kijelentette a tőle
telhető legraplisabb indulattal, ha rá akarják kényszeríteni a közlésre, akkor leveteti a nevét az
impresszumról. Ilyen ember könyvéről ő nem hajlandó fél sornyt se megjelentetni.

– Nem te írtad, hanem én.

– Az mindegy.

Azonnal társa is akadt a háborgásban. Abból a generációból való, aki még nagyon jól tudta, ha
el merészel menni valaki, és följebb mer lépni, akkor elő kell venni a nagy bunkót, és egycsa-
pásra úgy fejbe kell verni, hogy a füle gombja se lássék ki a hazai földből.

– Mert a lehető legszarházbibb módon viselkedett, amikor nekünk el kellett jönnünk.

– Komám, ez a te ügyed, meg az enyém is, de a könyv az könyv, az már a kultúra ügye.
Recenziónál csak az lehet téma, ami benne van. Vagy ami nincsen benne.

– De mi tiltakozunk ellene, nem érted?

– De jó neked! Te megint előveszed a fejedelmi többséget: **mi!** Nem akartál te annakidején első
titkár lenni valamelyik járásban? Nekem ők mondták mindig: mi. Én csak egyszálbélű egyes-
számban tudok beszélni most is, de azért egyszer-egyszer meglehet, nekem is igazam van.

Hatalmas háború támadt megint. Ugyancsak előjöttek mindazok, akik annakidején szoron-
gatták a kezemet zajos ellenállásomért, és el is mondták mindjárt, utoljára akkor hallottak a
mostani háborgáshoz foghatót.

Azt nem mondták, hogy akkor hallottak utoljára hasonló disznóságot is. Nyilván, történtek
máskor is ilyen zavarodottságok.

Mondtam nekik, itt most nem nemzetgyalázás akar történni, inkább nem akar megjelenni
valami. Mondták ők is, furcsa manus a könyv szerzője, azt már látták rajta, de nem ismerik,
mi van benne. Az is lehet, hogy igazam van. És azt is mondták, minden hallgatás beleegyezést
jelent virágnyelven is. Az elhallgatás pedig förtelmes bűn.

Belátom, hangzásban az Aranyhajcsár igen közel esik az Aranyketrechez.

A számítógép

Utaltam már útközben történt párbeszédünkre Péter Lászlóval. Kötöttem az ebet a karóhoz, belátható időn belül nem lesz nálunk nyomdai reform.

Lett.

Azt is említettem már, a francia számítógépeket hozott a szerkesztőségbe. A nyögvenyelős nyomdai rendszerünk egycsapásra korszerűsödött tehát.

Gimnazista koromban megtanultam már gépelni, egyetemi szakdolgozatomat is magam írtam le, később is géppel írtam anyagaimat, könnyű volt tehát kitanulnom a szövegszerkesztő lelkivilágát. Azt is észre kellett azonban vennem első nap mindjárt, az addigi bolondokháza hatványozódott. Dél körül számítógéphez jutni fölért egy lottó-főnyereménnyel. Három-négy, néha öt-hat emberre jutott egy gép, végigvárni, amíg minden előbb érkező lepötyögi a magáét, kész kínszenvedés.

Aki arra is adna, hogy ne aszfaltnyelven íródjanak cikkei, hanem szeretne bicskaheggyel hímeiket is faragni beléjük, vagy ha virágot is ültetne a szürke aszfaltba, azt ütögette igazán a guta. Megírtam itthon továbbra is géppel, aztán bementem vagy korán reggel, vagy késő este, és átírtam. Bele az utókorba.

Nagy szó volt régente, ha valaki mindjárt a szedőgépbe diktálta tudósítását. Most mindnyájan ezt tettük. Nem diktáltuk, írtuk.

A sajtóhibát se lehetett már a nyomdászokra fogni!

Nagyobbik lányom családotól Amerikában töltött egy évet, megkértem vőmet, hozzon onnan egy számítógépet. Kikötésem is volt: a lehető legolcsóbb legyen, hiszen nekem csak írógép helyett kell, és kapcsolódhasson a Macintosh-hoz. Kezdetektől fogva dolgozott vejem számítógéppel, odakint még inkább, szakértelmében természetesen maradéktalanul megbíztam. Amikor hazajött, sztaniolpapírosba csomagolva hozta az alkatrészeket. Mintha nagy darab szappanokat hozott volna.

Uramisten, lesz ebből számítógép egyáltalán?

Lett. Képernyőt Bécsben talált, dobozt hozott hozzá, billentyűzetét itthon vette, és máris működött. Nem tagadom, boldog voltam.

Még az első napokban bejelentettem a franciának egyik beszélgetésünk alkalmával, hogy lesz saját gépem, és ő is úgy tett, mintha örülne. Csavarta is fölfelé a kedvemet, hiszen neki is jó volt, ha nem a cégnek kell több gépet vennie. Mondta is, külön örül, hogy az idősebb generációhoz tartozók közül vág bele valaki.

Lila ködökben vibráltam napokig.

Hamar előállt megint a cölöpverő talján. Kijelentette fensőbbisége teljes tudatában a legfőbb számítógépesünk, hogy a Macintosh-sal semmi nem kapcsolható össze, mehetek a sóhivatalba. Akár Aszaló elvtárs támadt volna föl, bár ő legszívesebben a kalap mellé való tűzést uzoválta. Érveltem én, hogy a vejem másként tudja, vőstül együtt kiröhögött. Káröröm is volt benne: jól bevásároltam, és semmire se megyek vele.

Tamás, a vőm, változatlanul ismételgette: kompatibilis a kettő.

Kaptam magam, elmentem városunk legrégebbi számítóközpontjába. Tévés koromban többször is megfordultam benne, már akkor is, amikor még külön termeket töltött ki egy-egy gép. Megkérdeztem a legokosabbat:

– Össze lehet kapcsolni a kettőt?

– Össze. Csak fordítóprogram kell hozzá.

– Nincsen nektek olyan véletlenül?

– De van.

– Tudom, hogy szabadalomtörésre kérlek, de add kölcsön fél napra. Csak addig, amíg átmásoljuk a mienkbe.

Csavargatta ugyan a nyakát, látszott rajta, kellemetlenül érinti a dolog, de benyúlt a fiókba, és ideadott egy lemezt. (Azóta, remélem, ez a bűn is elévült.) Röpültem vele a szerkesztőségbe.

– Itt a fordító!

Csak éppen a számítógépes főember nem volt itthon, a többiek pedig azt se tudták, eszik-e vagy isszák. Meg voltam löve, mert azonnali visszajuttatást ígértem, megkértem tehát őket, adják be a gépnek Szalók néven, és ha megjön majd, átteszi oda, ahová kell.

Visszafelé már nem röpültem, de még bíztam.

Napok múlva találkoztam vele, lelkenedezve mondtam, itt a program, már csak bele kell igazítanod. Gyöngelméjűre szokott úgy nézni a zseni, ahogy ő rám vetette a szemeit.

– Nem érted, hogy nem lehet?

– Nem érted, hogy lehet? A legilletékesebb helyről loptam a programot. Benne van a gépben, Szalók néven.

– Az csak egy file, nem több.

Beláttam, kevés ember van a világon, legföljebb három, akivel eddig nem tudtam szót érteni, de a számítógépes főnök ezek közül való.

– Igaz, hogy te vagy a Laci bácsi unokája?

– Igaz.

– Megfordul szegény a sírjába, azt hiszem.

Megsértődött.

Hónapok teltek el. Asztalomon a számítógép, mégis öreg csotrogány gépemet verem naponta, aztán bemegyek, ahogy már mondtam, és átszinkronizálom az utókornak.

Minden kezdet nehéz. Máshol is megesett már, hogy a gyorsítást jelentő számítógép bevezetésével hónapokat késett az addigi hajszálpontos munka, vigasztalgattam magamat: nyugi, nyugi!

Összefutottunk hónapok múltán a folyosón, odaveti a számfőnök, már van átfordító programunk.

– Hála Istennek! Megvan az, amit én már hónapokkal ezelőtt ide hoztam.

Rosszul szóltam, fölhúzta az orrát.

Hetek teltek el, mire hajlandó volt próbát olvastatni a géppel. Annyira kegyes hangulatban találtam, képes volt kiírni azt is, melyik billentyűm kódszámát kell átállítani, hogy átfordítva az legyen, ami eredetileg is volt. Jött a vöm, mint a villám, átpötyögtette mindet.

Végre teljes a siker!

Ne siessünk!

Kiderült, a házi rendszerünkbe nem lehet betáplálni, csak az ő gépén működik. Nem értettem, és azóta se értem, de nem azért van a világ, hogy mindent megértsek benne. Mindenesre megint előre szaladt velem a lelkesedés, vittem magammal a mellényzsebbe való kicsi lemezeimet, és odatettem az asztalára.

Megesett az is, amit hétfőn odatettem, azt már csütörtökre át is fordította!

Pedig tudhatta, hogy napilap vagyunk.

Vissza a csotrogányhoz! Ekkora luxust nem engedhetünk meg magunknak.

Mondtam egyszer neki, ha már nem tudja betáplálni a hálózatba, tanítson meg engem a saját gépén. Amikor éppen nem ül előtte, beülök a székébe, egy-két billentyűvel átfordítom, és semmi további gond nem lesz.

– Azt nem lehet!

– Miért ne lehetne?

– Azért, mert az én gépem jelszóra nyílik.

– Értsd meg, ember, nem a titkos irataidat akarom kiszedni belőle. Szerelmi levelezésed se érdekkel.

– Nem érted már megint, hogy nem lehet?

Fejben nehéz vagyok, azóta se értem.

Egyik őszön megkért az új főszerkesztő, írjak sorozatot Algyőről. Elsőként nekem szól, mondta, mert vadonatúj dolgot akar elindítani vele. Azt tervezi, ha lefut a sorozat, utána mindjárt könyv alakban is megjelenteti.

Könnyű a békát a tónak ugrasztani, ha egyébként is arra áll a feje! Mindenesetre föltételem lett:

– Rendben van, ha elvállalod, amire én készen leszek a harmincrészes sorozattal, meggyőződ legfőbb hátramozdítódát is, a számítógép arra való, hogy használjuk.

– Meglesz. Tizenhatezer forintba kerül a fordítóprogram, az a mi cégünknek meg se kottyán.

– Nem kottyán, mert már megvan. Csak használni kéne.

– Mondom, meglesz.

– Kínos lenne harminc folytatást még egyszer leírnom.

– Nem hiszed, hogy nem kell?

Abban az évben az év végi visszaszámlálás úgy hozta, hogy december 8-tól mehettem maradéksabadságra, úgy kellett tehát igyekeznem, hogy addig készen legyek vele. Algyő mai arcát kerestem, a sorozat címe is ez lett: Algyő, hol vagy?

December 8-án tehát átadtam a mágneslemezt a főszerkesztőnek.

December 18-án találkoztam vele, azt mondta, most már intézi.

Január 8-án kiderült, elkallódott a számítógépes főnök körül.

Balga hit dolgozik bennem: lehet, hogy nem véletlenül?

Már régen el kellett volna indulnia a sorozatnak, hiszen amit ősszel gereblyézget össze az ember, azt keserves dolog tavasszal föltálni.

Mérgemben kölcsönkértem itthoni szomszédom nyomtatóját, kinyomtattam mindet, és azt vittem a főszerkesztőhöz. Január 17-én végre elindult az, amit december 8-án befejeztem.

Elvégre napilap vagyunk.

Naponta írták át másik számítógépre a lányok, ami eredetileg is számítógépen volt.

Így mulat egy magyar úr!

Biztattam őket: lázadjatok föl!

– Dehogyan lázadunk. Legalább elolvassuk mi is.

Ekkora jámborságon a vihar legnagyobb hullámai is megtörnek.

Káromkodni nem szoktam, de azért elszisszentettem magamat:

– Ha nektek a meleg málé se kell, akkor dolgozzatok duplán!

Sajnos, nem azok dolgoznak, akiknek kellene.

Vettem egy különbejáratú nyomtatót, csekély harmincnégyezerért, azóta minden kéziratomat itthon kinyomtatom, beviszem, átadom a lányoknak, ők beírják az ottani rendszerbe, amit egyszerűen bele lehetne tenni. Ha ésszel élnénk.

Megismétlem: minden ellenállás dacára a Macintosh meg az IBM kompatibilis, tehát csatlakoztatható, átjátszható a másikkra az írott szöveg. Átfordító program is van hozzá, legálisan szerzett, és az is benne van a gépben.

Ha még benne van!

Ki is van próbálva.

Játszva játszhatnám át összes műveimet is.

Hallom egyszer, elmegy a számítógépes főnök, és jön helyette más. Már dolgozott nálunk, ismertem tehát, előállhattam elég hamar a kívánsággal.

– Tudod, komám, van nekem egy IBM-em. Kompatibilis a Macintosh-sal. Fordítóprogram is van az itteniben, de legalább három éven át nem sikerült dűlőre jutnom. Bízom benne, kéményseprő se kell hozzá, hogy kipiszkáljuk a kormot.

Kiderült, ő azt se tudja, mi fán terem az a program.

Akárkinek elmondom, röhög egy nagyot. Nem hiszi el, amit én első hetekben kimondtam már: Ha bődületes baromságot akart az ember megírni, kár volt kimennie a házból. Annál nagyobb ritkán talált odakint, ami itt benn tálalva szokott lenni.

A hiba, persze, így is bennem van. Miért nem vettem mindjárt Macintosht? Ahogy néhány kollégám vett már.

Azért se, mert annyi pénzem soha nem volt, meg azért se, mert igen kevés szerkesztőség van, ahol azt a gépet használják.

Ja, majdnem elfelejtem mondani: Algyőből se lett könyv. Pedig még tavaly is azt ígérték, hogy lesz.

Nem kell a meleg málé se.

Sokat el lehetett volna adni belőle!

Más is ugyanúgy járt. Megírta a sorozatát a könyvbeli változat ígéretével, és abból se lett semmi.

*

Egyik tudós növénytanász barátomtól hallottam egyszer, addig sózták az utakat, hogy az Izabella-hídnál is találtak már szikes területekre valló növényeket. Elszikesedhet tehát a jó föld is, ha nagyon akarják. Tanulságos fölismerés, mutatós is, ha környezetszennyezésről akar beszélni valaki, de én most az újságírásról szóltam.

Mi köze a szikek növénytakarójának az újságcsináláshoz?

Azt hiszem, sok. Ha elsózzuk a jó termőtalajt, megjelennek a szikes gazok. Ez pedig azt jelenti, hogy kipusztulnak a jó újságírók. Mert a szikes föld a régi növényt nem viseli el.

Most itt tartunk.

Egyelőre itt a vége.

Kiteszem a pontot.

Fütyülhetnek Eötvös suszterlegényei a mottó szerint.

Még nem a világvége, csak a nyugdíj jött el.

Kezdődhet a másik élet.

Eddig csak egy föladatomból volt: az, hogy írjak. Talán még megmarad egy darabig.

Tudnom kellett volna, hogy a legtöbb normális újságíróból, mire megöregszik, réges-régen szerkesztő lesz már. Ahogy legtöbbször a nyilvános házak főnöksasszonyai is kivénhedt puellákból lettek.

Megérdemlem a sorsomat, hamarosan mehetek a templom lépcsőjére, koldulni, és zengedezhetem Ady szavait:

*„S ha a lehetetlent nem tudtuk lebírní,
Volt egy szent szándékunk: gyönyörűket írni.”*

Ha erre se adnak semmit, koldusnak se válok be.

Valami azért még eszembe jutott. Nincsen harag a lelkemben most se, de a római pápa abortuszról vallott intelmeit szívesen fordítom át minden félretolt, agyonaszalt kéziratomba. A gondolatok idétlen elkaparása ha nem is fogható egyetlen embermag vödörbe surrantásához, legalább az utolsó kenet fölvétele előtt illene meggyónnia minden szerkesztőnek. Bár félresodort és kiherélt kézírataimból égisz érő lépcsőt lehetne rakni – Jákob még létrán tette meg az utat –, lelküknek mázsás terhekkel irtózatoss küzdelem lenne belépni a mennyek kapuján. A bibliai példázat ide is szólhat: könnyebb a tevének átjutni a tű fokán...

A hiba java, persze, így is az enyém. Miért kellett nekem egész életemben csak írnom, írnom, írnom? Az Isten szerkesztősége se győzné.

Arany Jánosra sokszor gondoltam: félreálltam, letöröltem. Csak akkora hős lettem, mint az említett dorozsmai ember: szemébe mondtam – a gyíknak.

Kérnék is valamit minden érdekelt kollégámtól, csöndes, utolsó kívánságként. Ha netán ott mennének el majd a templom előtt, nyalka sorban, tolókcocsival, reszkető inakkal, egybefolyó nyálas beszéddel, és meglátnának engem, a koldusok között, békés nyugalomban, ne rám gyanakodjanak. Nem én kívántam nyomorú sorsukat.

Hálával tartozom mindnek, hogy kortársa és kollégája lehettem. Köszönöm, hogy elviseltek akkor is, ha nekik egészen más elképzeléseik voltak. Hasznavehetetlen emberként is megtűrtek, és csak alkalmanként érzékeltették velem, hogy nem erre a világra való vagyok. Két lábon járó anakronizmusom nekem ritkán tűnt föl, nekik naponta látniuk kellett. Elhiszem, többször kellett volna benyalnom tövig az éppen ügyeletes nagyságoknak, de annyira finnyás voltam, se a nyelvem, se a szám nem állt rá. Vigasztal az a tudat, nyalatlan ülep nem maradt. Köszönöm annak is, aki helyettem térdepelt.

Könnyű nekem anakronizmusomról beszélnem, de marad egy nagy kérdés. Föltennem is disznóság. Akkor miért olvasták annyian írásaimat? Egyszerű rá a felelet: az olvasók között is lehetnek két lábon járó anakronizmusok.

Tudván tudom, az öregátkosban naponta figyelték munkámat a Nagyházban, és rendszeresen csörögtek a telefonok. Sokat változott azóta a világ, de illetékes helyek most is vannak, és időnként túlvilágra szóló átkokkal látnak el.

Nem panaszkodhatom, vittem valamire.

*

Van még valami, nem illik elhallgatnom, ha már az elején harangoztam róla. Éltem édességét a versezet szerint kétszeresen kellett volna innom.

Ittam is, iszom is. Apró gyerekkorom óta csak írni akartam, és ez a bolond szándék mostanáig megmaradt. Van ma Magyarországon valaki, aki végig azt csinálta, amit akart?

Volt huszonhét boldog évem.

Bocsánatot kérek, most veszem észre, erősen félrebeszélek. Ezt a könyvet nem én írtam. Szerkesztőim vonásai vannak minden szaván. Nekem írták.

A minap összeszedtem fiókjaikból az el nem hányt, de nem is közölt kézirataimat. Összekötöttem őket, és rákörmöltem: Setét számlák.

Ha előbb eszembe jut, játékos cím is lehetett volna.